

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2023

ISSN 2661-5061

Ja Jums ir komentāri, jautājumi vai ierosinājumi, lūdzam tos adresēt:

Ekonomikas ministrijai
Brīvības ielā 55, Rīga, LV-1519

Tālrunis 371-67013100

Fakss 371-67280882

E-pasts: macro@em.gov.lv

Interneta vietne: <https://www.em.gov.lv>

Pārskatu sagatavojuši: O. Barānovs (redaktors, 1., 6.5.), T. Buls (2.), I. Šnīdere (3.1., 3.2., 4.1., 4.3., 4.4., 4.6., 4.7., 4.8., 4.9., 6.1.), J. Ušpelis (3.2., 4.5., 6.6.), I. Skribāne (3.3., 6.2., 6.3., 6.4., 6.7., 6.9.), E. Gerģelevičs (3.4., 4.2.), J. Salmiņš (5.), L. Neiders (6.8., 6.9.), N. Ozols (7.), I. Leonova (8.), A. Rožkalne (8.1.), A. Zimele (8.2., 9.2., 11.), Č. Gržibovskis (9.1., 9.2.), I. Baltābola (9.2., 12.1., 12.3.), K. Cine (9.2., 12.1.), E. Pētersone (9.2., 11., 12.1.), L. Laurinoviča (9.2.), J. Reinsone (9.3.), J. Nalivaiko (10.), M. Jansons, D. Puišelis, A. Belte (11.), I. Irbe (11., 12.1.), S. Zandere, K. Karlsberga, L. Pričina (12.1.), G. Silovs (12.2.), A. Jaunzeme (12.3.), I. A. Buce, V. Zinkevičs (12.4.), I. Lore (12.5.), O. Feldmane; G. Sproģis; A. Lazarevs (13.), N. Balinskis (14.), M. Lūka-Ruskulova, I. Vjaterē Meinarte, I. Širava (15.), S. Gertmane, B. Vītoliņa, S. Buša, M. Blaške (16.), I. Eglītis, Z. Gorškova (17.).

Pamatā skaitliskā informācija un dati, izņemot īpaši norādītos gadījumos, ir saņemti no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes. Eiropas Savienības dati tiek ņemti no *Eurostat* datu bāzes. Latvijas Bankas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas dati ir izmantoti Latvijas maksājumu bilances, banku un monetāro rādītāju raksturojumā. Valsts kases dati ir izmantoti valsts finanšu rādītāju raksturojumā.

© Ekonomikas ministrija, 2023

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta

ISSN 2661-5061

UZRUNA

Jūsu vērtējumam nododam Ekonomikas ministrijas speciālistu sagatavoto 2023. gada "Latvijas ekonomikas attīstības pārskatu". Pārskatā vērtēta situācija ekonomikā, kā arī prognozētas ekonomikas attīstības perspektīvas.

2023. gadā ekonomikas attīstību turpināja ietekmēt ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība, augstās cenas un aizdevumu procentu likmju celšanās. Šā gada trīs ceturkšņos iekšzemes kopprodukts (IKP) bija par 0,6 % mazāks nekā pirms gada. Apjomu samazinājums ir vērojams ražojošajās nozarēs, kas lielā mērā ir saistīts ar eksporta iespēju pasliktināšanos. Savukārt kāpums ir būvniecībā, ko veicina Eiropas Savienības (ES) fondu investīcijas, un vairumā pakalpojumu nozaru. 2023. gadā IKP saglabāsies tuvu 2022. gada apjomiem, bet 2024. gadā pie labvēlīgiem ārējiem apstākļiem, kā arī īstenojot ambiciozus pasākumus investīciju piesaistei un eksporta veicināšanai izaugsme varētu paātrināties un IKP pieaugums sasniegt vismaz 2-3 %.

2023. gada 15. septembrī Saeimā apstiprinātās Evikas Siliņas vadītās valdības ekonomiskās politikas mērķis ir sasniegt ilgtspējīgu IKP pieaugumu, audzējot produktivitāti, investīcijas, eksportu un nodarbinātību. Lai īstenotu valdības ekonomisko mērķi, paredzētas mērķtiecīgas valsts investīcijas tautsaimniecībā, kas kopā ar ES fondu, tostarp Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma (ANM), investīcijām dos būtisku ieguldījumu Latvijas ekonomikā, tādējādi veicinot Latvijas tautsaimniecības izaugsmi un eksporta apjoma palielināšanu. Kopumā 2024. gadā investīcijām budžetā būs pieejami 1,6 miljardi EUR – vēsturiski lielākais finansējuma apjoms. Reizē ar izaugsmes iespējām tas rada arī atbildību investēt produktīvi, lai neradītu papildu spiedienu uz inflāciju.

Ekonomikas ministrijas prioritātes tuvākajos gados ir paaugstināt uzņēmējdarbības konkurētspēju, tautsaimniecības noturību un enerģētisko neatkarību, pilnveidot nekustamā īpašuma attīstīšanas procesus, veicināt mājokļu pieejamību, kā arī uzlabot cilvēkkapitāla pieejamību un kvalitāti.

Jau 2024. gadā plānotam sniegt būtisku atbalstu mūsu uzņēmēju produktivitātes, digitalizācijas, energoefektivitātes, eksportspējas un konkurētspējas kāpināšanai. 2024. gadā uzņēmējdarbības konkurētspējas paaugstināšanai paredzēti 77,3 miljoni EUR, kas tiks novirzīti industriālo zonu, jaunu darba vietu ar augstu pievienoto vērtību radīšanai, augstas pievienotās vērtības investīciju piesaistīšanai, ekonomikas transformācijai un eksportspējas atbalstam.

2024. gada valsts budžeta prioritāro pasākumu ietvaros atbalstīta arī jauna programma 6,4 miljonu EUR apmērā investīciju un eksporta veicināšanas pasākumiem, kā arī jaunuzņēmumu atbalstam. Kā zināms, jaunuzņēmumiem ir būtiska loma kopējā inovāciju ekosistēmā, jo tie nodrošina inovatīvu biznesa ideju ieplūdi un veicina straujāku ekonomikas paradigmas maiņu uz zināšanu ekonomiku. Mums ir jābūt ambiciozākiem, lai nodrošinātu finanšu pieejamību jaunuzņēmumu straujākai izaugsmei un attīstībai.

Tāpat tiek turpināta Investīciju fonda (Altum aizdevumi ar kapitāla atlaidi eksportspējīgiem lieliem projektiem) darbība, kas jau pēc šā brīža rezultātiem Ekonomikas ministrijas ieskatā sniegs būtisku ieguldījumu Latvijas tautsaimniecībā – līdz ar programmas pieejamo 152,5 miljonu EUR finansējumu plānots radīt vairāk nekā 1000 labi apmaksātas darba vietas, nodrošinot eksporta apjomu par 207,27 miljonu EUR gadā un ieguldījumus pētniecībā un attīstībā vismaz par 14 miljonu EUR gadā. Ministru kabinets ir lēmis par nākamās kārtas uzsaukumu 70 miljonu EUR apmērā, kas papildinās atdevi vēl vismaz par pusi no iepriekšējo kārtu snieguma.

Viena no prioritātēm produktīvas uzņēmējdarbības veicināšanai ir ieguldījumi uzņēmumu digitālās transformācijas attīstībā. Šo mērķu sasniegšanā uzņēmumiem ir pieejams atbalsts komercdarbības procesu digitalizācijai, digitālo prasmju pilnveidei, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādei, kā arī tehnoloģisko iekārtu testēšanai un iegādei. Ekonomikas ministrija digitālās transformācijas atbalsta programmās plāno ieguldīt 194,15 miljonus EUR. Lai palīdzētu uzņēmējiem identificēt savas vajadzības digitālajā transformācijā, ir apstiprināti divi Eiropas Digitālās inovācijas centri (EDIC), kas ar reģionālo kontaktpunktu kā vienas pieturas aģentūru palīdzību sniedz konsultācijas, mentoringu, tehnoloģiskos pakalpojumus, sākotnējā un otrreizējā digitālā brieduma testa, digitālās attīstības ceļa kartes un atzinuma izstrādes pakalpojumus.

Gādājot par finanšu pieejamības nepārtrauktību maziem un vidējiem uzņēmumiem, arī šajā ES fondu plānošanas periodā 2021.–2027. gadam tiek turpinātas valsts atbalsta programmas finanšu instrumentu veidā, palielinot aizdevumu apmērus un pagarinot garantiju pieejamību, tostarp eksporta darījumiem uz ES dalībvalstīm, kā arī turpinot iespējkapitāla instrumentu pieejamību un vienlaikus nodrošinot, ka šīs programmas un programmas "InvestEU" plānotās aktivitātes ir savstarpēji papildināmas. Finanšu instrumentos plānots novirzīt ES Kohēzijas fonda finansējumu 506 miljonu EUR apmērā.

Kopumā līdz 2026. gada 30. jūnijam Atveseļošanas un noturības mehānisma investīcijās Ekonomikas ministrija paredz ieguldīt 657,61 miljonu EUR, kāpinot uzņēmumu produktivitāti, sniedzot atbalstu vismaz 3500 komersantiem un nodrošinot privātā līdzfinansējuma piesaisti vismaz 500 miljonu EUR apmērā. Savukārt ES struktūrfondos līdz 2029. gada 31. decembrim Ekonomikas ministrija kopumā paredz ieguldīt 948,65 miljonus EUR, sniedzot atbalstu vismaz 2500 komersantiem un nodrošinot privātā līdzfinansējuma piesaisti vismaz 700 miljonu EUR apmērā.

Lai atbalstītu Latvijas uzņēmumus eksporta palielināšanā, darbu turpina 19 Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības ārvalstīs. 2023. gadā ir izveidotas trīs Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības – Briselē, Ženēvā un Izraēlā, kuru pamatuzdevumus ir meklēt sadarbības un projektus inovāciju un tehnoloģiju jomā, kā arī pārstāvēt Latvijas intereses Eiropas kodolpētniecības organizācijā. Tiek strādāts pie līgumtiesiskās bāzes paplašināšanas, un 2023. gadā tika parakstīts Latvijas Republikas valdības un Saūda Arābijas Karalistes valdības līgums par ekonomisko sadarbību, sniedzot atbalstu Latvijas uzņēmējiem jaunu tirgu apgūšanā.

Komersantiem tiek piedāvāti arī Eiropas Biznesa atbalsta tīkla pakalpojumi – palīdzība starptautisko partneru meklēšanā, tirgus informācijas sagatavošana, konsultācijas par normatīvajiem aktiem un uzņēmējdarbības aspektiem, par pieeju finansējumam u. c. Jāatzīmē, ka Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra ir izstrādājusi valsts platformu biznesa attīstībai "business.gov.lv", kurā pieejama informācija un iespēja pieteikties aģentūras sniegtajiem pakalpojumiem un dažādām valsts atbalsta programmām. Turklāt tuvāko gadu laikā platforma tiks paplašināta arī ar citu valsts institūciju sniegtajiem pakalpojumiem uzņēmējiem.

Lai paaugstinātu tautsaimniecības konkurētspēju, sekmējot enerģētisko neatkarību, 2024. gadā valsts budžeta izdevumi 35,9 miljonu EUR apmērā paredzēti aizsargāto elektroenerģijas lietotāju atbalstam, atkrastes vēja enerģijas kopprojekta "ELWIND" īstenošanai. Savukārt energoefektivitātes atbalstam šobrīd tiek īstenotas programmas, kuru galvenais uzdevums ir ierobežot gan primāro energoresursu, gan enerģijas galapatēriņa pieaugumu un nodrošināt enerģijas patēriņa samazināšanos. Kopumā energoefektivitātes atbalstam nākamajos gados ir plānots investēt 275 miljonus EUR.

Ekonomikas ministrija turpina pilnveidot nekustamā īpašuma attīstīšanas procesus, īpašu uzmanību pievēršot būvniecības kvalitātei, mazinot birokrātiskos šķēršļus un sekmējot procesu samērīgumu un caurspīdīgumu. Lai uzlabotu būvniecības kvalitāti, 2023. gadā ir pārskatītas un aktualizētas būvēm izvirzāmās tehniskās prasības, nodrošināta plašāka standartu pieejamība. Būvniecības un mājokļu politikas īstenošanai 2024. gadā no valsts budžeta paredzēti 16,9 miljoni EUR, lai Latvijā nodrošinātu investīcijām labvēlīgu vidi un veicinātu mājokļu pieejamību. Jāatzīmē arī tas, ka Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi atbalsta programmas, kuras finansē no Eiropas Atveseļošanās fonda un kuras paredzētas zemas īres maksas mājokļu būvniecībai 42,9 miljonu EUR apmērā un sociālo mājokļu būvniecībai no Eiropas Reģionālā Attīstības Fonda 51,7 miljonu EUR apmērā.

Ekonomikas ministrija turpina pilnveidot būvniecības informācijas sistēmu, ir izveidota ērta platforma būvju, tostarp dzīvojamo māju, efektīvai pārvaldīšanai un ekspluatācijas uzraudzībai. Pēdējos gados sadarbībā ar būvniecības nozari tiek īstenoti vairāki kompleksi pasākumi, kas ļāvuši būtiski uzlabot nozares konkurētspēju. Turpinās būvju informācijas modelēšanas (BIM) ceļa kartē paredzēto pasākumu īstenošana, galvenokārt pievēršoties nozares speciālistu apmācībai un būvniecības studiju programmu pilnveidei.

Saistībā ar darbaspēka novocošanos arvien lielāka nozīme ir darbaspēka jautājumu pārvaldībai, darbaspēka pieejamībai, kā arī prasmju un mūžizglītības politikai. Lai veidotu iestrādes jaunai cilvēkkapitāla attīstības politikas paradigmai, Ekonomikas ministrija šobrīd izstrādā "Latvijas cilvēkkapitāla attīstības stratēģiju 2024.–2027. gadam", kuras virsmērķis ir nodrošināt koordinētu cilvēkkapitāla jautājumu pārvaldību, sekmējot darbaspēka piedāvājumu atbilstoši nākotnes darba tirgus vajadzībām.

Lai palīdzētu uzņēmējiem saglabāt konkurētspēju ar nākotnē prognozētajām darba rokām, Ekonomikas ministrija rosina pārskatīt kontroles mehānismus trešo valstu pilsoņu piesaistē. Sagatavotie grozījumi normatīvajos aktos samazinās nekontrolēto un neuzskaitīto "darbinieku īres pakalpojumu" izmantošanu, kas savukārt šajos izaicinošajos ģeopolitiskajos apstākļos sekmēs atbildīgu darbaspēka migrāciju. Ekonomikas ministrija piedāvā diskutēt par "Zaļā koridora" politikas izstrādi ar mērķi samazināt komersantiem administratīvo slogu un paātrināt administratīvos procesus, vienlaikus veicinot Latvijas konkurētspēju investīciju piesaistes jomā.

Tāpat nozīmīgi ir darba ņēmēju kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas pasākumi. Digitalizācija, tehnoloģiskais progress un ekonomiskā transformācija radīs lielāku pieprasījumu pēc augsti kvalificēta darbaspēka. Lai pielāgotu darba tirgus pieprasījumu nākotnes darba tirgus vajadzībām, Ekonomikas ministrija patlaban rosina ieviest uz rezultātiem balstītu instrumentu, kas sniegs atbalstu darba ņēmējiem pārkvalificēties no darba ar zemu pievienoto vērtību uz darbu ar augstu pievienoto vērtību, tostarp sniedzot atbalstu darba ņēmējiem celt kvalifikācijas līmeni.

Labvēlīga uzņēmējdarbības vide ir viens no nozīmīgākajiem elementiem tautsaimniecības konkurētspējas paaugstināšanai. Jo labākus apstākļus valsts spēj radīt uzņēmējiem, jo lielākas investīcijas var sagaidīt tautsaimniecībā, kas savukārt nozīmē jaunu darba vietu rašanos un labklājības pieaugumu iedzīvotājiem. Ir virkne uzņēmējdarbības šķēršļu, kurus par traucējošiem darbības un attīstības ilgtermiņa plānošanā atzinuši uzņēmēji, piemēram, biežas un neprognozējamas izmaiņas normatīvajā regulējumā, nodokļu sistēmā, nozaru uzraudzības un kontroles pasākumos, nodokļu administrēšanas nepilnības, kā arī lēns valsts pārvaldes lēmumu pieņemšanas process. Tāpēc uzņēmējdarbības vides tālākai pilnveidei esam paredzējuši efektīvāku nepieciešamo pasākumu identificēšanas un administrēšanas procesu, veidojot ciešāku atgriezenisko saiti ar uzņēmējiem un ļaujot pastāvīgi sekot pasākumu ieviešanas progresam. Birokrātijas mazināšana ir nostiprināta arī deklarācijā par Ēvikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, konkrēti uzdevumi atspoguļoti arī valdības rīcības plānā.

Godīgas konkurences vides nodrošināšana ir uzskatāma par neatsveramu elementu valsts konkurētspējas veicināšanā. Konkurences politikā aktuāli ir turpināt uzraudzīt, lai uzņēmumi nepārkāptu likumu un darbotos godīgi, kā arī sekmēt vienlīdzīgu un nediskriminējošu konkurenci starp publiskajām personām (piemēram, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām) un privāto sektoru. Konkurences politikas īstenošanai 2024. gada valsts budžetā paredzēti finanšu līdzekļi 4,7 miljonu EUR apmērā, kas tiks izlietoti būtiskāko konkurences tiesību pārkāpumu novēršanai un godīgas konkurences veicināšanai.

Lai nodrošinātu Latvijas patērētāju tiesību aizsardzību un tirgus uzraudzības sistēmas atbilstību Eiropas vienotā tirgus prasībām, kā arī lai Latvijas tirgū būtu pieejamas tikai drošas, noteiktām būtiskajām prasībām atbilstošas preces un pakalpojumi, t. sk. digitālajā vidē, 2024. gada valsts budžeta projektā paredzēti finanšu resursi 5,7 miljonu EUR apmērā patērētāju tiesību aizsardzības un tirgus uzraudzības pasākumu īstenošanai, kā arī atbilstības novērtēšanai un kvalitātes nodrošināšanai.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, Ekonomikas ministrija aktīvi veido dialoģu ar uzņēmējiem, nevalstiskajām organizācijām un citiem sabiedrības pārstāvjiem.

Šajā Pārskatā jūs atradīsiet informāciju par nozīmīgākajiem Latvijas ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem, nozaru attīstību un ārējo ekonomisko vidi, valdības ekonomisko politiku un tās īstenošanas galvenajiem instrumentiem.

Ne visus Pārskatā aplūkotos jautājumus ir izvērtējis Ministru kabinets, tāpēc daļa spriedumu par valsts ekonomisko attīstību un priekšlikumi par turpmāko rīcību atspoguļo vienīgi Ekonomikas ministrijas speciālistu viedokli.

Pateicos Pārskata autoriem par veikumu!

Viktors Valainis,
ekonomikas ministrs

2023. gada decembris

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMI, MĒRVENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI	8
I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES	10
1. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES – KOPSAVILKUMS	10
2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA	13
3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS	17
3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	17
3.2. PATĒRIŅŠ	19
3.3. INVESTĪCIJAS	21
3.4. EKSPORTS UN IMPORTS	25
4. NOZARU IEGULDĪJUMS	34
4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	34
4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA	37
4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA	51
4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽSAIMNIECĪBA UN ZIVSAIMNIECĪBA	52
4.5. BŪVNICĪBA	53
4.6. TIRDZNIECĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA	55
4.7. TRANSPORTS UN UZGLABĀŠANA	57
4.8. KOMERCPAKALPOJUMI	58
4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI	60
5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES	61
6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	64
6.1. CENAS	64
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE	72
6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS	75
6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI	78
6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS	82
6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI	84
6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	87
6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS	92
6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS	97

7. DARBA TIRGUS	102
7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS	102
7.2. DARBA SAMAKSA	106
7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES	108
II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES	112
8. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBA	112
8.1. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAS JAUTĀJUMU PĀRVALDĪBA	112
8.2. ATBALSTS UZŅĒMĒJIEM CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAI	114
9. LATVIJAS IEKĻAUŠANĀS ES EKONOMISKAJĀ POLITIKĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ	116
9.1. EIROPAS SEMESTRIS	116
9.2. ES FINANSĒJUMA IZMANTOŠANA EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAI	119
9.3. ES VIENOTAIS TIRGUS	124
10. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA	127
11. INOVĀCIJAS UN JAUNĀS TEHNOĻIJAS	129
12. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA	135
12.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA	135
12.2. ENERGOEFEKTĪVITĀTES VEICINĀŠANA	139
12.3. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI	140
12.4. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA	143
12.5. DIGITĀLĀ TRANSFORMĀCIJA	144
13. BŪVNICĪBAS POLITIKA	146
14. MĀJOKĻU POLITIKA	150
15. TŪRISMA POLITIKA	152
16. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA	155
17. KONKURENCES POLITIKA	158

SAĪSINĀJUMI, MĒRVIENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI

Saīsinājumi

Altum	AS "Attīstības finanšu institūcija Altum"	LM	Labklājības ministrija
ANM	Atvaseļošanas un noturības mehānisms	MK	Ministru kabinets
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija	MNNP	Makroekonomiskās nelīdzsvarotības novēršanas procedūra
AS	akciju sabiedrība	Mtoe	miljons tonnu naftas ekvivalenta
ASV	Amerikas Savienotās Valstis	MVK	mazie un vidējie komersanti
ĀIPL	Ārvalstu investoru padome Latvijā	MVU	mazie un vidējie uzņēmumi
ĀTI	ārvalstu tiešās investīcijas	MWh	megavatstunda
BIM	Būvju informācijas modelēšana	NAP	Latvijas Nacionālais attīstības plāns
BIS	Būvniecības informācijas sistēma	NATO	Ziemeļatlantijas Līguma organizācija (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
BMZ	Brīdināšanas mehānisma ziņojums	NRP	nacionālā reformu programma
CSP	Centrālā statistikas pārvalde	NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
DESI	Digītālās ekonomikas un sabiedrības indekss	NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
ECB	Eiropas Centrālā banka	OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
EDIC	Eiropas Digitālās inovācijas centrs	OPEC	Naftas eksportētājvalstu organizācija (<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i>)
EEZ	Eiropas ekonomiskā zona	OPEC+	Naftas eksportētājvalstu organizācijas (OPEC) valstis un vēl 10 naftas ieguvējvalstis
EK	Eiropas Komisija	P&A	pētniecība un attīstība
EM	Ekonomikas ministrija	PCI	patēriņa cenu indekss
ERAF	Eiropas Reģionālais attīstības fonds	PJ	petadžouls
ES	Eiropas Savienība	PPS	pirktspējas paritātes standarts
ES-14	Eiropas Savienības dalībvalstis pirms 2004. gada paplašināšanās	PTAC	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
ES-27	Eiropas Savienības dalībvalstis pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās 2020. gada 1. februārī	RIS3	valstu/reģionālās inovāciju stratēģijas pārdomātai specializācijai
ES-28	Eiropas Savienības dalībvalstis un Apvienotā Karaliste	SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību
ESF	Eiropas Sociālais fonds	SOLVIT	Eiropas Savienības koordinācijas centru tīkls iekšējā tirgus problēmu risināšanai
EUR	euro	STEM	zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātnes un matemātika (<i>science, technology, engineering, and mathematics</i>)
Eurostat	Eiropas Savienības Statistikas birojs	SVF	Starptautiskais Valūtas fonds
FM	Finanšu ministrija	TM	Tieslietu ministrija
GCI	Globālās konkurētspējas indekss	TRIS	Tehnisko noteikumu informācijas sistēma
GWh	gīgavatstunda	UIN	uzņēmumu ienākuma nodoklis
IKP	iekšzemes kopprodukts	ULC	produkcijas vienības darbaspēka izmaksas
IKT	informācijas un komunikācijas tehnoloģijas	VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
IMI	Iekšējā tirgus informācijas sistēma	ZM	Zemkopības ministrija
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija		
KF	Kohēzijas fonds		
KP	Konkurences padome		
kWh	kilovatstunda		
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra		

Valstu saīsinājumi

AT	Austrija	IE	Īrija
BE	Beļģija	IT	Itālija
BG	Bulgārija	LT	Lietuva
CZ	Čehija	LU	Luksemburga
CY	Kipra	LV	Latvija
DE	Vācija	MT	Malta
DK	Dānija	NL	Nīderlande
EE	Igaunija	PL	Polija
EL	Grieķija	PT	Portugāle
EU	Eiropas Savienība	RO	Rumānija
FI	Somija	SE	Zviedrija
FR	Francija	SI	Slovēnija
HR	Horvātija	SK	Slovākija
HU	Ungārija	SP	Spānija

I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES

1. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES – KOPSAVILKUMS

Latvijā līdz Covid-19 pandēmijai saglabājās stabila ekonomiskā izaugsme, kuras tempi pārsniedza ES vidējos rādītājus. No 2013. līdz 2019. gadam IKP vidēji pieauga par 2,9 % ik gadu. Covid-19 pandēmija būtiski ietekmēja ekonomikas attīstību globālā mērogā un arī Latvijā. IKP 2020. gadā Latvijā saruka par 3,5 %. Apjomīgie valdības un ES fondu atbalsta pasākumi, kā arī epidemioloģiskās situācijas uzlabošanās 2021. gadā veicināja Latvijas ekonomikas atveseļošanos, un IKP pieauga par 6,7 %.

Pēc ekonomikas straujas atkopšanās no Covid-19 pandēmijas krīzes 2021. gadā izaugsme Latvijā 2022. gadā palēninājās līdz 3,4 %. Ekonomikas attīstību 2022. gadā būtiski ietekmēja Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisītie piegāžu ķēžu pārrāvumi, energoresursu un pārtikas dārdzības izraisītais inflācijas kāpums, kā arī globālā pieprasījuma samazināšanās. 2022. gada 1. pusgadā vēl pilnā apmērā nebija jūtamas kara sekas. Ekonomika pieauga par 5,8 %, salīdzinot ar 2021. gada 1. pusgadu. Kāpumu ietekmēja zemā bāze 2021. gada sākumā un pakāpeniska Covid-19 ierobežojumu atcelšana. Tomēr 2. pusgadā izaugsme gada griezumā samazinājās līdz 1,2 %, pasliktinoties eksporta-importa saldo bilancei un samazinoties privātā patēriņa un investīciju pieauguma tempiem.

1.1. tabula

Latvijas ekonomiskās attīstības pamatrādītāji								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023p	2024p
Iekšzemes kopprodukts (faktiskajās cenās, mljrd. EUR)	27,0	29,2	30,6	30,1	33,3	38,9	41,2	43,2
<i>izmaiņas procentos</i>								
Iekšzemes kopprodukts	3,3	4,0	0,6	-3,5	6,7	3,4	0,1	2,1
Privātais patēriņš	2,8	3,0	0,0	-4,3	7,3	6,0	-1,0	2,1
Valsts patēriņš	3,5	1,7	5,6	2,1	3,5	2,8	6,0	1,8
Kopējā pamatkapitāla veidošana	11,4	11,7	1,5	-2,2	7,2	0,6	5,9	4,5
Eksports	6,4	4,4	1,3	0,4	9,0	10,3	-5,2	1,9
Imports	8,5	6,3	2,2	-1,1	15,1	11,1	-2,6	2,4
Patēriņa cenas	2,9	2,5	2,8	0,2	3,3	17,3	9,0	2,2
<i>procentos pret iekšzemes kopproduktu, ja nav norādīts citādi</i>								
Vispārējās valdības sektora bilance	-0,3	-0,7	-0,5	-4,5	-7,2	-4,6	-2,8	-3,0
Vispārējās valdības parāds	38,9	37,0	36,7	42,2	44,0	41,0	41,0	41,5
Eksporta-importa saldo	-1,7	-0,7	-0,7	1,3	-3,2	-4,5	-4,3	-4,4
Nodarbināto skaita izmaiņas (15-74 gadi, procentos pret iepriekšējo gadu)	0,2	1,6	0,1	-1,9	-3,2	2,6	0,1	0,1
Nodarbinātības līmenis	62,9	64,5	65,0	64,2	62,5	63,9	64,3	64,8
Bezdarba līmenis (bezdarbnieki, procentos no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, 15-74 gadi)	8,7	7,4	6,3	8,1	7,6	6,9	6,4	6,3
Vidējās bruto darba samaksas izmaiņas (procentos pret iepriekšējo periodu)	7,	8,4	7,2	6,2	11,8	7,5	12,0	7,8

p – prognoze

2023. gadā ekonomikas attīstību turpināja ietekmēt ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība, augstās cenas un banku procentu likmju celšanās. Salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo ceturksni, 1. ceturksnī ekonomikas pieaugums apstājās, 2. ceturksnī un 3. ceturksnī IKP jau samazinājās attiecīgi par 1,1 % un 0,7 %. Šā gada 3 ceturksņos IKP bija par 0,6 % mazāks nekā pirms gada attiecīgajā periodā. Sagaidāms, ka kopumā 2023. gadā IKP saglabāsies tuvu 2022. gada līmenim.

2024. gadā ekonomika sāks pieaugt nedaudz straujāk. Starptautiskās institūcijas prognozē, ka Latvijas lielākajos eksporta tirgos 2024. gadā ekonomika augs, kas pozitīvi ietekmēs valsts eksporta iespējas. Reālajai algai atsākot pieaugt, sagaidāms, ka atsāks augt arī privātais patēriņš. ES fondu programmu īstenošana pozitīvi ietekmēs investīciju dinamiku. Ekonomikas ministrija (EM) prognozē, ka 2024. gadā IKP pieaugums varētu sasniegt 2,1 %.

Iedzīvotāju reālo ienākumu kritums negatīvi ietekmē mājāsaimniecību patēriņu. 2023. gada 3 ceturkšņos privātais patēriņš samazinājās par 1,7 %.

Valsts patēriņš turpina pieaugt lielā mērā uz valsts budžeta deficīta rēķina, lai varētu finansēt valdības prioritāros pasākumus. 2023. gada 3 ceturkšņos valsts patēriņš pieauga par 6,8 %.

Neskatoties uz ģeopolitisko nenoteiktību investīcijas pieaug. Pateicoties ES fondu finansējuma pieaugumam, 2023. gadā 3 ceturkšņos ieguldījumi bruto pamatkapitāla veidošanā bija par 6,5 % augstāki nekā pirms gada attiecīgajā periodā. Mājokļos, ēkās un būvēs investīcijas gada griezumā pieauga par 16,2 %, savukārt ieguldījumi mašīnās un iekārtās samazinājās par 1 %, bet ieguldījumi intelektuālā īpašuma produktos pieauga par 0,1 %.

Latvijā piesaistīto ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) neto plūsmas turpina palielināties. 2023. gada septembra beigās uzkrātās ĀTI sasniedza 24,5 mljrd. EUR (61 % no IKP). Salīdzinot ar 2022. gada beigām, tās ir pieaugušas par 8,8 %, ko galvenokārt noteica ieguldījumu pieaugums profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē, kā arī finanšu starpniecības, tirdzniecības un finanšu pakalpojumu nozarēs.

Situācija ārējā vidē nelabvēlīgi ietekmē ārējo tirdzniecību. Preču un pakalpojumu eksporta apjomi 2023. gadā 3 ceturkšņos bija par 5,8 % mazāki nekā pirms gada. Preču eksporta apjomi saruka par 8,1 %. Galvenās eksporta preces šajā laikā bija koks un koka izstrādājumi, mehānismi un mehāniskas ierīces, kā arī elektroierīces un elektroiekārtas. Turpina no Covid-19 pandēmijas atkopties pakalpojumu eksports, kas 3 ceturkšņos bija par 0,7 % lielāks nekā pirms gada. Pieaugumu sekmēja gaisa transporta pakalpojumu, kā arī profesionālo un tehnisko saimnieciskās darbības pakalpojumu un datorpakalpojumu eksports. Preču un pakalpojumu importa apjomi 3 ceturkšņos samazinājās par 2,3 % un eksporta-importa saldo faktiskajās cenās bija -4 % no IKP.

2022. gadā tekošā kontā deficīts pieauga līdz 4,7 % no IKP, ko visbūtiskāk ietekmēja preču tirdzniecības bilances pasliktināšanās enerģētikas cenu pieauguma dēļ. Arī 2023. gadā saglabājās augsts deficīta līmenis. Šā gada deviņos mēnešos tas sasniedza 4,8 % no IKP galvenokārt sākotnējo ienākumu negatīvās bilances palielināšanās dēļ. Turpmākajos gados sagaidāms, ka tekošais konts uzlabosies.

Nozaru griezumā attīstības tendences ir ļoti atšķirīgas. Strauji pieauguma tempi 2022. gadā saglabājas nozarēs, kuras vissmagāk skāra Covid-19 pandēmijas ierobežojumi. Neraugoties uz izmaksu pieaugumu, traucējumiem piegāžu ķēdēs un lielo nenoteiktību, pozitīva izaugsme 2022. gadā saglabājās apstrādes rūpniecībā. Straujo izmaksu pieauguma dēļ bija vērojams kritums būvniecības nozarē.

Nozaru griezumā kopējā pievienotā vērtība 2023. gada 3 ceturkšņos, salīdzinot ar 2022. gada atbilstošo periodu, samazinājās par 0,4 %. Apjomu samazinājums bija vērojams ražojošajās nozarēs, kas lielā mērā ir saistīts ar eksporta iespēju pasliktināšanos. Apstrādes rūpniecība saruka par 6,3 %. Savukārt lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē fiksēts kritums par 7,9 %, ko lielā mērā ietekmēja samazinājums augkopības nozarē saistībā ar šīs vasaras nelabvēlīgajiem laikapstākļiem. Pārējā rūpniecībā apjomu samazinājumu (par 6,6 %) ietekmēja kritums elektroenerģijas nozarē, gāzes apgādē, siltumapgādes nozarē, kā arī ieguves rūpniecībā. Apjomu samazinājumu transporta un uzglabāšanas nozarē (par 7,0 %) ietekmēja sauszemes transports un uzglabāšanas un transporta palīgdarbības. Apjomu kritums 3 ceturkšņos bija arī tirdzniecības nozarē – par 5,4 %, ko ietekmē zems mājāsaimniecību patēriņš un ārējās tirdzniecības sarukums.

Kāpums 3 ceturkšņos bija vērojams būvniecībā un vairumā pakalpojumu nozaru. Būvniecības nozarē pieaugums gada laikā bija 15,7 %. Stabili pieauguma tempi saglabājas nozarēs, kuras vissmagāk skāra Covid-19 ierobežojumi – 3 ceturkšņos izmitināšanas un ēdināšanas nozare pieauga par 8,8 %, mākslas izklaides un atpūtas nozare – par 12,3 %. Joprojām stabils kāpums vērojams IKT nozarē – 3 ceturkšņos pieaugums bija par 4,2 %.

Covid-19 pandēmija ir izraisījusi būtiskas izmaiņas līdz šim īstenotajā fiskālajā politikā. 2020. gadā ES tika aktivizēta "Stabilitātes un izaugsmes pakta (SIP) vispārējā izņēmuma klauzula", ļaujot ES valstīm palielināt vispārējās valdības budžeta deficītu tādā apmērā, kāds ir nepieciešams pandēmijas izraisītā ekonomikas kaitējuma mazināšanai. Ņemot vērā Krievijas-Ukrainas karu un visas ar to saistītās sekas, SIP vispārējā izņēmuma klauzula ir spēkā arī 2023. gadā.

Covid-19 pandēmijas ietekmē budžeta deficīts Latvijā 2020. gadā pieauga līdz 4,5 % no IKP jeb 1,3 mljrd. EUR, bet 2021. gadā – līdz 7,2 % no IKP jeb 2,4 mljrd. EUR. 2022. gadā tas nedaudz samazinājās un bija 4,6 % no IKP jeb 1,8 mljrd. EUR. Saeima 2023. gada budžetu apstiprināja ar deficītu 4,2 % jeb 1,77 mljrd. EUR apmērā no IKP. Atbilstoši Finanšu ministrijas (FM) novērtējumam vispārējās valdības budžeta deficīts 2023. gadā tiek prognozēts 2,7 % no IKP.

2023. gada 1. novembrī Ministru kabinets (MK) apstiprināja likumprojektu par 2024. gada valsts budžetu. Valsts budžets 2024. gadam sagatavots, ņemot vērā ES fiskālos noteikumus un Fiskālās disciplīnas likuma noteikumus – vispārējās valdības budžeta deficīts 2024. gadā tiek prognozēts 2,8% apmērā no IKP, bet 2025. gadā – 2,3 % no IKP un 0,9 % no IKP –

2026. gadā. 2024. gadā vispārējās valdības budžeta kopējie ieņēmumi tiek plānoti 17,8 mljrd. EUR apmērā, savukārt izdevumi – 19,1 mljrd. EUR apmērā.

Neskatoties uz budžeta deficīta pieaugumu pēdējos gados vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā ir viens no zemākajiem ES. Covid-19 uzliesmojums izraisīja nepieciešamību ievērojamā apjomā nodrošināt finansējumu Covid-19 izraisītās krīzes ietekmes mazināšanai. Valsts parāda apjoms 2021. gadā pieauga līdz 44% no IKP jeb 14,7 mljrd. EUR. Tā kā nominālā IKP pieaugums augstas inflācijas apstākļos ir straujš, tad 2022. gadā tas attiecībā pret IKP samazinājās līdz 41 %, bet nominālā izteiksmē pieauga līdz 15,9 mljrd. EUR. Atbilstoši FM novērtējumam 2023. gadā valsts parāds sagaidāms 39,9 % no IKP. Savukārt 2024. gadam tas tiek prognozēts 41,0 % apmērā no IKP. Sagaidāms, ka vidējā termiņā Fiskālās disciplīnas likumā noteiktais parāda nosacījums – 60 % no IKP – tiks ievērots un Latvijas vispārējās valdības parāds stabilizēsies līmenī zem 40 % no IKP.

Banku sektors ir spējis saglabāt stabilitāti, neskatoties uz Covid-19 pandēmijas un ģeopolitiskās spriedzes radīto ekonomisko satricinājumu. Banku sektors darbojas ar peļņu. Tomēr kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja, īpaši uzņēmējdarbības kreditēšana. Savukārt mājsaimniecību kreditēšanā saskatāmas pozitīvas iezīmes. Noguldījumu apjomi turpina pieaugt.

Inflāciju visbūtiskāk ietekmē kāpums cenām pasaulē energoresursiem un pārtikai. 2022. gada decembrī patēriņa cenas Latvijā bija par 20,8 % augstākas nekā pirms gada, bet gada vidējā inflācija pieauga līdz 17,3 %. Decembrī gada laikā pārtikas cenas bija palielinājušās par 29,3 %, elektroenerģijai, gāzei un cietajam kurināmajam – par 63,9 % un degvielai – par 17,9 %.

2023. gadā patēriņa cenas stabilizējas, katru mēnesi sarūkot, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo mēnesi - no 21,5 % šā gada sākumā līdz 1,0 % novembrī. Gada vidējā inflācija novembrī bija 10,6 %. Ņemot vērā saspringto ģeopolitisko situāciju un inflācijas dinamikas bāzes efektu, 2023. gadā kopumā vidējā gada inflācija paredzama 9 % robežās.

Arī turpmāk galvenā ietekme uz cenu izmaiņām joprojām būs saistīta ar energoresursu un pārtikas cenu svārstībām pasaulē, būs vērojama arī to pakārtotā ietekme uz rūpniecības preču un pakalpojumu cenām.

Neraugoties uz ekonomikas satricinājumiem, darba tirgus saglabājas stabils. Nodarbināto skaits Latvijā 2022. gadā palielinājās par 2,6 %. Tas ir bijis straujākais nodarbināto skaita pieaugums kopš 2007. gada, ko daļēji noteikusi gan darba tirgus atgūšanās no Covid-19 pandēmijas, gan arī Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātība Latvijā. Līdz ar nodarbinātības pieaugumu turpināja samazināties bezdarba līmenis. Tas 2022. gadā samazinājās līdz 6,9 % (salīdzinot ar 2021. gadu – par 0,7 procentpunktiem).

Arī 2023. gadā neraugoties uz saspringto ģeopolitisko situāciju un ekonomikas izaugsmes tempu samazināšanos, situācija darba tirgū būtiski nepasliktinājās, jo pieprasījums pēc darbaspēka ir augsts. 2023. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar situāciju pirms gada, nodarbināto skaits vecumā no 15 līdz 74 gadiem samazinājās par 1 % jeb 8,6 tūkst. Savukārt nodarbinātības līmenis palielinājās par 0,1 procentpunktu – līdz 64,7 %. Bezdarba līmenis 2023. gada 3. ceturksnī bija 6,5 %, kas ir par 0,4 procentpunktiem zemāks rādītājs nekā attiecīgā periodā pirms gada. 3. ceturksnī darba meklējumus bija 61,5 tūkst. iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas ir par 7,4 % jeb 4,9 tūkst. mazāk nekā 2022. gada 3. ceturksnī. Kopumā bezdarba līmenis 2023. gadā varētu samazināties līdz vidēji 6,4 %, savukārt nodarbināto skaits saglabāties tuvu 2022. gada līmenim.

Mēneša vidējā bruto darba samaksa turpina palielināties, taču tās pieauguma tempi pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu no 2022. gada 1. ceturkšņa līdz 2023. gada 1. ceturksnim bija zemāki par inflācijas pieauguma tempu, izraisot pirkspējas samazināšanos. 2023. gada 2. ceturksnī un 3. ceturksnī reālā alga atsāka pieaugt. Vidējā neto darba samaksa 2023. gada 3. ceturksnī (aprēķināta, izmantojot darba vietā piemērojamās darba nodokļus) bija 1126 EUR jeb 72,7 % no bruto algas, un gada laikā tā pieauga par 11,0 %, apsteidzot patēriņa cenu kāpumu. Reālais neto algas pieaugums, ņemot vērā inflāciju, bija 5,7 %.

Vienlaikus pozitīvu spiedienu uz darba algām turpinās uzturēt gan algu konverģences process tuvāk ES ekonomiski attīstīto valstu algu līmenim, gan arvien pieaugošā kvalificēta darbaspēka nepietiekamība – darba tirgus sašaurināšanās, kas rada nepieciešamību uzņēmējiem aktīvāk domāt ne tikai par to, kā piesaistīt jaunus speciālistus, bet arī par to, kā noturēt esošos, t. sk. pārskatot darba atalgojuma likmes.

Ekonomikas tālākā attīstība vidēja termiņa periodā ir atkarīga no situācijas ārējā vidē un reformu gaitas. Lielākais Latvijas izaugsmes risks ir saistīts ar globālās ekonomikas attīstību, īpaši ģeopolitisko situāciju. Tāpat svarīga ir ES kopējās ekonomikas telpas turpmākā attīstība. Latvijas ekonomiskās priekšrocības vidējā termiņā galvenokārt balstīsies uz panākto makroekonomisko stabilitāti, kā rezultātā ir uzlabojušies Latvijas kredītreitingi, kā arī uz plānoto ES atbalsta programmu efektivitāti un uzlabojumiem uzņēmējdarbības vidē. Ieilgstot karam Ukrainā, ekonomikas atveseļošanās tempi varētu būt lēnāki.

Latvijas ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā balstot uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām, vidēja termiņa periodā Latvijas izaugsmes tempi potenciāli var sasniegt 4-5 % pieaugumu gadā.

2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA

Pasaules ekonomika saskaras ar arvien lielākiem izaicinājumiem. Krievijas sāktais agresijas karš rada neizsakāmas ciešanas un postījumus Ukrainā, un tam arī ir būtiskas globālas sekas. Izaugsme ir palēninājusies, augsta inflācija ir izplatījusies dažādās valstīs un produktu grupās, un tā saglabājas noturīga. Enerģijas piegādes trūkumi var veicināt arī turpmāku cenu pieaugumu. Procentu likmju paaugstināšanās, kas nepieciešama inflācijas ierobežošanai, palielina finanšu ievainojamību. Pasaules tirdzniecības perspektīvas nav optimistiskas. Pasaules preču un pakalpojumu importa pieauguma temps samazinās. To ietekmē tādi pastāvīgie izaicinājumi kā preču tirdzniecības samazināšanās un ģeopolitiskā spriedze. Eiropas Komisija (EK) prognozē, ka 2023. gadā globālā izaugsme sasniegs 3,1 %¹, savukārt 2024. gadā, saglabājoties lielai nenoteiktībai, gaidāms izaugsmes tempa palēninājums līdz 2,9 %.

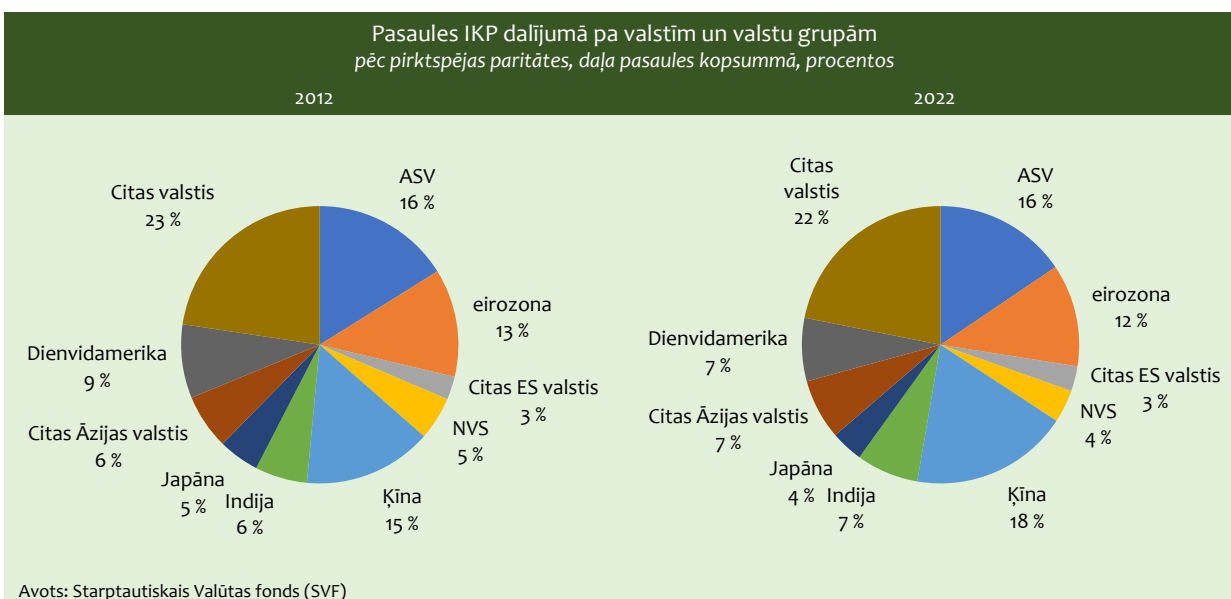
2.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izaugsmes tempi izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos					
	2020	2021	2022	2023p	2024p
Pasaules valstis, tostarp:	-3,0	6,3	3,3	3,1	2,9
ASV	-2,2	5,8	1,9	2,4	1,4
Lielbritānija	-10,4	8,7	4,3	0,6	0,5
ES, tostarp:	-5,6	6,0	3,4	0,6	1,3
eirozona	-6,1	5,9	3,4	0,6	1,2
Japāna	-4,2	2,2	1,0	1,9	0,8
Ķīna	2,2	8,5	3,0	5,2	4,6

Avots: EK European Economic Forecast, Autumn 2023
p – prognoze

Ekonomiskā izaugsme **ASV** 2023. gadā ir bijusi ārkārtīgi spēcīga, neskatoties uz ievērojami ierobežojošu monetāro politiku. To atspoguļo veselīgas mājāsaimniecību bilances, elastīgu darba tirgu un valdības atbalstu investīcijām. Tiek prognozēts, ka pēc spēcīgā 2023. gada, IKP sasniedzot 2,4 %, ekonomiskās aktivitātes temps 2024. gadā palēnināsies līdz 1,4 %, pakāpeniski reaģējot uz saspringtajiem finanšu nosacījumiem un augstajām kredītu izmaksām, bet 2025. gadā tas atjaunosies. Inflācijas samazināšanās ir notikusi pakāpeniski, un prognozējams, ka šī tendence saglabāsies arī turpmāk.

2.1. attēls

¹ Šajā nodaļā, ja nav norādīts cits avots, dati ņemti no EK izdevuma "European Economic Forecast. Autumn 2023": https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/european-economic-forecast-autumn-2023_en.

Ķīnā, neskatoties uz spēcīgo atveseļošanos 2023. gada sākumā, pandēmijas sekas ir jūtamas joprojām. Tiek prognozēts, ka 2023. gadā IKP pieaugs par 5,2 %, savukārt 2024. gadā izaugsmes temps mazliet palēnināsies līdz 4,6 %. Paredzams, ka zemā mājāsaimniecību un privāto uzņēmumu uzticība, ko pastiprina krīze nekustamo īpašumu sektorā, nākamo divu gadu laikā pakāpeniski samazināsies. Tajā pašā laikā daudzas pašvaldības un valsts uzņēmumi ir finansiāli ierobežoti, nespējot nodrošināt ierasto izaugsmes stimulu ar investīciju izdevumiem, savukārt centrālās iestādes koncentrējas uz stabilitātes saglabāšanu. Neīstenojot padziļinātāku reformu programmu, tiek prognozēts, ka 2024. un 2025. gadā izaugsme turpinās mazināties, ko iedragās Ķīnas strukturālā nelīdzsvarotība, ģeopolitiskā nenoteiktība un demogrāfiskā stāvokļa pasliktināšanās. Taču varas iestādes, visticamāk, atbalstīs izaugsmi tiktāl, cik nepieciešams, lai ierobežotu lejupslīdes sekas.

2.2. tabula

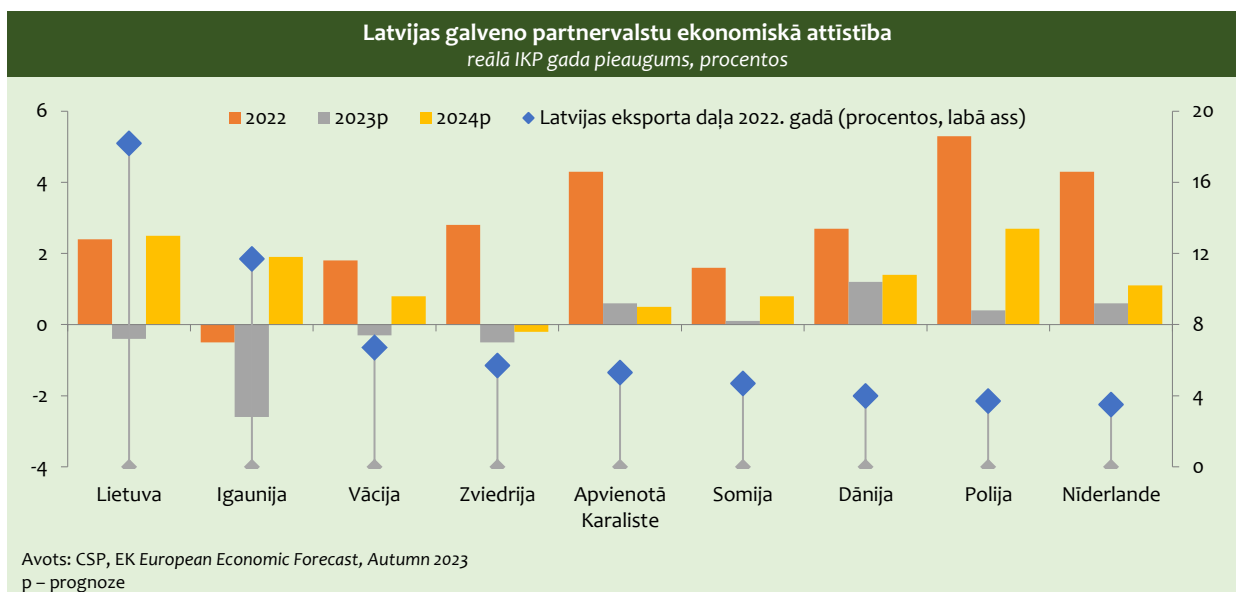
	ES dalībvalstu galvenie makroekonomiskie rādītāji, procentos								
	Reālais IKP			Inflācija			Bezdarba līmenis		
	2022	2023p	2024p	2022	2023p	2024p	2022	2023p	2024p
ES	3,4	0,6	1,3	9,2	6,5	3,5	6,2	6,0	6,0
Austrija	4,8	-0,5	1,0	8,6	7,7	4,1	4,8	5,3	5,4
Beļģija	3,0	1,4	1,4	10,3	2,4	4,2	5,6	5,6	5,6
Bulgārija	3,9	2,0	1,8	13,0	8,8	4,0	4,3	4,2	4,2
Čehija	2,4	-0,4	1,4	14,8	12,2	3,2	2,2	2,4	2,5
Dānija	2,7	1,2	1,4	8,5	3,6	2,4	4,5	4,6	5,2
Francija	2,5	1,0	1,2	5,9	5,8	3,0	7,3	7,2	7,4
Grieķija	5,6	2,4	2,3	9,3	4,3	2,8	12,5	11,4	10,7
Horvātija	6,3	2,6	2,5	10,7	8,1	2,4	7,0	6,5	6,2
Igaunija	-0,5	-2,6	1,9	19,4	9,4	3,5	5,6	7,0	6,9
Itālija	3,7	0,7	0,9	8,7	6,1	2,7	8,1	7,6	7,4
Īrija	9,4	-0,9	3,0	8,1	5,3	2,7	4,5	4,2	4,2
Kipra	5,1	2,2	2,6	8,1	4,1	3,0	6,8	6,4	6,1
Latvija	3,4	-0,2	2,4	17,2	9,6	3,2	6,9	6,8	6,6
Lietuva	2,4	-0,4	2,5	18,9	8,8	2,9	6,0	6,8	6,7
Luksemburga	1,4	-0,6	1,4	8,2	3,2	3,0	4,6	5,5	5,9
Malta	6,9	4,0	4,0	6,1	5,7	3,3	2,9	2,7	2,7
Nīderlande	4,3	0,6	1,1	11,6	4,6	3,7	3,5	3,6	3,9
Polija	5,3	0,4	2,7	13,2	11,1	6,2	2,9	3,0	2,8
Portugāle	6,8	2,2	1,3	8,1	5,5	3,2	6,0	6,5	6,5
Rumānija	4,6	2,2	3,1	12,0	9,8	5,9	5,6	5,4	5,2
Slovākija	1,8	1,3	1,7	12,1	10,8	5,2	6,1	5,7	5,4
Slovēnija	2,5	1,3	2,0	9,3	7,5	3,9	4,0	3,6	3,7
Somija	1,6	0,1	0,8	7,2	4,4	1,9	6,8	7,2	7,3
Spānija	5,8	2,4	1,7	8,3	3,6	3,4	12,9	12,1	11,6
Ungārija	4,6	-0,7	2,4	15,3	17,2	5,2	3,6	4,1	4,2
Vācija	1,8	-0,3	0,8	8,7	6,2	3,1	3,1	3,1	3,2
Zviedrija	2,8	-0,5	-0,2	8,1	5,7	1,8	7,5	7,6	8,5
Apvienotā Karaliste	4,3	0,6	0,5	7,9	7,3	3,6	3,7	4,3	4,7

Avots: EK European Economic Forecast, Autumn 2023
p – prognoze

Sagaidāms, ka pēc ļoti spēcīgas 2023. gada pirmās puses ekonomiskā aktivitāte **Japānā** samazināsies otrajā gada pusē, ņemot vērā pastāvīgi paaugstinātu inflāciju un zemu globālo pieprasījumu. Paredzams, ka IKP 2023. gadā sasnies 1,9 %, savukārt 2024. gadā samazināsies līdz 0,8 %. Tomēr 2025. gadā gaidāma ekonomikas sabremzēšanās, atspoguļojot ciklisko lejupslīdi un strukturālos ierobežojumus. Paredzams, ka vidējā gada patēriņa inflācija saglabāsies virs centrālās bankas mērķa 2 %, atspoguļojot pieaugošu algu spiedienu.

Tiek prognozēts, ka **Indija** būs viena no visstraujāk augošajām ekonomikām starp G20 valstīm, IKP tempam 2023. gadā sasniedzot 6,6 %. Arī 2024. gadā saglabāsies izaugsme, IKP gan nedaudz samazinoties līdz 6,1 %.

2.2. attēls

Sagaidāms, ka 2023. gadā **eirozonas** ekonomika pieaugs par 0,6 %, bet 2024. gadā izaugsmes tempi paaugstināsies līdz 1,2 %.

Paredzams, ka 2023. gadā ekonomiskā aktivitāte **Vācijā** samazināsies par 0,3 %. Pirkjspējas samazināšanās augstās inflācijas un stingrāku finansēšanas nosacījumu dēļ ietekmē patēriņu un investīcijas. Turklāt ārējais pieprasījums ir mainījies mazāk labvēlīgi, nekā tika pieņemts iepriekš, tādējādi pasliktinot tirdzniecības perspektīvu. Tomēr turpmāk iekšzemes pieprasījums pieaugs reālo algu pieauguma dēļ. Paredzams, ka kopā ar ārējā pieprasījuma atjaunošanos tas veicinās IKP pieauguma kāpumu līdz 0,8 % 2024. gadā. Valsts finanses uzsāk virzību fiskālās konsolidācijas ceļu, pakāpeniski samazinoties valsts budžeta deficītam un parāda attiecībai pret IKP, ko atbalsta arī pasākumi, lai mazinātu augsto enerģijas cenu ietekmi.

Tiek prognozēts, ka **Zviedrijas** ekonomika saruks 2023. gadā par 0,5 %, savukārt 2024. gadā kopumā stabilizēsies, ekonomikā tomēr saglabājoties kritumam 0,2 % apmērā. Stingrāki finanšu nosacījumi un augstās enerģijas cenas skāra Zviedrijas ekonomiku, jo īpaši mājsaimniecības un būvniecības nozari, atspoguļojot lielas parādsaistības un pārvērtētas nekustamā īpašuma cenas. Paredzams, ka darba tirgus atdzišana veicinās iekšzemes pieprasījuma samazināšanos. Sagaidāms, ka 2024. gadā inflācija ievērojami samazināsies, bet 2025. gadā tā atkal pieaugs nedaudz virs 2 %. Paredzams, ka 2023. gadā vispārējās valdības bilance uzrādīs nelielu deficītu, bet turpmākajos divos gados tā vēl vairāk palielināsies.

Paredzams, ka **Apvienotās Karalistes** ekonomika 2023. un 2024. gadā piedzīvos mērenu izaugsmi, jo augsto procentu likmju un stingrākas fiskālās politikas ietekme kompensē mājsaimniecību ieguvumus no zemākām enerģijas cenām. Prognozēts, ka 2023. un 2024. gadā IKP palielināsies par attiecīgi 0,6 % un 0,5 %. 2025. gadā izaugsme nedaudz palielināsies, pietuvinoties tuvāk potenciālajam līmenim, jo pašreizējās monetārās un fiskālās politikas ierobežojošie pasākumi mazināsies.

Ekonomikas izaugsmes temps **NVS valstīs** 2023. gadā sasnies 2,5 %. Savukārt 2024. gadā tas nedaudz palēnināsies līdz 2,2 %. Paredzams, ka **Krievijas** ekonomika 2023. gadā atgūsies, pateicoties lielākam nekā iepriekš prognozētam iekšzemes pieprasījumam, ko atbalsta fiskālie stimuli. Tiek prognozēts, ka 2023. gadā IKP pieaugums sasnies 2,0 %. Tomēr, atspoguļojot stingro monetāro politiku, tiek prognozēts, ka 2024. gadā izaugsme atkal samazināsies līdz 1,6 % iekšzemes pieprasījuma (mājsaimniecību izdevumu) vājināšanās, ražošanas problēmu, īpaši darbaspēka trūkuma, un izaugsmes potenciāla samazināšanās dēļ. Sagaidāms, ka valsts budžetā saglabāsies deficīts, un tiek prognozēts, ka valsts parāds nedaudz palielināsies.

Neraugoties uz pamatīgajiem izaicinājumiem, ko radījis Krievijas agresijas karš, **Ukrainas** ekonomika 2023. gadā ir parādījusi ievērojamu noturību, pateicoties izcilajām ražām, valdības stimuliem, ko pamato nelokāmais starptautisko partneru atbalsts, kā arī varas iestāžu apņēmībai nodrošināt makrofinansiālo stabilitāti. Tiek prognozēts, ka izaugsme sasnies 4,8 % 2023. gadā un 3,7 % 2024. gadā un privātais patēriņš un valsts investīcijas būs galvenie izaugsmes virzītājspēki. Sagaidāms, ka pēc strauja krituma 2023. gadā inflācija turpinās samazināties, ko veicinās ražošanas ierobežojumu atvieglošana un stingra monetārā politika. Paredzams, ka 2024. gadā fiskālais deficīts saglabāsies

paaugstināts augsto aizsardzības izdevumu dēļ. Tomēr lielākam nominālā IKP pieaugumam 2025. gadā vajadzētu palielināt ieņēmumus un veicināt deficīta samazināšanos. Tiek prognozēts, ka valsts parāds tuvākajos gados turpinās pieaugt.

Baltijas valstīs pēdējos divos gados vērojams viens no straujākajiem cenu, it īpaši pārtikas un enerģijas cenu, pieauguma tempiem starp ES dalībvalstīm.

Paredzams, ka **Lietuvas** IKP 2023. gadā samazināsies par 0,4 % augstās inflācijas, kas slogo privāto patēriņu, un zemā globālā pieprasījuma dēļ. Tiek prognozēts, ka 2024. gadā IKP pieaugs līdz 2,5 %, jo samazinās ražošanas izmaksas un patēriņa cenas, bet investīcijas un privātais patēriņš veicina izaugsmi. Inflācija 2023. gadā samazināsies līdz 8,8 % ievērojama enerģijas cenu krituma dēļ, bet pēc tam 2024. un 2025. gadā turpinās kristies līdz 3 %. Tiek prognozēts, ka 2023. un 2024. gadā vispārējās valdības budžeta deficīts palielināsies attiecīgi līdz 1,6 % un 2,3 % no IKP – galvenokārt sociālo izdevumu un valsts algu pieauguma dēļ.

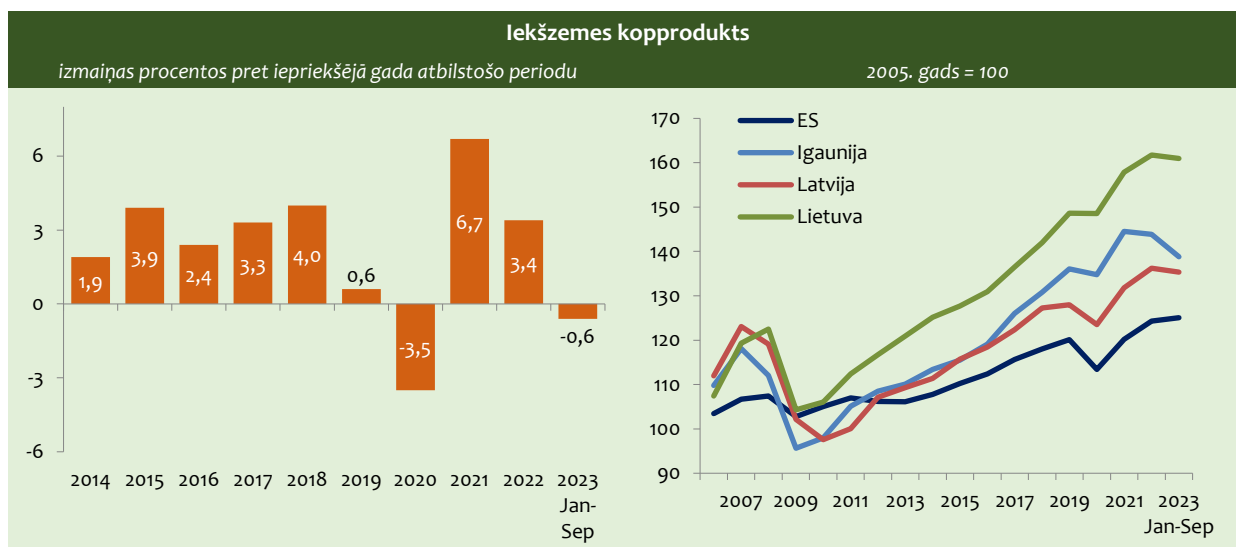
Paredzams, ka **Igaunijā** 2023. gadā IKP krituma temps sasniegs 2,6 %, ņemot vērā privātā patēriņa vājumu, strauju investīciju kritumu, galveno tirdzniecības partneru pieprasījuma kritumu un uzkrāto krājumu samazināšanos. Tiek prognozēts, ka izaugsme kļūs pozitīva 2024. gadā un vēl straujāka – 2025. gadā, pieaugot reālajiem ienākumiem un uzlabojoties tirdzniecības perspektīvām. Sagaidāms, ka 2024. gadā IKP sasniegs 1,9 %. Neskatoties uz plānoto PVN pieaugumu no 2024. gada 1. janvāra, tiek prognozēts, ka inflācija turpinās samazināties un 2025. gadā būs aptuveni 2 % apmērā. Paredzams, ka 2025. gadā valsts budžeta deficīts pieaugs, ņemot vērā iedzīvotāju ienākuma nodokļa samazinājumu.

3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS

3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

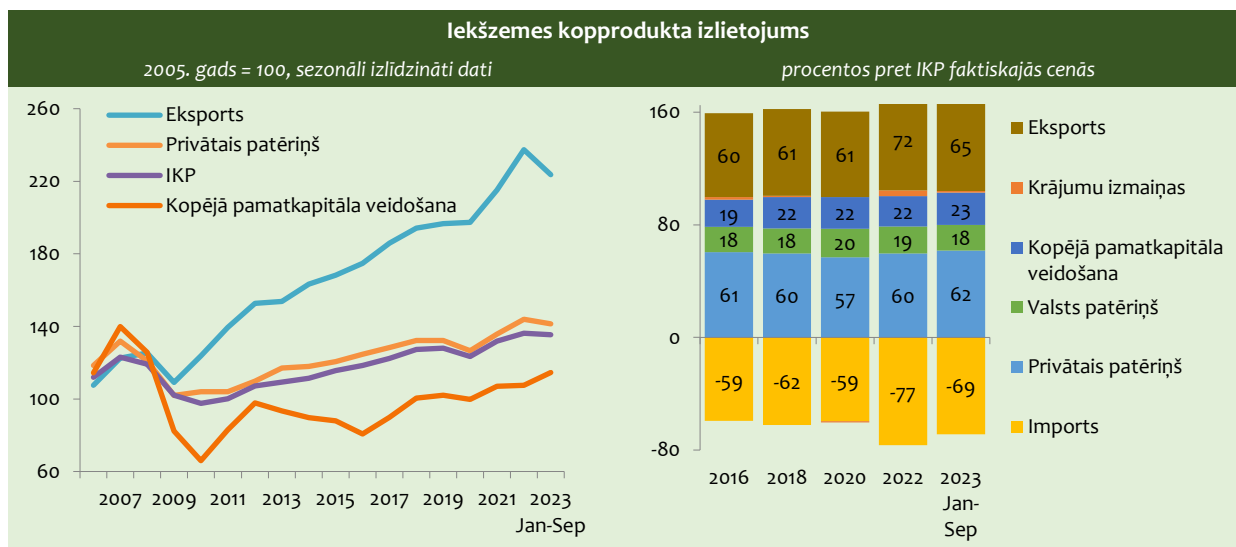
2014.–2019. gadā IKP pieauga vidēji par 2,7 % ik gadu. 2014. gadā lēnāku IKP kāpumu noteica tendences ārējā vidē – lēnāka izaugsme ES, vājāka ekonomiskā situācija Krievijā. Lai gan ģeopolitiskā situācija reģionā bija saspringta, 2015. gadā Latvijas ekonomika pieauga straujāk, jo notika straujš privātā patēriņa un eksporta apjomu kāpums. 2016. gadā izaugsme bija vājāka investīciju krituma un aizkavētās jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas ieviešanas dēļ.

3.1. attēls

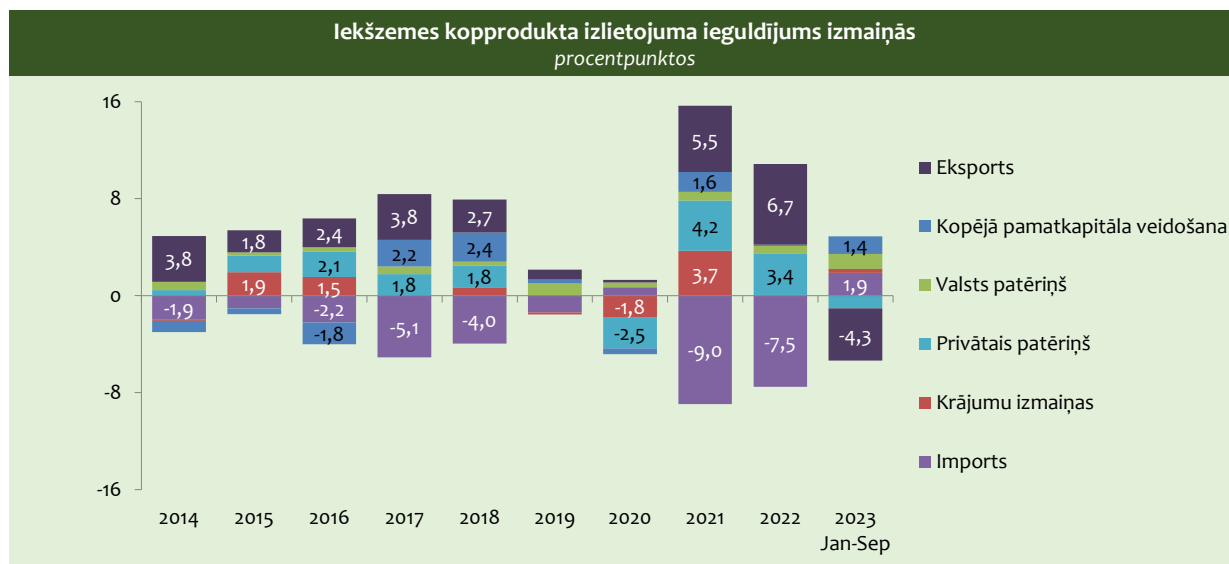
2017.–2018. gadā izaugsme kļuva straujāka, to sekmēja situācijas uzlabošanās ES, jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas uzsākšana, darba samaksas un nodarbinātības pieaugums. Šajā periodā stabili auga eksports, investīcijas, privātais un valsts patēriņš. Savukārt 2019. gadā ekonomikas attīstības palēnināšanos noteica gan iekšējie faktori (sasniegts ES fondu investīciju maksimums, norises finanšu sektorā, pārmaiņas ostu pārvaldībā), gan arī ārējie faktori (globālo tirdzniecības attiecību pārskatīšana, "Brexit", lēnāka izaugsme ES valstīs).

3.2. attēls

2020. gadā ekonomikas attīstību galvenokārt noteica Covid-19 krīzes negatīvā ietekme. 2020. gadā IKP samazinājās par 2,2 %, kas bija vienīgais IKP kritums kopš finanšu krīzes. Lielākā ietekme uz IKP samazinājumu bija privātā patēriņa sarukumam, ko ietekmēja bezdarba pieaugums un ienākumu kritums. Arī 2021. gadā ekonomikas attīstību turpināja ietekmēt Covid-19 pandēmija un pasākumi tās ierobežošanai, tomēr gada vidū lielā mērā bāzes efekta dēļ ekonomikā bija vērojama strauja izaugsme, un kopumā 2021. gadā IKP pieauga ļoti strauji – par 6,7 %. Lielākā ietekme bija eksporta pieaugumam, ko veicināja labvēlīga konjunktūra Latvijas lielākajos eksporta tirgos, un privātā patēriņa kāpumam, ko galvenokārt nodrošināja bāzes efekts.

3.3. attēls

Pēc ekonomikas straujas atkopšanās no Covid-19 pandēmijas krīzes 2021. gadā izaugsme Latvijā 2022. gadā palēninājās līdz 3,4 %. Ekonomikas attīstību 2022. gadā būtiski ietekmēja Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisītie piegāžu ķēžu pārrāvumi, energoresursu un pārtikas dārdzības izraisītais inflācijas kāpums, kā arī globālā pieprasījuma samazināšanās. Strauja izaugsme bija 1. pusgadā, kad vēl nebija jūtamas kara sekas. Lielākā ietekme bija eksporta un privātā patēriņa kāpumam, ko noteica zemā bāze 2021. gada sākumā un pakāpeniska Covid-19 ierobežojumu atcelšana. Tomēr 2. pusgadā izaugsme samazinājās, pasliktinoties eksporta-importa saldo bilancei un samazinoties privātā patēriņa un investīciju pieauguma tempiem. 2022. gadā turpināja pieaugt arī valdības patēriņš, taču mērenāk nekā iepriekšējā gadā.

2023. gadā ekonomikas attīstību turpina ietekmēt ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība, augstās cenas un banku procentu likmju celšanās. 2023. gada pirmajos trīs ceturkšņos IKP bija par 0,6 % mazāks nekā pirms gada. Lielākā ietekme bija eksporta un privātā patēriņa kritumam. Nelabvēlīgā ārējā vide ietekmēja Latvijas eksporta tirgu, savukārt sarūkošie iedzīvotāju reālie ienākumi negatīvi ietekmēja mājsaimniecību patēriņu. Turpretī lielākā palielinošā ietekme bija investīciju kāpumam, īpaši strauji investīciju apjomam pieaugot mājokļos, ēkās un būvēs, ko noteica būvniecības nozares pieaugums. Strauji pieauga arī valdības patēriņš.

2014.–2022. gadā, salīdzinot Baltijas valstis, straujāka izaugsme bija Lietuvā un Igaunijā – attiecīgi vidēji par 3,3 % un 3 % ik gadu, bet Latvijā – par 2,5 %.

3.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izlietojums
izmaiņas pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu, procentos

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	1,9	3,9	2,4	3,3	4,0	0,6	-3,5	6,7	3,4	-0,6
Privātais patēriņš	0,5	2,5	3,5	2,8	3,0	0,1	-4,2	7,3	6,0	-1,7
Valsts patēriņš	3,8	1,5	2,1	3,5	1,7	5,6	2,1	3,5	2,8	6,8
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-3,9	-2,0	-8,2	11,4	11,7	1,5	-2,2	7,2	0,6	6,5
Eksports	6,3	3,0	4,0	6,4	4,4	1,3	0,4	9,0	10,3	-5,8
Imports	3,0	1,6	3,6	8,5	6,3	2,2	-1,1	15,1	11,1	-2,3

3.2. PATĒRIŅŠ

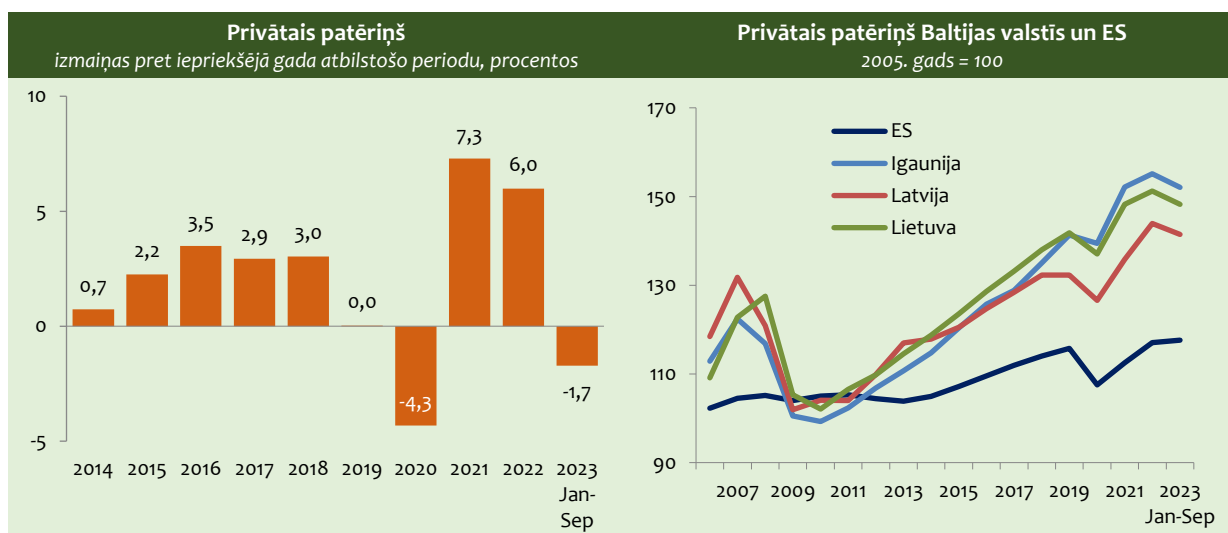
Privātā patēriņa apjomu palielināšanās tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme kopš 2014. gada bija mērena. 2014.–2019. gadā privātais patēriņš palielinājās par 2,1 % vidēji gadā. Pieaugumu sekmēja vidējās darba samaksas kāpums, turpretī nodarbinātības pieaugums bija lēns. 2020. gadā Covid-19 pandēmijas noteikto ierobežojumu dēļ privātais patēriņš strauji saruka. Ekonomikai atlabstot, 2021. gadā bija vērojams straujš privātā patēriņa kāpums, ko veicināja gan Covid-19 ierobežojumu mazināšana, gan vidējās darba algas pieaugums un valdības atbalsta pasākumi.

Lai arī bija vērojams būtisks patēriņa cenu kāpums, 2022. gadā privātais patēriņš turpināja pieaugt ļoti strauji. Pieaugumu veicināja gan vidējās darba algas palielināšanās, gan bezdarba mazināšanās, gan pilnībā atceltie Covid-19 izplatības ierobežojumi.

2023. gadā mājsaimniecību patēriņu ietekmē augstais cenu līmenis. Cenu pieauguma tempi apsteidza algu kāpumu, kas negatīvi ietekmēja iedzīvotāju pirkspēju 2023. gada pirmajā pusē. Neskatoties uz Covid-19 ierobežojumu atcelšanas bāzes efektu un situācijas uzlabošanu darba tirgū, mājsaimniecību patēriņš vienādi strauji saruka 1. un 2. ceturksnī, bet 3. ceturksnī kritums bija nedaudz mērenāks. Kopumā 2023. gada trijos ceturkšņos, salīdzinot ar 2022. gada attiecīgo periodu, privātais patēriņš samazinājās par 1,7 %.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2014. gada ir lēnākais privātā patēriņa kāpums.

3.4. attēls

Mājsaimniecību patēriņa struktūrā vislielāko daļu veido izdevumi par mājokli, otru lielāko patēriņa izdevumu grupu – izdevumi par pārtiku, bet trešā prioritāte ir izdevumi par transportu. 10 gadu laikā mājsaimniecību patēriņa izdevumu struktūrā ir samazinājies to izdevumu īpatsvars, kas saistīti ar pārtiku, mājokli, transportu, sakariem un izglītību, turpretī pieaudzis to izdevumu īpatsvars, kas saistīti ar alkoholiskajiem dzērieniem un tabaku, apģērbu un apaviem, mājokļa iekārtojumu (mēbeles, sadzīves tehnika un apkope), veselību, atpūtu un kultūru, kā arī restorāniem, kafejnīcām un viesnīcām.

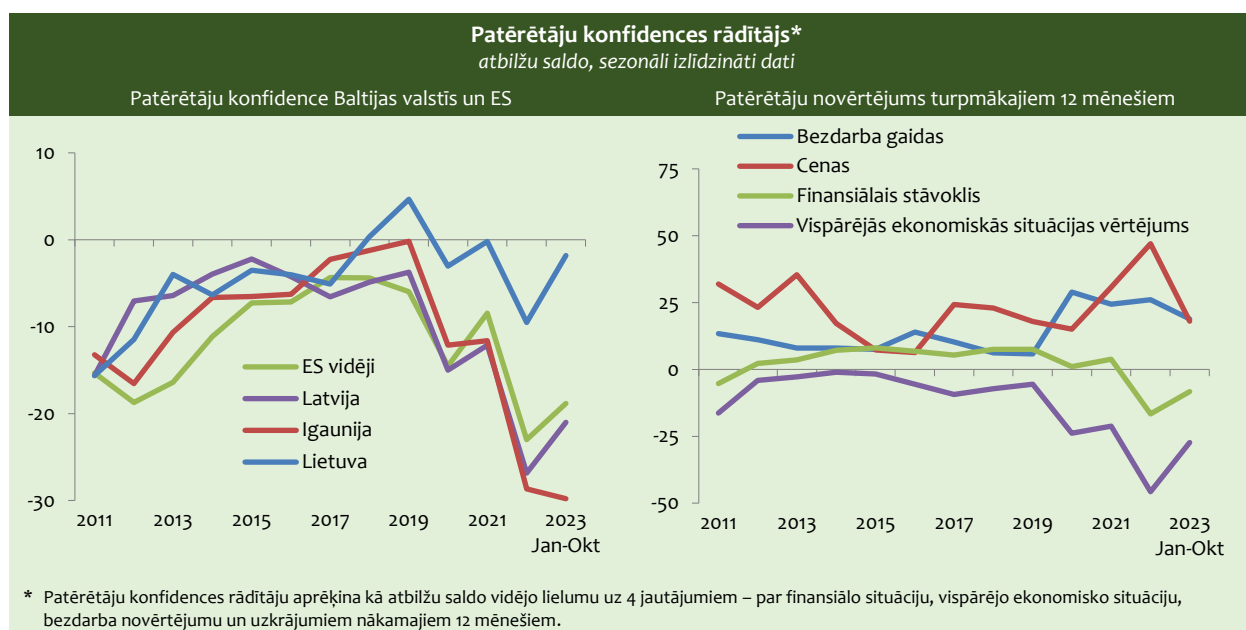
Ekonomikai turpinot atkopties no Covid-19 krīzes un pieaugot inflācijai 2022. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, izdevumi pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, izņemot izdevumus par mājokli un pārtiku. Strauji augošās cenas pārtikai un energoresursiem mudināja mājsaimniecības taupīt, un izdevumi pārtikai bija samazinājušies par 0,5 %, bet ar mājokli saistītie izdevumi (mājokļa īre, uzturēšana un remonts, ūdensapgāde, elektroenerģija, gāze un cietais kurināmais) bija samazinājušies par 7,5 %. Samazinājumu ietekmēja arī siltāki laika apstākļi apkures sezonas sākumā. Lielākā palielināšanās ietekme bija pieaugošajiem izdevumiem atpūtai un kultūrai (par 29,6 %) un restorāniem un viesnīcām (par 51,2 %), ko sekmēja ar Covid-19 izplatības mazināšanu saistīto ierobežojumu atcelšana. Būtiska ietekme bija arī izdevumu pieaugumam par apģērbu un apaviem (par 17,1 %) un alkoholiskajiem dzērieniem un tabaku (par 9,7 %). Mērenāks pieaugums bija izdevumiem par transportu un veselību.

2022. gadā, salīdzinot ar 2012. gadu, mājsaimniecību patēriņa izdevumi ir auguši visās patēriņa izdevumu grupās. Taču vislielākie patēriņa izdevumi, kas noteica arī kopējo izmaksu pieaugumu, bija izdevumiem par atpūtu un kultūru, pārtiku, transportu, apģērbu un apaviem.

Laika posmā no 2010. līdz 2019. gadam **patērētāju noskaņojums** kopumā uzlabojās, lai arī bija negatīvs. Optimistiskākais noskaņojuma līmenis pēdējo piecu gadu laikā bija sasniegts 2019. gada jūlijā, kad rādītājs bija -1,8 punkti. Šo noskaņojuma uzlabošanās tendenci lielā mērā veicināja straujā ekonomikas izaugsme pēdējos gados. Latvijas patērētāji kopumā bija optimistiskāki, konfidences rādītājam kopš 2011. gada vidus pārsniedzot ES vidējo līmeni. Pesimistiskāks noskaņojums valdīja 2017.–2018. gadā, kad Latvijas rādītājs noslīdēja zem ES vidēja līmeņa. Pēc uzlabošanās 2019. gadā atkal dominēja pesimistiskās tendences.

Covid-19 pandēmijas rezultātā patērētāju konfidences rādītājs 2020. gadā piedzīvoja krasu lejupslīdi. Pēc ārkārtējās situācijas izsludināšanas valstī zemākais rādītāja līmenis tika sasniegts 2020. gada aprīlī un maijā. Epidemioloģiskajai situācijai uzlabojoties un mazinoties ierobežojumiem, patērētāju noskaņojums 2021. gadā kopumā uzlabojās, taču 2. pusgadā optimismu mazināja pieaugoša nenoteiktība un bažas par Covid-19 izplatības attīstību, kā arī cenu pieauguma tendences.

3.5. attēls

Krievijas iebrukums Ukrainā būtiski iedragāja patērētāju pārliecību 2022. gadā, un šo tendenci pastiprināja inflācija. Konfidences rādītājs nokritās līdz zemākajam līmenim pēdējās dekādes laikā.

Patērētāju noskaņojums 2023. gadā sāk atgūties. Mazinoties inflācijas spiedienam un pieaugot algām, patērētāju konfidences rādītājs uzlabojas. 3 ceturkšņos šāda tendence vērojama visos konfidences rādītāja galvenajos posteņos: finansiālā stāvokļa vērtējums, vispārējās ekonomiskās situācijas vērtējums, inflācijas gaidas un bezdarba gaidas. Vienīgi jūnija mēnesī plānotais elektroenerģijas sadales tarifu pieaugums sabojāja patērētāju noskaņojumu, nākamajos mēnešos turpinoties pozitīvai tendencei. Oktobrī patērētāju nākotnes vērtējums nedaudz pasliktinājās.

Patērētāju vērtējums par ģimenes finansiālo situāciju nākotnē kopš 2012. gada lielā mērā ir nostabilizējies un kopumā visa gada laikā bija pozitīvs. Kopš 2017. gada vidus optimisms caurmērā palielinājās, tā turpinoties līdz 2020. gada aprīlim. Lai arī kopumā 2020. un 2021. gadā ģimeņu finansiālās izredzes tika vērtētas pozitīvi, konkrētais rādītājs šajos gados pasliktinājās. Savukārt 2022. gadā pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā sekoja krass kritums. Lai arī rādītājs 2023. gada 10 mēnešos ir uzlabojies, gadā caurmērā tas joprojām ir negatīvs.

Vērtējums par kopējo situāciju valstī, kuram kopš 2010. gada bijusi tendence uzlaboties, būtībā līdzinās ģimenes finansiālās situācijas novērtējumam. Līdz 2012. gadam bija vērojams straujš pieaugums, 2012. gadā noskaņojums stabilizējās, vienlaikus saglabājot augšupejošu tendenci. Izsludinātā ārkārtējā situācija 2020. gada sākumā krasi samazināja patērētāju optimismu, kas turpināja mazināties visa gada garumā un arī 2021. gadā. Īpaši strauja lejupslīde tika piedzīvota 2022. gadā. Rādītājs 2023. gadā ir pārvarējis negatīvo tendenci un sāk uzlaboties. Jāatzīmē, ka valsts ekonomiskās situācijas nākotnes perspektīvas tiek vērtētas krietni kritiskāk nekā ģimenes finansiālā stāvokļa nākotne.

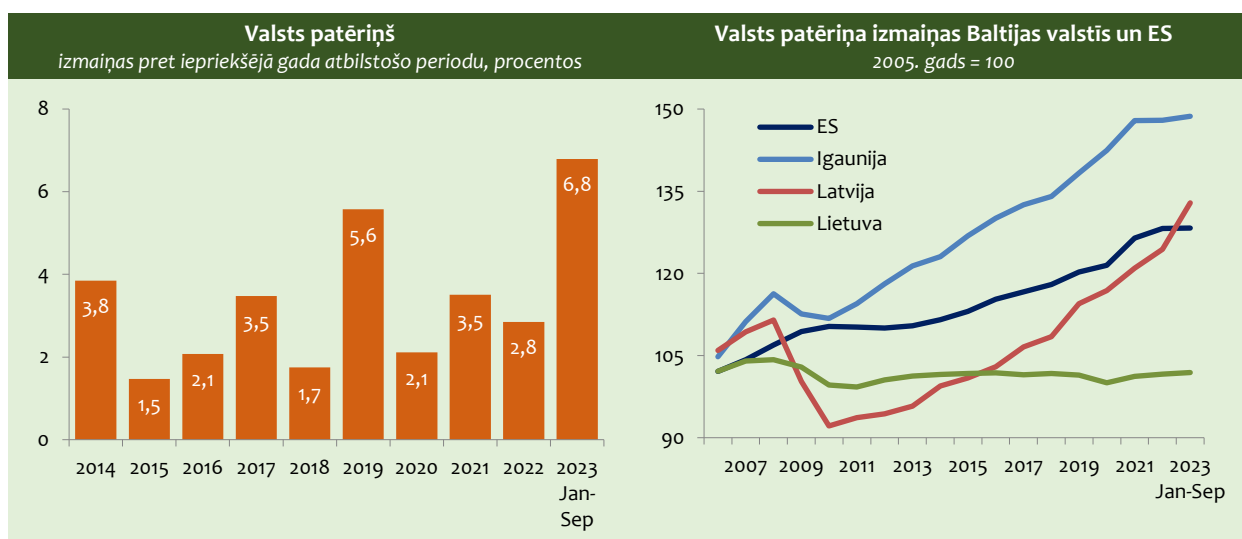
Patērētāju bezdarba gaidas kopš 2010. gada kopumā mazinājās, lai arī bija vērojamas svārstības, un saglabāja lejupejošu tendenci. Tomēr kopš 2016. gada šīs gaidas atkal sāka augt, līdz 2016. gada beigās sasniedza augstāko līmeni – 24,3 punktus. Kopš 2017. gada vidus bezdarba gaidas kopumā mazinās, kas lielā mērā saistīts arī ar kopējā bezdarba līmeņa samazināšanos un nodarbinātības pieaugumu. Diemžēl 2020. gadā arī patērētāju bezdarba gaidas strauji palielinājās, aprīlī

sasniedzot 63,1 punktu, kas ir augstākais līmenis pēdējo desmit gadu periodā. Pēc tam patērētāji atguva pārliecību par savām darba izredzēm, un periodā no 2021. gada bezdarba gaidas kopumā ir ar lejupejošu tendenci.

Inflācijas gaidas līdz 2011. gada aprīlim strauji palielinājās. Kopš 2011. gada vidus inflācijas gaidas ir cikliskas, un tādā veidā atspoguļojas patērētāju reakcija uz dažādām izmaiņām, tomēr kopumā tās mazinājās. Kopš 2013. gada vidus gaidu samazinājums bija ļoti straujš, 2016. gada septembrī sasniedzot -2,3 punktu līmeni, kas ir zemākais kopš 2011. gada. 2016. gada beigās inflācijas gaidas atkal sāka augt, un šāda tendence saglabājās līdz 2017. gada vidum. Kopš 2017. gada beigām inflācijas gaidas mēreni samazinās, ko lielā mērā ietekmē lēnāks cenu kāpums un iepriekšējo gadu augstā inflācija. Covid-19 pandēmija 2020. gadā būtiski neietekmēja inflācijas gaidas. Patērētāju bažas par cenu pieaugumu ievērojami pieauga 2021. gadā, vēl vairāk tās kāpināja Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gadā, un inflācijas gaidu augstākais rādītājs tika sasniegts maijā un jūnijā. 2023. gadā, cenu pieaugumam mazinoties, arī inflācijas gaidu rādītājs sarūk, izņemot jūniju, ko iespaidoja plānotais elektroenerģijas sadales tarifu pieaugums.

Valsts patēriņa jeb sabiedrisko pakalpojumu apjoms, palielinoties budžeta ieņēmumiem, kopš 2014. gada audzis straujāk. Kopumā no 2014. līdz 2022. gadam valsts patēriņš vidēji gadā pieauga par 3 %.

3.6. attēls

Pēdējos gados ir būtiski palielināti budžeta izdevumi valsts aizsardzības spēju palielināšanai, lai nodrošinātu finansējumu valsts aizsardzībai 2 % apmērā no IKP, 2024. gadā – 2,4 % no IKP, bet līdz 2027. gadam plānots to pakāpeniski palielināt līdz 3 % no IKP. Ilgtspējīgas un sabalansētas valsts ekonomiskās attīstības veicināšanai ieviests atliktais UIN uzņēmumu peļņai, samazināts darbaspēka nodokļu slogs un valsts budžeta iespēju robežās primāri nodrošināts finansējuma pieaugums aizsardzībai, veselībai, izglītībai, enerģētikai un autoceļu uzturēšanai.

Valdības atbalsta pasākumi Covid-19 krīzes negatīvās ietekmes mazināšanai, kas lielā mērā ir finansēti uz valsts budžeta deficīta palielināšanas rēķina, ir saglabājuši pozitīvu valsts patēriņa pieaugumu gan 2020. gadā, gan arī 2021. gadā. Savukārt 2022. gadā un 2023. gada trīs ceturkšņos valsts patēriņa pieaugumu veicināja valsts īstenotie atbalsta pasākumi energoresursu cenu straujā pieauguma kompensēšanai māsaimniecībām un uzņēmumiem.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2014. gada ir straujākais valsts patēriņa kāpums.

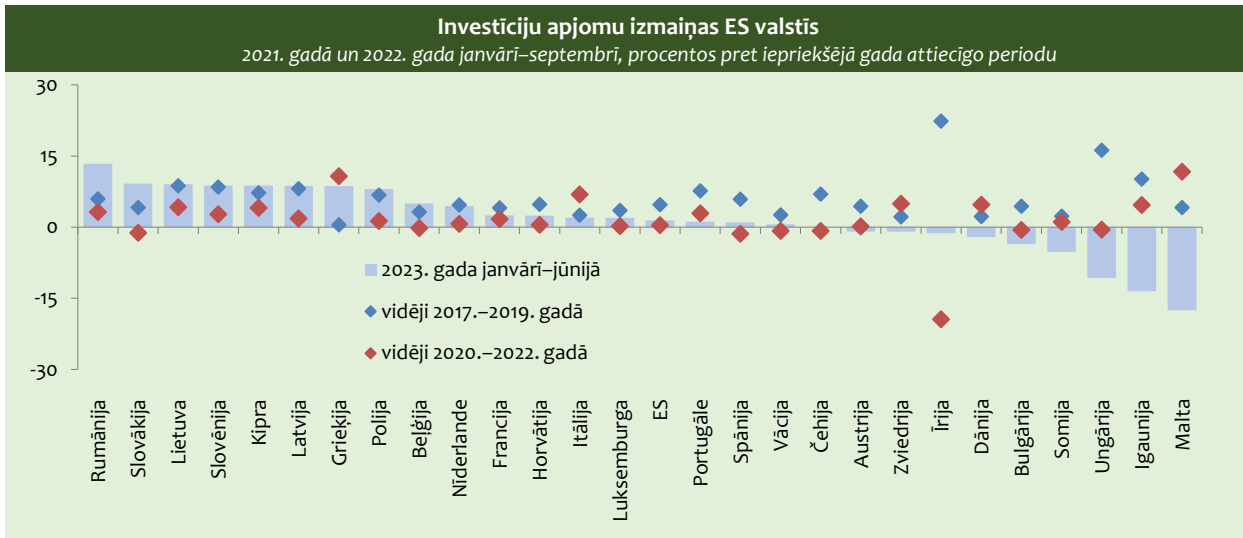
3.3. INVESTĪCIJAS

Investīciju aktivitātes Latvijas ekonomikā pēdējos gados ir ļoti nepastāvīgas, ko būtiski ietekmē ģeopolitiskās situācija izmaiņas, finansējuma un ražošanas resursu pieejamība, kā arī citi ārējie un iekšējie faktori.

Pēdējos trijos gados (2020.–2022. gadā) izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanā pieauga vidēji gadā par 1,8 %, kas ir daudz mērenāk nekā pirms Covid-19 pandēmijas 2017.–2019. gadā, kad pieaugums bija par vidēji 8,1 % gadā.

Investēšanas aktivitātes 2020. gadā būtiski mazinājās Covid-19 pandēmijas dēļ. Izjutot nedrošību par pandēmijas apkarošanas iespējām tuvākajā nākotnē, 2020. gadā izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanā samazinājās par 2,2 %, un tas bija sliktākais rādītājs Baltijas valstīs. Tomēr, ekonomikai stabilizējoties pēc Covid-19 pandēmijas izraisītā šoka, ieguldījumu apjomi 2021. gadā pieauga par 7,2 %.

3.7. attēls

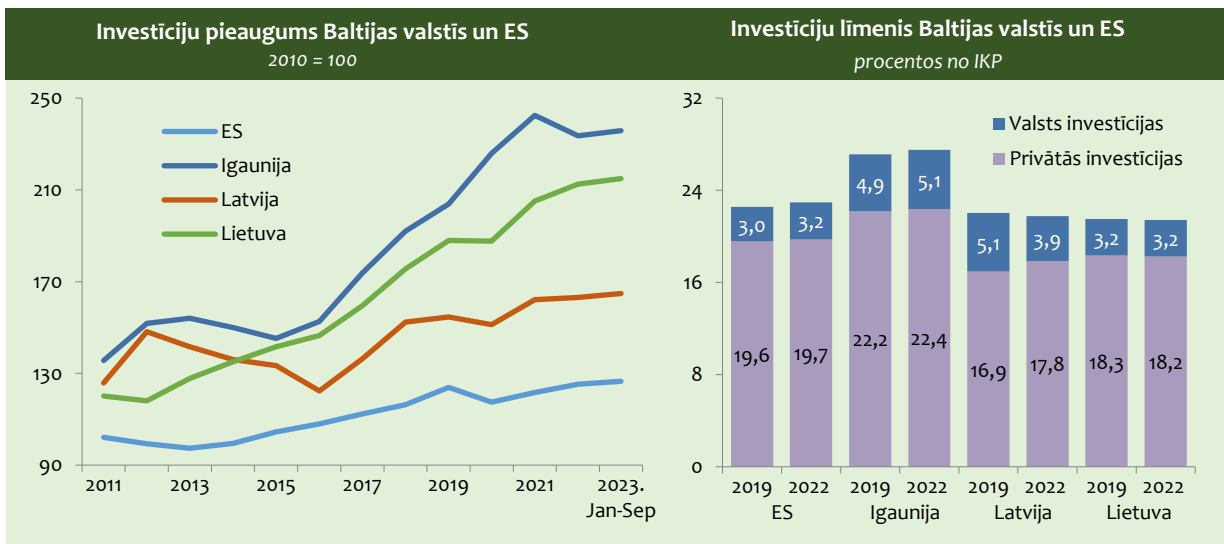

Karš Ukrainā saasināja situāciju un palielināja nenoteiktību, un tas atspoguļojās investēšanas aktivitāšu dinamikā. 2022. gadā investīcijas pieauga tikai par 0,6 % un veidoja 21,7 % no IKP. Investīciju aktivitātes ierobežoja arī būvniecības cenu kāpums un ES finansēto programmu apgūšanas kavēšanās.

Kopumā periodā no 2020. līdz 2022. gadam investīcijas Latvijas tautsaimniecībā veidoja 22,2 % no IKP, kas ir līdzvērtīgs pirmspandēmijas gadu vidējam rādītājam, bet joprojām zemāks līmenis nekā pirms globālās finanšu krīzes.

Pēc trīs gadu mērena kāpuma investīciju aktivitātes 2023. gadā palielinās. Šā gada deviņos mēnešos izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanā bija par 6,5 % lielākā apjomā nekā pirms gada.

3.8. attēls

Lielā nenoteiktība, kas saistīta ar ģeopolitisko situāciju un pasaules ekonomikas tālāko attīstību, neskaidriba par Krievijas kara gaitu Ukrainā, vājā kredīvēšana, kā arī finansējuma nosacījumu pasliktināšanās Eiropas Centrālās bankas (ECB) īstenotās monetārās politikas ietekmē ir mazinājuši privātā sektora stimulu investēt.

Privātās investīcijas Latvijā ilgstoši saglabājas zemā līmenī. Pēdējos trijos gados (2020.–2022. gadā) tās pieauga vidēji par 4,1 % gadā, t. i., par gandrīz 2 procentpunktiem lēnāk nekā pirms Covid-19 pandēmijas (2017.–2019. gadā). Covid-19 pandēmijas apkarošanas pasākumi ierobežoja kopējās ekonomiskās aktivitātes un lika atturēties no iepriekš plānoto investīciju īstenošanas. 2020. gadā privātā sektora investīciju apjoms, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 5,2 %. Tomēr 2021. un 2022. gadā privātā sektora investīciju apjoms ik gadu pieauga par 9,1 %. Pozitīva, bet mērenāka dinamika saglabājās arī 2023. gadā – 1. pusgadā privāto investīciju apjoms (salīdzināmās cenās) bija par 6,6 % lielāks nekā gadu iepriekš.

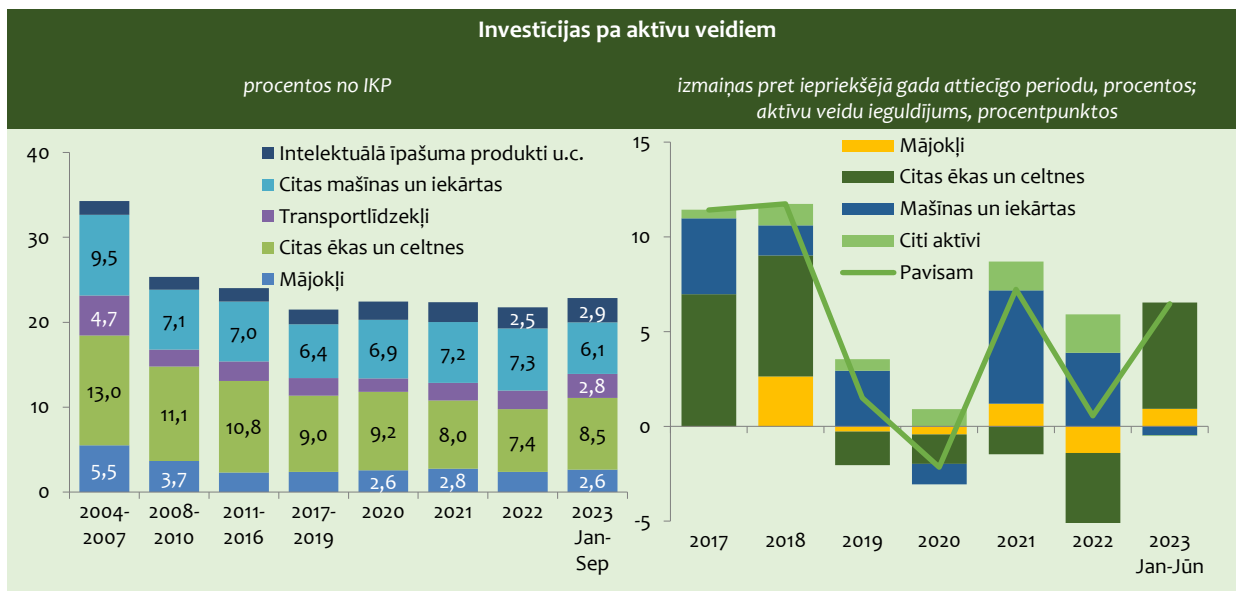
Lai arī kopš 2021. gada privāto investīciju pieauguma tempi palielinājās, to līmenis joprojām ir zemāks nekā pirms globālās finanšu krīzes un arī zemāks nekā vairākumā ES valstu, tostarp Lietuvā un Igaunijā. Lielā mērā to ietekmē vājā kreditēšana, kas ilgstoši saglabājās ļoti zemā līmenī.

Pēc Latvijas Bankas datiem, nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums 2022. gadā veidoja 29 % no IKP, kas ir krietni zemāks līmenis nekā pirms globālās finanšu krīzes un viens no zemākajiem ES. Salīdzinot ar 2021. gadu, tas saruka par 2,5 procentpunktiem. 2023. gada pirmajā pusgadā nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu atlikums samazinājās par 3,4 %, bet mājsaimniecībām pieauga par 1,1 %, un iekšzemes kredītportfelis (neietverot kredītus valdībai) turpināja sarukt, 2023. gada jūnijā sasniedzot 27,2 % no IKP. Kredītportfeļa attiecības pret IKP samazinājumu ietekmēja ne tikai mērena kreditēšanas dinamika, bet arī nominālā IKP pieaugums (saucēja efekts).

Latvijas Bankas analītiķi atzīmē –, lai gan mājsaimniecībām mājokļa iegādei kreditēšanas dinamika saglabājas pozitīvā, tomēr tā kļūst arvien mērenāka. Savukārt nenoteiktība un risku kāpums negatīvi ietekmē kreditēšanas nosacījumus un pieprasījumu citos kreditēšanas segmentos. Mazinās gan banku riska apetīte, gan uzņēmēju vēlme aizņemties, īpaši investīciju mērķiem.

Valsts investīcijas Latvijā ir salīdzinoši augstā līmenī. Tās veido gandrīz 1/5 daļu no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā, un to dinamika lielā mērā ir saistīta ar ES struktūrfondu apgūšanas cikliskumu. Periodā no 2017. līdz 2019. gadam valsts investīcijas vidēji gadā pieauga par 16,4 %. Lai arī bija jāpiedzīvo Covid-19 krīzi, valsts investīcijas 2020. gadā palielinājās par 8 %. Savukārt 2021. gadā tās palielinājās tikai par 1,8 %, bet 2022. gadā (salīdzināmās cenās) valsts investīciju apjoms saruka un bija par 26,2 % mazākā apjomā nekā pirms gada. 2023. gada 1. pusgadā, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, valsts budžeta izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai (salīdzināmās cenās) samazinājās par 26,4 %.

3.9. attēls

Kopējā investīciju apjomā lielāko daļu veido **ieguldījumi būvniecības aktīvos**. Galvenokārt tie ir ieguldījumi ēkās un būvēs, kas pēdējos trīs gados (2020.–2022. gadā) veidoja 36,7 % no izdevumiem kopējā pamatkapitāla veidošanai. Ieguldījumiem būvniecības aktīvos kopš 2019. gada ir vērojama negatīvā dinamika. 2019. gadā, salīdzinot ar 2018. gadu, investīcijas šajos aktīvos samazinājās par 3,7 %, ko lielā mērā ietekmēja ES struktūrfondu apgūšanas cikla nobeigums. Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmē 2020. gadā ieguldījumi būvniecības aktīvos (salīdzināmās cenās) samazinājās par 3,8 %, bet 2021. gadā tie bija par 0,5 % mazākā apjomā nekā pirms gada. Arī 2022. gadā investīcijas šajos aktīvos turpināja sarukt – par 11,1 %, tostarp ieguldījumi inženierbūvēs un ēkās samazinājās par 11 %, bet mājokļos – par 11,4 %, ko lielā mērā

ietekmēja būvniecības izmaksu sadārdzināšanās. 2023. gada deviņos mēnešos investēšanas aktivitātes būvniecības aktīvos strauji pieauga – par 16 %, ko noteica investīciju kāpums inženierbūvēs un ēkās par 17,6 % un ieguldījumu pieaugums mājokļos par 10,8 %. Investēšanas straujā dinamika daļēji ir skaidrojama ar zemās bāzes efektu.

Investīcijas mašīnās un tehnoloģiskajās iekārtās jutīgi reaģē uz šokiem, to atgūšanās pēc krīzes norit lēnāk nekā citos aktīvos. Tas galvenokārt izskaidrojams ar vājo kredīvēšanu, salīdzinoši augstām privātā sektora parādsaistībām un nelabvēlīgu tirgus konjunktūru, kā arī zemu jaudu noslodzi. Investīcijas mašīnās un tehnoloģiskajās iekārtās 2020.–2022. gadā nepārsniedza 41 % no kopējām investīcijām. Tomēr jāatzīmē, ka to dinamika bija straujāka nekā citos aktīvos. Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekme uz investīcijām ražošanas mašīnās un iekārtās bija salīdzinoši neliela. 2020. gadā investīcijas šajos aktīvos samazinājās par 2,8 %, ko galvenokārt noteica mazāks nekā gadu iepriekš ieguldījumu apjoms transportlīdzekļos (par 26,7 %). Savukārt 2021. un 2022. gadā mašīnās un iekārtās bija investēti attiecīgi par 15,8 % un 9,4 % vairāk nekā pirms gada. Investīciju kāpumu lielā mērā noteica ieguldījumi transportlīdzekļos, kā arī informācijas un komunikācijas tehnoloģiju iekārtās, kas nepieciešamas attālināta darba nodrošināšanai. 2023. gada deviņos mēnešos ieguldījumi mašīnās un iekārtās nedaudz samazinājās un bija par 0,1 % mazākā apjomā nekā iepriekšējā gadā.

Investīcijas intelektuālā īpašuma aktīvos pēdējos trīs gados (2020.–2022. gads) veidoja aptuveni 10 % no kopējām investīcijām. Tām raksturīga noturība ekonomikas recesijas gados un kopumā vērojama augoša dinamika. Īpaši strauja tā bija 2020.–2022. gadā. Kopš 2020. gada ieguldījumi šajos aktīvos palielinājās 1,5 reizes, un to līmenis ir augstāks nekā pirms Covid-19 pandēmijas. 2023. gada deviņos mēnešos intelektuālā īpašuma produktos bija investēti par 0,2 % vairāk nekā gadu iepriekš, un veidoja 2,8 % no IKP.

3.2. tabula

Kopējā kapitāla veidošana							
vidēji gadā							
	1995–2007	2008–2010	2011–2019	2020	2021	2022	2023 Jan-Sep
<i>reālais pieaugums</i>							
IKP	7,4	-7,5	3,1	-3,5	6,7	3,4	-0,6
Kopējā kapitāla veidošana	18,1	-25,3	6,0	-10,0	24,9	0,8	-5,1
– kopējā pamatkapitāla veidošana	18,4	-22,2	5,0	-2,2	7,2	0,6	6,5
<i>procentos pret IKP</i>							
Kopējā kapitāla veidošana	27,9	27,0	23,7	21,4	25,0	26,1	24,1
– kopējā pamatkapitāla veidošana	25,2	25,1	22,3	22,4	22,4	21,7	22,9
– krājumu izmaiņas	2,6	1,8	1,3	-1,0	2,6	4,4	1,2

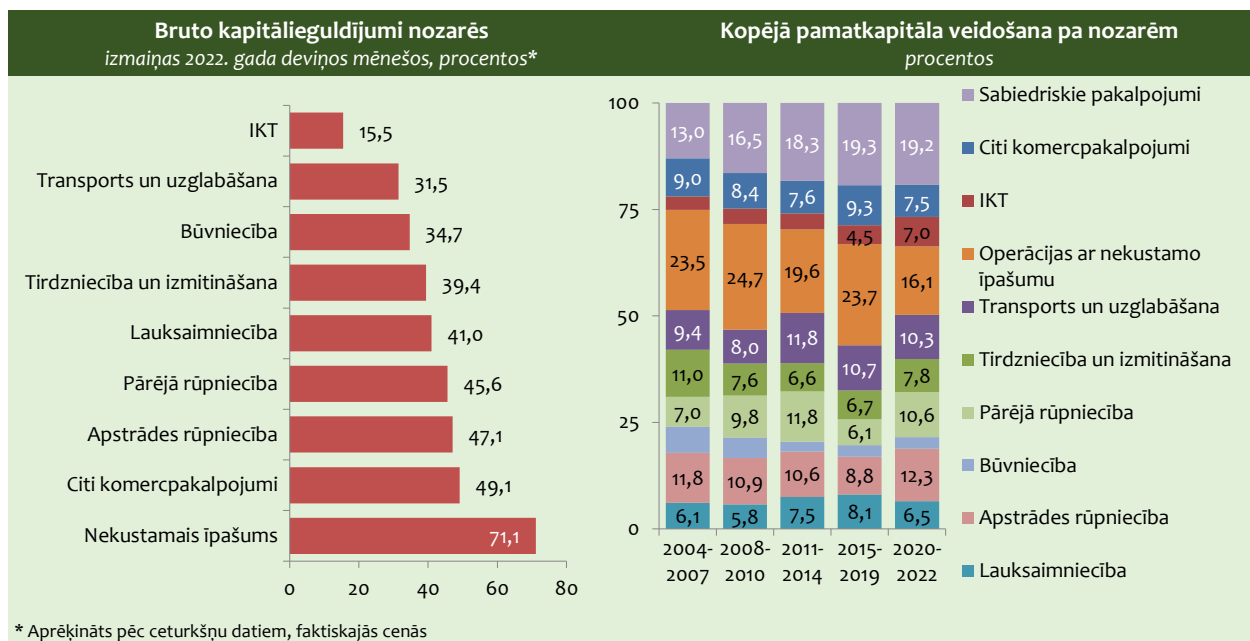
Investīcijas Latvijas tautsaimniecības nozarēs ir nenoturīgas, un to svārstīgumu ietekmē gan ES struktūrfondu apguves cikliskums, gan arī privātā sektora investīciju plānu korekcijas atbilstoši tirgus konjunktūras izmaiņām.

Pēdējos piecos gados (2015.–2019. gadā) pirms Covid-19 krīzes investēšanas intensitāte bija mērena. Investīciju apjomi straujāk palielinājās pakalpojumu nozarēs – vidēji gadā par 3,5 %, un to visvairāk ietekmēja apjomīgie ieguldījumi operācijās ar nekustamo īpašumu, valsts pārvaldes, kā arī administratīvo un apkalpojošo dienestu darbības nozarēs. Preču ražošanas nozarēs investīcijas palielinājās lēni – par 0,1 % vidēji gadā. Kopumā investēšanas intensitāte pakalpojumu nozarēs kopš 2011. gada bija tuvu vēsturiskiem rādītājiem, bet ražošanas nozarēs – zemākā līmenī.

Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze vairāk ir skarusi pakalpojumu nozares. 2020. gadā izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai pakalpojumu nozarēs bija par 9,7 % mazākā apjomā nekā pirms gada. Savukārt preču ražošanas nozarēs bija investēti par 18,2 % vairāk nekā 2019. gadā, kas galvenokārt saistīts ar apjomīgiem kapitālieguldījumiem enerģētikas un komunālās saimniecības nozarēs. 2021. gadā gan preču ražošanas, gan arī pakalpojumu nozarēs investīcijas palielinājās, attiecīgi par gandrīz 10,7 % un 9,7 % pārsniedzot iepriekšējā gada līmeni. Investīcijas preču ražošanas nozarēs arī 2022. gadā turpināja strauji pieaugt – par 12,1 %, kamēr pakalpojumu nozarēs ieguldījumi bija investēti par 5,1 % mazākā apjomā nekā gadu iepriekš. Jāatzīmē, ka, neskatoties uz kopumā nelabvēlīgajiem apstākļiem, investīciju aktivitātes dažās nozarēs pēdējos trīs gados (2020.–2022. gadā) ir bijušas visai augstas. Būtisks investīciju apjomu kāpums bija tādās nozarēs kā apstrādes rūpniecība, enerģētika, transports un uzglabāšana. Apjomīgas investīcijas tika veiktas izglītības nozarē, veselības aprūpē, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

Pēc provizoriskiem datiem, 2023. gada deviņos mēnešos kapitālieguldījumi materiālajos aktīvos (faktiskajās cenās) kopumā Latvijas tautsaimniecības nozarēs palielinājās par gandrīz 31,9 %, tostarp preču ražošanas nozarēs – par 44,2 %, bet pakalpojumu nozarēs – par 26,3 %, tātad straujāk pieauga preču ražošanas nozarēs. Visvairāk kapitālieguldījumu apjoms palielinājās apstrādes rūpniecībā, tirdzniecībā un transporta un uzglabāšanas nozarēs, kā arī darījumos ar nekustamo īpašumu. Kopumā tas veido gandrīz pusi no kapitālieguldījumu kopapjoma šā gada deviņos mēnešos.

3.10. attēls

Eiropas Investīciju bankas (EIB) 2023. gadā veiktie apsekojumi liecina, ka investīciju jomā Latvijas uzņēmēji par nozīmīgākajiem ilgtermiņa šķēršļiem uzskata kvalificētā personāla nepietiekamību un nākotnes nenoteiktību. Tie ir arī divi visbiežāk minētie šķēršļi ES dalībvalstīs. Investīcijas ierobežo arī energoresursu dārdzība un nepilnības uzņēmējdarbības regulēšanā. Krievijas militārās agresijas izraisītā energoresursu cenu kāpuma negatīvā ietekme var palielināties, ja Latvijas tautsaimniecības, atsevišķu tās nozaru vai uzņēmumu attīstība vai nieta perspektīvas vājināsies.

Investīciju dinamiku arī turpmāk ietekmēs starptautiskās vides nenoteiktība. Pozitīvā ietekme būs ES finansējumam, kas ir nozīmīgs investīciju līmeņa kāpināšanas stimuls. Būtisks ieguldījums investīciju aktivitāšu palielināšanā būs vairākiem projektiem, kurus paredzēts finansēt Atjaunošanas un noturības mehānisma (ANM) ietvaros. Liela nozīme ir arī kredītportfeļa palielināšanai, kas ilgstoši ir ļoti mazs. Tomēr jāatzīmē, ka tuvākajos gados investīcijas būtiski ierobežos gan izmaksu kāpums, gan kredītēšanas sadārdzināšanās, ECB īstenojot ierobežojošo monetāro politiku.

3.4. EKSPORTS UN IMPORTS

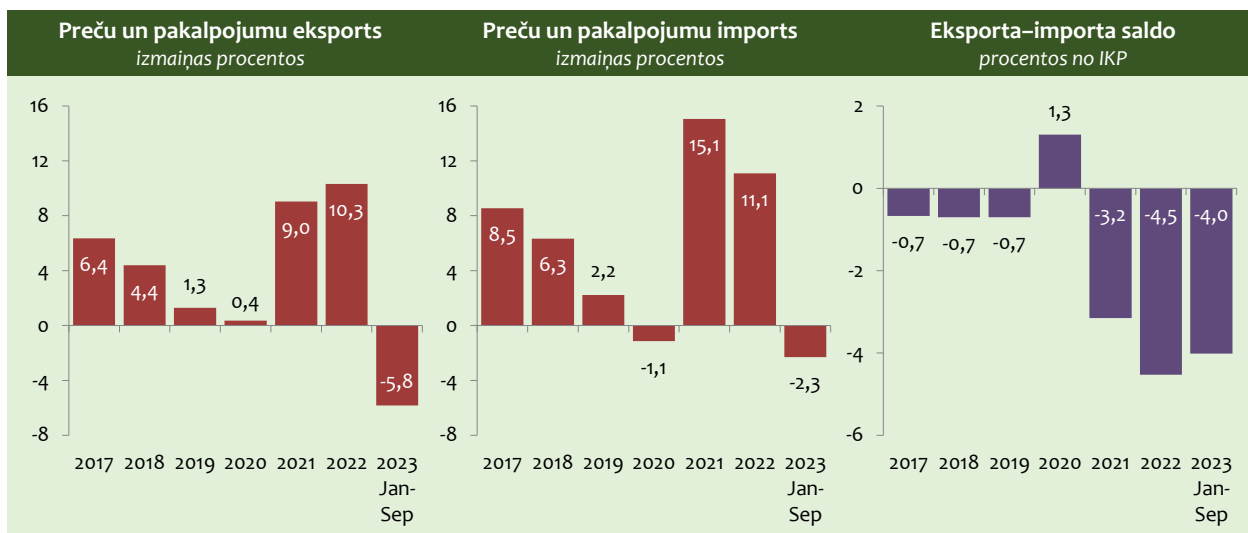
Eksports ierasti ir viens no galvenajiem ekonomiskās izaugsmes faktoriem, un tā dinamika ir cieši saistīta ar Latvijas uzņēmumu konkurētspēju ārējos tirgos, kā arī ārējo pieprasījumu un tirdzniecības partnervalstu ekonomiku attīstības tempiem.

Laika posmā no 2014. līdz 2018. gadam eksporta attīstību veicināja ekonomiskā izaugsme ES valstīs un stabils pieprasījums citās partnervalstīs. Savukārt 2019. gadā, mazinoties partnervalstu ekonomiskās izaugsmes tempiem, eksporta attīstība bija mērenāka.

2020. un 2021. gads vēsturē iezīmēties kā Covid-19 izraisītās krīzes laiks, kas ietekmēja visus ekonomiskos rādītājus visās pasaules valstīs, arī Latvijā. Tā kā eksports ir tieši atkarīgs no ārējā pieprasījuma, šī krīze būtiski ietekmēja eksporta apjomus. 2020. gada sākumā eksporta apjomi pieauga, savukārt martā, sākoties pandēmijai, jau bija vērojama strauja tempu samazināšanās. 2020. gada 2. ceturksnī eksporta apjomi bija ievērojami mazāki nekā pirms gada. Palielinoties ārējam pieprasījumam, mērena eksporta izaugsme sākās 2020. gada otrajā pusē. 2021. gada 1. ceturksnī eksporta apjomi bija līdzīgi kā pirms gada, savukārt 2. ceturksnī, strauji augot ārējam pieprasījumam un daļēji bāzes efekta dēļ, eksporta apjomi būtiski palielinājās. Strauja izaugsme turpinājās arī gada otrajā pusē.

2022. gadā, neskatoties uz aktīvu karadarbību netālu no valsts austrumu robežas, turpinājās strauja eksporta izaugsme. To, līdzīgi kā iepriekšējā gadā, lielākoties noteica spēcīgs ārējais pieprasījums. Jāatzīmē ka 2022. gadā būtiski pieauga eksporta cenas, it īpaši uz ES valstīm, kas ir galvenās Latvijas tirdzniecības partnervalstis.

3.11. attēls

Pretēja aina ir vērojama 2023. gadā, proti, 1. ceturksnī eksporta apjomi bija līdzīgi kā pirms gada, 2. ceturksnī eksports bija par 4,5 % mazāks nekā pirms gada, bet 3. ceturksnī eksports ievērojami samazinājās – par 11,8 %. Arī eksporta cenas 2023. gada trīs ceturkšņos ir būtiski samazinājušās – par 9,9 %.

Ierasti nozīmīgākais Latvijas eksporta tirgus ir ES valstis, īpaši kaimiņvalstis Lietuva un Igaunija. Arvien mazāku daļu veido eksports uz NVS valstīm, tostarp Krieviju. Jāatzīst, ka Krievijas militārā agresija Ukrainā negatīvi ietekmē tirdzniecības darījumu apjomu gan ar Krieviju, gan ar Baltkrieviju. To daļēji kompensē eksporta apjomu pieaugums uz citām NVS valstīm, diemžēl arī negodīgā ceļā – apejot ES un Latvijas noteiktās sankcijas. Jāatzīmē, ka tirdzniecības darījumu apjomu pieaugums ar NVS valstīm, izņemot Krieviju un Baltkrieviju, ir salīdzinoši neliels. 2023. gada desmit mēnešos tirdzniecības apjomu vērtības samazinājums uz Krieviju un Baltkrieviju ir desmitkārt lielāks nekā vērtības pieaugums uz citām NVS valstīm.

Arvien lielāku daļu kopējā eksporta struktūrā veido eksports uz pārējām valstīm, kurām 2020. gada pirmajā pusē pievienojās arī Apvienotā Karaliste. Pēdējos gados eksports uz citām valstīm ir divas reizes lielāks nekā eksports uz NVS valstīm.

Latvijas preču un pakalpojumu importa attīstības galvenie faktori ir gan apstrādes rūpniecības ražošanas apjomu, gan mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu pieaugums. Palielinoties iekšējam pieprasījumam, būtiski pieaug arī importa apjomi. 2020. gadā, būtiski samazinoties iekšējam pieprasījumam, importa apjomi nedaudz mazinājās. Pretējas tendences importā iezīmējas 2021. gadā – gada sākumā vēl bija vērojama mērena importa izaugsme, bet, būtiski palielinoties pieprasījumam un izpaužoties bāzes efektam, sākot no 2. ceturkšņa, preču un pakalpojumu importa apjomi bija ievērojami lielāki nekā pirms gada. Līdzīgas tendences saglabājās arī 2022. gadā.

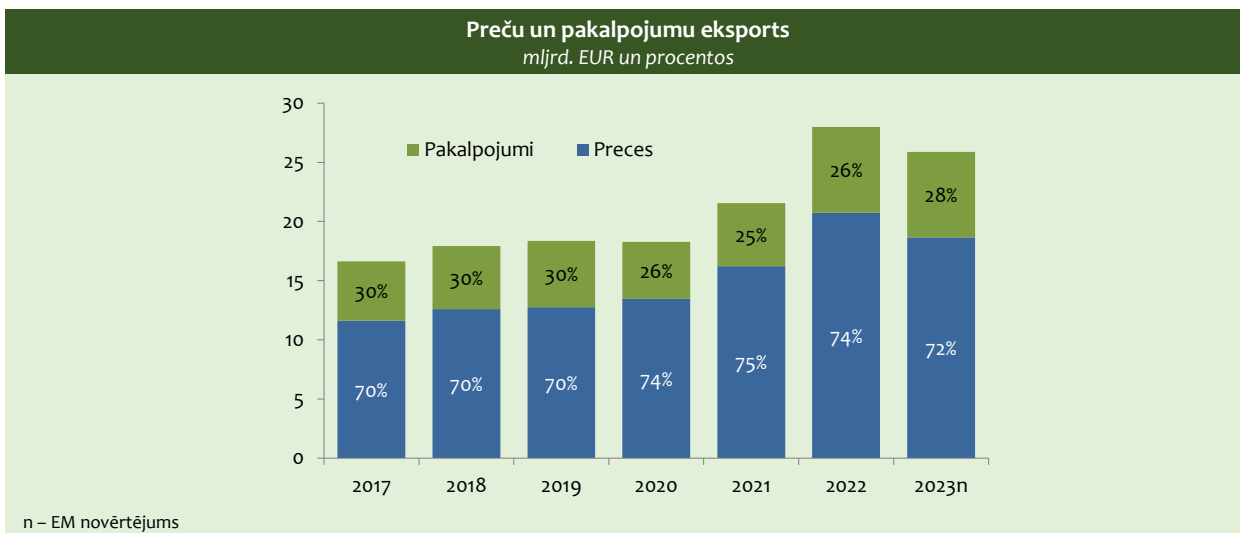
Importa attīstība 2023. gadā ir līdzīga kā eksportam – 1. ceturksnī importa apjomi bija par 4,8 % lielāki nekā pirms gada, 2. ceturksnī – nedaudz saruka, bet 3. ceturksnī samazinājums jau bija ievērojams – par 8,3 %. Līdzīgi eksporta cenām 2023. gada trīs ceturkšņos par 12,3 % ir samazinājušās arī importa cenas.

Eksporta-importa saldo 2020. gadā, kad Covid-19 ietekmē importa apjomi samazinājās straujāk nekā eksports, rādītājs sasniedza vēsturiski augstāko pozitīvo līmeni. Savukārt atsākoties straujam tirdzniecības apjomu pieaugumam 2021.–2022. gadā, eksporta-importa saldo ievērojami pasliktinājās. Līdzīgas tendences saglabājas arī 2023. gadā.

EKSPORTS

Vairāk nekā divas trešdaļas Latvijas eksporta veido preču eksports, pārējo – pakalpojumu eksports. Līdz 2019. gadam šī proporcija būtiski nemainījās. Jāatzīmē, ka laika posmā no 2020. gada līdz 2022. gada sākumam Covid-19 krīzes ietekmē pakalpojumu eksporta iespējas bija būtiski ierobežotas, attiecīgi eksporta struktūra šajā laikā mainījās par labu preču eksportam. Savukārt, sākot no 2022. gada otrā ceturkšņa, pakalpojumu eksportam augot straujāk nekā preču eksportam, eksporta struktūra lēnām mainījās par labu pakalpojumu eksportam.

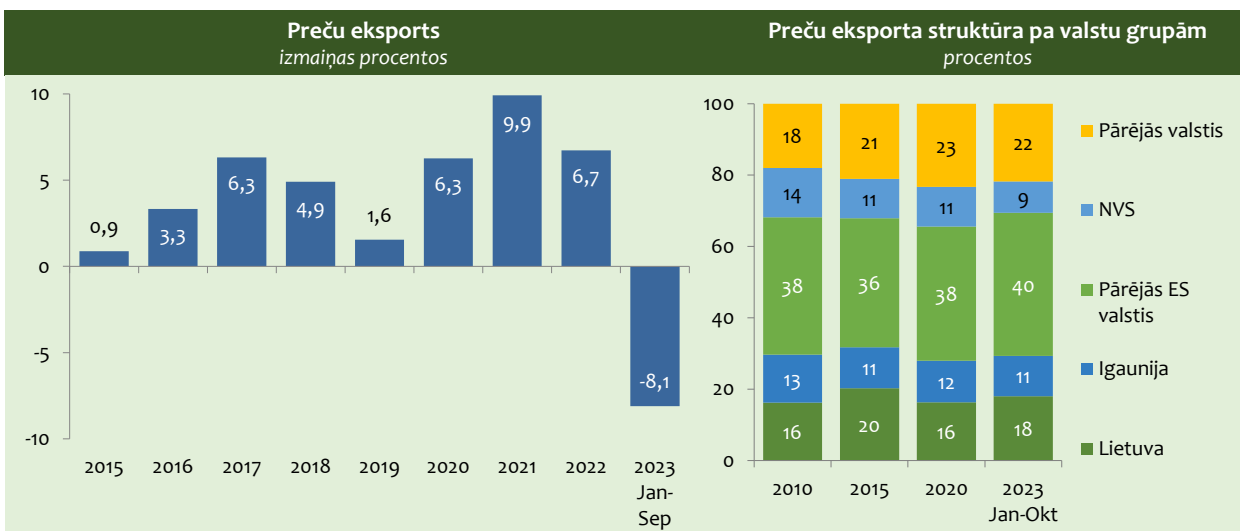
3.12. attēls

Latvijas **preču eksports** 2017.–2018. gadā attīstījās dinamiski. 2019. gadā, mazinoties ārējam pieprasījumam, preču eksports pieauga mērenāk.

2020. gada 1. puse preču eksportam tāpat kā kopējai ekonomiskai attīstībai nebija labvēlīga. Covid-19 krīzes ietekmē šajā laika posmā eksporta apjomi bija mazāki nekā pirms gada. Taču straujā preču eksporta izaugsme gada otrajā pusē, it īpaši gada pēdējā ceturksnī, ļāva noslēgt gadu ar ļoti labu izaugsmes rādītāju. Arī 2021. un 2022. gadā preču eksports turpināja attīstīties dinamiski. Savukārt 2023. gada trīs ceturkšņos ierobežota ārējā pieprasījuma dēļ preču eksports samazinājās par 8,1 %.

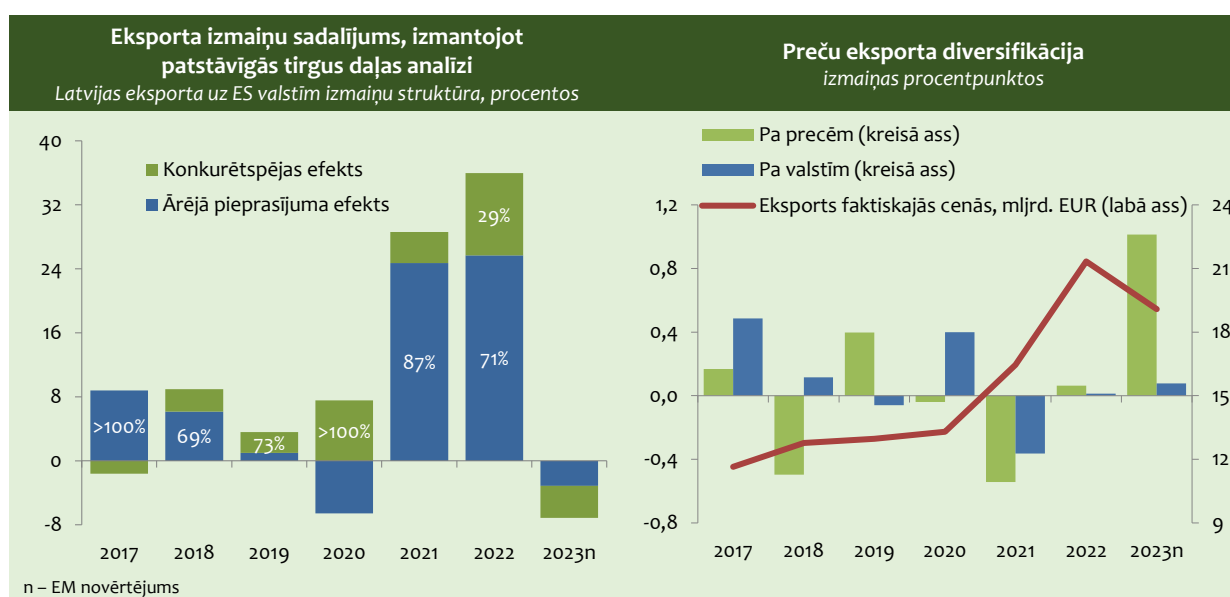
3.13. attēls

2017.–2018. gadā preču eksporta attīstību pozitīvi ietekmēja eksporta cenu izmaiņas. Faktiskajās cenās eksports pieauga vidēji par aptuveni 10 % ik gadu. Savukārt, mazinoties ārējā pieprasījumam, 2019. gadā eksporta cenas nedaudz saruka. Līdzīgas tendences bija vērojamas arī 2020. gadā. Sākot no 2021. gada 2. ceturkšņa, eksporta vienības vērtībai bija vērojami strauji pieaugumi. 2021. gadā kopumā un 2022. gadā tā bija par attiecīgi 13,9 % un 19,7 % lielāka nekā pirms gada. 2023. gada 1. ceturksnī, lai arī lēnākiem tempiem, eksporta cenas turpināja palielināties. Savukārt 2. un 3. ceturksnī tās bija attiecīgi par 5 % un 9,8 % zemākas nekā pirms gada. Kopumā 2023. gada deviņos mēnešos būtiskāk eksporta cenu samazinājumu ietekmēja lauksaimniecības produktu, koksnes un tās izstrādājumu, ieguves rūpniecības produktu, kā arī ķīmiskās rūpniecības produktu cenu kritums.

2017.–2018. gadā preču eksporta pieaugumu pamatā noteica ārējais pieprasījums un konkurētspējas loma eksporta pieaugumā bija neliela vai pat negatīva. Turpretī 2019. gadā Latvijas eksportu uz ES valstīm ietekmēja straujāks Latvijas uzņēmumu konkurētspējas pieaugums. 2020. gadā, strauji sarūkot ārējā pieprasījumam, negatīvo eksporta attīstību daļēji kompensēja uzņēmēju spēja konkurēt ārējos tirgos. 2021.–2022. gads iezīmējās ar ievērojamu ārējā pieprasījuma kāpumu, kas lielā mērā noteica eksporta izaugsmi. Savukārt negatīvo eksporta izaugsmi 2023. gadā vienlīdz ietekmēja gan konkurētspējas, gan arī ārējā pieprasījuma efekts.

3.14. attēls

Straujāk augot lielākajām preču grupām, tādām kā koksne un tās izstrādājumi, un lauksaimniecības un pārtikas preces, pasliktinās eksporta preču diversifikācijas rādītājs, turpretī, straujāk attīstoties salīdzinoši mazākām eksporta grupām, šis rādītājs uzlabojas. Diversifikācijas rādītājs pēdējo piecu gadu laikā ir svārstīgs. Piemēram, 2018. gadā, reaģējot uz Apvienotās Karalistes iecerēm izstāties no ES, būtiski pieauga koksnes un tās izstrādājumu eksports, kas negatīvi ietekmēja arī preču diversifikācijas rādītāju. 2019. gadā, zūdot šim efektam, rādītājs uzlabojās. 2021. gadā, Covid-19 ietekmes rezultātā strauji augot lielāko eksporta preču grupu vērtībai, diversifikācijas rādītājs pasliktinājās. Savukārt 2023. gadā, samazinoties lielāko eksporta preču grupu – koksnes izstrādājumu un minerālo produktu – eksporta vērtībām, eksporta preču diversifikācijas rādītājs pieaug.

Līdzīgs process ir vērojams arī preču eksporta diversifikācijā pa valstīm. Apgūstot jaunus eksporta tirgus, šis rādītājs pieaug, bet, straujāk palielinoties eksportam uz lielākajām partnervalstīm, rādītājs pasliktinās. Pēdējos divos gados preču diversifikācija pa valstīm nav būtiski mainījusies.

Preču eksports uz ES valstīm 2022. gadā faktiskajās cenās pieauga strauji – par 34,7 %. Lielu daļu pieaugumā veidoja minerālo produktu un koksnes, un tās izstrādājumu eksporta grupu izaugsme. Savukārt samazinājās dzelzs un tērauda eksports. 2023. gada janvārī–oktobrī eksports uz ES valstīm samazinājās līdzīgi kā kopējais eksports. Šo kritumu galvenokārt noteica minerālo produktu, koksnes un tās izstrādājumu, kā arī dzelzs un tērauda eksporta vērtības samazinājums. Savukārt šajā laika posmā palielinājās elektroierīču un iekārtu eksporta vērtība.

Preču eksports uz NVS valstīm 2022. gadā faktiskajās cenās pieauga par 8,2 %. Straujāk pieauga dzērienu, farmācijas produktu, dažādu augu, kaučuka un tā izstrādājumu eksporta vērtība. Turpretī samazinājās elektroierīču un iekārtu, un plastmasu eksports uz NVS valstīm. 2023. gada desmit mēnešos eksports uz NVS valstīm turpināja palielināties – par 3,4 %. Izaugsmi pilnībā nodrošināja dzērienu eksporta vērtības pieaugums. Jāatzīmē, ka kopējā eksporta vērtība uz NVS valstīm,

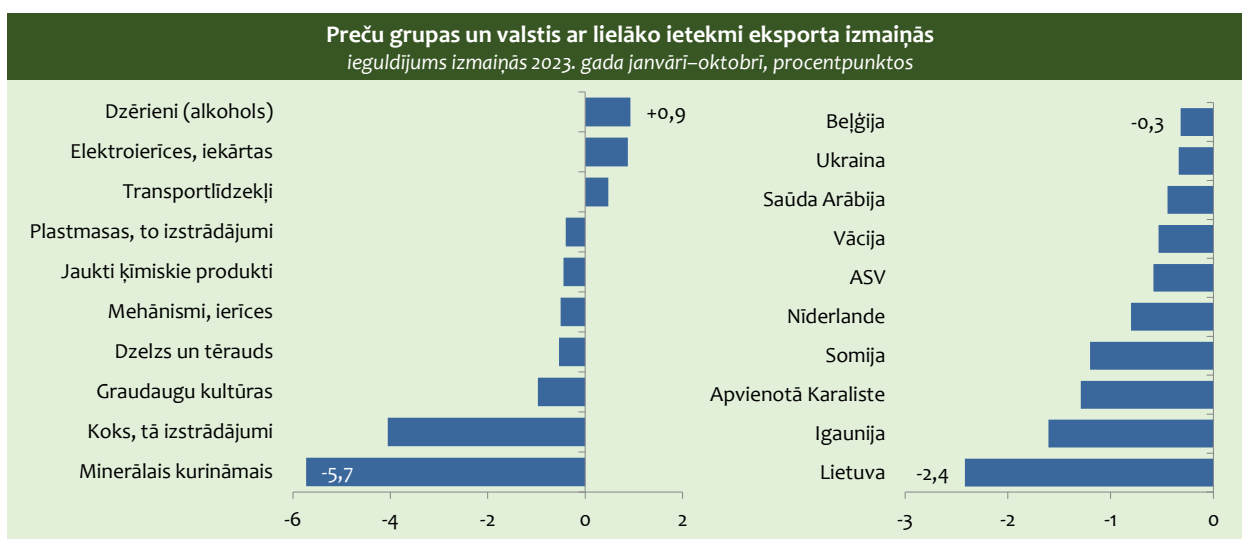
atskaitot dzērienu eksportu, būtiski samazinājās – par 9,7%. Šajā laika posmā ievērojami samazinājās arī uz NVS valstīm eksportēto mehānismu un ierīču vērtība.

3.3. tabula

Preču eksports procentos, faktiskajās cenās						
	2022			2023 Jan-Okt		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Pavisam	100	29,7	29,7	100	-10,7	-10,7
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	19,9	40,9	7,5	22,0	3,6	0,7
Minerālie produkti	12,8	162,5	10,3	8,1	-43,9	-5,6
Ķīmiskās rūpniecības preces	11,3	20,3	2,5	11,8	-8,2	-0,9
Vieglās rūpniecības preces	2,9	15,6	0,5	3,6	12,9	0,4
Koksne un tās izstrādājumi	17,2	16,8	3,2	15,3	-22,9	-4,1
Metāli un to izstrādājumi	6,9	-10,9	-1,1	6,6	-16,9	-1,2
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	14,3	13,4	2,2	16,1	2,7	0,4
Transportlīdzekļi	4,6	29,2	1,4	6,1	17,0	0,8
Pārējās preces	10,2	32,9	3,3	10,4	-10,3	-1,1

Preču eksports uz pārējām valstīm, izņemot ES un NVS valstis, 2022. gadā faktiskajās cenās pieauga par 24,2 %. To būtiski ietekmēja graudaugu un neatšifrētu preču eksporta pieaugums uz Ukrainu. Savukārt 2023. gada janvārī-oktobrī eksports uz pārējām valstīm samazinājās par 14,4 %. To būtiski ietekmēja koksnes un tās izstrādājumu eksporta samazinājums uz Apvienoto Karalisti.

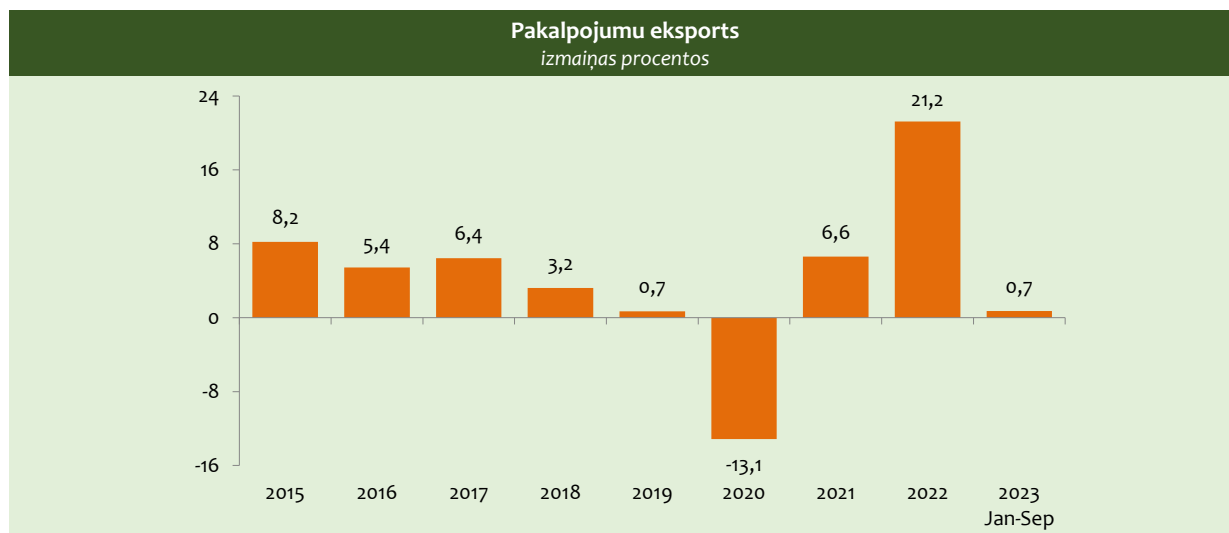
3.15. attēls

Pakalpojumu eksports 2015.–2016. gadā pieauga ievērojami straujāk nekā preču eksports, attiecīgi kompensējot negatīvā preču eksporta saldo ietekmi. 2017. gadā preču un pakalpojumu eksporta tempi bija līdzīgi. Savukārt 2019.–2020. gadā pakalpojumu eksporta izaugsme bija nedaudz mazāka nekā preču eksportam.

Jāatzīmē, ka 2020. gadā pakalpojumu eksporta izaugsmi būtiski ietekmēja Covid-19 pandēmijas dēļ noteiktie ceļošanas, ēdināšanas un citu pakalpojumu ierobežojumi. 2020. gadā kopumā pakalpojumu eksports būtiski samazinājās. Straujākais kritums bija vērojams no 2020. gada 2. ceturkšņa līdz 2021. gada 1. ceturksnim. No 2021. gada 2. ceturkšņa daļēji bāzes efekta ietekmē pakalpojumu eksporta apjomi atsāka palielināties salīdzinoši straujos tempos. Strauji pakalpojumu eksporta izaugsmes tempi saglabājās arī 2022. gadā. Pirmajos trīs ceturkšņos pakalpojumu eksporta vērtības pieaugums pārsniedza 20 %, kas noteica straujāko pakalpojumu eksporta izaugsmi gada laikā kopš 1996. gada.

3.16. attēls

Līdzīgi preču eksportam arī pakalpojumu eksporta izaugsme 2023. gadā ik ceturksni samazinās. Pozitīva pakalpojumu eksporta izaugsme bija vērojama pirmajā pusgadā, bet gada 3. ceturksnī pakalpojumu eksports samazinājās par 4 %.

3.4. tabula

	2022			2023. gada janvāris–septembris		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Kopā	100	36,0	36,0	100	7,5	7,5
Pārvadājumi, tostarp:	32,2	46,0	13,8	31,4	6,2	2,0
– jūras transports	3,2	19,9	0,7	2,2	-27,3	-0,9
– gaisa transports	9,3	169,1	7,9	11,6	44,4	3,8
– dzelzceļa transports	2,2	4,0	0,1	1,7	-16,8	-0,4
– autotransports	16,3	28,2	4,9	14,4	-4,7	-0,8
– citi transporta pakalpojumi	1,3	10,2	0,2	1,4	17,4	0,2
Ceļojumi	14,5	65,6	7,8	16,7	18,3	2,8
Citi pakalpojumi, tostarp:	53,3	24,8	14,4	51,9	5,1	2,7
– būvniecības pakalpojumi	4,5	-11,8	-0,8	4,5	8,6	0,4
– finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi	3,0	15,0	0,5	2,5	-19,7	-0,7
– IKT pakalpojumi	17,2	29,2	5,3	16,6	5,5	0,9
– citi komercpakalpojumi	27,4	32,6	9,2	27,2	7,8	2,1
– pārējie pakalpojumi	1,2	19,2	0,3	1,1	-3,1	0,0

Līdz 2019. gadam aptuveni 40 % no pakalpojumu eksporta kā ierasts veidoja ienākumi no pārvadājumiem. Pēdējie gadi pārvadājumu eksportam nav bijuši veiksmīgi. 2019. gadā pārvadājumu eksports bija līdzīgs kā gadu iepriekš. 2020. gadā Covid-19 ietekmē visu transporta veidu pārvadājumu eksports būtiski samazinājās. Nedaudz mērenāk saruka autotransporta eksporta pakalpojumu vērtība. 2021. gadā transporta pakalpojumu eksporta attīstība bija līdzīga kopējā pakalpojumu eksporta tendencēm. 2022. gadā visu transporta veidu pakalpojumu eksports pieauga, būtiskāk avio un autotransporta pārvadājumi, mērenāk – jūras un dzelzceļa transporta pārvadājumi.

2023. gada trijos ceturkšņos transporta pakalpojumu eksporta pieaugumu noteica būtisks aviotransporta eksporta vērtības palielinājums, savukārt pārējo transporta pakalpojumu veidu eksports samazinājās.

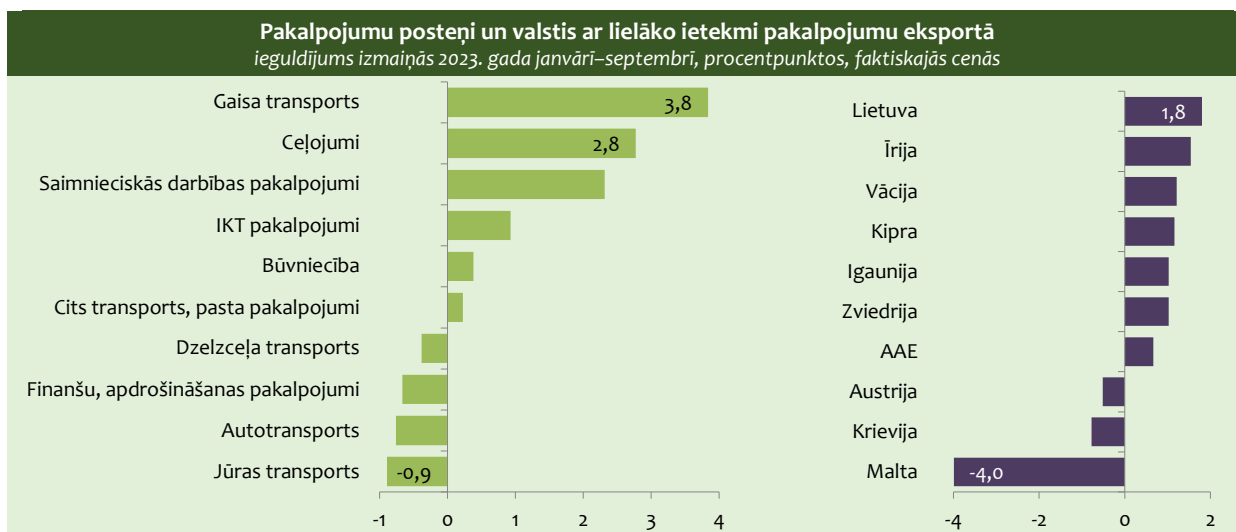
2021. gadā Covid-19 krīzes ietekmē nedaudz samazinājās ienākumi no ārvalstu tūristiem, savukārt 2022. gadā tie strauji pieauga, pārsniedzot pirmspandēmijas līmeni. Arī 2023. gada trīs ceturkšņos ienākumi no ārvalstu tūristiem turpina

palielināties, veidojot lielu ieguldījumu kopējā pakalpojumu eksporta attīstībā. Šajā laika posmā pieauga arī saimnieciskās darbības pakalpojumu, IKT un būvniecības pakalpojumu eksports.

Nedaudz mazāk par 60 % no kopējā Latvijas pakalpojumu eksporta līdz 2018. gadam bija saistīti ar ES valstīm, savukārt 2020. un 2021. gadā šis īpatsvars būtiski pieauga – līdz 66 %. Nedaudz mazāks īpatsvars pakalpojumu eksportam uz ES valstīm bija 2023. gada trijos ceturkšņos.

Pakalpojumu eksporta apjomi uz ES valstīm 2022. gada trīs ceturkšņos palielinājās nedaudz straujāk nekā kopējais pakalpojumu eksports – par 7,8 %. Šajā laika posmā straujāk auga ceļojumu, bet mērenāk transporta pakalpojumu eksporta vērtība.

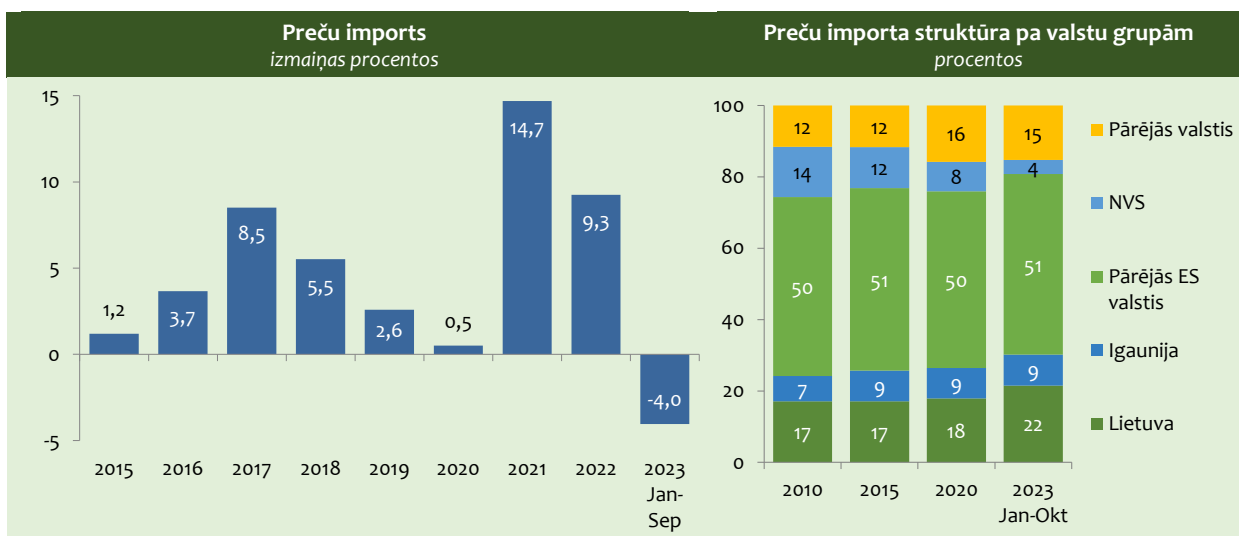
3.17. attēls

IMPORTS

Latvijas preču un pakalpojumu importa izaugsmei 2017.–2020. gadā bija lejupejoša tendence – no 8,5 % līdz -1,1 %. Vāja importa izaugsme 2019.–2020. gadā bija saistīta ar mazo iekšzemes pieprasījumu Covid-19 pandēmijas ietekmē. Taču 2021. gadā pieprasījums sāka strauji augt un importa pieauguma tempi bija straujākie pēdējo gadu laikā. Arī 2022. gadā importa apjomi par 11,1 % pārsniedza pagājušā gada līmeni. Strauji palielinājās gan preču, gan pakalpojumu imports. Savukārt 2023. gada trijos ceturkšņos pakalpojumu imports turpināja augt – par 6,7 %, bet preču imports samazinājās par 4 %, kas arī noteica kopējā importa samazinājumu par 2,3 %.

3.18. attēls

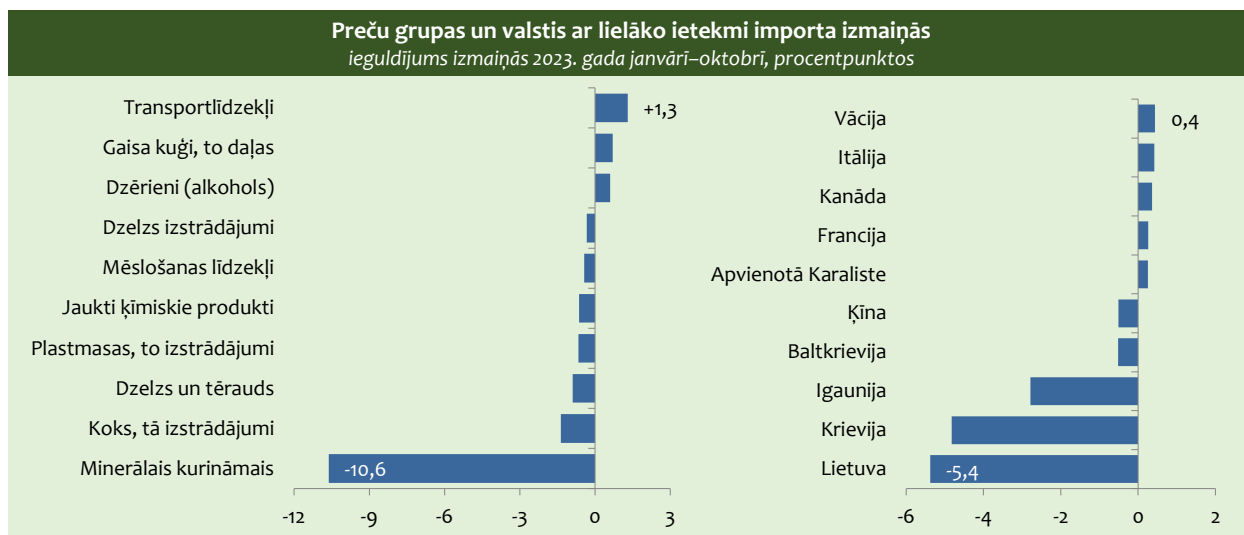
Preču importa pieaugumu 2022. gadā ietekmēja gandrīz visu preču pamatgrupu importa izaugsme. Straujāk palielinājās minerālo produktu, sauszemes transportlīdzekļu, elektroierīču un iekārtu, kā arī mehānismu un ierīču importa vērtība. Savukārt preču importa samazinājumu 2023. gada desmit mēnešos būtiski ietekmēja minerālo produktu importa vērtības kritums (daļēji bāzes efekts). Mērenāk samazinājās arī koksnes un tās izstrādājumu, dzelzs un tērauda imports. Samazinājumu daļēji kompensēja sauszemes transportlīdzekļu, lidaparātu un to daļu, kā arī dzērienu importa vērtības pieaugums.

3.5. tabula

Preču imports						
procentos, faktiskajās cenās						
	2022			2023 Jan–Okt		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Pavisam	100	35,7	35,7	100	-11,7	-11,7
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	15,2	35,7	5,4	19,1	12,2	1,8
Minerālie produkti	20,9	194,6	18,8	11,8	-50,4	-10,6
Ķīmiskās rūpniecības preces	14,7	21,5	3,5	15,2	-10,9	-1,6
Vieglās rūpniecības preces	3,9	21,0	0,9	4,6	3,8	0,2
Koksne un tās izstrādājumi	3,4	-4,1	-0,2	2,6	-37,6	-1,4
Metāli un to izstrādājumi	6,8	-2,4	-0,2	6,5	-19,3	-1,4
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	17,3	16,4	3,3	19,3	-1,2	-0,2
Transportlīdzekļi	9,9	23,0	2,5	12,5	21,8	2,0
Pārējās preces	7,8	18,6	1,7	8,3	-5,6	-0,4

Imports no ES valstīm 2022. gadā faktiskajās cenās pieauga straujāk nekā kopējais preču imports – par 44,8 %. Savukārt 2023. gada desmit mēnešos preču imports no ES valstīm samazinājās par 8,8 %. Līdzīgi kā importam kopumā samazinājumu noteica minerālo produktu importa vērtības kritums.

3.19. attēls

Importā no NVS valstīm ierasti ap 98 % veidoja imports no Krievijas un Baltkrievijas, 2021. gadā tas sasniedza pat 99%. Savukārt, sākoties Krievijas izvērstajai karadarbībai Ukrainā, dažādu ES un Latvijas ieviesto ierobežojošo pasākumu dēļ 2022. gadā un 2023. gada desmit mēnešos šo valstu imports veidoja attiecīgi 95 % un 85 %.

Imports no NVS valstīm faktiskajās cenās 2022. gadā samazinājās par 1,6 %. To galvenokārt noteica dzelzs un tērauda, koksnes un tās izstrādājumu, kā arī mēslošanas līdzekļu importa samazinājums. Savukārt būtiski pieauga minerālo produktu importa vērtība. Minerālo produktu imports 2022. gadā sastādīja gandrīz pusi no visa Latvijas importa no NVS valstīm.

2023. gada desmit mēnešos, pastiprinot sankcijas, imports no NVS valstīm samazinājās par 60 %. Pusi no visa samazinājuma noteica minerālo produktu importa vērtības kritums vairāk nekā pusmiljarda EUR apmērā. Būtiski turpināja samazināties arī koksnes un tās izstrādājumu, dzelzs un tērauda, kā arī mēslošanas līdzekļu imports.

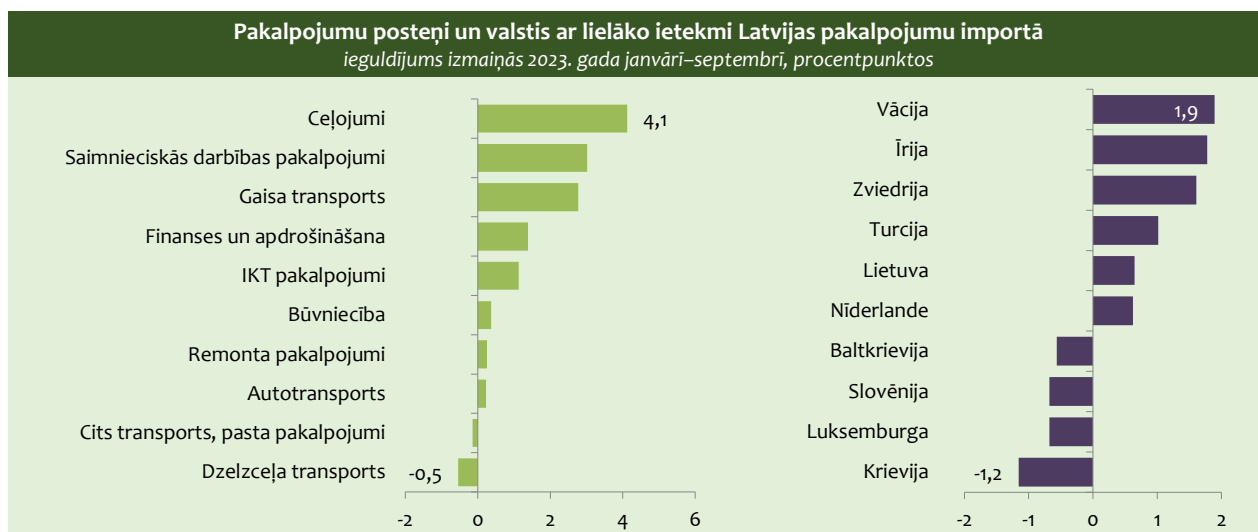
Pārējo valstu grupā, izņemot ES un NVS valstis, imports 2022. gadā auga strauji – par 21,4 %, ko būtiski ietekmēja lielāks lidaparātu un to daļu imports no Kanādas. Arī 2023. gada desmit mēnešos preču imports no pārējām valstīm turpināja palielināties – par 2,9 %. To pozitīvi ietekmēja lidaparātu un to daļu, minerālo produktu un transportlīdzekļu importa pieaugums.

Preču importa struktūrā pēc to gala lietojuma līdz 2019. gadam nedaudz pieauga kapitālpreču imports. Savukārt 2021.–2022. gadā galvenokārt Covid-19 krīzes ietekmē to īpatsvars nedaudz saruka. Starppatēriņa preču īpatsvars kopējā importā līdz 2019. gadam mazinājās, galvenokārt degvielas importa vērtības samazinājuma dēļ. 2022. gadā, palielinoties degvielas importam, arī starppatēriņa preču importa daļa auga straujāk, savukārt pretēja aina bija vērojama 2023. gada trīs ceturkšņos. 2023. gada janvārī–septembrī uz starppatēriņa preču rēķina palielinājās patēriņa preču, kā arī kapitālo preču importa īpatsvars.

Pakalpojumu importa izaugsme 2021. gadā bija strauja – par 17 %. Daļēji to ietekmēja arī bāzes efekts. Nedaudz straujāka izaugsme turpinājās arī 2022. gadā. Būtiski palielinājās ar tirdzniecības starpniecību saistīto pakalpojumu importa apjomi. Strauji auga arī ceļojumu un transporta pakalpojumu, it īpaši avio pārvadājumu, imports. 2023. gada janvārī–septembrī pakalpojumu imports turpināja palielināties – par 6,7 %. Pakalpojumu importa izaugsmi līdzīgi kā pirms gada veicināja ar tirdzniecības starpniecību saistīto pakalpojumu, ceļojumu un aviopārvadājumu imports.

Aptuveni divas trešdaļas no visiem pakalpojumiem Latvijai sniedz ES valstis. Pakalpojumu importa īpatsvars no ES valstīm 2019. gadā bija 57 %, bet 2023. gada trīs ceturkšņos – 65 %. Turklāt arvien samazinās no Krievijas importēto pakalpojumu vērtība.

3.20. attēls

4. NOZARU IEGULDĪJUMS

4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

2009.–2010. gadā, samazinoties darbaspēka izmaksām, uzlabojās Latvijas ražotāju konkurētspēja, kas bija pamats eksporta pieaugumam un līdz ar to arī tirgojamo nozaru (lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība, rūpniecība, kā arī transporta pakalpojumi) attīstībai. Mainījās tautsaimniecības struktūra. 2010. gadā šo nozaru īpatsvars sasniedza 33,1 % no kopējās pievienotās vērtības, bet 2022. gadā – 31,9 %. 2022. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, ir pieaudzis lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības, apstrādes rūpniecības, būvniecības, komercpakalpojumu un sabiedrisko pakalpojumu nozares īpatsvars, turpretī samazinājies ir transporta, tirdzniecības un izmitināšanas īpatsvars, bet pārējās rūpniecības īpatsvars saglabājies nemainīgs. Analizējot ekonomikas struktūru citā skatījumā, redzams, ka 2022. gadā ražojošās nozares (lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība, rūpniecība, kā arī būvniecība) veidoja 30,2 %, bet pakalpojumu nozares – 69,8 % no kopējās pievienotās vērtības. Salīdzinot ar 2010. gadu, ražojošo nozaru īpatsvars ir pieaudzis visur, izņemot pārējo rūpniecību, kur saglabājies nemainīgs.

Kopš 2011. gada IKP ir pieaudzis vidēji par 2,8 % gadā.

4.1. tabula

Tautsaimniecības struktūra							
pievienotā vērtība, procentos							
	2000	2008	2010	2016	2020	2022	2023 Jan-Sep
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	5,0	3,3	4,6	3,7	4,6	5,7	5,3
Apstrādes rūpniecība	15,2	10,7	13,3	11,6	12,7	14,7	13,4
Pārējā rūpniecība	4,2	3,3	4,8	4,3	3,4	4,8	4,4
Būvniecība	7,0	10,2	4,9	5,3	6,4	5,0	5,6
Tirdzniecība, izmitināšana un ēdināšana	15,6	16,0	17,7	16,6	16,2	15,4	14,9
Transports un uzglabāšana	11,9	9,2	10,4	9,1	6,7	6,8	6,2
Citi komercpakalpojumi	23,8	30,3	28,2	33,2	32,0	31,3	33,6
Sabiedriskie pakalpojumi	17,3	17,0	16,1	16,2	18,0	16,3	16,5
Kopā	100	100	100	100	100	100	100

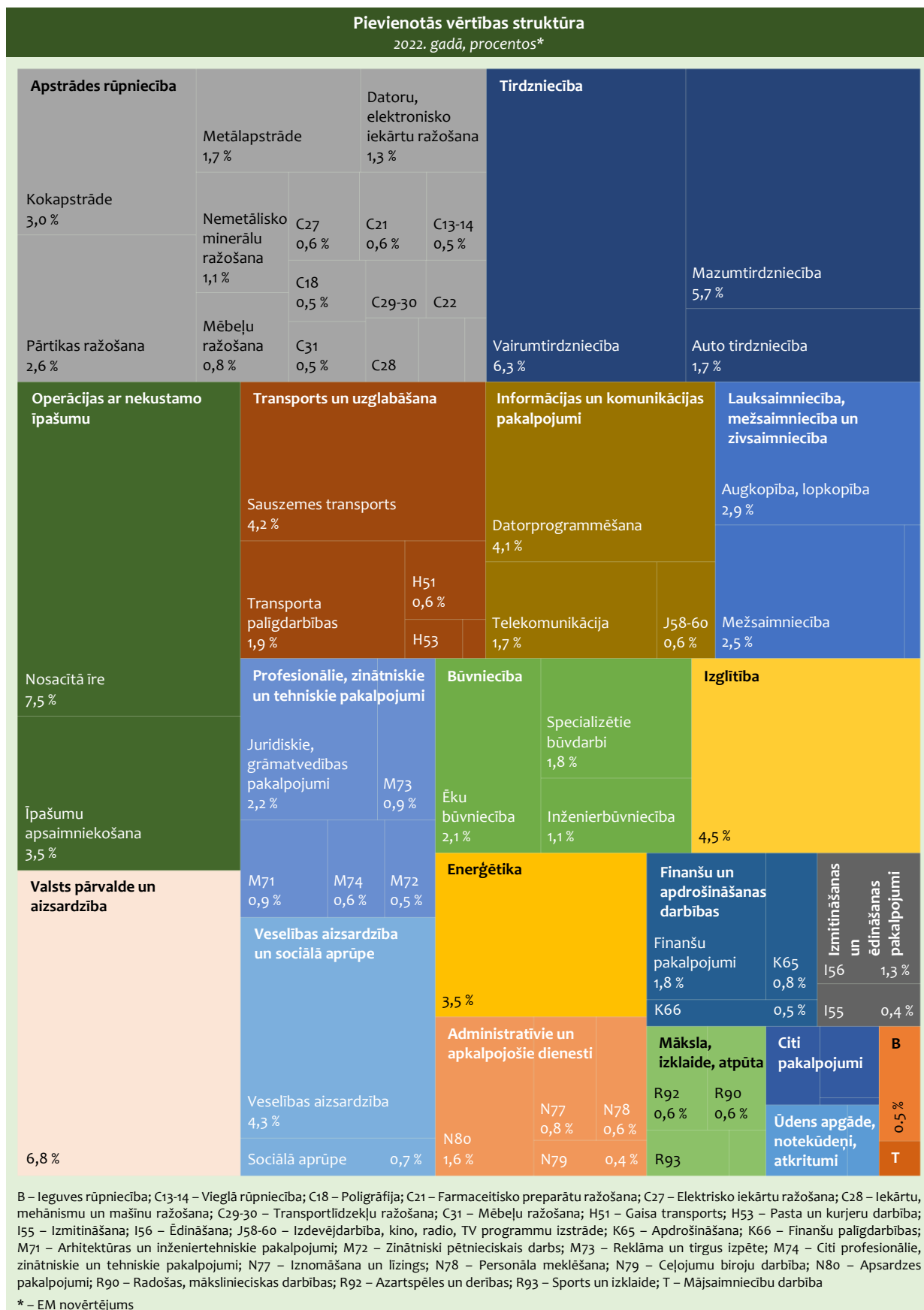
2014.–2018. gadā izaugsme bija salīdzinoši strauja. 2014. gadā lēnāku izaugsmi noteica ģeopolitiskā situācija, kas ietekmēja apjomu kritumu rūpniecībā. 2015. gadā privātā patēriņa un eksporta kāpums veicināja strauju apjomu kāpumu gan ražojošajās, gan pakalpojumu nozarēs. Savukārt 2016. gadā lēnāku izaugsmi noteica apjomu kritums būvniecības nozarē investīciju krituma un aizkavētās jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas ieviešanas dēļ. Situācijas uzlabošanās ārējā vidē un intensīvāka ES struktūrfondu apguve sekmēja izaugsmes paātrinājumu 2017.–2018. gadā, lielāko izaugsmi nodrošinot galvenajai eksporta nozarei – apstrādes rūpniecībai, kā arī būvniecībai.

2019. gadā izaugsme bija ļoti mērena, ko ietekmēja vāja izaugsme ES un līdz ar to arī lēnāki eksporta pieauguma tempi, kā arī vājš privātais patēriņš. Lielākā ietekme izaugsmē bija lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības apjomu kāpumam, bet samazinājās pakalpojumu apjomi, kur lielākā ietekme bija negatīvajām norisēm finanšu sektorā.

Covid-19 pandēmija, kas Latvijā sākās 2020. gada martā, būtiski ietekmēja ekonomikas attīstību. Lielākais apjomu samazinājums bija būvniecības, tirdzniecības, transporta un komercpakalpojumu nozarēs, jo tās ietekmēja ieviestie ierobežojumi. Toties apjomi būtiski pieauga elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un gaisa kondicionēšanas nozarē, pieaugot šo energoresursu patēriņam Covid-19 pandēmijas apstākļos.

2021. gadā ekonomikā bija vērojama ļoti strauja izaugsme. Gada sākumā Covid-19 pandēmija turpināja ietekmēt nozares, kurās ir liels sociālā kontakta īpatsvars, savukārt nozares, kas vairāk orientētas uz preču eksportu, Covid-19 krīzes otro vilni pārcieta ievērojami veiksmīgāk. Tā kā tika veikti apjomīgi valdības un ES fondu atbalsta pasākumi, turklāt uzlabojās epidemioloģiskā situācija, pakāpeniski atjaunojās ekonomiskā aktivitāte visvairāk cietušajās nozarēs. Vienlaikus virknē nozaru apjomi jau ievērojami pārsniedza pirmspandēmijas līmeni, piemēram, daļā apstrādes rūpniecības apakšnozaru, veselības aprūpē, informācijas un komunikācijas pakalpojumos u. c.

4.1. attēls

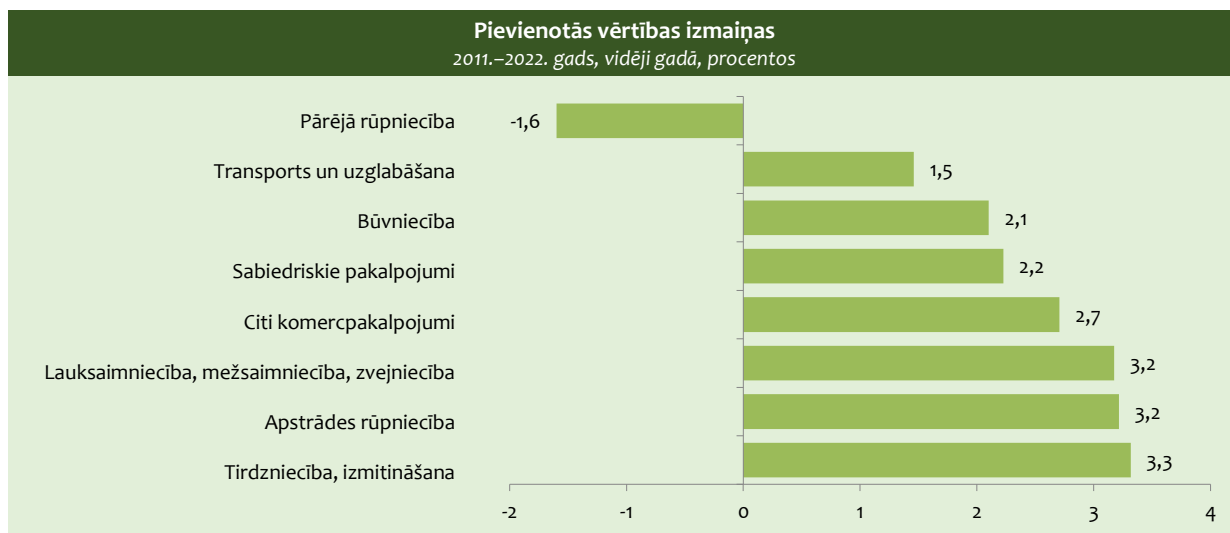
Latvijas ekonomika 2022. gadā turpināja atveseļoties, tomēr ekonomikas attīstību būtiski ietekmēja Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisītie piegāžu ķēžu pārrāvumi, energoresursu un pārtikas sadārdzināšanās izraisītais inflācijas kāpums, kā arī globālā pieprasījuma samazināšanās. Strauji pieauguma tempi saglabājās nozarēs, kuras vissmagāk skāra Covid-19 pandēmijas ierobežojumi. Neraugoties uz izmaksu pieaugumu, traucējumiem piegāžu ķēdēs un lielo nenoteiktību, pozitīva izaugsme 2022. gadā saglabājās apstrādes rūpniecībā. Straujo izmaksu pieauguma dēļ bija vērojams kritums būvniecībā.

2023. gadā ekonomikas attīstību turpina ietekmēt ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība, augstās cenas un banku procentu likmju celšanās. Apjomi samazinājās visās tirgojamās nozarēs, kas lielā mērā ir saistīts ar eksporta iespēju pasliktināšanos un privātā patēriņa kritumu. Kopumā 2023. gada trīs ceturkšņos IKP bija par 0,6 % mazāks nekā pirms gada.

4.2. tabula

Nozaru attīstības tendences					
izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu, procentos					
	2019	2020	2021	2022	2023 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	0,6	-3,5	6,7	3,4	-0,6
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	20,0	-0,4	1,1	7,3	-7,9
Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	-8,6	6,2	-5,0	-0,4	-21,0
Apstrādes rūpniecība	0,9	0,1	10,3	2,7	-6,3
Pārtikas rūpniecība	-0,7	-1,7	1,3	1,3	2,3
Viegļā rūpniecība	-2,6	-9,5	11,8	5,1	-6,3
Kokapstrāde	0,0	4,5	3,7	-1,0	-10,4
Papīra ražošana un poligrāfija	5,7	4,7	14,0	-2,7	-25,5
Ķīmiskā rūpniecība	3,9	-1,8	14,8	4,1	-9,2
Nemetālisko minerālu ražošana	-2,1	-1,4	4,4	5,4	-18,9
Metālapstrāde	13,5	-5,6	5,8	16,1	-8,8
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	11,3	12,1	5,7	3,5	18,8
Mašīnu un iekārtu ražošana	-1,9	-2,7	24,1	-12,3	2,9
Transportlīdzekļu ražošana	-7,7	-15,3	17,7	19,5	-16,7
Pārējās rūpniecības nozares	2,8	-14,2	11,8	3,8	-2,1
Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	-10,4	30,4	29,3	-14,0	-5,9
Būvniecība	1,3	-5,9	-13,6	-8,8	15,7
Ēku būvniecība	11,4	-8,1	-16,1	-9,8	26,8
Inženierbūves	-11,5	-7,4	-15,3	-13,1	2,5
Tirdzniecība	2,2	-4,2	19,8	-6,1	-5,4
Mazumtirdzniecība	-2,0	-0,3	16,7	4,3	-2,8
Transports un uzglabāšana	-2,1	-18,6	6,6	3,0	-7,0
Kravu pārvadājumi pa dzelzceļu	-15,8	-42,3	-9,5	-2,1	-30,2
Ostās pārkrautās kravas	-5,7	-27,9	-7,2	15,2	-16,4
Kravu pārvadājumi ar autotransportu	-3,8	2,6	7,8	-0,8	3,0
Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	-4,9	-31,4	-4,1	57,3	8,8
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	3,6	0,6	12,6	12,6	4,2
Finanšu un apdrošināšanas darbības	-9,9	0,6	16,0	-6,0	-4,9
Operācijas ar nekustamo īpašumu	-1,0	-1,9	5,8	1,6	4,2
Citi komercpakalpojumi	-0,6	-2,0	5,2	17,4	0,9
Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	0,2	2,8	0,5	3,7	5,8
Izglītība	-4,4	1,1	-0,8	4,1	8,8
Veselība un sociālā aprūpe	4,8	-3,4	6,1	1,0	-2,8
Māksla, izklaide un atpūta	1,9	-33,5	2,8	29,4	12,3

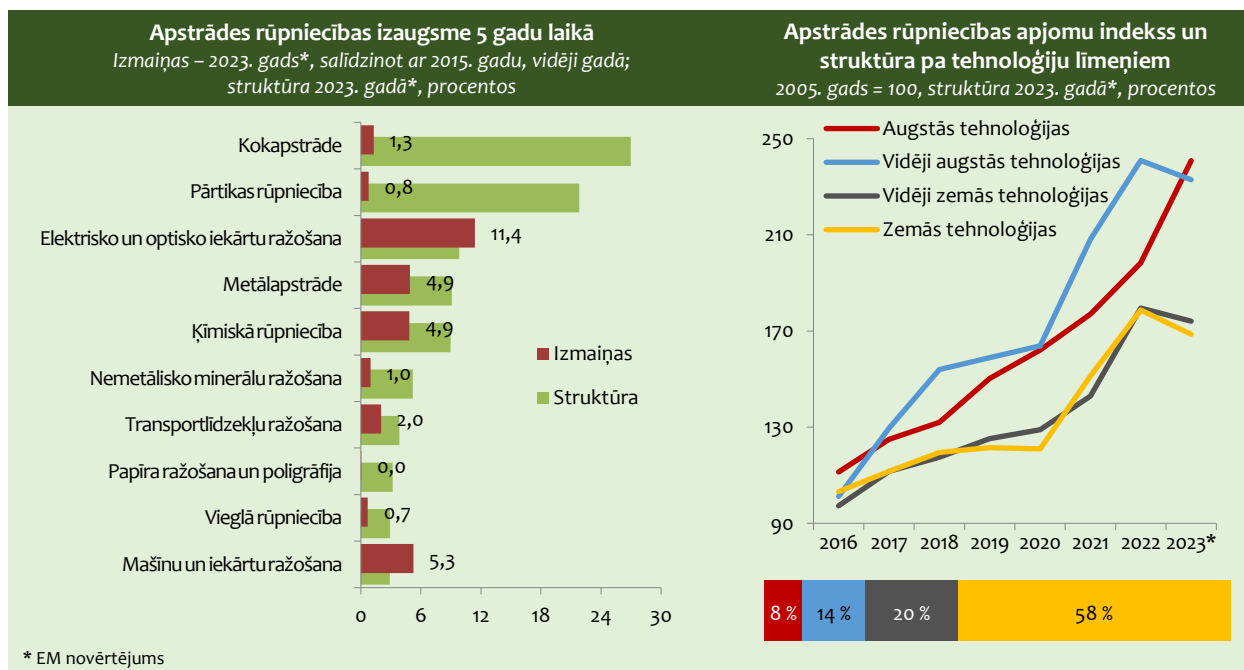
4.2. attēls

4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA

Apstrādes rūpniecības devums kopējā tautsaimniecības izaugsmē ir nozīmīgs. Laika posmā no 2015. līdz 2022. gadam apstrādes rūpniecības izlaides apjomi stabili pieauga ik gadu par vidēji 4 %.

4.3. attēls

Šajā laika posmā veiksmīgākais apstrādes rūpniecības attīstībā bija 2017. gads, kad ražošanas apjomi pieauga par 8 %. Būtiska bija pārtikas rūpniecības un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas attīstība. Arī 2018. un 2019. gadā apstrādes rūpniecība turpināja augt, lai gan lēnāk nekā pirms gada – attiecīgi par 2,7 % un 2,1 %. Īpaši nozīmīgs kopējā nozares izaugsmē bija lielākās rūpniecības apakšnozares – kokapstrādes – devums, taču arī metālapstrāde un elektrisko un optisko iekārtu ražošana manāmi veicināja attīstību.

4.3. tabula

Apstrādes rūpniecības struktūra un nozaru attīstības tendences 2023. gada janvāri-oktobrī				
	<i>procentos</i>			
	Izlaižu struktūra	Aizņemto darba vietu struktūra*	Eksporta īpatsvars nozares realizācijā	Ražošanas apjomu izmaiņas
Apstrādes rūpniecība, pavisam	100	100	66,0	-5,8
Pārtikas un dzērienu ražošana	21,8	19,2	42,1	2,6
Viegļā rūpniecība	2,9	8,0	86,0	-5,8
Kokapstrāde	27,0	20,0	67,5	-9,5
Papīra ražošana un poligrāfija	3,2	4,3	63,8	-24,7
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarozares	9,0	7,3	77,0	-8,3
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	5,2	5,0	50,3	-17,9
Metālu un metālu izstrādājumu ražošana	9,1	11,4	65,2	-7,4
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	9,8	6,2	87,9	16,3
Mašīnu un iekārtu ražošana	2,9	3,0	90,9	2,9
Transportlīdzekļu ražošana	3,8	3,8	94,8	-16,7
Pārējās apstrādes rūpniecības apakšnozares	5,3	11,7	68,6	-2,8
* – dati par 2023. gada janvāri–septembri				

2020. gads apstrādes rūpniecībai tāpat kā ekonomikai kopumā bija izaicinājumu pilns. Iestājoties Covid-19 krīzei, aprīli–maijā apstrādes rūpniecības apjomi samazinājās par 10,4 %, kas galvenokārt arī noteica nelielu nozares apjomu kritumu gadā kopumā. Savukārt gada otrajā pusē arvien vairāk apakšnozaru uzrādīja pozitīvu pieaugumu, un kopumā šajā gadā ražošanas apjomi bija vien par 0,9 % mazāki nekā pirms gada.

2021. gadā apstrādes rūpniecība attīstījās dinamiski. Daļēji tas ir izskaidrojams arī ar bāzes efektu. Mērenāk apstrādes rūpniecības apjomi pieauga gada 1. ceturksnī, savukārt īpaši strauji – 2. ceturksnī, kopumā gadā sasniedzot izaugsmi 7,5 % apmērā. Ražošanas apjomu pieaugumi šajā laika posmā bija vērojami visās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs. Lielākais ieguldījums nozares attīstībā tāpat kā pirms gada bija kokapstrādei. Būtiski pieauga arī ķīmiskās rūpniecības, elektrisko un optisko iekārtu ražošanas un citu apakšnozaru ražošanas apjomi.

Lai arī lēnākos tempos, 2022. gada pirmajā pusē turpinājās apstrādes rūpniecības izaugsmē. To veicināja strauja metālapstrādes un ķīmiskās rūpniecības ražošanas apjomu palielināšanās. Savukārt gada otrajā pusē pa mēnešiem arvien iezīmējās rūpniecības ražošanas apjomu sarukumi. Kopumā 2022. gadā apstrādes rūpniecības izaugsmi par 2,7 % sekmēja metālapstrādes, ķīmiskās rūpniecības, transportlīdzekļu un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas apjomu pieaugums.

Līdzīga aina, kāda bija 2022. gada otrajā pusē, ir vērojama arī 2023. gadā. Ik mēnesi apstrādes rūpniecības izlaide ir sarukusi – mērenāk gada sākumā, bet straujāk otrajā ceturksnī. Apakšnozaru izlaides apjomu samazinājumu gada desmit mēnešos būtiski ietekmēja kokapstrādes apjomu samazinājums, mērenāk – nemetālisko minerālu ražošanas, ķīmiskās rūpniecības un papīra ražošanas un poligrāfijas izlaides apjomu kritumi. Savukārt pozitīvas tendences šajā laika posmā bija vērojamas elektrisko un optisko iekārtu ražošanas, kā arī pārtikas rūpniecības apakšnozarēs.

Pēdējos gados, palielinoties ražotāju cenām, stabils pieaugums bija vērojams arī apstrādes rūpniecības apgrozījuma pieaugumā – gan vietējā tirgū realizētajai, gan eksportētajai produkcijai. Īpaši strauji apstrādes rūpniecības apgrozījums palielinājās 2021. gadā, ko sekmēja gan produkcijas realizācija vietējā tirgū, gan eksportā.

2022. gadā apstrādes rūpniecības apgrozījums turpināja strauji augt. Straujāk pieauga produkcijas realizācija vietējā tirgū – par 21,9 %, nedaudz mērenāk eksportā – par 16,7 %. Būtiski pieauga kokapstrādes un pārtikas rūpniecības apgrozījums.

Pretējas tendences rūpniecības apgrozījuma izaugsmē ir vērojamas 2023. gadā. Gada desmit mēnešos vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi ir nedaudz pieauguši, savukārt eksportētās produkcijas apjomi – samazinājušies, kopumā nosakot realizētās produkcijas apjomu kritumu par 2,2%. Šajā laika posmā turpināja palielināties pārtikas rūpniecības preču realizācija, savukārt kopējo kritumu noteica būtisks kokapstrādes produkcijas realizācijas samazinājums.

Pēdējo gadu laikā, kā ierasts, tiek eksportētas aptuveni 2/3 no visas saražotās produkcijas. Piecu gadu laikā eksportētās produkcijas īpatsvars ir nedaudz palielinājies. Eksporta īpatsvars realizācijā virs 85 % ir tādām nozarēm kā transportlīdzekļu, mašīnu un iekārtu, elektrisko un optisko iekārtu ražošana un vieglā rūpniecība. Tradicionāli lielākā daļa pārtikas rūpniecības produkcijas tiek realizēta vietējā tirgū.

Aptuveni 70 % no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek realizētas ES valstu tirgos. Realizācijas īpatsvars NVS tirgos veido 10 %. Līdz ar Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES 2020. gadā līdz 20 % ir pieaugusi produkcijas realizācija pārējo valstu tirgos.

2016.–2017. gadā aizņemto darba vietu skaits apstrādes rūpniecībā mēreni pieauga, bet 2019.–2020. gadā samazinājās, kas, ņemot vērā ražošanas apjomu izmaiņas, liecina par salīdzinošu produktivitātes pieaugumu.

2021. gadā aizņemto darba vietu skaits apstrādes rūpniecībā palielinājās par 4,5 %, kas ir lielākais kāpums kopš 2005. gada. Lielākoties to ietekmēja darba vietu skaita pieaugums kokapstrādē, ķīmiskajā rūpniecībā un transportlīdzekļu ražošanā. Turpretī darba vietu skaita samazinājums vērojams pārtikas rūpniecībā.

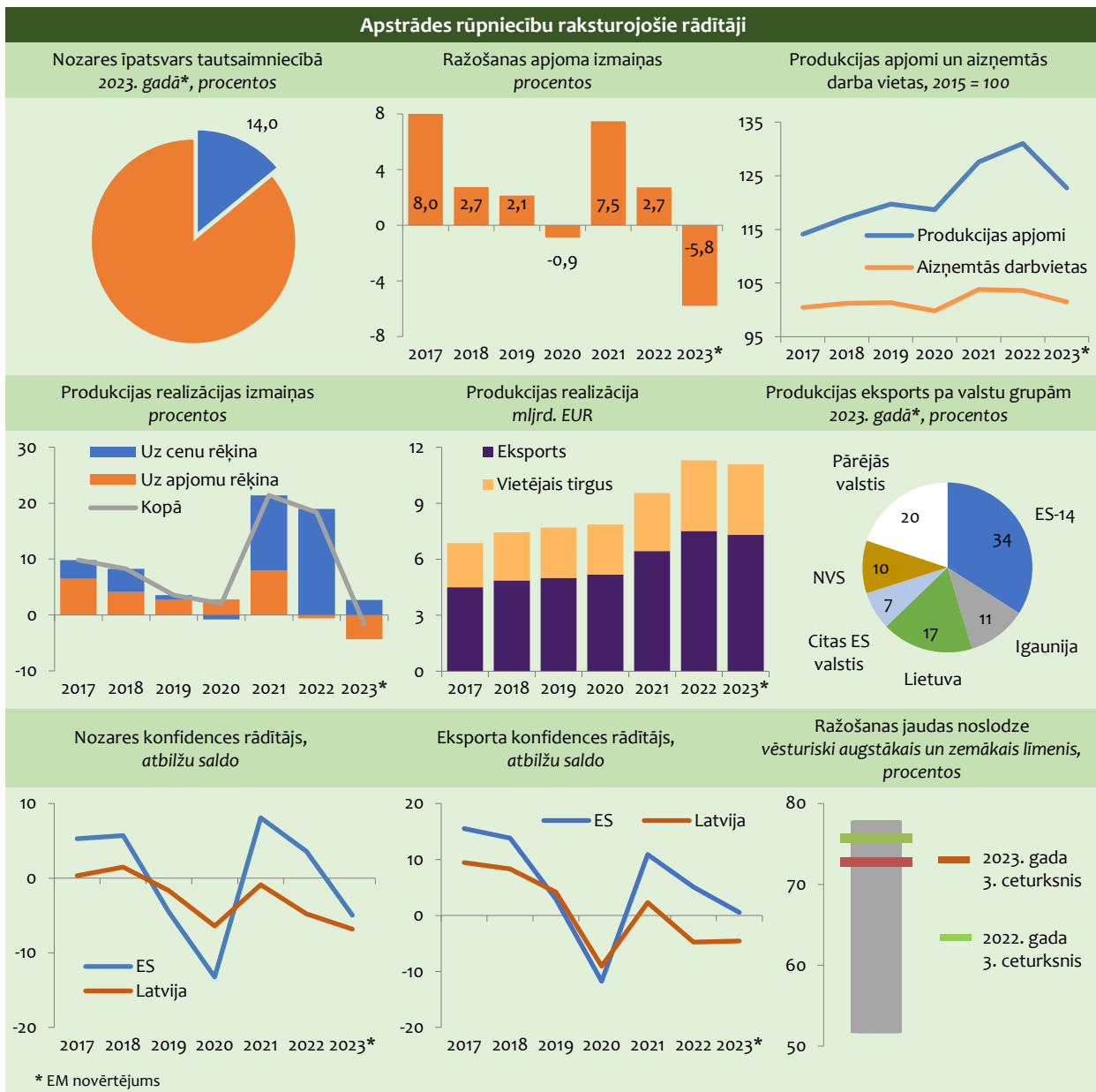
2022. gadā aizņemto darba vietu skaits bija nedaudz mazāks nekā pirms gada, savukārt 2023. gada 3 ceturkšņos samazinājums bija straujāks – par 2,5 tūkst. jeb 2,2 %. To lielākoties ietekmēja mazāks darba vietu skaits kokapstrādē, kā arī nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā un ķīmiskajā rūpniecībā. Samazinājumu daļēji kompensēja darba vietu skaita pieaugums elektrisko un optisko iekārtu, transportlīdzekļu un pārtikas produktu ražošanas apakšnozarēs.

Apstrādes rūpniecības konfidences rādītājs pēdējos gados ir svārstīgs. 2020. gadā konfidencei bija izteikti negatīva tendence. Īpaši strauji ražotāju noskaņojums pasliktinājās Covid-19 pandēmijas ietekmē aprīlī–jūnijā. Konfidences samazinājums bija vērojams visās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs. 2021. gadā rādītājs nedaudz uzlabojās, bet 2022. gadā – pasliktinājās. 2023. gada 3 ceturkšņos apstrādes rūpniecības konfidences rādītājs bija zemākajā līmenī pēdējo desmit gadu laikā. Zemākie rādītāji septembrī ir vērojami nemetālisko minerālu ražošanā, kokapstrādē, papīra ražošanā un poligrāfijā, kā arī mašīnu un iekārtu ražošanā.

Eksporta konfidences rādītājs 2020. gadā, Covid-19 krīzes laikā, tika vērtēts izteikti negatīvi. Mazinoties Covid-19 ierobežojumiem 2021. gadā, eksporta iespēju vērtējums uzņēmēju skatījumā uzlabojās līdz pozitīvam līmenim. Pretēja aina ir vērojama 2022. gada otrajā pusē un 2023. gada 3 ceturkšņos. Gada trešajā ceturksnī eksporta iespējas izteikti pozitīvi vērtē transportlīdzekļu ražošanas apakšnozares uzņēmēji, savukārt izteikti negatīvi – kokapstrādes, mašīnu un iekārtu, kā arī elektrisko un optisko iekārtu ražošanas apakšnozaru uzņēmēji.

Līdz 2019. gadam ražošanas jaudu noslodzes līmenim apstrādes rūpniecībā bija augoša tendence, kad tas pārsniedza 76 % līmeni. Izmaiņas ieviesa Covid-19 krīze, kad apstrādes rūpniecības ražošanas jaudu noslodzes līmenis 2020. gada 2. ceturksnī samazinājās līdz 2012. gada līmenim, t. i., 68,1 %. Pēc krīzes šis rādītājs atsāka augt, 2021. gada beigās pārsniedzot 77 %. Savukārt 2022.–2023. gadā ražošanas jaudu noslodzes līmenis lēnām samazinājās līdz 72,7 % līmenim 2023. gada 3. ceturksnī.

4.4. attēls

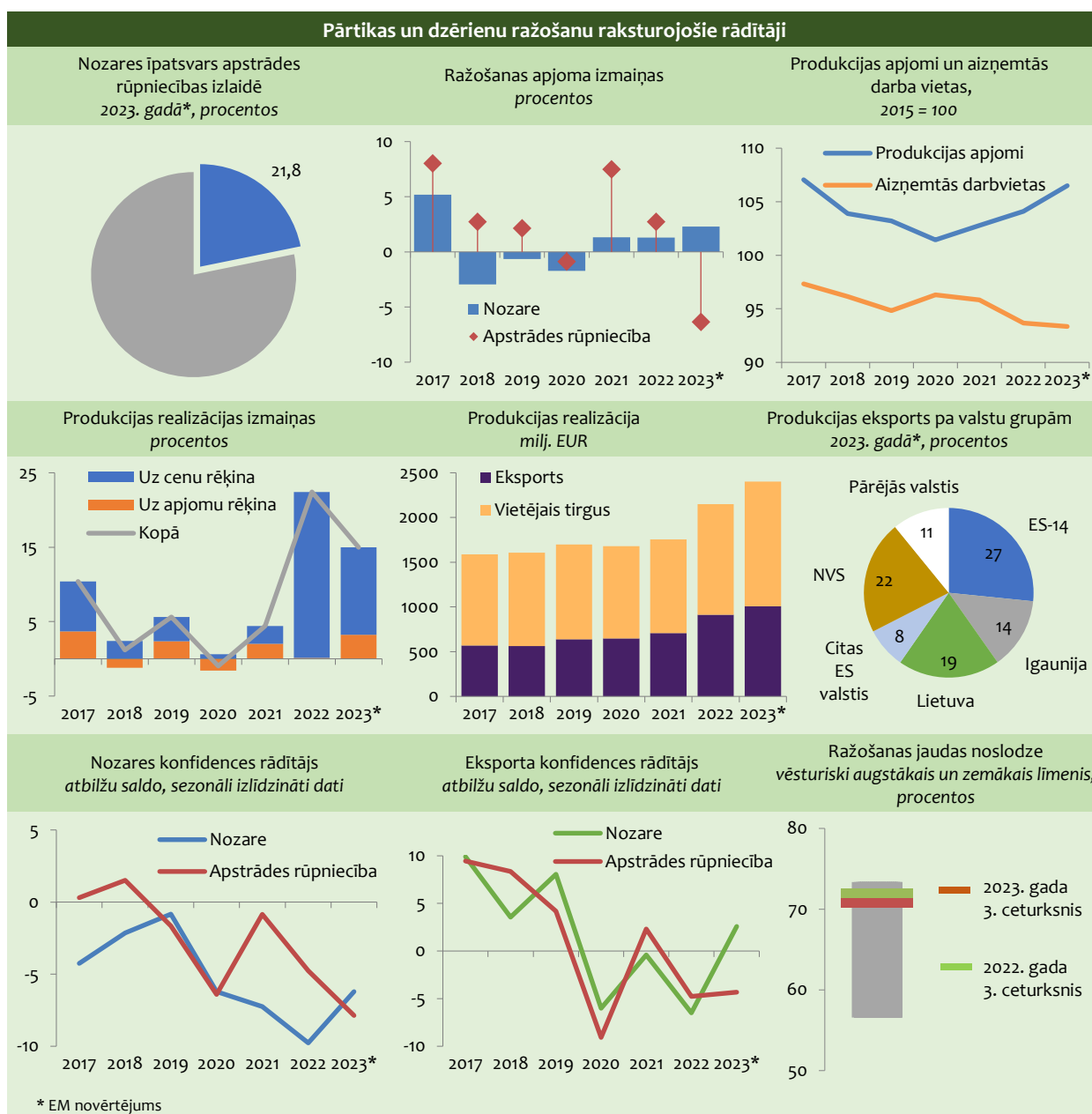
Pārtikas un dzērienu ražošanas nozare ir otra lielākā apstrādes rūpniecības nozare Latvijā gan pēc izlaides, gan pēc aizņemto darba vietu skaita. Lai arī tā ap 60 % produkcijas realizē vietējā tirgū, tomēr pēdējos gados arī realizācija eksportā lēnām palielinās. Jāatzīmē, ka līdzšinējais galvenais nozares produkcijas noieta tirgus bija NVS valstis, tostarp Krievija, bet, ņemot vērā ģeopolitisko situāciju reģionā, arvien vairāk ražotāju pārorientējas uz drošākiem noieta tirgiem.

2020. gadā samazinājās gan pārtikas produktu, gan arī dzērienu ražošanas apjomi. Savukārt 2021. un 2022. gadā pārtikas produktu ražošanas apjomi nedaudz samazinājās, savukārt dzērienu ražošanas apjomi būtiski pieauga, kas arī noteica kopējo apakšnozares attīstību. 2023. gada desmit mēnešos ir vērojama pretēja aina – pēc piecu gadu stagnācijas atsāk palielināties pārtikas ražošanas apjomi, bet dzērienu ražošanas apjomi daļēji bāzes efekta dēļ ir samazinājušies.

Paaugstinoties pārtikas preču un dzērienu ražotāju cenām, 2023. gada desmit mēnešos turpināja palielināties arī nozares apgrozījums. Vienlīdz strauji tas palielinājās gan vietējā tirgū, gan arī eksportā.

Aizņemto darba vietu skaits pārtikas rūpniecībā pēc pieauguma 2020. gadā nākamajos gados nedaudz samazinājās. Neliels samazinājums bija vērojams arī 2023. gada 1. pusē. Nozares konfidences rādītājs kopš 2015. gada ir izteikti negatīvs. Salīdzinot ar 2022. gadu, 2023. gada deviņos mēnešos nozares konfidence ir nedaudz uzlabojusies, savukārt eksporta konfidence šajā laika posmā ir pozitīva.

4.5. attēls

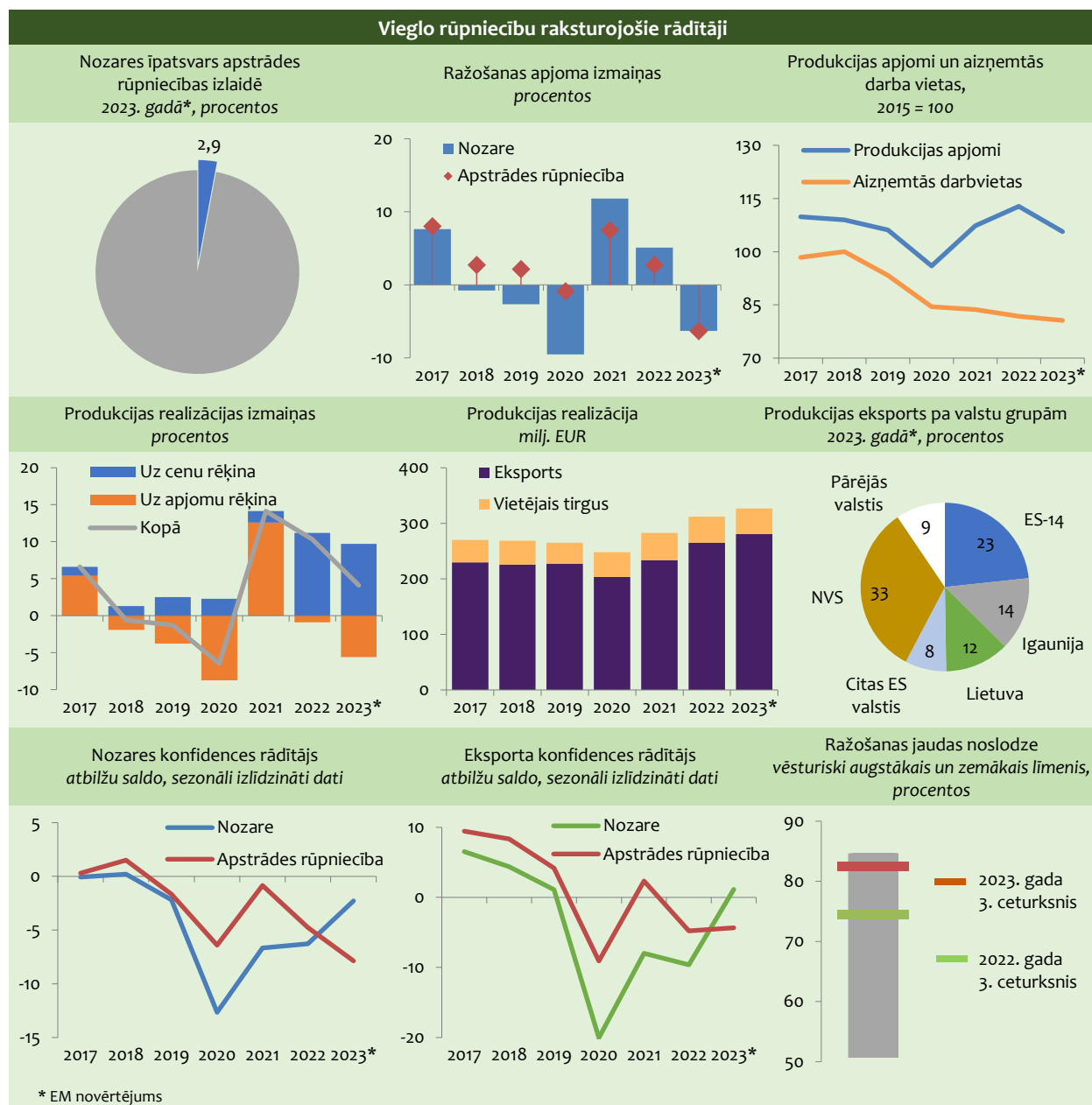

Vieglo rūpniecību būtiski ietekmē globālās tendences, un atvērtā ES darba tirgus apstākļos nozare nevar balstīties uz lēta darbaspēka priekšrocībām, piemēram, salīdzinot ar Austrumāziju. Līdzīgi kā citās apakšnozarēs, arī vieglajā rūpniecībā ražošanas apjomi 2020. gadā samazinājās, bet 2021.–2022. gadā būtiski pieauga. Savukārt 2023. gada desmit mēnešos apakšnozares apjomi ir samazinājušies, līdzīgi kā kopējie apstrādes rūpniecības apjomi. Samazinājās gan tekstilizstrādājumu, gan arī apģērba ražošanas apjomi.

Apakšnozares produkcijas realizācija 2021. un 2022. gadā stabili pieauga. Pretēji ražošanas apjomiem 2023. gada desmit mēnešos produkcijas realizācija turpina palielināties – par 4,1 %. Šo pieaugumu noteica eksportētās produkcijas izaugsme, savukārt vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi nedaudz saruka.

Aizņemto darba vietu skaits apakšnozarē pēdējos gados ir svārstīgs. 2021. gadā to skaits nedaudz pieauga, bet 2022. gadā – samazinājās. Negatīva tendence saglabājās arī 2023. gada pirmajā pusē. Konfidences rādītājs pēdējos četros gados saglabājas negatīvs, tomēr ar pozitīvu tendenci. Ņemot vērā lielo eksporta īpatsvaru nozares realizācijā, tās attīstība ir cieši saistīta ar pieprasījuma izmaiņām un konkurētspēju ārējos tirgos. Nozares jaudu izmantošanas līmenis pēdējos četros gados stabili aug un 2023. gada 3. ceturksnī bija augstākais apstrādes rūpniecībā, pārsniedzot 80 % atzīmi.

4.6. attēls

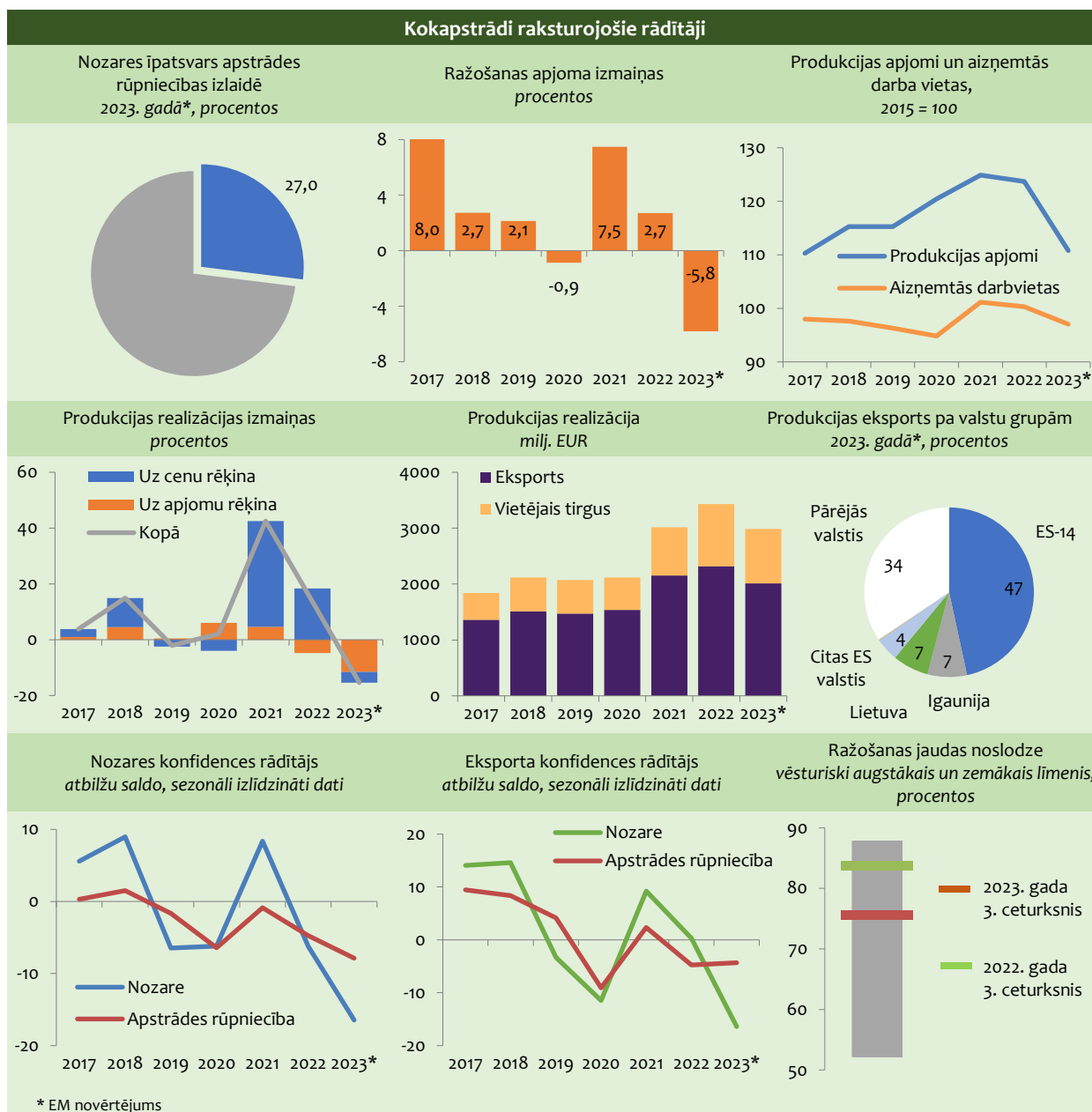

Kokapstrāde tradicionāli ir lielākā Latvijas apstrādes rūpniecības nozare. Tā veido vairāk nekā ceturto daļu no rūpniecības kopējās izlaides. 2020.–2021. gads nozares izaugsmē bija ar stabilu izaugsmi. Savukārt 2023. gada desmit mēnešos kokapstrādes ražošanas apjomi būtiski samazinājās.

Arī kokapstrāde galvenokārt ir orientēta uz eksportu – 2023. gada desmit mēnešos tika eksportētas vairāk nekā divas trešdaļas no nozares produkcijas. Ierasti šīs nozares eksporta tirgus ir ES valstis. 2019. gadā produkcijas realizācija nedaudz samazinājās, kas bija saistīts ar Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES. 2021.–2022. gada augstā pieprasījuma un augošo kokmateriālu cenu dēļ apakšnozares produkcijas realizācijas pieaugumi bija rekordlieli. Savukārt 2023. gada desmit mēnešos nozares produkcijas realizācija būtiski samazinājās gan vietējā tirgū, gan eksportā.

Aizņemto darba vietu skaits kokapstrādē, līdzīgi kā citās apakšnozarēs, pa gadiem ir svārstīgs. Straujāks to skaita pieaugums bija vērojams 2021. gadā. Savukārt gan 2022. gadā, gan arī 2023. gada pirmajā pusē aizņemto darba vietu skaits samazinājās. Apakšnozares konfidences rādītājs pēdējos divos gados ir izteikti negatīvs. Zemākais rādītāja līmenis bija 2022. gada beigās un 2023. gada sākumā. Arī apakšnozares eksporta iespējas nākotnē tiek vērtētas negatīvi. Jaudu noslodzes līmenis saglabājas kā viens no augstākajiem apstrādes rūpniecībā.

4.7. attēls

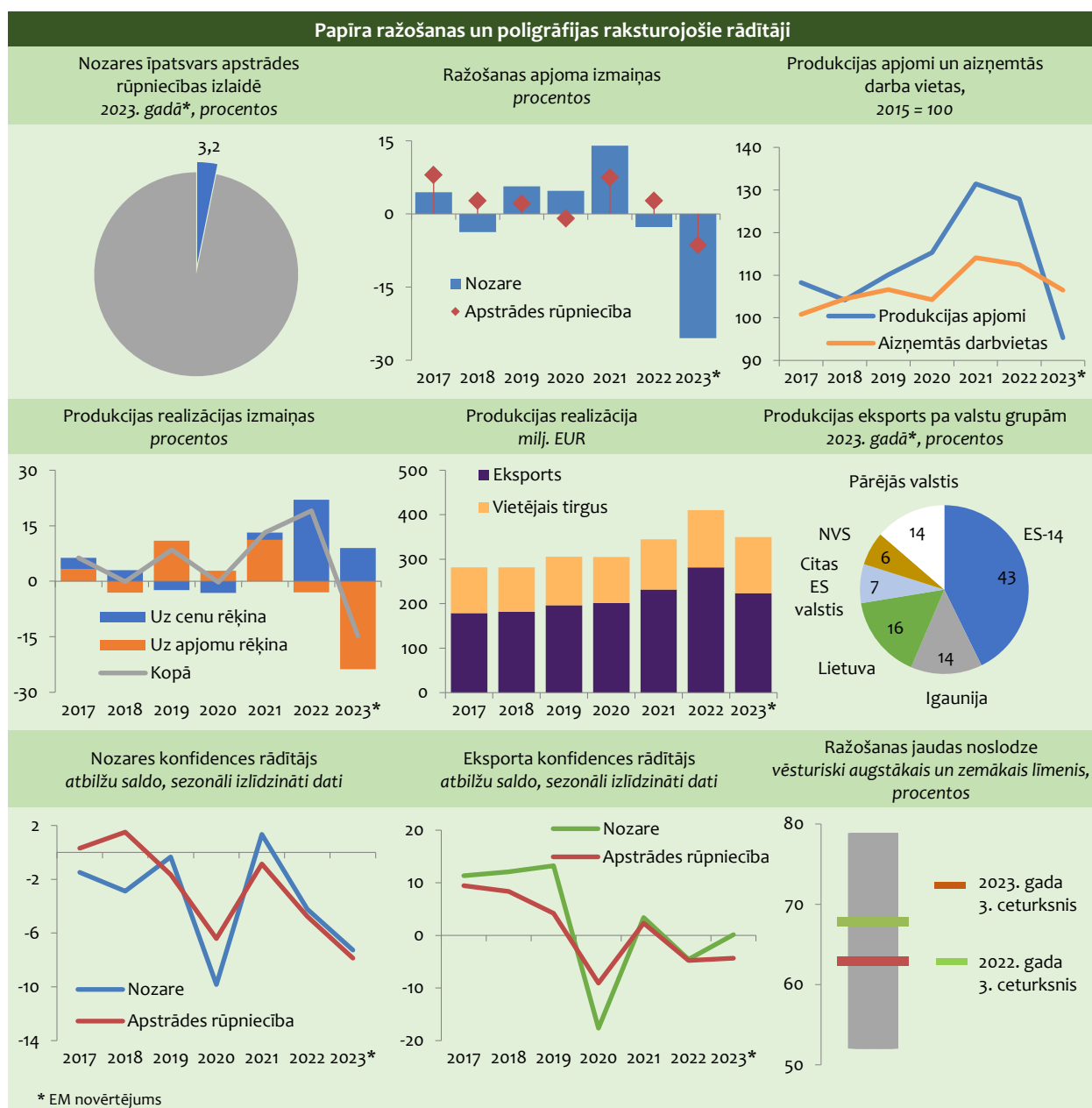
Papīra ražošanas un poligrāfijas nozare pakāpeniski pāriet no iekšējā tirgus uz eksportu. 2020.–2022. gadā tās eksportētās produkcijas īpatsvars ik gadu būtiski palielinājās, savukārt 2023. gada desmit mēnešos – samazinājās. Galvenais nozares produkcijas noieta tirgus ir ES valstis.

2021. gadā apakšnozares izaugsme bija straujāka par apstrādes rūpniecības vidējo tempu. Ražošanas apjomi turpināja palielināties arī 2022. gada sākumā, bet kopumā attiecīgajā gadā nedaudz saruka. 2023. gads apakšnozarei nav labvēlīgs – desmit mēnešos ražošanas apjomi galvenokārt vāja ārējā pieprasījuma dēļ ir būtiski sarukuši. Mērenāk samazinājās papīra izstrādājumu ražošanas, bet straujāk – poligrāfijas nozares izlaide.

Nozares apgrozījums pēdējos gados pastāvīgi palielinājās. Būtiska realizācijas apjomu izaugsme nozarē bija vērojama 2022. gadā. Straujāk palielinājās produkcijas realizācija eksportā. Pretēja aina ir vērojama 2023. gada desmit mēnešos – eksportētās produkcijas realizācija ir ievērojami samazinājusies, savukārt vietējā tirgū tā ir nedaudz palielinājusies.

Līdzīgi kā citās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, arī papīra ražošanā un poligrāfijā aizņemto darba vietu skaits pēdējos gados ir svārstīgs. Pēc straujāka pieauguma 2021. gadā 2022. gadā un 2023. gada 1. pusē darba vietu skaits ir sarucis. Arī apakšnozares konfidence saglabājas negatīva, un eksporta iespējas nākotnē tiek vērtētas piesardzīgi. Jaudu izmantošanas līmenis papīra ražošanas un poligrāfijas apakšnozarē ir salīdzinoši zems, 2023. gadā tas ir nedaudz virs 60 % atzīmes.

4.8. attēls

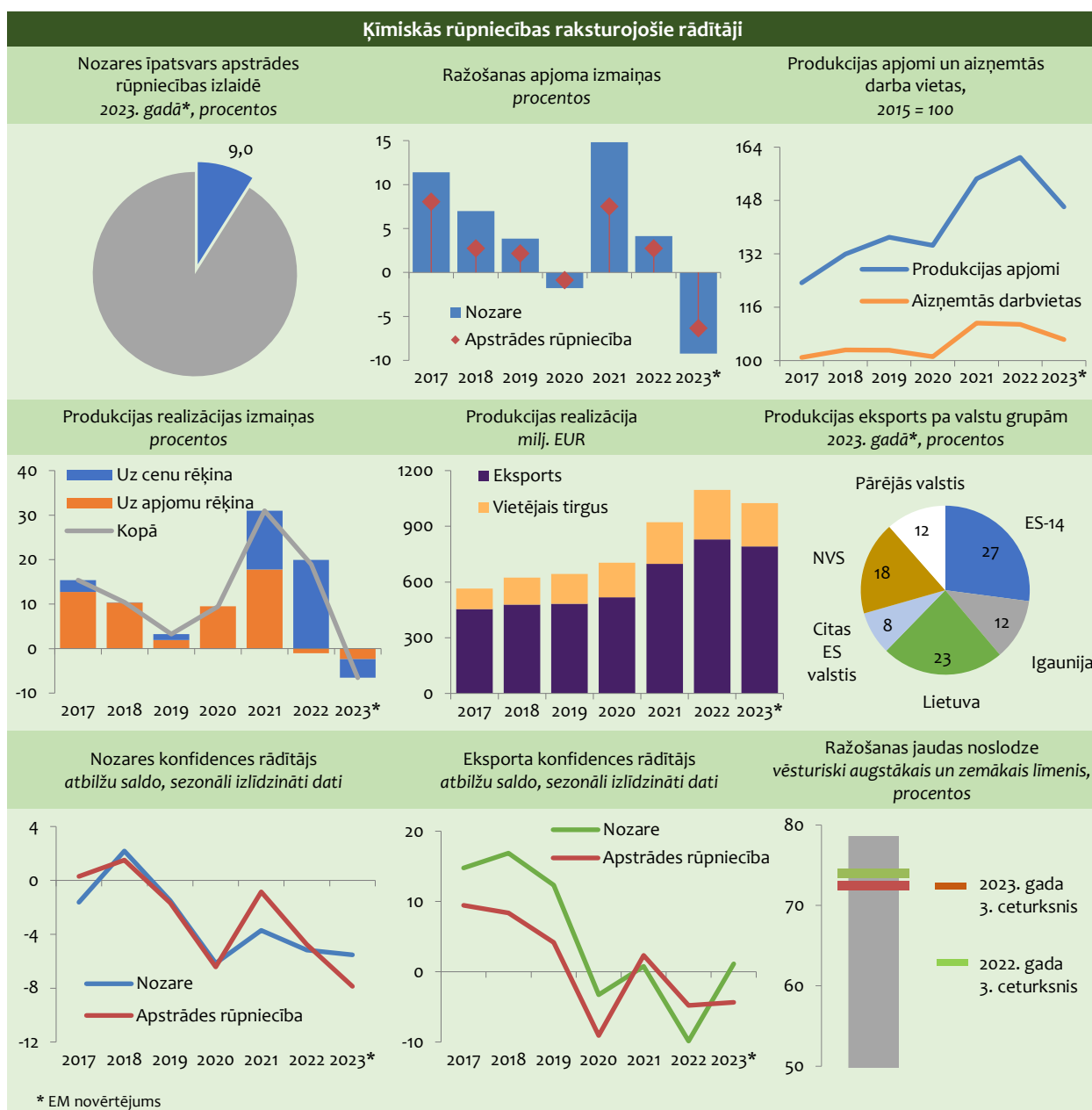

Ķīmiskās rūpniecības apakšnozarē 2021. gadā bija vērojama strauja izaugsme. Pozitīvas tendences bija vērojamas arī 2022. gadā, īpaši gada pirmajā pusē. Līdz šim 2023. gads apakšnozares izaugsmei nav bijis labvēlīgs, attiecīgā gada desmit mēnešos tās apjomi ir sarukuši par 8,3 %. Ir samazinājušies gan ķīmisko vielu, gan farmācijas produktu, gan arī gumiju un plastmasu ražošanas apjomi.

Apakšnozares produkcijas realizācijas apjomi 2021.–2022. gadā būtiski pieauga gan vietējā tirgū, gan eksportā. Savukārt realizācija 2023. gada desmit mēnešos saruka galvenokārt vietējā tirgū realizētās produkcijas samazinājuma dēļ. Jāatzīmē, ka 3/4 produkcijas tiek realizēta eksportā. Atšķirībā no citām apstrādes rūpniecības apakšnozarēm salīdzinoši liela daļa ķīmiskās rūpniecības produktu, tostarp farmācijas produkti, tiek realizēti NVS valstu tirgos.

Aizņemto darba vietu skaits ķīmiskajā rūpniecībā 2021. gadā būtiski pieauga, bet 2022. gadā un arī 2023. gada pirmajā pusē – samazinājās. Apakšnozares konfidence saglabājas negatīva, bet eksporta iespējas tiek vērtētas piesardzīgi pozitīvi. Jaudu izmantošanas līmenis 2023. gada 3 ceturkšņos ir līdzīgs kā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.9. attēls

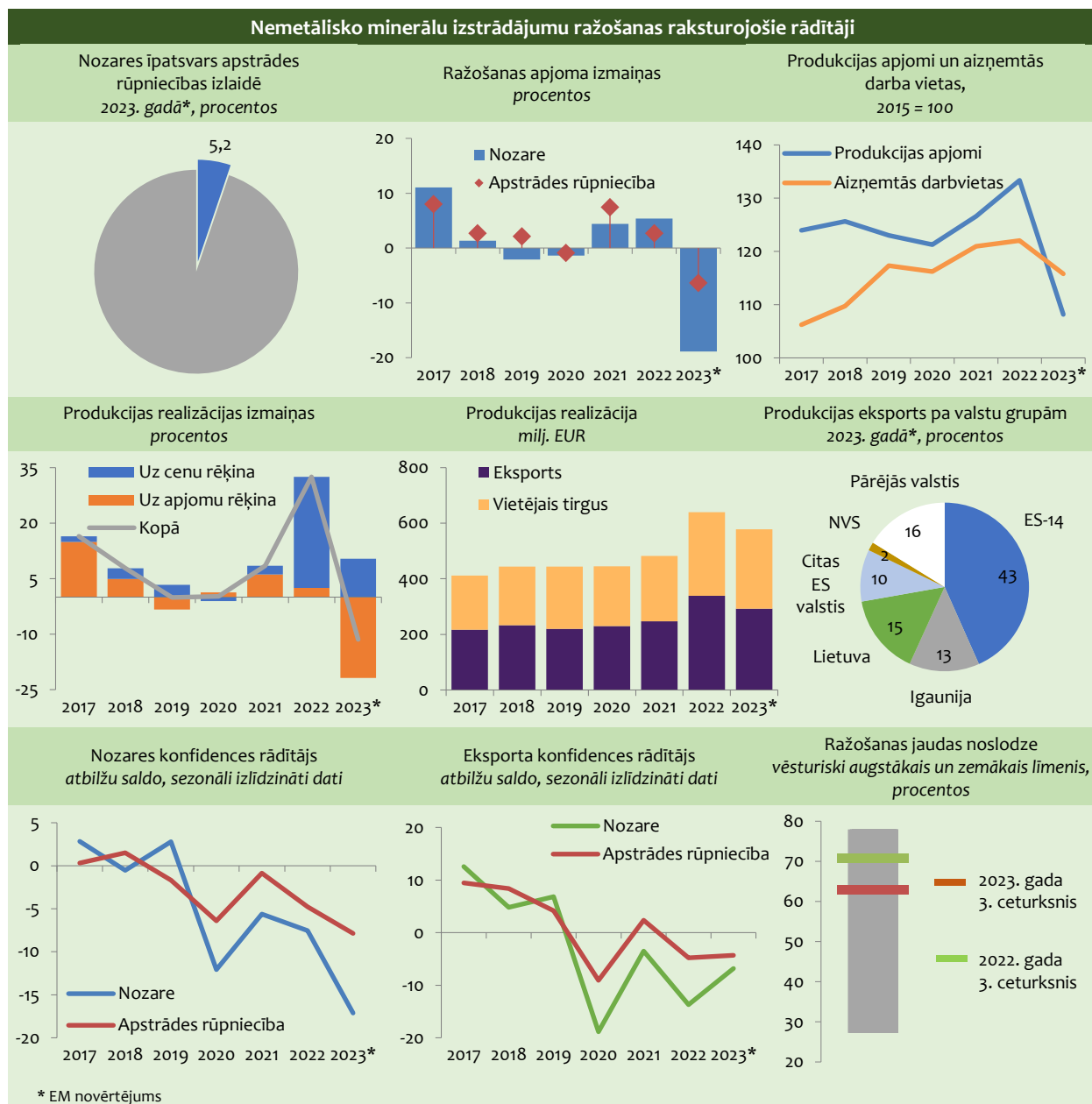

Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozare ir cieši saistīta ar būvniecības nozares pieprasījumu. Augot produkcijas pieprasījumam, 2021.–2022. gadā tajā bija vērojama stabila izaugsme, bet pretēja aina bija vērojama 2023. gada desmit mēnešos, kad apakšnozares izlaide būtiski samazinājās.

Palielinoties produkcijas cenām, 2022. gadā rekordliels pieaugums bija vērojams arī nemetālisko minerālu izstrādājumu produkcijas realizācijā. Savukārt 2023. gada deviņos mēnešos tā samazinājās, mērenāk – vietējā tirgū, straujāk – eksportā. Ierasti lielākā daļa produkcijas tiek realizēta ES valstu tirgos.

Aizņemto darba vietu skaits apakšnozarē 2021.–2022. gadā pieauga, bet 2023. gada 1. pusē samazinājās. Nozares konfidences rādītājs 2022. gadā un 2023. gada 3 ceturkšņos ir izteikti negatīvs. Eksporta iespēju vērtējums pēdējos gados ir svārstīgs, tomēr tas ir zemāks nekā apstrādes rūpniecībā vidēji. Jaudu noslodzes līmenis apakšnozarē 2023. gadā ir viens no zemākajiem apstrādes rūpniecībā.

4.10. attēls

Metālapstrādes apakšnozares izaugsmei pēdējos gados ir būtiska nozīme kopējā apstrādes rūpniecības izaugsme. Pēc ražošanas apjomu samazinājuma 2020. gadā 2021.–2022. gadā apakšnozarē bija vērojama stabila izaugsme. Savukārt 2023. gada desmit mēnešos metālapstrādes apjomu samazinājums ir līdzīgs apstrādes rūpniecības vidējam rādītājam.

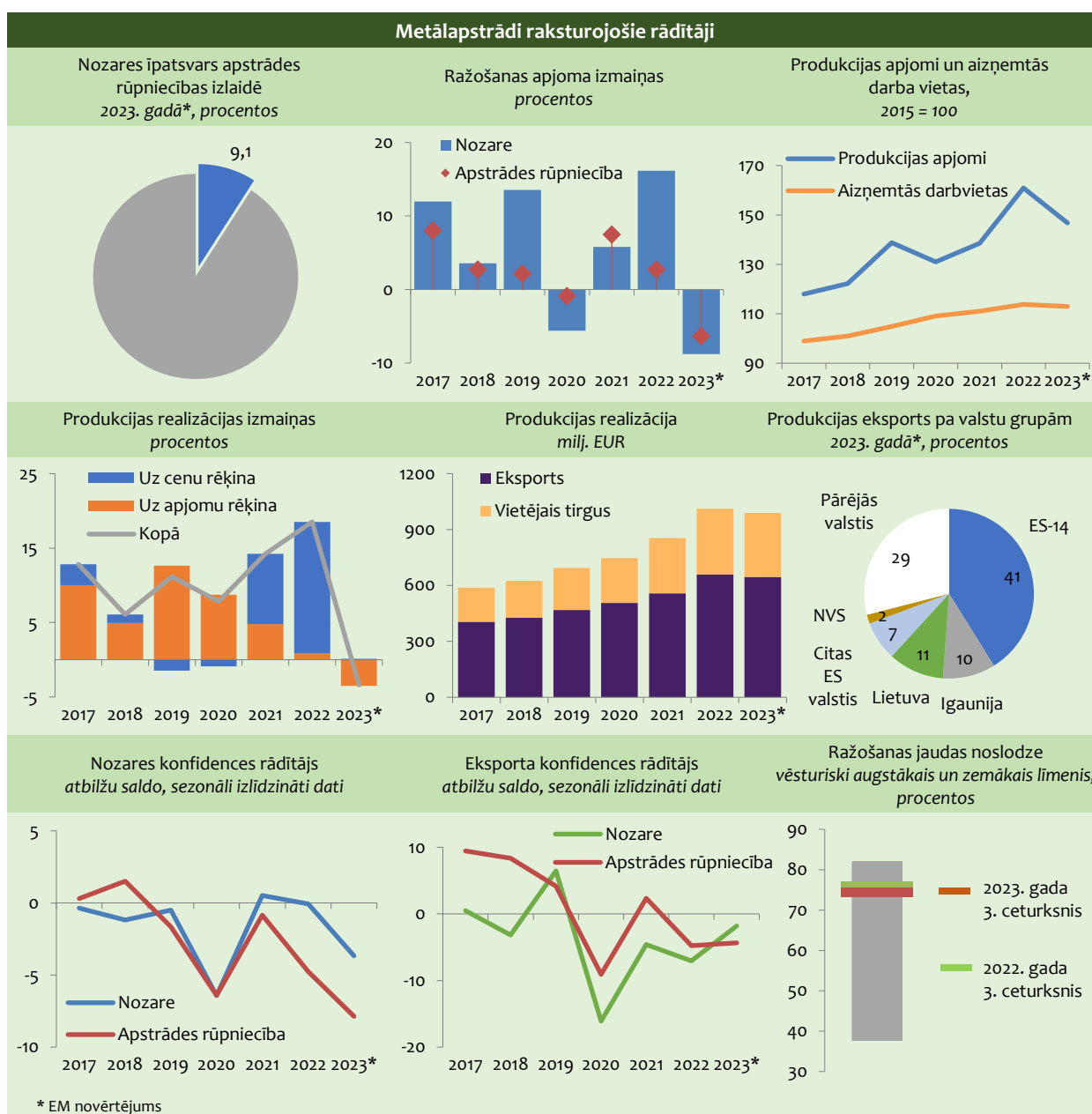
Lielākā daļa metālapstrādē saražotās produkcijas tiek eksportēta, kas nozīmē, ka metālu un to izstrādājumu ražošanu būtiski ietekmē arī ES tērauda ražošanas sektora konkurētspēja globālajā tirgū, kas pēdējos gados ir ierobežota. Galvenais produkcijas noieta tirgus ierasti ir ES, kā arī Turcija.

Ik gadu ievērojami palielinās apakšnozares produkcijas realizācijas apjomi. 2022. gadā vienlīdz strauji tie auga gan vietējā tirgū, gan arī eksportā. Savukārt 2023. gada desmit mēnešos produkcijas realizācija ir nedaudz sarukusi.

Metālapstrādē pēdējos gados pieaug arī aizņemto darba vietu skaits. 2020. gadā kāpums bija straujāks, 2021.–2022. gadā – mērenāks. Neliels aizņemto darba vietu skaita samazinājums ir vērojams 2023. gada 1. pusē.

Metālapstrādes konfidences rādītājs pēdējos gados, līdzīgi kā citās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, ir svārstīgs. Jāņem vērā, ka šīs apakšnozares konfidence pēdējos gados ir vērtēta pozitīvāk, salīdzinot ar citām apstrādes rūpniecības apakšnozarēm. Eksporta iespējas nākotnē 2023. gada 1. pusē tiek vērtētas piesardzīgi. Jaudu noslodze metālapstrādē ierasti saglabājas nedaudz virs apstrādes rūpniecības vidējā rādītāja.

4.11. attēls

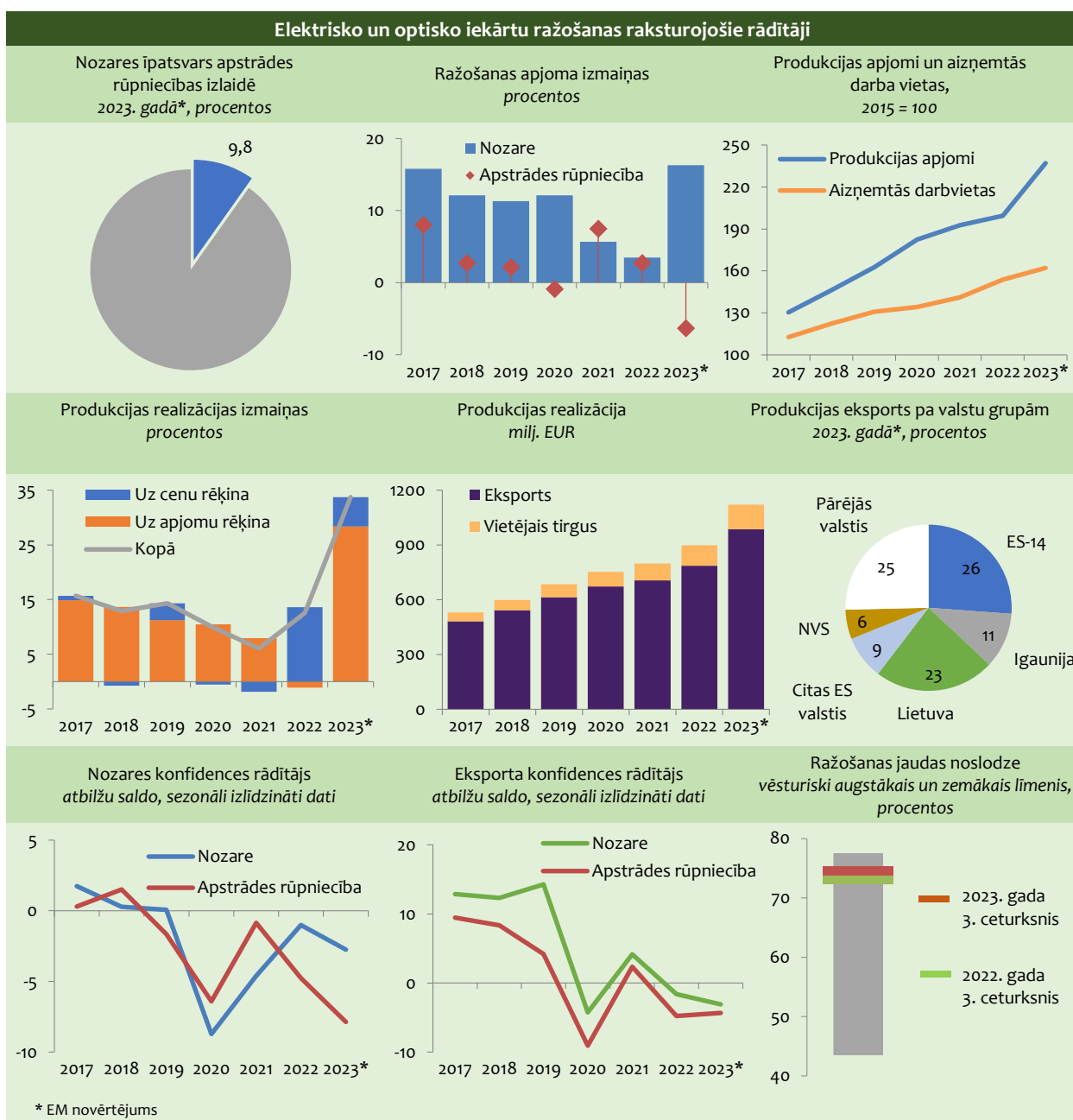
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana pēdējo desmit gadu laikā vidēji ir straujāk augošā apstrādes rūpniecības nozare. Izaugsmes tempi šajā laika posmā ik gadu bija ievērojami augstāki nekā apstrādes rūpniecībā vidēji. Pēc neliela izaugsmes tempu samazinājuma 2021.–2022. gadā apakšnozare 2023. gada desmit mēnešos ir galvenais apstrādes rūpniecības attīstības virzītājs.

Lai gan ražotāju cenas ir svārstīgas, stabili un strauji palielinās nozares produkcijas realizācijas apjomi. Nozares attīstība ir cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu, gandrīz 90 % no visas saražotās produkcijas tiek eksportēti. Pēdējos gados produkcijas realizācijas apjomi vienlīdz strauji aug gan vietējā tirgū, gan eksportā.

Lielāko daļu nozares izaugsmes nodrošina produktivitātes kāpums, tomēr arī aizņemto darba vietu skaita pieaugums pēdējos gados attīstās dinamiski. Kopš 2015. gada darba vietu skaits apakšnozarē ik gadu palielinās. 2023. gada 1. pusē aizņemto darba vietu skaita pieaugums elektrisko un optisko iekārtu ražošanā deva lielāko pozitīvo ieguldījumu apstrādes rūpniecībā kopumā.

Konfidences rādītājs elektrisko un optisko iekārtu ražošanā ir svārstīgs, tomēr saglabājas negatīvs. Arī eksporta iespējas tiek vērtētas līdzīgi. Pēdējos četros gados jaudu izmantošanas līmenis elektrisko un optisko iekārtu ražošanā palielinās.

4.12. attēls

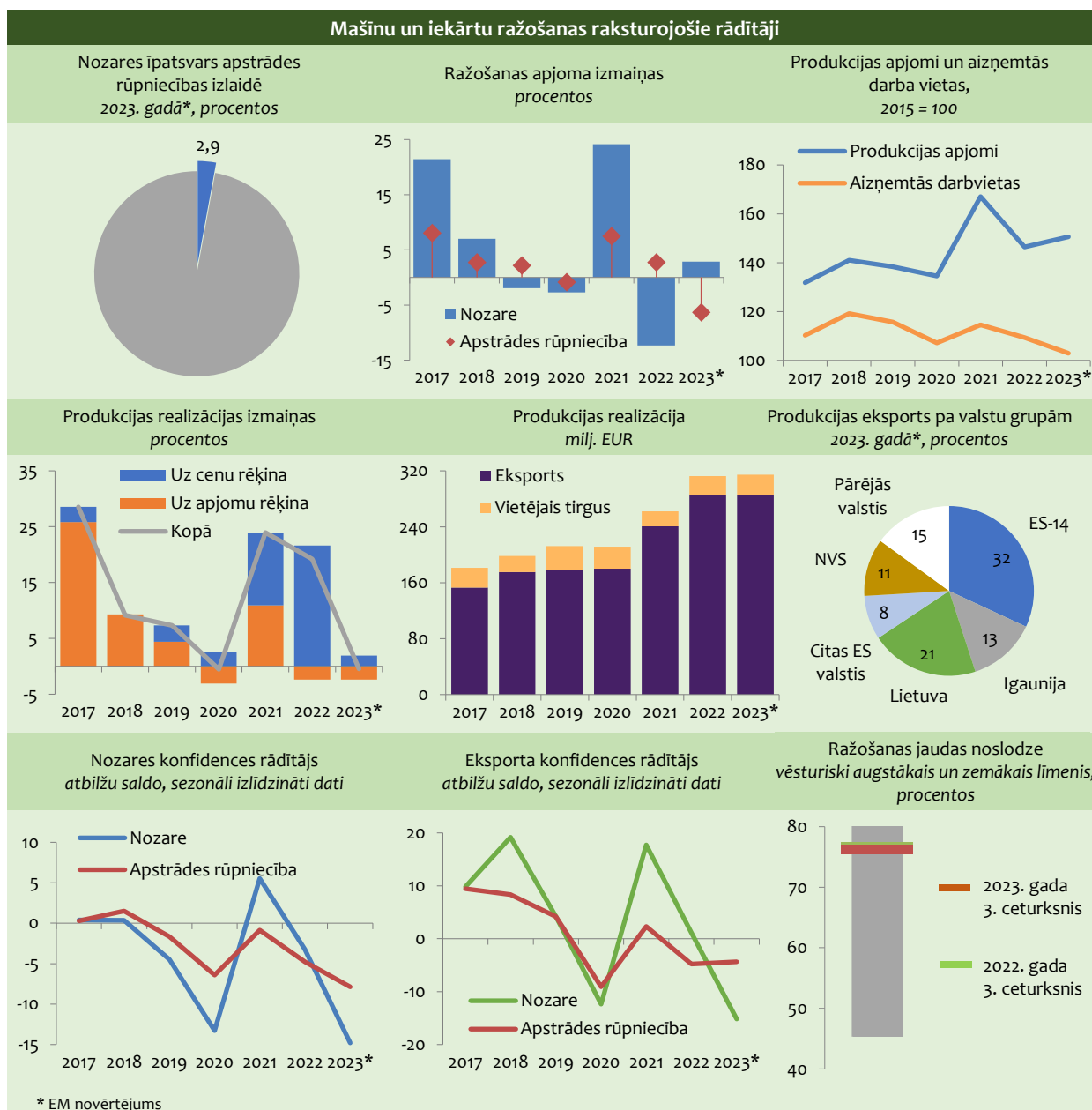
Mašīnu un iekārtu ražošanas apakšnozares izaugsme pēdējos gados ir svārstīga. Izteikti strauja tā bija pēc Covid-19 krīzes 2021. gadā, turpretī, mazinoties ārējam pieprasījumam, negatīva 2022. gadā. Pēc samazinājuma 2022. gadā 2023. gada desmit mēnešos mašīnu un iekārtu ražošanā ir vērojama izaugsme.

Līdzīgi kā citās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, arī mašīnu un iekārtu produkcijas realizācijas apjomi pēdējos gados aug straujāk par izlaidi. 2021. gadā visu apakšnozares apgrozījuma pieaugumu nodrošināja produkcijas realizācija eksportā, bet apgrozījums vietējā tirgū būtiski saruka. Jāatzīmē, ka vairāk nekā 90 % no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. 2023. gada deviņos mēnešos produkcijas realizācijas apjomi būtiski pieauga vietējā tirgū, bet eksportā nedaudz saruka.

Aizņemto darba vietu skaits nozarē pēdējos gados ir svārstīgs. Pēc straujāka pieauguma 2021. gadā to skaits 2022. gadā un 2023. gada 1. pusē nedaudz samazinājās.

Nozares konfidence 2022. gada beigās un īpaši 2023. gadā ir negatīva. Līdzīgs noskaņojums saglabājas arī eksporta iespēju vērtējumā. Jaudu izmantošanas līmenis pēdējos gados ir otrs augstākais apstrādes rūpniecībā.

4.13. attēls

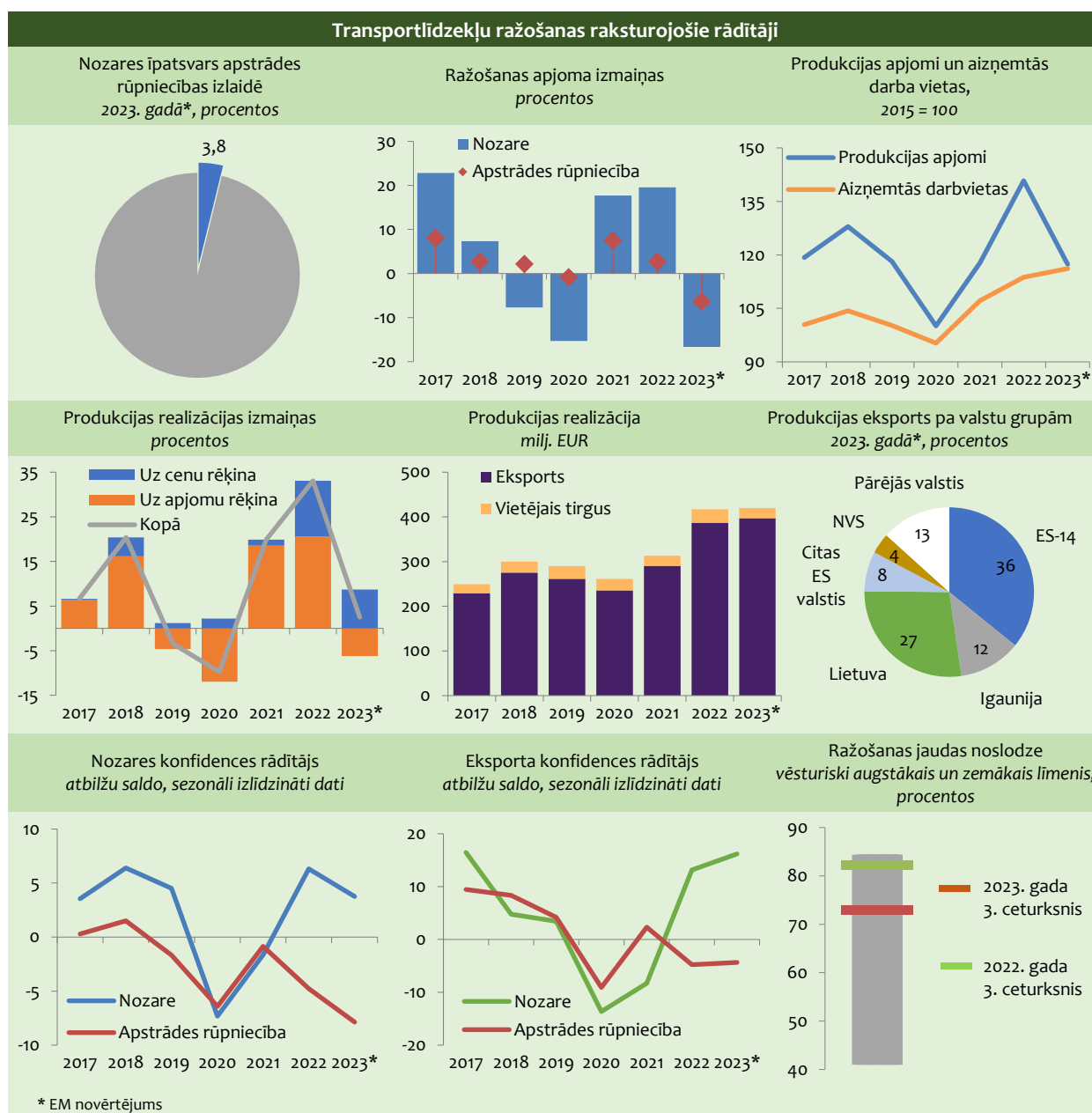
Transportlīdzekļu ražošanas nozare ir izteikti vērsta uz ārējiem tirgiem – vairāk nekā 90 % no nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. Tā kā nozare lielā mērā ir atkarīga no jauniem pasūtījumiem, kā arī ir būtiski atkarīga no ārējā pieprasījuma un ārējiem šokiem, tai ir raksturīgas ievērojamas ražošanas apjomu svārstības.

Pēc ražošanas apjomu samazinājuma 2019.–2020. gadā strauja apakšnozares izaugsme bija vērojama 2021.–2022. gadā, kad, būtiski palielinoties izejvielu cenām, pieauga arī ārējais pieprasījums. Pretēja aina daļēji bāzes efekta dēļ ir vērojama 2023. gada desmit mēnešos, kad apakšnozares ražošanas apjomi samazinājās par 16,7 %.

Transportlīdzekļu ražošanas realizācijas apjomi pēdējos gados attīstās dinamiski. Arī 2023. gada desmit mēnešos, pateicoties stabilām ražotāju cenām, produkcijas realizācijas apjomi nedaudz pieauga. To pilnībā nodrošina realizācijas apjomu pieaugums eksportā, savukārt vietējā tirgū realizētas produkcijas apjomi šajā laika posmā būtiski saruka.

Aizņemto darba vietu skaits transportlīdzekļu ražošanā pēdējos gados nav būtiski mainījies. Pēc neliela samazinājuma 2020. gadā darba vietu skaits ik gadu nedaudz pieaug. Neskatoties uz apakšnozares vājo izaugsmi, konfidences rādītājs pēdējos divos gados ir augstākais apstrādes rūpniecībā. Arī eksporta iespējas šajā laika posmā tiek vērtētas izteikti pozitīvi. Jaudu izmantošanas līmenis transportlīdzekļu ražošanas nozarē ir virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.14. attēls

4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA

Pārējās rūpniecības (ieguves rūpniecība, elektroenerģijas, gāzes apgāde, siltumapgāde un kondicionēšana, ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija) nozaru struktūrā dominē elektroenerģijas un gāzes apgāde. Pēc krituma 2017.–2019. gadā pārējās rūpniecības nozaru īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā kopš 2020. gada atkal pieaug. Elektroenerģijas un gāzes apgādes ražošanas apjomu dinamika ir saistīta ar laikapstākļiem, jo no tiem atkarīgi saražotās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi.

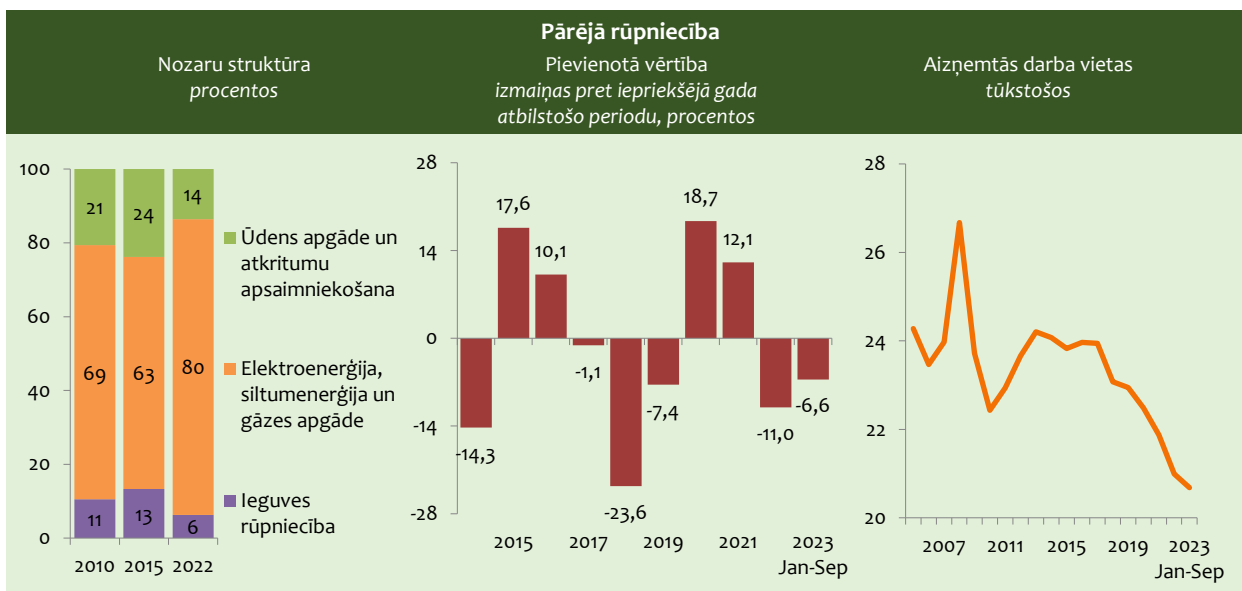
Pēc ražošanas apjomu kāpuma 2015.–2016. gadā 2017.–2019. gadā pārējās rūpniecības nozarēs apjomi samazinājās, ko noteica laikapstākļi un tiem atbilstoši patērētais elektroenerģijas un siltumenerģijas daudzums. Savukārt 2020. gadā atkal bija vērojama strauja ražošanas apjomu palielināšanās, ko noteica kāpums elektroenerģijas un dabasgāzes padevē, pieaugot to patēriņam Covid-19 pandēmijas apstākļos. Arī 2021. gadā pārējās rūpniecības nozarēs ražošanas apjomi turpināja palielināties. Auksto laikapstākļu dēļ gada sākumā tika palielināta dabasgāzes un elektroenerģijas padeve, savukārt gada beigās samazinājās energoresursu patēriņš cenu kāpuma dēļ.

2022. gadā pārējās rūpniecības nozaru apjomiem bija vērojams straujš kritums. Apjomi ievērojami samazinājās elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un kondicionēšanas nozarē, jo tika pārtrauktas dabasgāzes piegādes no Krievijas, turklāt dabasgāzes sadārdzinājuma dēļ mazinājās tās patēriņš. Būtiski samazinājās arī elektroenerģijas izstrāde un saražotais siltumenerģijas apjoms koģenerācijas stacijās, ko noteica augstāka vidējā gaisa temperatūra apkures periodā, kā arī taupības pasākumi saistībā ar augstajām energoresursu cenām.

2023. gada 3 ceturkšņos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, pārējās rūpniecības nozaru apjomi turpināja samazināties. Lielākā ietekme bija apjomu kritumam elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un kondicionēšanas nozarē, jo turpināja sarukt koģenerācijas stacijās saražotās elektroenerģijas apjoms un energoresursu sadārdzinājuma dēļ mazinājās to patēriņš. Straujš kritums bija vērojams arī ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarē, ko noteica gan apjomu samazinājums grants un smilts karjeru izstrādē, gan kūdras ieguvē un pārstrādē.

Aizņemto darba vietu skaits pēdējos gados pieaug ieguves rūpniecībā, bet pārējās rūpniecības nozarēs tas strauji samazinās. Savukārt 2023. gada 3 ceturkšņos tas saruka visās apakšnozarēs.

4.15. attēls

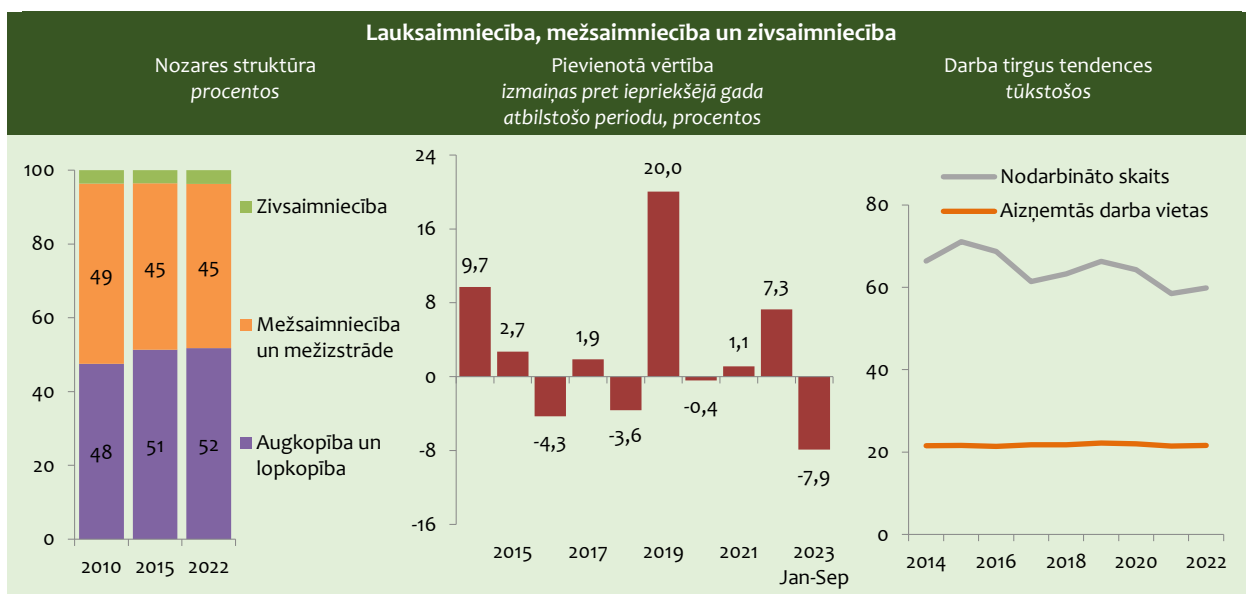

4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽSAIMNIECĪBA UN ZIVSAIMNIECĪBA

Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozares struktūrā dominē lauksaimniecība un mežsaimniecība. Nozares darbība ir cieši saistīta ar laikapstākļiem, tāpēc tās izaugsme kopumā ir svārstīga. Nozares īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā pēc krituma 2016. gadā kopš 2017. gada atkal pieaug.

2014.–2015. gadā, lai gan Krievija bija noteikusi embargo pārtikas produktiem, lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē notika strauja izaugsme, ko sekmēja laba graudaugu raža. 2016. un 2018. gadā nozari ietekmēja kritums augkopības produkcijas apjomos, savukārt 2017. gadā nozarē bija konstatējama neliela izaugsme mežsaimniecības apjomu kāpuma dēļ. 2019. gadā kopumā bija vērojama ļoti strauja izaugsme, kas izskaidrojama ar augkopības produkcijas apjoma pieaugumu – togad bija iegūta līdz šim Latvijas vēsturē lielākā graudu kopražā.

4.16. attēls

2020. gadā nozaru apjomi nedaudz samazinājās, produkcijas apjomiem augkopībā straujāk samazinoties par produkcijas apjomu kāpumu mežsaimniecības nozarē. Savukārt 2021. gadā nozaru apjomi pieauga mēreni, ko turpināja noteikt produkcijas apjomu kāpums mežsaimniecībā.

2022. gadā nozaru apjomi pieauga būtiski, ko veicināja straujš apjomu kāpums mežsaimniecībā un mežizstrādē. Lai gan izcirstās koksnes apjoms saglabājies iepriekšējā gada līmenī un mežu atjaunošanas apjomi pieauga par 1 %, 2022. gadā Latvijā strauji turpināja kāpt vidējās iepirkuma cenas apaļkokiem (gan skujkoku, gan lapu koku). Krievijas iebrukums Ukrainā radīja jaunu ekonomiskās situācijas nestabilitāti Eiropā un pasaulē kopumā, kā rezultātā strauji pieauga izmaksas energoresursiem, izejvielām un loģistikai. Cenu kāpumu būtiski ietekmēja augošais pieprasījums pēc vietējiem koksnes resursiem – enerģētiskās koksnes un granulām, lai mazinātu enerģētisko krīzi. Iepirkuma cenu kāpumu ietekmēja arī Eiropas Savienības sankcijas pret agresorvalstīm, lemjot vairs neiegādāties Krievijas un Baltkrievijas koksnes produktus.

Mērenāks kāpums 2022. gadā bija augkopībā un lopkopībā. Tas izrietēja no produkcijas apjomu kāpuma augkopībā, ko galvenokārt noteica graudaugu kopražas pieaugums par 8,3 %, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Lai gan 2022. gadā, tāpat kā gadu iepriekš, bija ilgstošs karstums un sausums, pieauga graudaugu ražība no viena hektāra. Lopkopības produkcijas apjomi 2022. gadā praktiski saglabājās nemainīgi. Lauku saimniecībās samazinājās audzēto liellopu, cūku un aitu skaits, toties bija vērojams kazu, zirgu un mājputnu skaita pieaugums. Vienlaikus pieauga eksportēto dzīvo liellopu skaits, bet samazinājās eksportēto dzīvo cūku skaits. Strauji palielinājās olu ražošanas apjomi, neliels kāpums bija gaļas ražošanas apjomiem, savukārt piena ražošanas apjomi samazinājās. Gaļas ražošanas struktūrā lielākais īpatsvars bija cūkgaļai un putnu gaļai.

Nemot vērā straujo cenu kāpumu pārtikas produktiem pasaulē, arī Latvijā 2022. gadā strauji palielinājās lauksaimniecības produktu cenas. Ievērojami pieauga graudu vidējā iepirkuma cena – līdz 279,95 EUR par tonnu, t. i., par 42,2 %. Vidējās iepirkuma cenas ievērojami pieauga arī lopkopības nozarē. Lielākais iepirkuma cenas pieaugums bija aitu un liellopu gaļai. Svaigpiena vidējā iepirkuma cena pieauga līdz 471 EUR par tonnu, t. i., palielinājās par 48,2 %, sasniedzot vēsturiski augstāko piena cenu Latvijā.

Pēc straujā kāpuma 2022. gadā 2023. gada trīs ceturkšņos produkcijas apjomi samazinājās, ko veicināja nelabvēlīgie laikapstākļi. Produkcijas apjomi samazinājās augkopībā un lopkopībā, mežsaimniecībā un mežizstrādē, bet zivsaimniecības nozarē bija vērojams straujš kāpums.

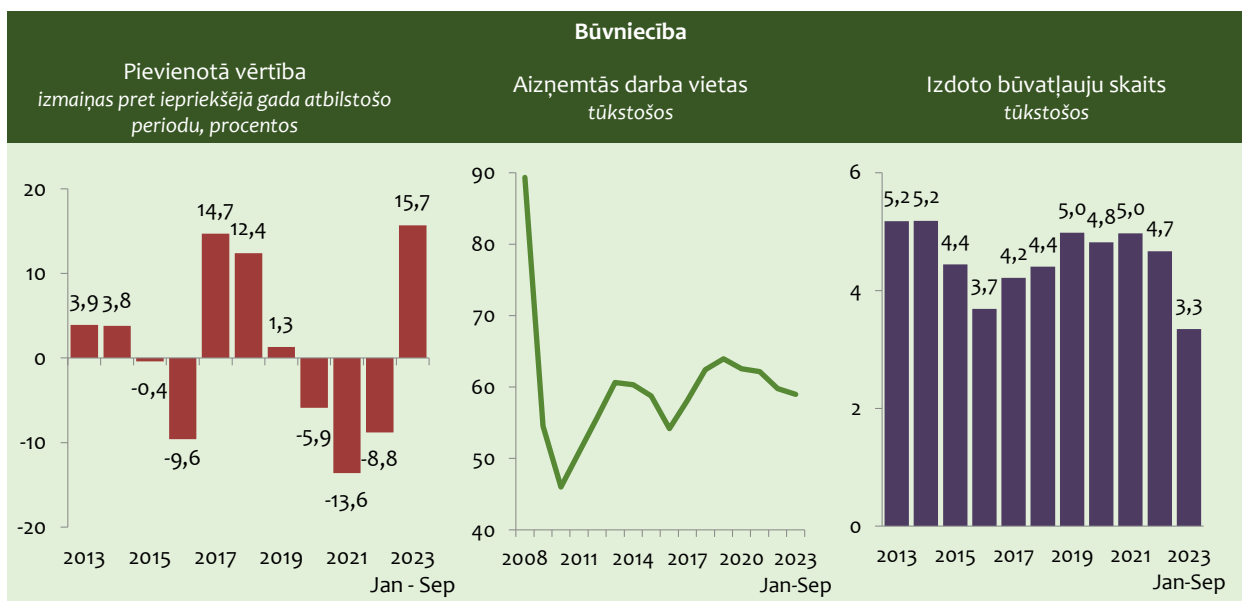
Pēdējos gados līdz pandēmijai lēnām pieauga gan nodarbināto, gan arī aizņemto darba vietu skaits, bet 2020. gadā Covid-19 ietekmē darba vietu skaits lauksaimniecībā un mežsaimniecībā saruka, toties pieauga zivsaimniecībā. 2021. gadā aizņemtās darba vietas saruka visās apakšnozarēs, bet 2022. gadā – tikai lauksaimniecībā. 2023. gada 3 ceturkšņos darba vietu skaits pieauga lauksaimniecībā un mežsaimniecībā.

4.5. BŪVNIECĪBA

Būvniecības nozares izaugsme lielā mērā ir pakļauta cikliskām svārstībām. Laika posmā no 2000. līdz 2007. gadam nozare attīstījās diezgan strauji. Perioda pēdējos gados bija vērojamas pārkaršanas pazīmes. Izlaide vidēji gadā palielinājās par 14,1 %, un 2006.–2007. gadā vidējais pieaugums bija pat 25,1 %. Periodā pirms krīzes būvniecības nozare aktīvi piesaistīja darbiniekus. 2005.–2007. gadā aizņemto darba vietu skaits palielinājās par gandrīz 30 tūkst., sasniedzot 91,7 tūkstošus. Būvniecības izmaksas pieauga pakāpeniski līdz 2005. gadam. Periodā no 2006. līdz 2008. gadam būvniecības izmaksas burtiski eksplodēja, darbaspēka izmaksām pieaugot 2,6 reizes, bet mašīnu un mehānismu uzturēšanas un ekspluatācijas izmaksām gandrīz dubultojoties.

Produkcijas apjomi dramatiski samazinājās krīzes laikā, nozares izlaide laika periodā no 2008. līdz 2010. gadam saruka vairāk nekā divas reizes. Nozarē nodarbināto skaits ekonomiskās lejupslīdes laikā tika pakļauts nozīmīgai korekcijai un samazinājās gandrīz divas reizes. Samazinājums skāra arī būvniecības izmaksas (visvairāk – darbaspēka). Jāatzīmē, ka tās tomēr saglabājās augstākā līmenī nekā pirms pārkaršanas.

4.17. attēls

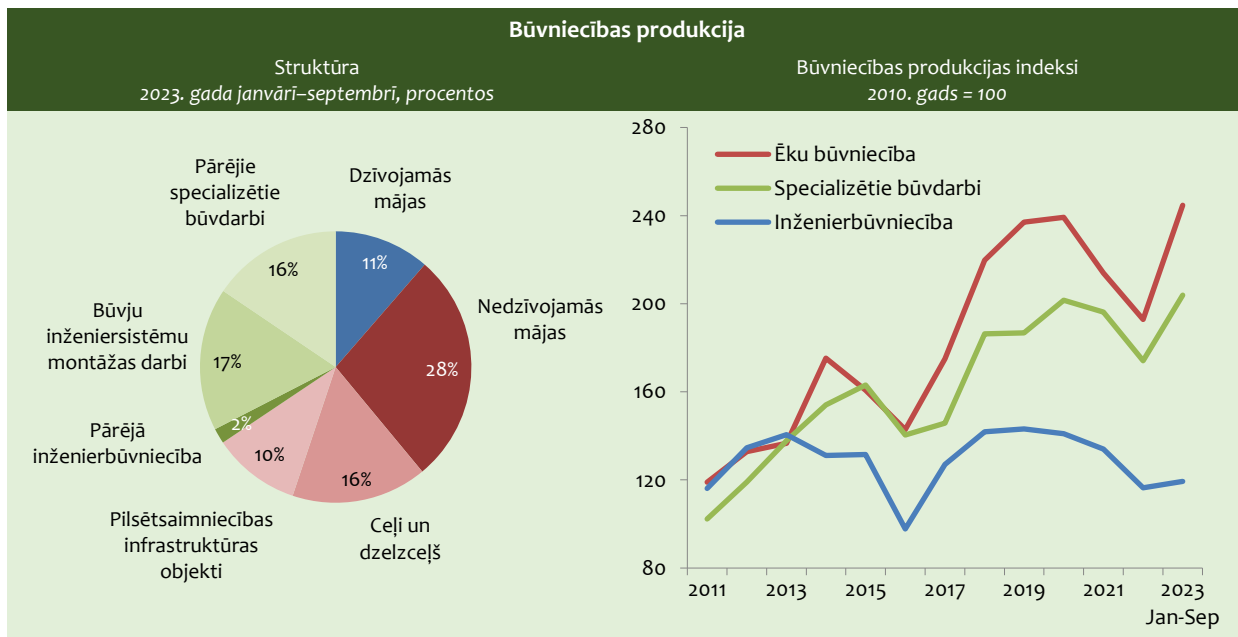

Pieprasījums pēc nozares pakalpojumiem atkal sāka pieaugt 2011. gadā. Laika posmā līdz 2019. gadam būvniecības attīstības temps bija straujāks nekā ekonomikai kopumā. Vidējais pieaugums ik gadu bija 6,3 %. Būvniecības nozares atveseļošanās lielā mērā noteica publiskie pasūtījumi un aktīvāka ES struktūrfondu apguve. Līdztekus iekšējā pieprasījuma pieaugumam nozares attīstību pozitīvi ietekmēja spēja krīzes laikā pārorientēties uz ārējiem tirgiem. Piemēram, būvniecības produkcijas apjoms ārpus Latvijas 2011. gadā vairāk nekā piecas reizes pārsniedza 2008. gada rādītāju. Būvniecības aktivitātes pieaugums atspoguļojās arī izsniegto būvatļauju skaita pieaugumā.

Jāatzīmē, ka ES struktūrfondu pārejas periodā, mazinoties investīcijām būvniecībā, būvniecības izlaide 2015.–2016. gadā vidēji saruka par 5,1 % katru gadu. Būvniecības aktivitāte mazinājās visās grupās, visvairāk inženierbūvju grupā. Negatīvās tendences noteica arī izsniegto būvatļauju skaita samazinājumu šajā laika posmā. Nākamajos gados, sākot ar 2017. gadu,

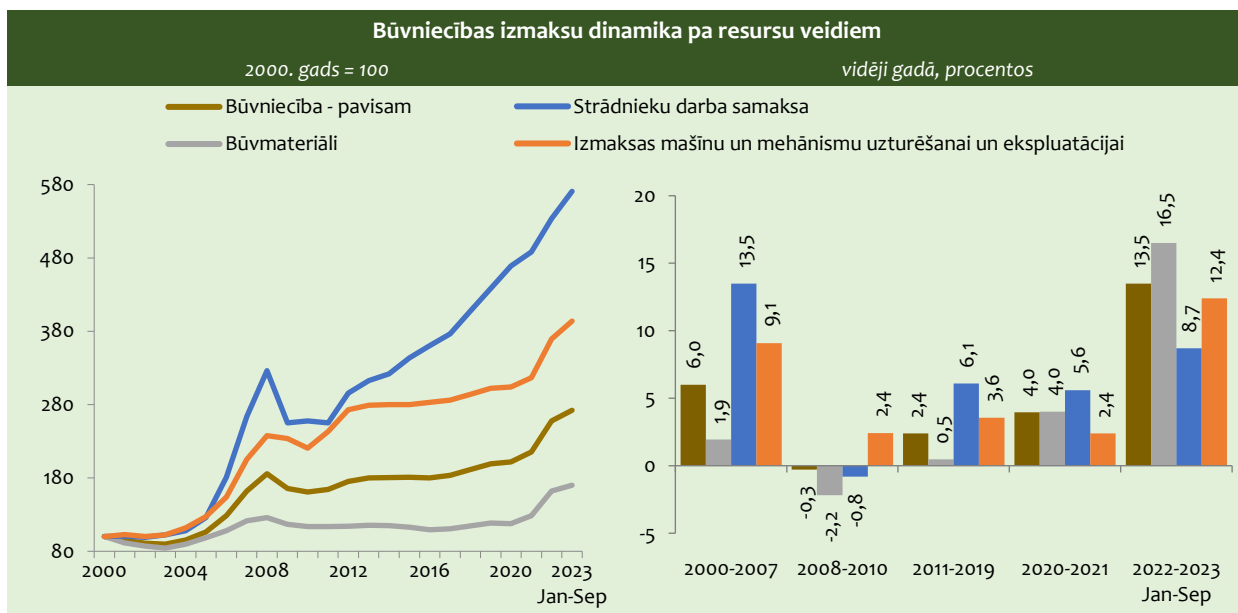
nozares attīstības dzinulis bija ES struktūrfondu projektu īstenošanas intensitātes pieaugums pēc pārejas perioda, kā arī privāto investīciju pieplūdums lielajos būvniecības objektos.

4.18. attēls

Ekonomiskajai aktivitātei pieaugot, nodarbināto skaits sāka vienmērīgi palielināties 2011. gadā. Skaita samazinājums bija vērojams 2015. un 2016. gadā līdz ar kritumu būvniecības produkcijas izlaidē. 2019. gadā nodarbināto skaits pārsniedza 60 tūkst. un bija lielāks nekā 2010. gadā, taču pieauguma temps bija būtiski lēnāks par produkcijas pieaugumu. Tas nozīmē, ka nozare lielā mērā attīstījās uz produktivitātes pieauguma rēķina. Būvniecības izmaksas šajā periodā palielinājās vienmērīgi, straujāks kāpums bija vērojams laika periodā no 2017. līdz 2019. gadam. Lielāko spiedienu radīja darbaspēka izmaksas, kā arī mašīnu un mehānismu uzturēšanas un ekspluatācijas izmaksas, turpretī būvmateriālu izmaksas palika gandrīz nemainīgas.

4.19. attēls

Covid-19 pandēmija kopumā negatīvi ietekmēja nozari, un 2020.–2021. gada vidējie attīstības rādītāji bija negatīvi. Atšķirībā no citām nozarēm 2020. gadā būvniecības nozare nebija pakļauta stingriem ierobežojumiem. Būvniecības produkcijas apjomi turpināja pieaugt, lai arī atsevišķos gada ceturkšņos ekonomiskās lejupslīdes izraisīto privāto investīciju samazinājuma dēļ bija vērojama lejupslīde. Savukārt 2021. gadā nozare piedzīvoja lielāku pieprasījuma kritumu būvniecības izmaksu globālā pieauguma dēļ, īpaši padārdzinoties kokmateriāliem un metālam. 2020.–2021. gadā Covid-19 krīzes ietekmē būvniecībā bija vērojams neliels darba vietu skaita kritums. Lai gan šajā periodā lielāka ietekme bija darbaspēka izmaksu pieaugumam, arī būvmateriālu izmaksas kopš 2021. gada ievērojami ietekmēja nozares izmaksu līmeni.

Visos 2022. gada ceturkšņos nozarē bija vērojama lejupslīde, mazinoties investīcijām būvniecībā. Būvzmaksu pieaugums izteikti negatīvi ietekmēja nozares aktivitāšu dinamiku. Augošās cenas bremsēja gan esošos būvniecības projektus, gan jaunu projektu uzsākšanu. 2022. gadā spiedienu uz būvniecības izmaksām pastiprināja Krievijas invāzija Ukrainā, kuras rezultātā būtiski ievērojami samazinājās atsevišķu būvmateriālu pieejamība, kā arī ievērojami sadārdzinājās energoresursi.

Aktivitātes mazināšanās ietekmē arī pieprasījumu pēc darbaspēka – darba vietu skaits – būvniecībā ir samazinājies. Apskatot būvniecības izmaksu dinamiku, redzams, ka būvmateriāli šajā periodā kļuva par galveno būvzmaksu pieauguma dzinuli.

Būvniecības nozarē 2023. gadā vērojama strauja atgūšanās pēc vairāku gadu lejupslīdes. Būvniecības produkcijas apjoms palielinās visus trīs gada ceturkšņus, tas 3 ceturkšņos ir par 16,1 % lielāks nekā 2022. gada 3 ceturkšņos. Aplūkojot būvniecības pamatgrupas, redzamas aktivitāšu pieauguma tempa atšķirības. 2023. gada ēku būvniecība un specializētie būvdarbi ir nozares attīstības dzinuli. Inženierbūvniecībā aktivitātes ir palielinājušās ievērojami lēnāk.

4.6. TIRDZNIECĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA

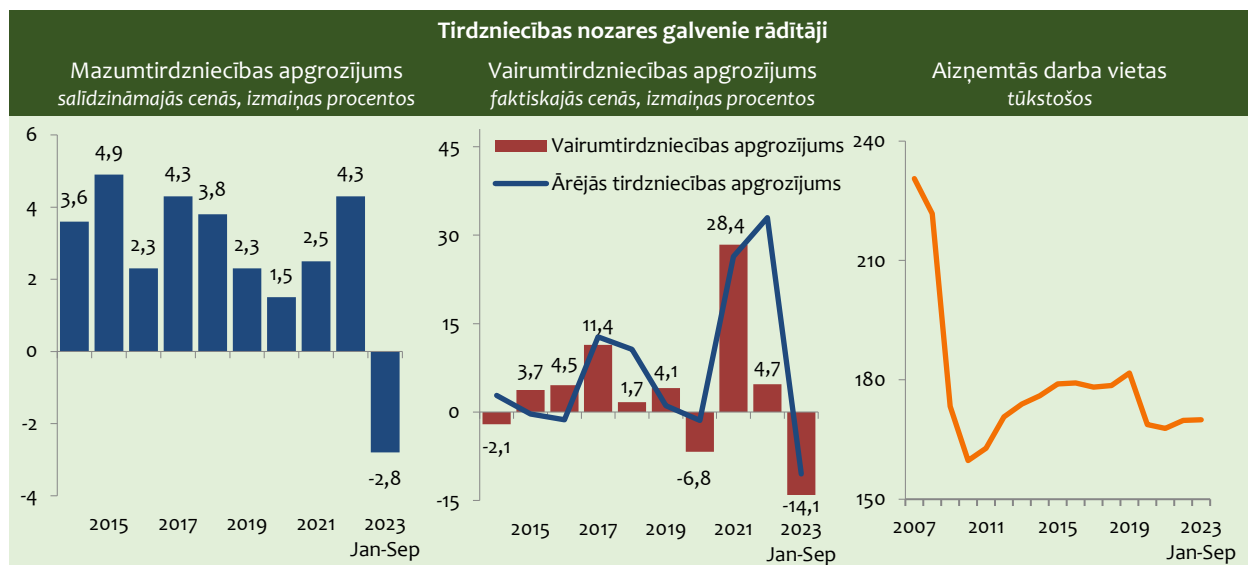
Tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozaru struktūrā dominē tirdzniecība – aptuveni 90 %. Kopumā nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi kopš 2014. gada strauji palielinājās. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmēja privātā patēriņa kāpums un mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums. Savukārt izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari pozitīvi ietekmēja tūrisma nozares attīstība.

4.20. attēls

Periodā no 2014. līdz 2019. gadam tirdzniecības nozares pakalpojumu apjomi pieauga katru gadu, un kopumā izaugsme bija strauja – vidēji gadā par 4,2 %. Arī izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumiem šajā periodā kopumā bija straujš apjoma kāpums – vidēji gadā par 3,7 %, tomēr dažos gados bija vērojams pakalpojumu apjoma kritums. Darba samaksas pieaugums un uzlabojumi darba tirgū nodrošināja mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpumu, kas šajā periodā palielinājās vidēji par 3,5 % katru gadu. Kopējo mazumtirdzniecības apgrozījuma dinamiku visvairāk ietekmēja nepārtikas mazumtirdzniecības apjoma kāpums, strauji pieauga arī apgrozījuma kāpums auto degvielai, bet pārtikas preču grupā mazumtirdzniecības apjomi pieauga nedaudz lēnāk. Savukārt vairumtirdzniecības nozares dinamiku ietekmēja ārējās tirdzniecības aktivitātes.

4.21. attēls

2020. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi kopumā samazinājās. Tirdzniecības nozari negatīvi ietekmēja Covid-19 krīzes izraisīts privātā patēriņa kritums, bezdarba pieaugums un ienākumu samazinājums. Mazumtirdzniecības apgrozījums pieauga ļoti mēreni, strauji saruka vairumtirdzniecības apgrozījums, bet ieviestie stingrie pasākumi vīrusa izplatības ierobežošanai īpaši negatīvi ietekmēja izmitināšanas un ēdināšanas nozari.

2021. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi atkal strauji pieauga. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmēja Covid-19 pandēmijas dēļ ieviesto ierobežojumu mīkstināšana. Arī mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpums 2021. gadā bija straujāks nekā 2020. gadā. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozares apjomi 2021. gadā kopumā saruka, kas saistīts ar straujo kritumu gada 1. ceturksnī.

2022. gadā tirdzniecības nozari negatīvi ietekmēja preču apgrozījuma samazinājums ar Krievijas un Baltkrievijas tirgiem ES noteikto sankciju dēļ, kā rezultātā strauji saruka vairumtirdzniecības apjomi (salīdzināmās cenās). Kopumā tirdzniecības apjomi samazinājās par 6,1 %. Savukārt mazumtirdzniecības apgrozījums 2022. gadā pieauga ļoti strauji – par 4,3 %, kas izskaidrojams ar straujo kāpumu gada sākumā, kad tika atcelti Covid-19 izplatības ierobežojumi, bet no gada vidus mazumtirdzniecības apgrozījums pieauga lēnāk augsto cenu dēļ. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozaru izaugsme 2022. gadā bija ļoti strauja, bet jāņem vērā, ka šīs nozares atkopās no dziļas lejupslīdes iepriekšējos divos gados.

2023. gadā tirdzniecības nozari turpināja negatīvi ietekmēt nelabvēlīgā situācija ārējā vidē, kas vēl vairāk samazināja vairumtirdzniecības apjomus (salīdzināmās cenās). Kopumā 2023. gada trīs ceturkšņos tirdzniecības apjomi samazinājās par 5,4 %. Savukārt patēriņa cenu kāpums pārsniedza ienākumu palielinājumu, iedzīvotāju reālie ienākumi saruka un negatīvi ietekmēja mājāsaimniecību patēriņu. Mazumtirdzniecības apgrozījums 2023. gada trijos ceturkšņos saruka par 2,8 %. Visstraujāk samazinājās pārtikas preču mazumtirdzniecības apgrozījums pārtikas preču augsto cenu dēļ. Nepārtikas precēm tas saruka mērenāk, bet degvielai pieauga, ko ietekmēja zemāki tirdzniecības apjomi 2022. gada attiecīgajā periodā pieaugošo degvielas cenu dēļ. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozaru izaugsme turpinājās arī 2023. gada trīs ceturkšņos (par 8,8 %) un jau pārsniedza līmeni, kāds bija pirms Covid-19 izraisītās krīzes.

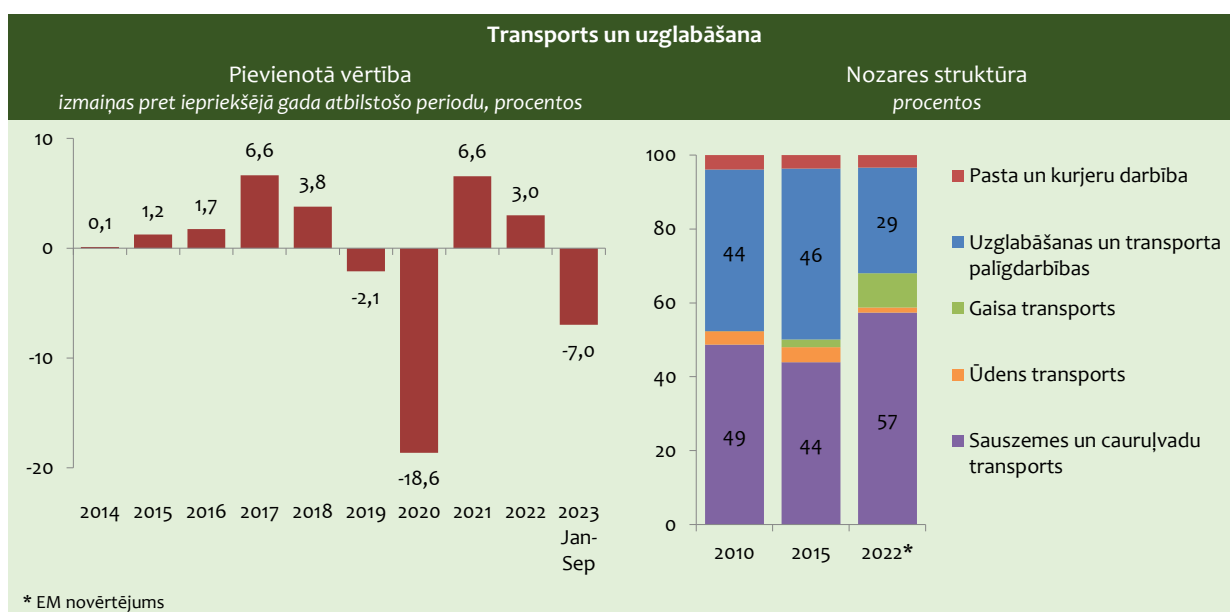
Lielākais aizņemto darba vietu īpatsvars ir tirdzniecībā, bet pēdējos gados tas saruka un darba vietu skaits straujāk palielinājās izmitināšanas un ēdināšanas nozarē. 2021. gadā Covid-19 ietekmē darba vietu skaits turpināja samazināties izmitināšanas un ēdināšanas nozarē, turpretī tirdzniecībā bija vērojams kāpums. Savukārt 2022. gadā un 2023. gada trīs ceturkšņos darba vietu skaits atkal ievērojami palielinājās izmitināšanas un ēdināšanas nozarē, bet tirdzniecībā samazinājās.

4.7. TRANSPORTS UN UZGLABĀŠANA

Transporta un uzglabāšanas nozare ir cieši saistīta ar starptautiskajiem pārvadājumiem, tostarp pa dzelzceļu pārvadāto un ostās saņemto un nosūtīto kravu apjomiem.

Laika periodā no 2014. līdz 2016. gadam bija vērojams neliels kāpums – vidēji gadā par 1 %. Šo rādītāju ietekmēja tranzīta kravu pārvadājumu samazināšanās, galvenokārt Krievijas transporta politikas un pieaugošas konkurences dēļ. Krievija jau kopš deviņdesmito gadu beigām bija izvirzījusi mērķi attīstīt savu transporta infrastruktūru tā, lai nodrošinātu neatkarību no tranzīta valstīm. 2017.–2018. gadā nozares apjomu kāpumi bija straujāki – vidēji gadā par 5,2 %. Lai gan samazinājās tranzīta kravu daudzums dzelzceļa sistēmā un ostās, nozares pieaugumu noteica kāpums autopārvadājumos, kā arī pasažieru skaita pieaugums lidostā un jūras ostās. 2019. gadā apjomu pieaugums sauszemes autotransportā nespēja kompensēt kritumu pārējās transporta apakšnozarēs. Savukārt 2020. gadā nozares apjomi strauji saruka Covid-19 krīzes izraisīto pārvietošanās ierobežojumu dēļ, kas būtiski ietekmēja aviācijas, sauszemes transporta un dzelzceļa darbību.

4.22. attēls

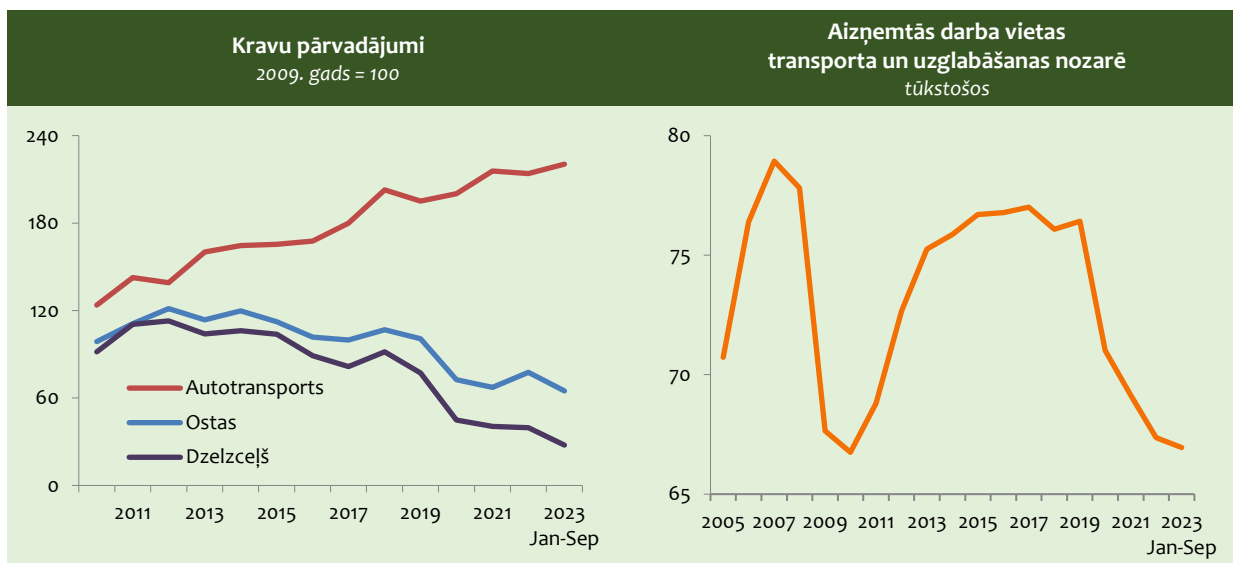
2021. gadā, uzlabojoties epidemioloģiskajai situācijai un atceļot ieviestos ierobežojumus, nozares apjomi atkal strauji palielinājās. Arī 2022. gadā nozares apjomi turpināja palielināties. Pārvadāto kravu apjomu straujš kāpums bija vērojams ostās, savukārt nedaudz samazinājās dzelzceļa kravu apjomi, tiem samazinoties gan iekšzemes, gan starptautiskajos pārvadājumos, un autotransporta pārvadājumu kravu apjomi, ko noteica straujš starptautiskajos pārvadājumos pārvadāto kravu apjomu kritums. Pasažieru pārvadājumi, atjaunojoties plūsmi pēc Covid-19 ierobežojumu atcelšanas, 2022. gadā strauji palielinājās ostās – par 48,8 % – un sauszemes pārvadājumos – par 28 %. Savukārt aviopārvadājumos pasažieru skaits pieauga vairāk nekā divas reizes, salīdzinot ar 2021. gadu.

Pēc izaugsmes iepriekšējos divos gados 2023. gada trīs ceturkšņos transporta nozares apjomi saruka, ko noteica samazinājums visās transporta apakšnozarēs, izņemot gaisa transportu un autotransportu. Visstraujāk samazinājās pakalpojumu apjomi sauszemes un cauruļvadu transporta nozarē, kā arī uzglabāšanas un transporta palīgdarbībās. Pārvadāto kravu apjomi samazinājās visiem transporta veidiem, izņemot autotransportu. Straujāk samazinājās dzelzceļa kravu apjomi, ko noteica starptautiskajos pārvadājumos pārvadāto kravu apjomu kritums, savukārt autotransporta kravu pārvadājumu kāpumu nodrošināja pieaugums iekšzemes pārvadājumos. Pasažieru pārvadājumi 2023. gada trīs ceturkšņos visstraujāk pieauga aviopārvadājumos – par 28,2 %, sauszemes pārvadājumos tie pieauga par 17,9 % un ostās – par 3,8 %.

Lielākais aizņemto darba vietu īpatsvars transporta un uzglabāšanas nozarē ir sauszemes un cauruļvadu transporta nozarē, kā arī uzglabāšanas un transporta palīgdarbībās. 2020. gadā Covid-19 krīzes ietekmē aizņemto darba vietu skaits samazinājās visās transporta un uzglabāšanas apakšnozarēs. Aizņemto darba vietu skaits arvien samazinājās arī 2021. gadā – visās transporta un uzglabāšanas nozarēs, izņemot pasta un kurjeru darbībās un gaisa transportā. Straujākais darba vietu skaita kritums bija ūdens transporta nozarē. 2022. gadā aizņemto darba vietu skaits samazinājās visās

apakšnozarēs, izņemot gaisa un ūdens transportu, kur bija vērojams ļoti straujš darba vietu skaita pieaugums. Savukārt 2023. gada trīs ceturkšņos aizņemto darba vietu skaits pieauga tikai gaisa transportā.

4.23. attēls

4.8. KOMERCPAKALPOJUMI

Komerckalpojumu (informācijas un komunikācijas pakalpojumi, finanšu un apdrošināšanas darbības, operācijas ar nekustamo īpašumu, profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība, māksla, izklaide un atpūta) nozaru struktūrā dominē operācijas ar nekustamo īpašumu.

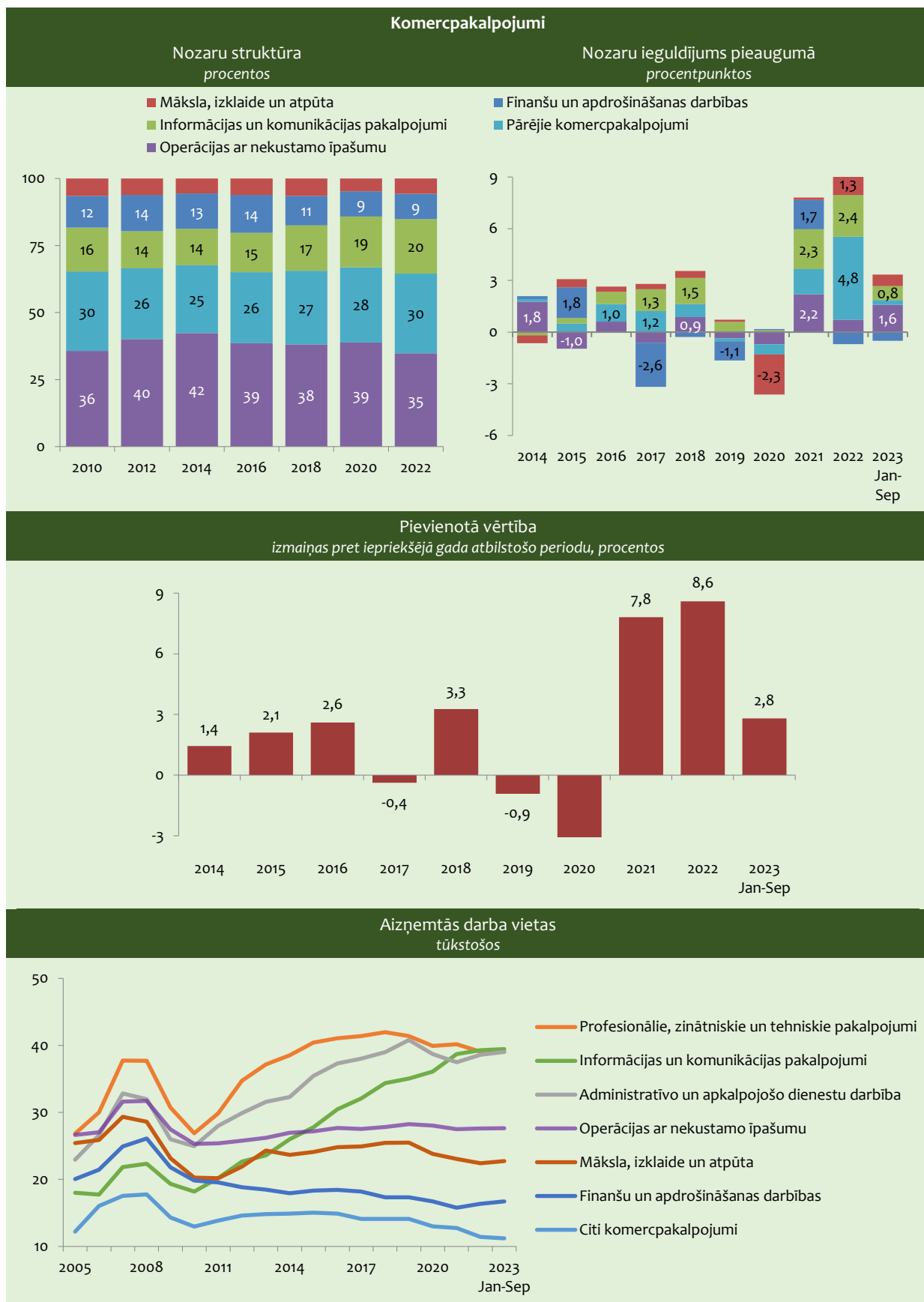
2014.–2018. gados komerckalpojumu nozaru apjomi pieauga mēreni – vidēji par 1,8 % gadā. Tie pieauga visās galvenajās komerckalpojumu nozarēs, izņemot finanšu un apdrošināšanas darbībās, ko lielā mērā noteica gan nerezidentu biznesa apjoma samazināšanās Latvijā, gan banku apvienošana. 2019. gadā pakalpojumu nozaru apjomi samazinājās, ko galvenokārt ietekmēja apjomu kritums finanšu un apdrošināšanas darbībās. Savukārt 2020. gadā Covid-19 krīzes ietekmē komerckalpojumu apjomi strauji samazinājās visās nozarēs, izņemot informācijas un komunikācijas pakalpojumos un finanšu un apdrošināšanas darbībās, kur bija vērojams neliels apjomu kāpums. Īpaši strauji stingro Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu dēļ kritās apjomi mākslas, izklaides un atpūtas nozarē.

2021. un 2022. gadā, atveseļojoties pēc Covid-19 krīzes, komerckalpojumu apjomi strauji pieauga. Pakalpojumu apjomi pieauga visās nozarēs, vienīgi 2022. gadā kritums bija vērojams finanšu un apdrošināšanas darbībās pēc strauja kāpuma 2021. gadā, kad palielinājās ieņēmumi no komisijas naudām, finanšu instrumentu darījumiem un apdrošināšanas darbībām. Lielākā ietekme bija pakalpojumu apjomu kāpumam informācijas un komunikācijas pakalpojumos. Ievērojama ietekme bija arī apjomu kāpumam profesionālos, zinātniskos un tehniskos pakalpojumos, administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā un operācijās ar nekustamo īpašumu. 2022. gadā strauji pieauguma tempi bija arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarē, kas bija viena no nozarēm, kuru vissmagāk skāra Covid-19 ierobežojumi.

Savukārt 2023. gada 3 ceturkšņos komerckalpojumu jomā vērojams mērens kāpums, salīdzinot ar 2022. gada attiecīgo periodu. Apjomi pieauga visās komerckalpojumu nozarēs, izņemot finanšu un apdrošināšanas darbībās, ko galvenokārt ietekmēja kritums finanšu pakalpojumos. Lielākā ietekme bija pakalpojumu apjomu kāpumam operācijās ar nekustamo īpašumu, informācijas un komunikācijas pakalpojumos un mākslas, izklaides un atpūtas nozarē.

Lielākais aizņemto darba vietu īpatsvars komerckalpojumu nozarēs ir profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos, administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās un informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē. Pēc darba vietu skaita krituma 2020. gadā visās nozarēs 2021. gadā darba vietu skaits pieauga tikai informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē un profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos. 2022. gadā darba vietu skaits palielinājās informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē, finanšu un apdrošināšanas, administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās. Savukārt 2023. gada 3 ceturkšņos darba vietu skaits pieauga visās komerckalpojumu nozarēs, izņemot citus pakalpojumus.

4.24. attēls

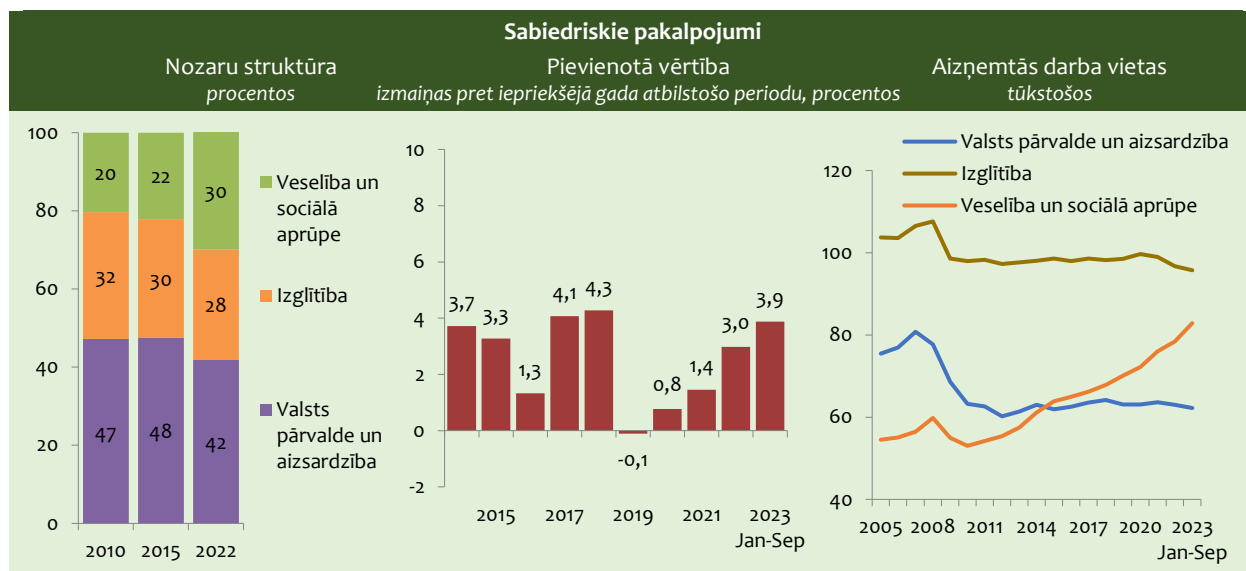

4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI

Sabiedrisko pakalpojumu (valsts pārvalde un aizsardzība, izglītība, veselība un sociālā aprūpe) nozaru struktūrā dominē valsts pārvalde un aizsardzība. Palielinoties valdības izdevumiem, 2014.–2018. gadā sabiedrisko pakalpojumu nozarēs vērojams stabils pieaugums. Lēnāks tas bija 2016. gadā, kad stabils apjoms kāpums bija tikai valsts pārvaldē un aizsardzībā. Kopumā 2014.–2018. gadā sabiedrisko pakalpojumu apjomi pieauga vidēji par 3,3 % gadā. Straujākais kāpums bija veselības aprūpē, bet lēnākais – valsts pārvaldē un aizsardzībā. Savukārt 2019. gadā sabiedrisko pakalpojumu apjomi praktiski nemainījās, apjomu kāpumam veselības aprūpē kompensējot apjomu kritumu izglītībā.

2020.–2021. gadā kopējiem pakalpojumu apjomiem bija vērojams mērens kāpums, ko 2020. gadā noteica apjomu kritums veselības un sociālās aprūpes jomā – par 3,4 %, savukārt 2021. gadā tie strauji pieauga, šo procesu ietekmējot pakalpojumu pieejamībai Covid-19 pandēmijas laikā. Valsts pārvaldes un aizsardzības, kā arī izglītības apjomi 2020. gadā pieauga straujāk, bet 2021. gadā valsts pārvaldē un aizsardzībā bija vērojama ļoti mērena izaugsme, bet izglītības pakalpojumu apjomi samazinājās. Savukārt 2022. gadā kopējie pakalpojumu apjomi pieauga strauji. Šis process noritēja straujāk izglītības pakalpojumu jomā – par 4,1 % – un valsts pārvaldes un aizsardzības jomā – par 3,7 %, tikmēr veselības un sociālās aprūpes jomā tie pieauga mēreni – par 1 %. Pēdējos gados pieaug valdības patēriņš valsts aizsardzības spēju palielināšanai, izglītībai un veselībai.

4.25. attēls

Arī 2023. gada 3 ceturkšņos kopējie pakalpojumu apjomi turpināja strauji pieaugt. Straujāk apjomi pieauga izglītībā – par 8,8 %. Valsts pārvaldes un aizsardzības pakalpojumu apjomi pieauga par 5,8 %, bet veselībai un sociālai aprūpei tie saruka par 2,8 %.

Lielākais aizņemto darba vietu īpatsvars ir izglītībā. Straujš darba vietu kāpums pēdējos gados vērojams veselības aprūpē, savukārt darba vietu skaits samazinās izglītībā. 2022. gadā un 2023. gada 3 ceturkšņos darba vietu skaits sarūk arī valsts pārvaldē un aizsardzībā.

5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES

TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBA 2024. GADĀ¹

2023. gadā IKP saglabāsies tuvu 2022. gada līmenim – tiek prognozēts, ka pieaugums varētu sasniegt vien 0,1 %. Paredzams, ka 2024. gadā situācija ekonomikā uzlabosies. Starptautiskās institūcijas prognozē, ka Latvijas lielākajos eksporta tirgos 2024. gadā ekonomika augs, kas pozitīvi ietekmēs eksporta iespējas. Reālajai algai atsākot pieaugt, sagaidāms, ka palielināsies arī privātais patēriņš. ES fondu programmu īstenošana pozitīvi ietekmēs investīciju dinamiku. Būtiski nepasliktinoties norisēm ārējā vidē, paredzams, ka ekonomikas izaugsme 2024. gadā varētu sasniegt 2,1 %.

Straujais cenu kāpums, tajā skaitā īpaši augstās energoresursu un pārtikas cenas, būtiski ierobežoja privāto patēriņu 2023. gadā. Pakāpeniski mazinoties inflācijai un saglabājoties straujam darba algas pieaugumam, paredzams, ka jau tuvākajā laikā privāta patēriņa dinamika atkal kļūs pozitīva. 2024. gadam tiek prognozēts privāta patēriņa kāpums par 2,1 %. Bez strauju algu pieauguma to pozitīvi ietekmēs arī norises darba tirgū.

ES fondu plānošanas perioda ieguldījumi un Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna pasākumu īstenošana turpinās pozitīvi ietekmēt investīcijas. Tomēr privāto investīciju dinamika visticamāk būs mērena. To ietekmēs gan augstās procentu likmes, ko ECB varētu pārskatīt vien 2024. gada pirmajā pusē, gan kopumā gausā uzņēmējdarbības kreditēšanas dinamika. EM prognozē, ka 2024. gadā ieguldījumi bruto pamatkapitāla veidošanā varētu palielināties par 4,5 %.

2023. gadā vājais pieprasījums galvenajās tirdzniecības partnervalstīs ir negatīvi ietekmējis Latvijas eksportētāju sniegumu. Jāatzīmē, ka arī cenu konjunktūra vairs nav tik labvēlīga atsevišķām nozarēm, kā tas bija 2022. gada otrajā pusē un vēl 2023. gada sākumā. Arī Krievijas karš Ukrainā turpina ietekmēt tos uzņēmumus, kuriem iepriekšējos gados Krievijas tirgus bija svarīgs izejmateriālu piegāžu un gatavās produkcijas noieta tirgus. Starptautiskās institūcijas prognozē, ka pārējās Baltijas valstīs, Skandināvijā un Rietumeiropas valstīs 2024. gadā ekonomikas attīstība būs noturīgāka nekā 2023. gadā. Tas nozīmē, ka tiem Latvijas eksportētājiem, kam galvenais noieta tirgus ir ES valstis, situācija uzlabosies un pieaugs ārējais pieprasījums. Tiek prognozēts, ka preču un pakalpojumu eksporta apjomi 2024. gadā pieaugs par 1,9 %.

2022. gadā bija vērojams straujš importa apjoma kāpums, ko lielā mērā noteica lielā nenoteiktība saistībā ar Krievijas karu Ukrainā un ES piemērotajām sankcijām. Rezultātā daudzi uzņēmumi pastiprināti veidoja preču krājumus. 2023. gadā importa dinamiku aizvien vairāk ietekmēja preču tirdzniecības plūsmu mazināšanās ar Krieviju. Turpmāk importa dinamiku aizvien lielākā mērā noteiks Latvijas iekšzemes pieprasījuma dinamika. Sagaidāms, ka 2024. gadā preču un pakalpojumu importa apjomi palielināsies par 2,4 %.

Tāpat kā bija vērojams pēdējos gados, arī 2024. gadā nozaru attīstībā saglabāsies ļoti atšķirīgas tendences. Līdzīgi kā 2023. gadā, arī 2024. gadā straujākais pieaugums sagaidāms būvniecības nozarē. Pozitīvi nozares attīstību ietekmēs gan ES fondi un publiskie pasūtījumi, gan inflācijas mazināšanās, kas mazāk ietekmēs īstenojamo būvniecības projektu sadārdzināšanos. Tiek prognozēts, ka būvniecības apjoma kāpums 2024. gadā var pārsniegt 13 %.

Sagaidāms, ka 2024. gadā pie pozitīviem izaugsmes tempiem atgriezīsies apstrādes rūpniecība, ko galvenokārt noteiks eksporta iespēju uzlabošanās. Grūtības saglabāsies atsevišķiem uzņēmumiem, kuri ir saistīti ar Krievijas un NVS valstu tirgiem un šajā situācijā būs jāturpina meklēt jaunas piegāžu iespējas un jauni preču noieta tirgi. Uz iekšējo tirgu orientētās rūpniecības nozares ietekmēs iedzīvotāju pirktspēja.

Salīdzinoši stabili izaugsmes rādītāji 2024. gadā tiek prognozēti lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē. To galvenokārt ietekmēs augkopības nozare, kura 2023. gadā piedzīvoja dažādus izaicinājumus nelabvēlīgu laikapstākļu dēļ.

Pēc krituma 2023. gadā pakāpeniski atgūsies tirdzniecības nozare. To pozitīvi ietekmēs ārējās tirdzniecības plūsmu palielinājums un vairumtirdzniecības nozares dinamika. Savukārt mazumtirdzniecības nozari pozitīvi ietekmēs privāta patēriņa pieaugums.

2024. gadā mērena dinamika saglabāsies transporta un uzglabāšanas nozarēs. Aizvien sarūkošās preču plūsmas no Krievijas ietekmēs gan dzelzceļa, gan ostu darbības rādītājus un tuvākajā laikā nav pamats sagaidīt būtiskus uzlabojumus tranzīta kravu plūsmās. No otras puses, nozares attīstību pozitīvi ietekmēs sauszemes un gaisa transporta pakalpojumu nozaru dinamika.

¹ EM tautsaimniecības attīstības prognožu izstrādē ārējo tirgu analīzei un globālās ekonomikas attīstības tendenču novērtēšanai izmantotas jaunākās SVF un EK prognozes (skat. 2. nodāju).

2024. gadā atšķirīgas tendences sagaidāmas arī komercpakalpojumu nozarēs. Tiek prognozēts, ka informācijas un tehnoloģiju nozarēs pakalpojumu apjoms 2024. gadā varētu palielināties par 3 %. Pārējās komercpakalpojumu nozarēs dinamika būs mērenāka. Pēc straujas atgūšanās no Covid-19 krīzes radītajiem ierobežojumiem, augstie izaugsme tempi ir beigušies izmitināšanas un ēdināšanas nozarē, kā arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarē. Zemās bāzes efektam izzūd, turpmākā nozaru dinamika sagaidāma aptuveni 2 % robežās. Mērena dinamika sagaidāma arī finanšu pakalpojumu un nekustamā īpašuma apsaimniekošanas nozarēs.

2024. gadā sabiedrisko pakalpojumu nozarēs pieaugums var sasniegt 2 %, ko lielā mērā ietekmēs papildus valsts budžeta finansējums izglītības un veselības aprūpes nozarēs.

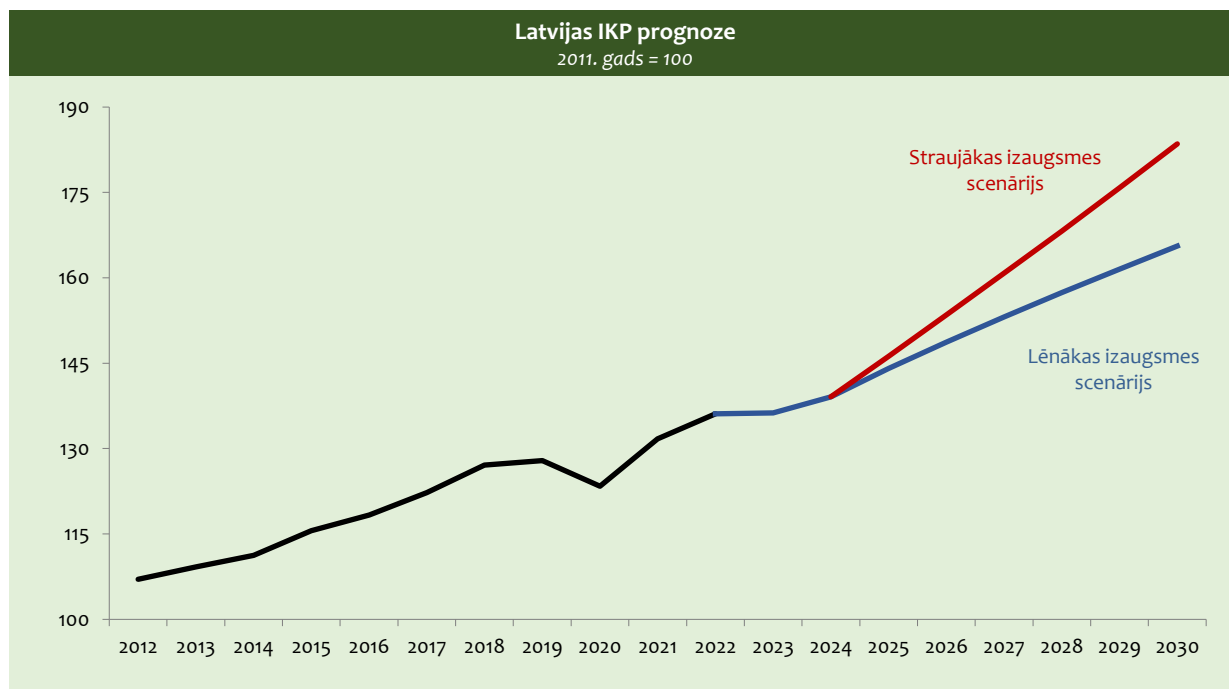
2025.–2030. GADA ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS

Vidējam termiņam līdz 2030. gadam ir izstrādāti divi – lēnākas un straujākas (jeb mērķa) izaugsmes scenāriji. Pamata pieņēmumi balstīti uz atšķirīgām globālās ekonomikas attīstības perspektīvām un spēju sekmīgi pārvarēt Krievijas kara Ukrainā radītās sekas, kā arī Latvijas īstenotās struktūrpolitikas efektivitāti, jo bez strukturālām izmaiņām nav iespējams palielināt produktivitāti un mainīt Latvijas izaugsmes trajektoriju.

Sociāli ekonomiskās attīstības būtība ir pakāpeniskas kvalitatīvas pārmaiņas vairākās jomās, piemēram, ražošanā, izglītībā, zinātnē, kultūrā un iedzīvotāju labklājībā. Šīm izmaiņām ir raksturīgas tautsaimniecības strukturālās pārmaiņas, jeb strukturāla transformācija. Strukturālā transformācija ir process, kas saistīts ar darbaspēka un citu ražošanas resursu pārvietošanu no zemas produktivitātes uz augstas produktivitātes darbības jomām, nozarēm un saimnieciskajām aktivitātēm. Pateicoties strukturālai transformācijai, aug kopējais produktivitātes līmenis un tiek stiprināts ilgtspējīgas izaugsmes potenciāls. Ekonomiskā transformācija ietver fundamentālas izmaiņas tautsaimniecībā, kas paaugstina kopējo produktivitātes līmeni, vienlaikus nodrošinot atbilstošu nodarbinātības kvantitāti un kvalitāti, tainīgus ienākumus un to sadali, piekļuvi kvalitatīviem sabiedriskajiem pakalpojumiem. Struktūrpolitikas galvenais mērķis ir uzņēmēju motivācijas veicināšana biznesa modeļa maiņai un jaunu konkurētspējas priekšrocību izzināšanai un veidošanai.

Lēnākas izaugsmes scenārijs balstās uz pieņēmumu, ka ekonomikas transformācijas process ir lēns, pāreja uz augstākas pievienotās vērtības ekonomiku noritēs pakāpeniski. Pārvarot augstās inflācijas šoku, ekonomika faktiski atgriežas pie iepriekšējās desmitgades vidējiem izaugsmes tempiem, kas vidējā termiņā no 2025. līdz 2030. gadam varētu sasniegt 2,8 % gadā. Šajā periodā tiek prognozēti nedaudz straujāki eksporta, investīciju un privātā patēriņa pieauguma tempi, kas var nedaudz pārsniegt 3 % gadā.

5.1. attēls

Globālās tehnoloģiju attīstības tendences, ES Zaļais kurss un stratēģiski svarīgo nozaru attīstība jauno ģeopolitisko apstākļos paver jaunas iespējas Latvijas ekonomikas eksportspējas kāpināšanai, produktivitātes līmeņa paaugstināšanai, ieguldot

tehnoloģiju attīstībā, digitalizācijā un inovācijās. Lielāks efekts ir panākams stratēģiski un sinerģiski ieguldot gan īstermiņā, gan vidējā termiņā pieejamos publiskos finanšu līdzekļus. Straujākas izaugsmes scenārijs vidēja termiņa periodam paredz straujāku investīciju apjoma kāpumu, kas veicina jaunāko tehnoloģiju ieviešanu, jaunu produktu un pakalpojumu attīstīšana, kā arī digitālo risinājumu plašāku izmantošanu un procesu efektivitātes uzlabošanu. Straujākas izaugsmes scenārijā bez publiskām investīcijām nozīmīga loma ir arī privāto investīciju apjomam, stimulējot kredītešanas pieaugumu, kapitāla tirgus attīstību un finanšu instrumentu izmantošanu. Šajā scenārijā IKP pieauguma tempi līdz 2030. gadam var sasniegt 4,8 % vidēji gadā.

Nozīmīgs faktors straujākas izaugsmes nodrošināšanā ir efektīviem darbaspēka pieejamības problēmas risinājumiem. Ieguldījumiem cilvēkkapitālā ir ļoti liela nozīme. Kritiski svarīgi ir nodrošināt augošās un produktīvās nozares ar izaugsmei nepieciešamo darbaspēku, kas nozīmē, ka ir jāpārskata līdzšinējās pieaugušo izglītības programmas un jāveicina darbaspēka pārplūde no mazāk produktīviem sektoriem uz produktīvām nozarēm.

5.1. tabula

Latvijas IKP izlietojuma prognoze izmaiņas procentos						
	Fakts			Prognozes		2025-2030 vidēji gadā
	2020	2021	2022	2023	2024	
Iekšzemes kopprodukts	-3,5	6,7	3,4	0,1	2,1	2,8 .. 4,8
Privātais patēriņš	-4,3	7,3	6,0	-1,0	2,1	3,0 .. 4,8
Valsts patēriņš	2,1	3,5	2,8	6,0	1,8	2,1 .. 2,3
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-2,2	7,2	0,6	5,9	4,5	3,6 .. 5,6
Eksports	0,4	9,0	10,3	-5,2	1,9	3,1 .. 5,1
Imports	-1,1	15,1	11,1	-2,6	2,4	3,3 .. 5,0

Straujākas izaugsmes scenārijā vidējā termiņā eksportam un apstrādes rūpniecībai saglabājas salīdzinoši strauji pieauguma tempi, kam pamatā ir gan Latvijas ražotāju konkurētspējas kāpums, gan augošs ārējais pieprasījums. Straujāka attīstība ir sagaidāma augsto un vidēju augsto tehnoloģiju nozarēs. Vidējā termiņā eksportam būtu jāaug straujāk nekā pārējai ekonomikai.

5.2. tabula

Latvijas IKP prognoze nozaru griezumā izmaiņas procentos						
	Fakts			Prognozes		2025-2030 vidēji gadā
	2020	2021	2022	2023	2024	
Iekšzemes kopprodukts	-3,5	6,7	3,4	0,1	2,1	2,8 .. 4,8
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	-0,4	1,1	7,3	-7,5	3,0	2,2 .. 3,2
Apstrādes rūpniecība	0,1	10,3	2,7	-6,1	3,0	2,9 .. 5,4
Pārējā rūpniecība	19,6	12,8	-11,0	-6,8	1,1	1,8 .. 3,2
Būvniecība	-5,9	-13,6	-8,8	15,9	13,8	4,6 .. 7,2
Tirdzniecība, izmitināšana	-7,3	17,8	-1,9	-3,6	1,6	2,9 .. 5,4
Transports un uzglabāšana	-18,6	6,6	3,0	-6,5	0,8	2,7 .. 4,2
Citi komercpakalpojumi	-3,4	7,8	8,4	2,9	1,9	2,8 .. 5,1
Sabiedriskie pakalpojumi	0,8	1,4	3,1	5,3	2,2	2,0 .. 3,2

Vidējā termiņā strauji pieauguma tempi sagaidāmi būvniecības nozarē. No vienas puses to ietekmēs publiskās investīcijas un lielo investīciju projektu ("Rail Baltica") realizēšana, no otras puses papildus pieprasījumu veidos augošās nozares un nepieciešamība pēc jaunām industriālajām telpām.

Mērķa scenārijā strauja attīstība vidējā termiņā ir sagaidāma informācijas un komunikācijas pakalpojumiem. Tas ir saistīts ar aizvien pieaugošo pieprasījumu pēc ražošanas un pakalpojumu procesu digitalizācijas, kā arī globālajām IKT nozares attīstības tendencēm. Taču vienlaikus to ietekmēs arī atbilstoši kvalificēta darbaspēka pieejamība.

6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

6.1. CENAS

PATĒRIŅA CENAS

Pēc finanšu krīzes izraisītās deflācijas patēriņa cenas atkal sāka pieaugt 2011. gadā. Aizvien būtiskāk kopējo cenu līmeni sāka ietekmēt ārējie faktori un pasaules cenu svārstības naftai un pārtikai. Cenu pieaugumu noteica arī iekšējie faktori, tādi kā straujāka akcīzes nodokļa palielināšana degvielai, alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem, administratīvo cenu svārstības, kā arī privātā patēriņa kāpums. No 2014. līdz 2016. gadam patēriņa cenu pieaugums bija ļoti mērens, bet no 2017. līdz 2019. gadam – straujāks. Covid-19 pandēmijas apkarošanai ieviesto ierobežojumu izraisīta pieprasījuma samazināšanās būtiski ietekmēja patēriņa cenu kritumu 2020. gadā. Savukārt 2021. gadā patēriņa cenas atkal pieauga strauji, ekonomikai atlabstot pēc Covid-19 izraisītās krīzes.

6.1. attēls

2022. gadā bija vērojams ļoti straujš cenu kāpums. Patēriņa cenas 2022. gada decembrī, salīdzinot ar 2021. gada decembri, pieauga par 20,8 %, kas bija straujākais kāpums janvārī–decembrī kopš 1995. gada, bet gada vidējā inflācija bija 17,3 %. To noteica straujš pasaules cenu kāpums energoresursiem un pārtikai, ko pastiprināja Krievijas iebrukums Ukrainā un tam sekojošās sankcijas, kas izraisīja enerģijas, pārtikas un ražošanas izejmateriālu deficītu. Jāatzīmē, ka tās pakārtoti ietekmē rūpniecības preču un pakalpojumu cenas. Patēriņa cenas pieauga visās galvenajās preču un pakalpojumu grupās. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem, ar mājokli saistītajām precēm un pakalpojumiem, ko noteica siltumenerģijas, dabasgāzes un cietā kurināmā sadārdzinājums, kā arī ar transportu saistītajām precēm un pakalpojumiem, ko noteica transporta degvielas sadārdzināšanās.

2023. gadā patēriņa cenas stabilizējās, katru mēnesi sarūkot, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo mēnesi - no 21,5 % šā gada sākumā līdz 1 % novembrī. To turpināja ietekmēt pasaules cenas un nestabilā ģeopolitiskā situācija. 2023. gada novembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada decembri, patēriņa cenas pieauga par 1,4 %. Ņemot vērā inflācijas dinamikas bāzes efektu, gada vidējā inflācija novembrī saglabājās augsta – 10,6 %.

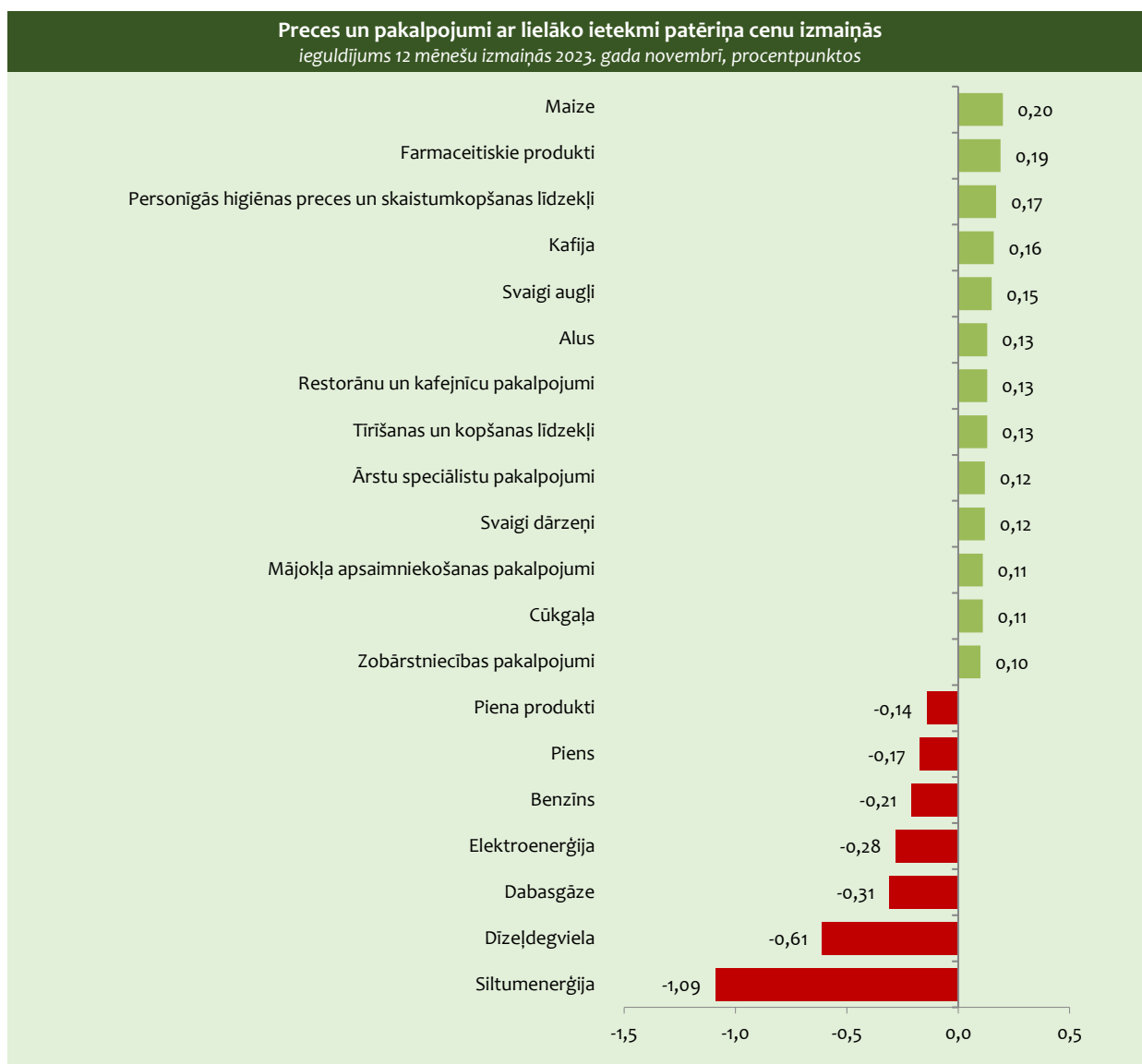
Turpmāk minēti galvenie cenas ietekmējošie faktori Latvijā 2023. gadā.

- Lielākā ietekme uz kopējo cenu pieaugumu 2023. gada vienpadsmit mēnešos bija pakalpojumu cenu kāpumam. Pakalpojumu cenas kopumā pieauga par 4,9 %, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 1,2 procentpunktiem. Lielākā palielinošā ietekme bija ambulatorajiem pakalpojumiem, galvenokārt sadārdzinoties ārstu speciālistu un zobārstniecības pakalpojumiem, cenas ievērojami palielinājās arī ēdināšanas pakalpojumiem, atpūtas un kultūras pakalpojumiem (ieskaitot televīzijas abonēšanas maksu, atpūtas un sporta pasākumus, muzeju, kinoteātru, teātru, koncertu apmeklējumu), mājokļa īres maksai, atkritumu savākšanai, kā arī personisko transportlīdzekļu apkopei un remontam. Savukārt cenas būtiski samazinājās kanalizācijas pakalpojumiem un pasažieru aviopārvadājumiem.
- 2023. gada sākumā strauji turpināja pieaugt pārtikas cenas. Kopš aprīļa straujais pārtikas cenu kāpums Latvijā ir mitējies – aprīlī, oktobrī un novembrī bija vērojami atbilstoši šiem mēnešiem raksturīgi cenu pieaugumi, bet pārējos mēnešos cenas pārtikai samazinājās. Kopumā pārtikas un bezalkoholisko dzērienu cenas vienpadsmit mēnešu laikā pieauga par 2,7 %, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 0,7 procentpunktiem. Cenas pieauga visās galvenajās pārtikas produktu grupās, izņemot piena produktus, eļļas un citas taukvielas. Būtiskākā ietekme uz vidējā cenu līmeņa pieaugumu bija bezalkoholiskajiem dzērieniem, dārzeņiem, gaļai un gaļas izstrādājumiem, maizei un graudaugiem, cukuram un saldumiem. Pārtikas preču cenu vietējās izmaiņas lielā mērā nosaka cenu svārstības pasaulē. Jau kopš 2020. gada vidus pārtikas cenas pasaulē strauji pieauga, to izraisīja straujš importa pieprasījuma kāpums, pārstrādes un transportēšanas aizkavēšanās Covid-19 izraisītā darbaspēka trūkuma dēļ un augošās jēlnaftas cenas. Situāciju pasliktināja Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gada februārī, viešot bažas par turpmākām pārtikas produktu piegādēm pasaulē, jo gan Ukraina, gan Krievija ir nozīmīgas lauksaimniecības produktu piegādātājas. Tomēr kopš 2022. gada aprīļa pēc visu laiku augstākā cenu līmeņa sasniegšanas 2022. gada martā pārtikas cenas pasaulē samazinās. Tikai 2023. gada aprīlī un jūlijā tām bija vērojams neliels kāpums. Kopumā 2023. gada novembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada decembri, pārtikas cenas pasaulē samazinājās par 8,7 %. Straujākais cenu kritums bija graudaugiem, piena produktiem un augu eļļām, gaļai cenas saglabājās gandrīz nemainīgas, turpretī strauji pieauga cukura cenas. Cenu kritumu noteica ražošanas pieaugums lielākajās ražotājvalstīs, bagātīgas eksporta piegādes un zemais pieprasījums inflācijas un ekonomiskās aktivitātes sabremzēšanās dēļ. Savukārt cenu kāpumu cukuram ietekmēja bažas par “El Ninjo” dabas parādības iespējamo ietekmi uz 2023.–2024. gada ražošanas perspektīvām. Jāatzīmē, ka 2023. gada novembrī, salīdzinot ar 2019. gada decembri, pārtikas cenas pasaulē kāpušas par 19,2 %, Latvijā šajā periodā – par 43,5 %.
- Alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu vidējais cenu līmenis 2023. gada janvārī–novembrī pieauga par 7,7 %, kas kopējo cenu līmeni palielināja par 0,5 procentpunktiem. Alkoholisko dzērienu cenas kāpa par 8,4 %, bet tabakas izstrādājumiem cenas palielinājās vidēji par 6,4 %. Būtiskākā ietekme bija cenu kāpumam stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem un cigaretēm.
- Lielākā samazinošā ietekme 2023. gada desmit mēnešos bija cenu kritumam ar mājokli saistītiem energoresursiem – elektroenerģijai, gāzei, cietajam kurināmajam un siltumenerģijai, kas kopējo cenu līmeni samazināja par 2,1 procentpunktu. Liela nozīme bija valdības ieviestajiem atbalsta pasākumiem energoresursu cenu straujā pieauguma kompensēšanai no 2022. gada 1. oktobra līdz 2023. gada 30. aprīlim, daļēji kompensējot mājāsaimniecībām maksājumus par elektroenerģiju, dabasgāzi un siltumenerģiju, un valsts atbalstam sadales sistēmas pakalpojumu sadārdzināšanās daļējai kompensēšanai no 1. septembra līdz 31. decembrim, tādējādi bremsējot iepriekš straujo cenu kāpumu ar mājokli saistīto energoresursu grupā. Lielākā ietekme desmit mēnešos bija praktiski nemitīgajam siltumenerģijas cenu kritumam visos mēnešos, izņemot maiju, kad noslēdzās valsts atbalsts cenu samazināšanai energoresursiem. Siltumenerģijai kopumā janvārī–novembrī cenas samazinājās par 19,6 %, kas izskaidrojams ar dabasgāzes un šķeldas cenu samazinājumu. Tirgū samazinoties apkurei izmantojamo koksnes izstrādājumu cenām, cenas saruka cietajam kurināmajam, kas vienpadsmit mēnešos samazinājās par 25,1 %. Līdzīga samazinošā ietekme bija arī cenu kritumam dabasgāzei un elektroenerģijai. Dabasgāzes cenas samazinājās par 27,7 %, ko ietekmēja straujš dabasgāzes cenu kritums biržā, 2023. gada maijā samazinoties līdz zemākajam līmenim kopš 2021. gada aprīļa. Liela ietekme bija arī dabasgāzes tirgus atvēršanai mājāsaimniecībām no 1. maija. Savukārt elektroenerģijai vienpadsmit mēnešos cenas samazinājās par 8,3 %. Šā rādītāja straujāku kritumu būtiski bremsēja gan noslēgums valsts sniegtajam atbalstam, kas daļēji kompensēja cenu mājāsaimniecībām pirmajām 100 kWh līdz 30. aprīlim, gan sadales sistēmu pakalpojumu sadārdzināšanās no 1. jūlija, kuru daļēji kompensēja valsts atbalsts no 1. septembra. Jāatzīmē, ka “Nord Pool” sistēmas elektroenerģijas vidējā cena Baltijas reģionam 2023. gada janvārī–novembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, bija sarukusi par gandrīz 60 %, ko galvenokārt veicināja lielāka atjaunojamo energoresursu – saules, vēja un hidroelektrostaciju – izstrāde, kā arī dabasgāzes cenu lejupslīde Eiropā.
- Degvielas cenas Latvijā 2023. gada vienpadsmit mēnešos samazinājās par 0,7 %, tādējādi kopējo patēriņa cenu līmeni būtiski neietekmējot. Straujo degvielas cenu kritumu jūlijā–septembrī kompensēja straujāks cenu kritums martā–jūnijā un novembrī. Cenas samazinājās dīzeldegvielai, bet pieauga benzīnam. Jāatzīmē, ka pasaules naftas cenas 2023. gada novembrī, salīdzinot ar 2022. gada decembri, praktiski bija saglabājušās nemainīgas. Arī pasaules naftas cenas gada pirmajā pusē samazinājās, izņemot janvāri un aprīli. To galvenokārt noteica bažas par recesiju un jēlnaftas pieprasījuma samazināšanos centrālo banku lēmumu turpināt procentu likmju paaugstināšanu ietekmē. Tomēr jūlijā–

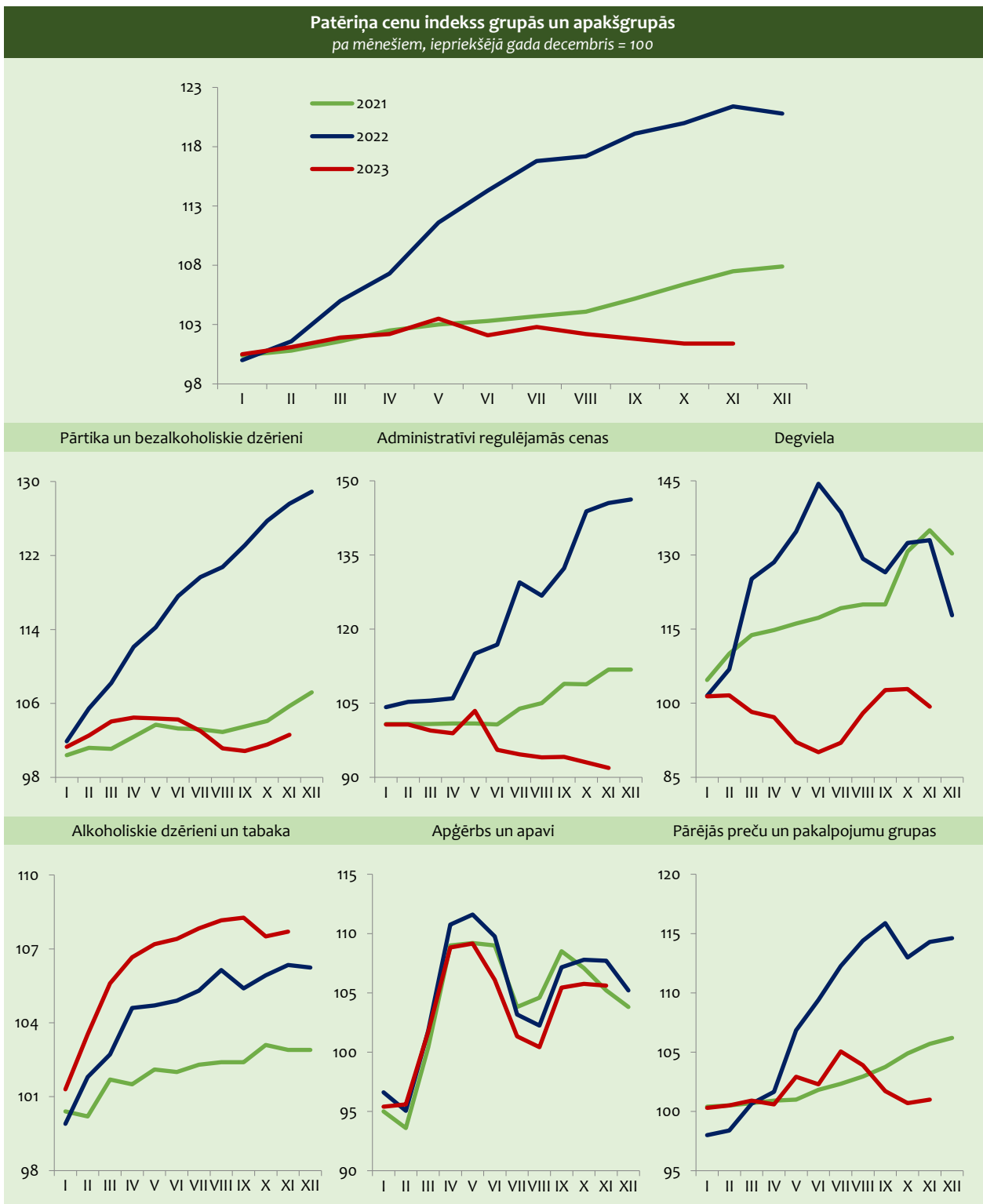
septembrī naftas cenas pieauga strauji, septembra beigās "Brent" jēlnaftas cenai sasniedzot 96 ASV dolārus par barelu, kas bija pēdējo desmit mēnešu augstākais līmenis. Naftas cenu kāpumu noteica Saūda Arābijas un Krievijas brīvprātīgie naftas ieguves samazinājumi un paziņojumi par ieguves ierobežojumu saglabāšanu līdz gada beigām, kā arī pārējo OPEC+ valstu noteiktie naftas ieguves ierobežojumi. Krievija arī noteica ierobežojumus degvielas eksportam, lai stabilizētu savu iekšējo tirgu, savukārt ASV turpināja samazināties jēlnaftas krājumi. Tomēr bažas par globālā pieprasījuma mazināšanos oktobra sākumā izraisīja strauju naftas cenu kritumu pasaulē, bet tās atkal pieauga pēc teroristiskā grupējuma " Hamas " negaidītā uzbrukuma Izraēlai. Mazinoties bažām par plašāku konfliktu Tuvajos Austrumos, oktobra otrajā pusē naftas cenas atkal sāka samazināties, un novembra vidū "Brent" jēlnaftas cena saruka līdz 77 ASV dolāriem par barelu. Naftas cenu kritumu noteica arī strīdi starp OPEC+ dalībvalstīm par naftas ieguves līmeni un spēcīgas piegādes pazīmes, īpaši no valstīm, kas nav OPEC valstis, piemēram, ASV, kur strauji pieaug jēlnaftas krājumi.

2023. gadā vidējā gada inflācija sasnies 9 %. Arī turpmāk galvenā ietekme uz cenu izmaiņām būs saistīta ar energoresursu un pārtikas cenu svārstībām pasaulē, kā arī to noteiks globālā attīstība. Vienlaikus inflāciju Latvijā ietekmēs dažādi piedāvājuma puses faktori saistībā ar nodokļu un tarifu palielināšanu, kā arī pieprasījuma puse, ko veicinās atalgojuma kāpums. Kopumā 2024. gadā vidējā gada inflācija sagaidāma 2 % robežās un var stabilizēties ap 2,5 % nākamajos gados.

6.2. attēls

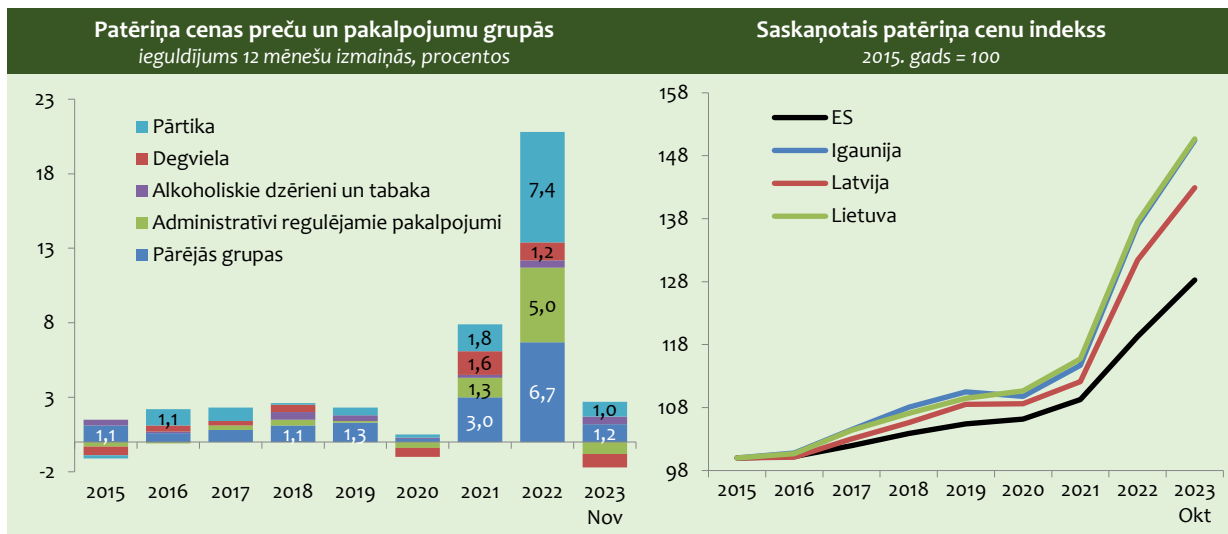
6.3. attēls

Eiropas Savienībā pēc ļoti mērena cenu pieauguma 2015.–2016. gadā, ko noteica samērā vājā ekonomikas attīstība, kā arī pasaules cenu kritums pārtikai un naftai, 2017.–2019. gadā, palielinoties ekonomikas aktivitātēm, bija vērojams straujāks cenu kāpums. Savukārt 2020. gadā Covid-19 ietekmē patēriņa cenas samazinājās. Palielinoties ekonomikas aktivitātēm un valstīm sākot masveida vakcināciju pret Covid-19, 2021. gadā patēriņa cenas strauji pieauga visās galvenajās patēriņa

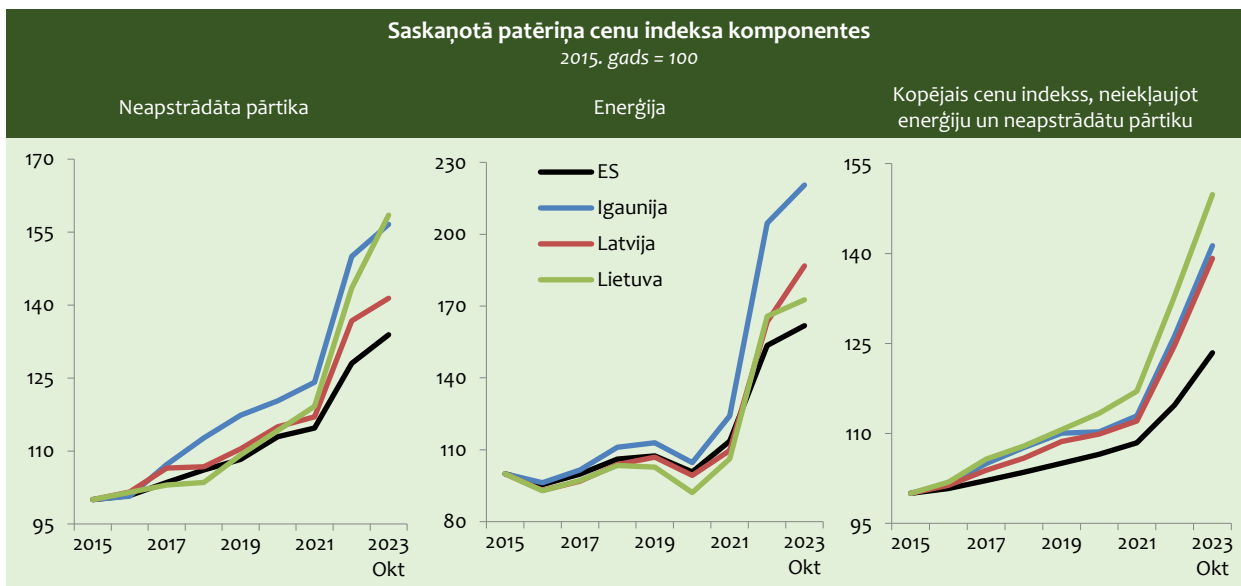
grupās. Lielākā palielinošā ietekme bija energoresursu un pārtikas cenu kāpumam, ko izraisīja straujš cenu kāpums pasaulē.

6.4. attēls

Palielinoties ekonomikas aktivitātēm pēc Covid-19 ierobežojumu atcelšanas, 2022. gadā patēriņa cenas turpināja strauji pieaugt. Papildu iespaidu atstāja Krievijas iebrukums Ukrainā un protesta sankcijas, kā rezultātā radās enerģijas un ražošanas izejmateriālu deficīts, kas savukārt kāpināja cenu līmeni visā pasaulē. 2022. gadā vidējā gada inflācija ES bija 9,2%. Dārdzība palielinājās visās galvenajās patēriņa grupās. Joprojām lielākā ietekme bija energoresursu cenu kāpumam, ko izraisīja straujš pasaules cenu kāpums biržās gan naftai gada pirmajā pusē, gan dabasgāzei, kas vasaras mēnešos sasniedza rekordaugstas cenas. Cenas turpināja būtiski pieaugt arī pārtikai, jo gada sākumā turpinājās straujš pārtikas cenu kāpums pasaulē, 2022. gada martā sasniedzot augtāko cenu līmeni. Ievērojama palielinošā ietekme bija pakalpojumu cenu pieaugumam, starp tiem visvairāk – ēdināšanas un izmitināšanas pakalpojumiem, mājokļa īres maksai un pasažieru aviopārvadājumiem. Neskatoties uz to, ka gan energoresursu, gan pārtikas cenas pasaulē ir atgriezušās līmenī, kāds bija 2021. gadā pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā, turpinoties saspringtai ģeopolitiskai situācijai un ņemot vērā inflācijas dinamikas bāzes efektu, 2023. gadā vidējā gada inflācija joprojām saglabājas augsta. ES 2023. gada oktobrī tā bija 7,6%.

6.5. attēls

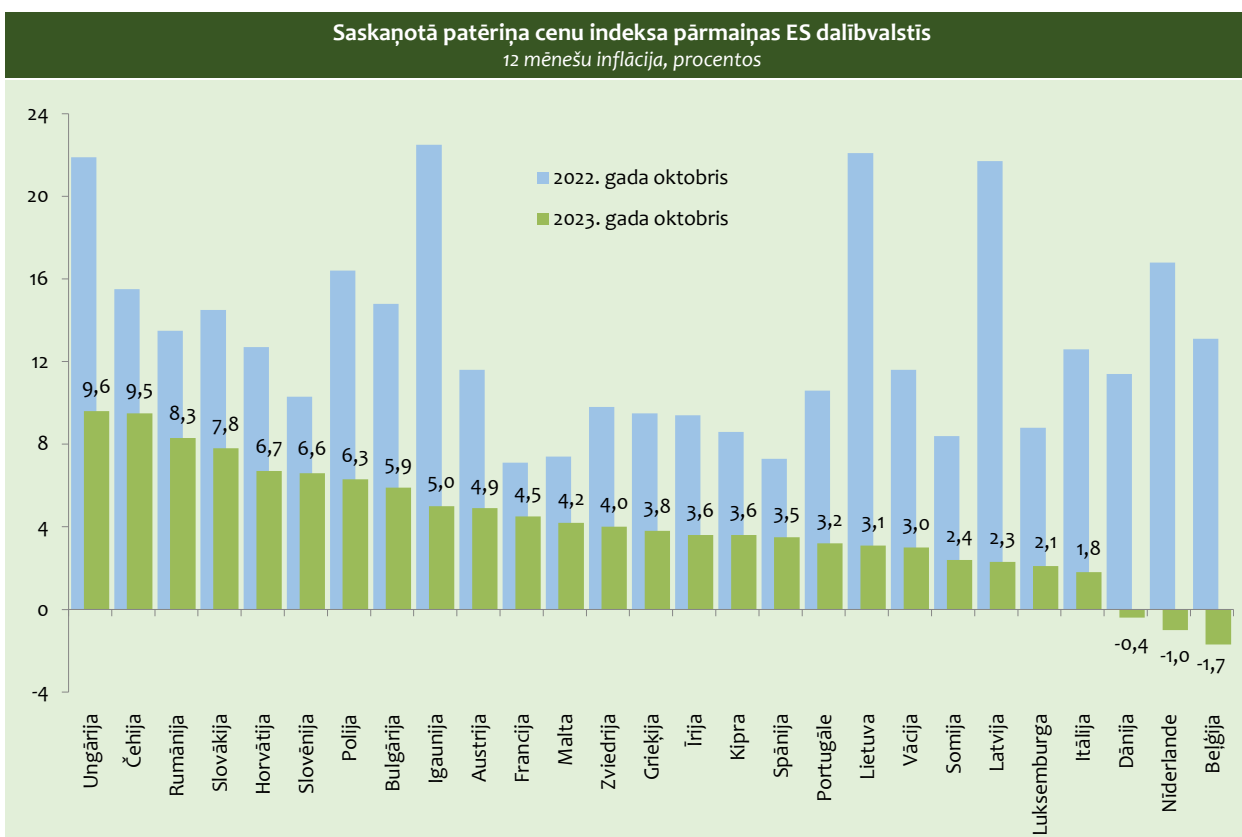
Salīdzinot **Baltijas valstis**, 2022. gadā visaugstākā vidējā gada inflācija bija Igaunijā, nedaudz mazāka – Lietuvā, bet Latvijā tā bija viszemākā. Visās trīs valstīs lielākā ietekme bija enerģijas cenu kāpumam (vislielākais Igaunijā, vismazākais Lietuvā). Liela ietekme bija arī pārtikas cenu kāpumam (vislielākais Latvijā, vismazākais Igaunijā). Savukārt pakalpojumu cenu kāpumam visās valstīs bija vismazākā ietekme – Igaunijā un Lietuvā līdzīgi, Latvijā – vismazāk.

Jāatzīmē, ka Latvijā kopš 2015. gada ir zemākā pamatinflācija starp Baltijas valstīm, jo Latvijā ir lēnāks privātā patēriņa pieaugums nekā abās pārējās valstīs un attiecīgi lēnāks pakalpojumu cenu kāpums. Arī alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai Latvijā bija lēnāks cenu kāpums, savukārt Igaunijā un Lietuvā akcīzes nodokļa pielīdzināšana ES līmenim notiek straujāk. Latvijā straujāk pieauga sakaru cenas.

Arī 2023. gada oktobrī Baltijas valstīs bija vērojami vieni no augstākajiem gada vidējiem inflācijas rādītājiem ES. 2023. gada oktobrī visaugstākā vidējā gada inflācija bija Latvijā – 12,4 %. Lietuvā vidējā gada inflācija bija 11,7 %, bet Igaunijā – 11,6 %. Lielākā ietekme bija pārtikas un pakalpojumu cenu kāpumam, kam bija līdzīga ietekme visās Baltijas valstīs. Enerģijas cenu ietekme bija zemāka, vislielākais enerģijas cenu pieaugums bija Latvijā.

2023. gada oktobrī, salīdzinot ar 2022. gada oktobri, cenu līmenis ES valstīs kopumā pieauga par 3,6 %, bet eirozonā – par 2,9 %. Augstākā inflācija 2023. gada oktobrī bija Ungārijā un Čehijā, bet deflācija – Beļģijā, Nīderlandē un Dānijā.

6.6. attēls

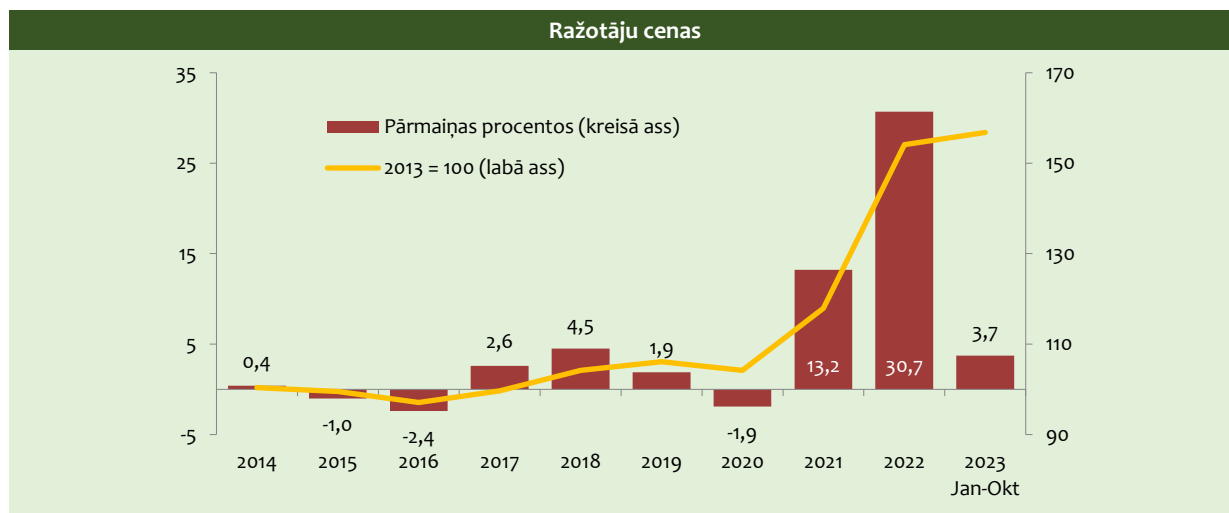
RAŽOTĀJU CENAS

2017.–2018. gadā pēc krituma 2015.–2016. gadā bija vērojams būtisks ražotāju cenu kāpums, savukārt 2019. gadā tas palēninājās. 2020. gadā ražotāju cenas Covid-19 ietekmē samazinājās visās lielajās rūpniecības nozarēs (ieguves rūpniecība, apstrādes rūpniecība, elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana, un ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija). Savukārt 2021. gadā tās strauji palielinājās, atspoguļojot energoresursu un citu izejmateriālu cenu straujo kāpumu pasaulē.

2022. gadā energokrīzes ietekmē šajā cenu grupā turpinājās ļoti straujš kāpums, ko pastiprināja Krievijas iebrukums Ukrainā un tai sekojošās sankcijas pret Krieviju un Baltkrieviju, kā arī ierobežotais Ukrainas preču eksports kara apstākļos, kas izraisīja gan energoresursu, gan izejmateriālu deficītu. 2022. gadā vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenas pieauga par 48,1 %, bet eksportētajai – par 16,1 %. Ražotāju cenas pieauga visās lielajās rūpniecības nozarēs, un lielākā ietekme bija ražotāju cenu kāpumam elektroenerģijai, gāzes apgādei, siltumapgādei un gaisa kondicionēšanai.

2023. gadā ražotāju cenu kāpums ir sabremzējies, ko lielā mērā ietekmēja energoresursu cenu kritums pasaulē. Energoresursu cenas ir atgriezušās līmenī, kāds bija 2021. gadā pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā, un stabilizējušās. 2023. gada janvārī-oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, ražotāju cenas rūpniecībā pieauga par 3,7 %. Vietējā tirgū realizētajai produkcijai cenas pieauga par 6,7 %, bet eksportētajai produkcijai tās saglabājās gandrīz nemainīgas – pieauga par 0,1 %. Ražotāju cenas pieauga visās lielajās rūpniecības nozarēs. Lielākā ietekme bija ražotāju cenu kāpumam elektroenerģijai, gāzes apgādei, siltumapgādei un gaisa kondicionēšanai.

6.7. attēls

Līdzīga tendence kopš 2014. gada vērojama arī ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā. Pēc straujā kāpuma 2017.–2018. gadā 2019. gadā apstrādes rūpniecībā bija vērojams ļoti mērens ražotāju cenu pieaugums, kas saistīts ar lēnāku izaugsmi ES un nelielu cenu kritumu energoresursiem un izejvielām. Lai gan 2020. gadu iezīmē Covid-19 pandēmija un straujš energoresursu cenu kritums, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā šajā laikā samazinājās pavisam nedaudz, savukārt 2021.–2022. gadā tās palielinājās ļoti strauji. 2022. gadā ražotāju cenu kāpums apstrādes rūpniecībā bija straujāks vietējā tirgū realizētajai produkcijai – par 25,5 %, bet eksportētajai produkcijai tās pieauga par 15,9 %. Savukārt 2023. gada janvārī-oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējo gada attiecīgo periodu, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā vietējā tirgū realizētai produkcijai turpināja pieaugt – par 5,9 %, bet eksportētai produkcijai tās samazinājās par 0,2 %.

Nedaudz vairāk nekā 60 % no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas eksportē, tāpēc nozares kopējo ražotāju cenu dinamiku lielākā mērā ietekmē eksportētās produkcijas ražotāju cenu svārstības. Savukārt eksportētās produkcijas cenas galvenokārt nosaka Latvijas galveno eksportpreču, t. sk. kokmateriālu, metāla izstrādājumu un pārtikas preču, cenu dinamika pasaules tirgos. 2022. gadā energokrīzes un Krievijas iebrukuma Ukrainā ietekmē pasaules energoresursu un izejvielu cenām turpinājās straujš kāpums, īpaši gada pirmajā pusē un vasaras mēnešos, bet kopš rudens tās strauji samazinājās. Jāatzīmē, ka 2023. gadā pasaules enerģijas un izejvielu cenas turpināja samazināties, bet kopš rudens sākuma tās nedaudz pieaug, kas varētu ietekmēt arī ražotāju cenu dinamiku. Būtiska ietekme uz ražotāju cenām joprojām ir nenoteiktībai izejvielu piegādēs saistībā ar saspringto ģeopolitisko situāciju. Arī vietējā tirgū realizētajai produkcijai 2023. gadā cenas pieaug mērenāk, ko galvenokārt ietekmē gan energoresursu un izejvielu cenu kritums pasaulē, gan vietējā tirgū, piemēram, koksnei, pēdējos mēnešos arī neapstrādātai pārtikai u. c. Vienlaikus vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenu dinamiku ietekmē izaugsmes tempi, kas šogad kopumā būs ļoti mēreni vai pat negatīvi.

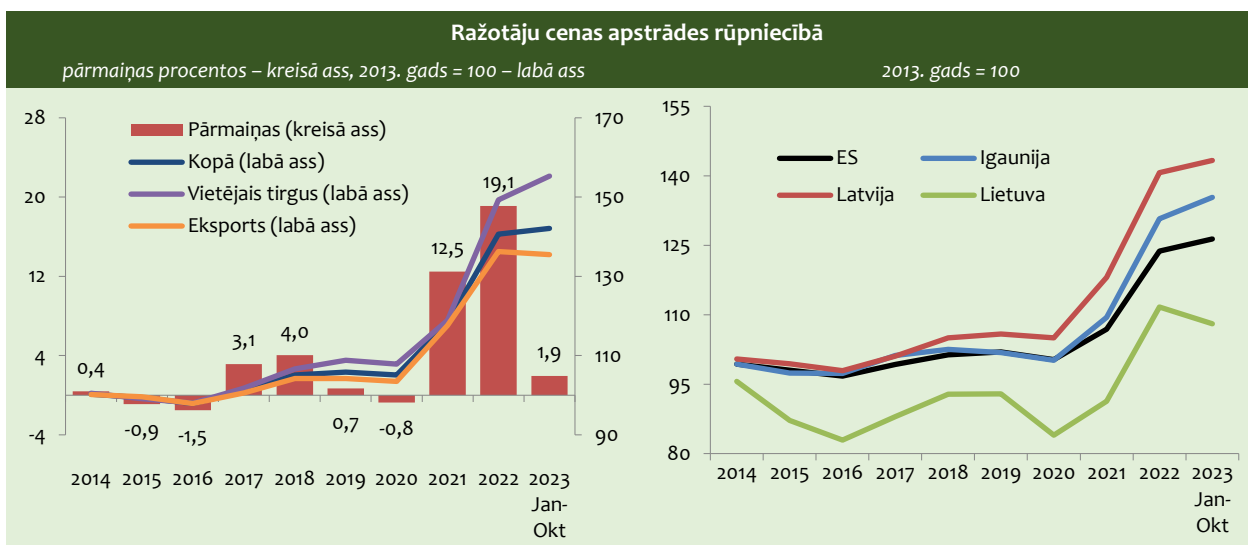
Izvērtējot nozares, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2022. gadā pieauga visās apstrādes rūpniecības nozarēs. Ietekmīgākais ražotāju cenu kāpums bija kokapstrādē, kur līdzīga ietekme bija gan vietējā tirgū realizētās produkcijas, gan eksportētās produkcijas cenu kāpumam. Liela ietekme bija arī pārtikas produktu ražotāju cenu kāpumam. Jāatzīmē, ka pārtikas cenas pasaulē strauji palielinājās no 2020. gada vidus līdz 2022. gada martam, jo, neņemot vērā Covid-19 pandēmijas ietekmi, saglabājās liels pieprasījums. Pārtikas produktu ražošanā cenas visvairāk ietekmēja vietējā tirgū realizētās produkcijas sadārdzinājums. 2022. gadā būtisks bija arī ražotāju cenu kāpums apstrādes rūpniecībā nemetālisko minerālu izstrādājumu, gatavo metālizstrādājumu un ķīmisko vielu ražošanā.

2023. gada desmit mēnešos ietekmīgākais ražotāju cenu kāpums apstrādes rūpniecībā bija pārtikas ražošanā, ko vairāk ietekmēja vietējā tirgū realizētās produkcijas sadārdzinājums. Jāatzīmē, ka, neskatoties uz pārtikas cenu kritumu pasaulē kopš 2022. gada aprīļa, Latvijā straujais pārtikas cenu kāpums mitējās tikai no 2023. gada aprīļa. Būtisks bija arī ražotāju cenu kāpums nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā, bet pēc straujā kāpuma iepriekšējos gados ražotāju cenas samazinājās kokapstrādē, kam bija arī lielākā samazinošā ietekme. Cenu samazinājumu kokapstrādē ietekmēja eksportētās produkcijas cenu kritums. Liela ietekme bija arī ražotāju cenu kritumam ķīmisko vielu ražošanā.

Pēc straujāka ražotāju cenu kāpuma ES 2017.–2018. gadā 2019. gadā kāpums palēninājās – galvenokārt enerģijas cenu krituma pasaulē un globālās ekonomikas izaugsmes palēnināšanās dēļ. Energoresursu un izejvielu piedāvājuma un pieprasījuma svārstības saistībā ar Covid-19 pandēmiju ietekmēja ražotāju cenu kritumu 2020. gadā. Ekonomikai atlabstot un būtiski pieaugot pieprasījumam pēc izejvielām un energoresursiem, ražotāju cenas ES 2021. gadā pieauga ļoti strauji, tā turpinoties arī 2022. gadā, kad energoresursu cenu un piegāžu krīzi pastiprināja Krievijas iebrukums Ukrainā. 2022. gadā ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā bija straujākais kāpums gan ES kopumā, gan visās trīs Baltijas valstīs. Energoresursu un citu izejvielu cenām samazinoties, 2023. gadā ražotāju cenu kāpums apstrādes rūpniecībā ir sabremzējies. 2023. gada janvārī–oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, ES tās pieauga par 2,1 %, visstraujāk – Kīprā, Ungārijā un Slovēnijā, bet visstraujāk samazinājās – Čehijā, Grieķijā, Luksemburgā un Lietuvā.

Salīdzinot Baltijas valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2023. gada desmit mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, visstraujāk pieauga Igaunijā – par 3,5 %, Latvijā pieauga par 1,9 %, bet Lietuvā samazinājās par 3,2 %.

6.8. attēls

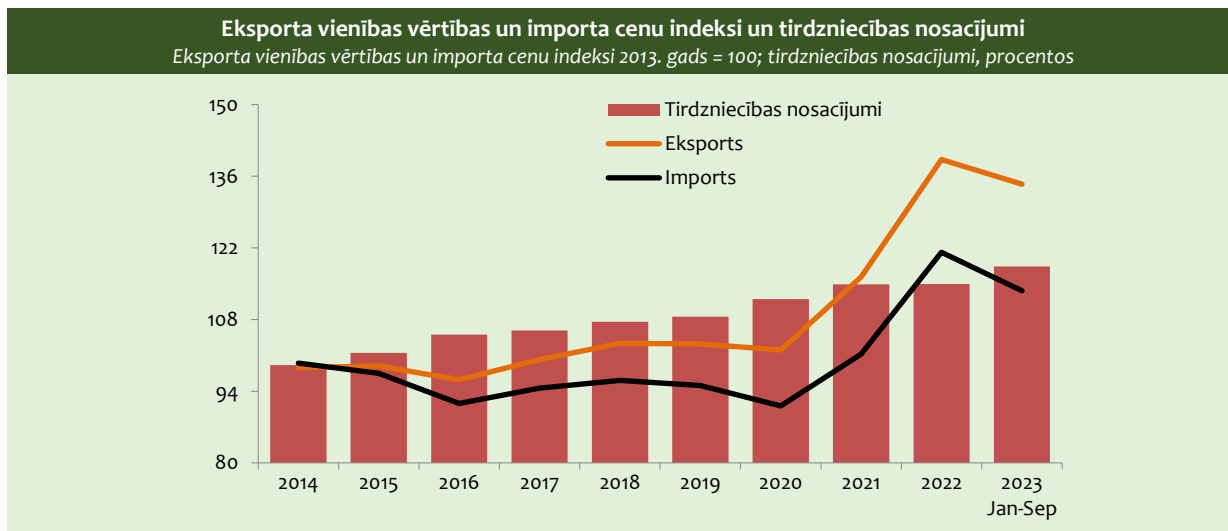
ĀRĒJĀS TIRDZNICĪBAS VIENĪBAS VĒRTĪBAS INDEKSI

Tirdzniecības nosacījumi strauji uzlabojas kopš 2016. gada. 2016.–2019. gadā lielākā ietekme uz eksporta vienības vērtību un importa cenu bija koksnes un tās izstrādājumu, kā arī koka un naftas pārstrādes produktu cenu svārstībām. 2020. gadā tirdzniecības nosacījumi turpināja uzlaboties, importa cenu indeksam samazinoties straujāk nekā eksporta vienības vērtības indeksam. Arī 2021. gadā tirdzniecības nosacījumi arvien uzlabojās un vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza cenu indeksu importētajām precēm

2022. gadā tirdzniecības nosacījumi saglabājās gandrīz nemainīgi, līdzīgi pieaugot gan vienības vērtības indeksam eksportētajām precēm, gan cenu indeksam importētajām precēm – attiecīgi par 19,7 % un 19,6 %. Eksporta vienības vērtības indeksu visvairāk ietekmēja vienības vērtības kāpums derīgo izrakteņu ieguvei, koksnei un tās izstrādājumiem, pārtikas produktiem, lauksaimniecības produktiem, koka un naftas pārstrādes produktiem, ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem. Kopējo importa cenu indeksu visvairāk ietekmēja cenu kāpums koka un naftas pārstrādes produktiem, pārtikas produktiem, ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem, parastiem metāliem, kā arī koksnei un tās izstrādājumiem.

2023. gadā tirdzniecības nosacījumi turpināja uzlaboties, importa cenu indeksam samazinoties straujāk nekā eksporta vienības vērtības indeksam. 2023. gada janvārī–septembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, vienības vērtība eksportētajām precēm samazinājās par 3,5 %, bet cenas importētajām precēm – par 6,4 %. Vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza cenu indeksu importētajām precēm par gandrīz 21 procentpunktu. Kopējo eksporta vienības vērtības indeksu visvairāk ietekmēja vienības vērtības kritums lauksaimniecības produktiem, derīgo izrakteņu ieguvei, koksnei un tās izstrādājumiem, kā arī ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem. Kopējo importa cenu indeksu visvairāk ietekmēja cenu kritums koka un naftas pārstrādes produktiem, parastiem metāliem, kā arī ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem. Savukārt lielākā palielinošā ietekme bija gan eksporta vienības vērtības, gan importa cenu kāpumam pārtikas produktiem.

6.9. attēls

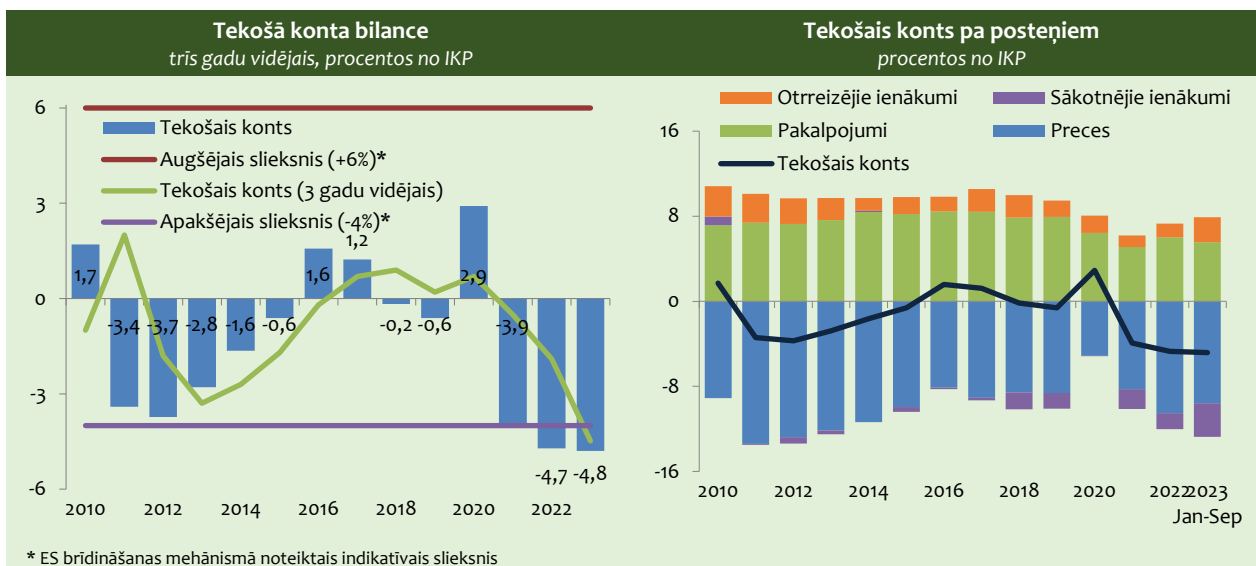
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE

TEKOŠAIS KONTS

Ārējo šoku ietekmē kopš 2021. gada tekošā konta deficīts palielinās. To būtiski ietekmēja energoresursu cenu kāpums, kas sākās 2021. gada otrajā pusē, atjaunojoties ekonomiskajai aktivitātei, un strauji pieauga 2022. gadā saistībā ar Krievijas agresiju pret Ukrainu. 2023. gadā tekošā konta deficīts saglabājas salīdzinoši augstā līmenī.

Pirms Covid-19 pandēmijas (2015.–2019. gadā) tekošā konta bilance vidēji bija pozitīva – 0,3 % līmenī no IKP. Tā svārstības bija mērenas, tomēr kopējā tendence bija lejupvērsta – no 1,6 % pārpalikuma no IKP 2016. gadā līdz 0,6 % deficītam no IKP 2019. gadā.

6.10. attēls

Covid-19 pandēmijas ierobežojumu mazināšanās un ekonomisko aktivitāšu pieaugums noteica būtiskas tekošā konta korekcijas. Globālās tirdzniecības straujā krituma apstākļos tekošā konta bilance uzlabojās, 2020. gadā sasniedzot 2,9 % pārpalikumu no IKP. Pieaugot ekonomiskām aktivitātēm un iekšzemes pieprasījumam, tekošā konta bilance 2021. gadā

bija negatīva – 3,9 % no IKP. Arī turpmākajos gados ir vērojama lejupvērsta tendence, ko būtiski ietekmēja ģeopolitiskās vides izmaiņas pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā.

2022. gadā tekošā konta negatīvā bilance sasniedza 4,7 % no IKP līmeni, kas ir lielākais deficīta līmenis (rēķinot gada periodā) kopš 2009. gada. Arī 2023. gadā saglabājās augsts deficīta līmenis. Šā gada deviņos mēnešos tas sasniedza 4,8 % no IKP galvenokārt sākotnējo ienākumu negatīvās bilances palielināšanās dēļ.

Neskatoties uz maksājumu bilances tekošā konta deficīta palielināšanos, tas nepārsniedz ES brīdināšanas mehānismā noteiktos indikatīvos sliekšņus un ir vērtējams kā ilgtspējīgs. Tomēr jāatzīmē, ka, saglabājoties tekošā konta lejupvērstām tendencēm, palielinās ārējās nesabalansētības riski.

Tekošā konta stāvokli galvenokārt nosaka izmaiņas preču un pakalpojumu bilancē, savukārt mazākā apmērā ir primāro ienākumu un sekundāro ienākumu neto plūsmas.

Pēdējos gados ir vērojama ārējās tirdzniecības plūsmu vājināšanās. Tās galvenais cēlonis bija ekonomiskais šoks, ko vispirms izraisīja Covid-19 pandēmija, tad Krievijas invāzija Ukrainā, kas pastiprināja ārējās vides nenoteiktību.

Pēdējos piecos gados pirms Covid-19 pandēmijas (2015.–2019. gadā) ārējās tirdzniecības deficīts bija vidēji 8,9 % no IKP. Covid-19 pandēmijas izplatības ierobežošanas pasākumi spēcīgi ietekmēja tirdzniecības intensitāti. 2020. gadā preču imports saruka zemā pieprasījuma dēļ. Importa samazinājums vienlaikus ar noturīgo preču eksporta dinamiku samazināja preču ārējās tirdzniecības bilances deficītu no 8,6 % no IKP 2019. gadā līdz 5,1 % no IKP 2020. gadā. Turpmākajos divos gados preču eksporta vērtība auga nedaudz straujāk nekā importa vērtība, kas arī noteica ārējās tirdzniecības bilances deficīta kāpumu. 2021. gadā preču ārējās tirdzniecības negatīvā bilance palielinājās līdz 8,3 % no IKP.

2022. gadā energoresursu sadārdzināšanās un nepieciešamība mainīt to piegādes avotus Ukrainas kara dēļ būtiski palielināja importa vērtību. Tā kā eksports turpināja pieaugt lēnāk nekā imports un cenu kāpums vairāk ietekmēja importētās produkcijas cenas, tirdzniecības deficīts palielinājās līdz 10,5 % no IKP. Savukārt 2023. gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar 2022. gada atbilstošo periodu, eksporta dinamika bija straujāka nekā importa dinamika un ārējās tirdzniecības deficīts samazinājās līdz 9,6 % no IKP.

6.1. tabula

Latvijas maksājumu bilance procentos no IKP						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023 Jan-Sep
Tekošais kants	-0,2	-0,6	2,9	-3,9	-4,7	-4,8
Tirdzniecības bilance	-8,6	-8,6	-5,1	-8,3	-10,5	-9,6
Eksports	43,2	41,7	44,7	48,6	53,4	45,8
Imports	51,8	50,4	49,8	56,9	63,9	55,4
Pakalpojumu bilance	7,9	7,9	6,4	5,1	6,0	5,6
Sākotnējie ienākumi	-1,6	-1,5	0,0	-1,9	-1,5	-3,2
Otrreizējie ienākumi	2,1	1,5	1,6	1,1	1,3	2,4
Kapitāla kants	1,7	1,5	1,7	1,4	0,7	1,5
Finanšu kants	2,3	1,2	6,1	-1,0	-1,4	-1,1
Tiešās investīcijas	-2,2	-3,0	-2,2	-2,5	-3,1	-2,7
Aktīvi	-0,9	0,3	0,6	7,0	-0,3	1,7
Pasīvi	1,3	3,3	2,7	9,5	2,9	4,4
Portfeļieguldījumi*	-4,3	-1,8	13,1	-0,8	3,5	-3,4
Aktīvi	-3,7	1,0	10,4	0,6	3,7	0,2
Pasīvi	0,6	2,8	-2,7	1,5	0,2	3,6
Citi ieguldījumi	9,2	6,2	-6,3	1,9	-0,7	4,4
Aktīvi	-1,4	0,1	-0,3	0,8	7,6	2,1
Pasīvi	-10,7	-6,1	6,1	-1,1	8,2	-2,3
Rezerves aktīvi	-0,4	-0,3	1,5	0,4	-1,1	0,5
Novirze	0,7	0,3	1,5	1,6	2,6	2,2
* Portfeļieguldījumi un atvasinātie finanšu instrumenti						

Pakalpojumu bilance Latvijā ir pozitīva. Vidēji 2015.–2019. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums bija 8,2 % no IKP. Pēdējos trīs gados (2020.–2022. gadā) pakalpojumu pozitīvā bilance bija vidēji 5,1 % no IKP, kas ir mazāk nekā pirmspandēmijas gados (vidēji 8,1 % no IKP).

Ar Covid-19 pandēmiju saistītā šoka ietekmē 2020. gadā pakalpojumu pārrobežu plūsmas būtiski samazinājās. Pārvietošanās ierobežojumi un iedzīvotāju piesardzīgā attieksme pret atpūtas un darījumu braucieniem ietekmēja braucienus, kā arī gaisa un autotransporta pakalpojumu vērtības kritumu. Pakalpojumu eksports kopumā samazinājās nedaudz straujāk nekā imports, tādējādi pakalpojumu bilances pārpalikums saruka no 7,9 % no IKP 2019. gadā līdz 6,4 % no IKP 2020. gadā.

Lai arī pandēmijas ierobežojumu daļējā atcelšana veicināja pakalpojumu eksporta un importa pieaugumu, tomēr 2021. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums turpināja sarukt, sasniedzot 5,1 % no IKP. 2022. gadā pakalpojumu imports faktiskajās cenās bija par 36 % lielāks nekā pirms gada, bet eksports pieauga nedaudz mērenāk - par 35,6 %, un pakalpojumu bilances pārpalikums sasniedza 6 % no IKP.

2023. gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, pakalpojumu imports pieauga gandrīz divreiz straujāk nekā eksports, kas samazināja pakalpojumu bilances pārpalikumu līdz 5,6 % no IKP.

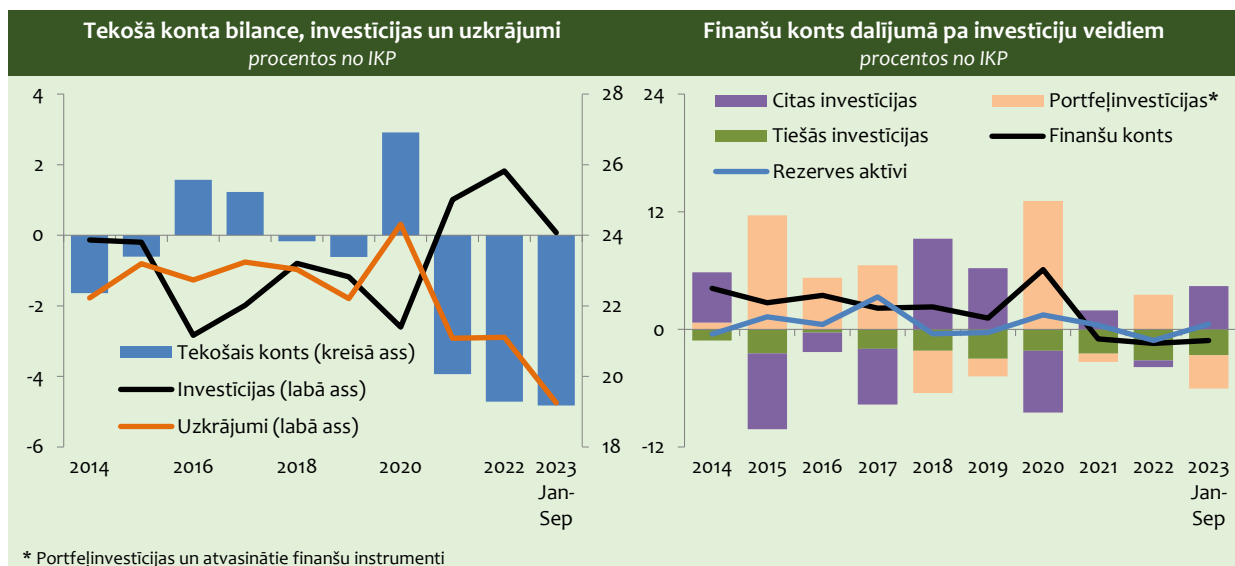
Kopumā pēdējos trīs gados (2020.–2022. gadā) pakalpojumu pozitīvā bilance bija vidēji 5,8 % no IKP, kas ir gandrīz par 2,2 procentpunktiem zemāks līmenis nekā pirmspandēmijas gados.

Sākotnējo ienākumu bilance pēdējos trīs gados (2020.–2022. gadā) bija negatīva – vidēji gadā 1,3 % no IKP, kas ir nedaudz zemāks līmenis nekā gados pirms Covid-19 pandēmijas. Sākotnējo ienākumu bilances svārstības ir salīdzinoši nelielas, un tās galvenokārt nosaka nerezidentu ieguldījumu ienākumu izmaiņas. Krīzes ietekmē mazinoties ārvalstu investoru gūtajiem ienākumiem Latvijā, 2020. gadā sākotnējo ienākumu bilance bija līdzsvarā. Savukārt 2021. un 2022. gadā sākotnējā bilance jau bija deficītā – attiecīgi 1,9 % un 1,5 % no IKP. 2023. gada deviņos mēnešos sākotnējo ienākumu bilances deficīts palielinājās līdz 3,2 % no IKP un bija lielāks nekā pirms gada (2022. gada deviņos mēnešos – 2,7 % no IKP), ko noteica tiešo ārvalstu investīciju ienākumu kāpums.

Otrreizējo ienākumu un kapitāla konta stāvokli galvenokārt ietekmē ES fondu līdzekļu plūsmas, kā arī Latvijas iemaksas ES budžetā. Ārējie šoki nav būtiski ietekmējuši otrreizējo ienākumu konta stāvokli. Pēdējos trīs gados (2020.–2022. gadā) tas bija ar pārpalikumu – vidēji 1,3 % no IKP, kas ir līdzvērtīgs gadiem pirms Covid-19 pandēmijas. Arī 2023. gada deviņos mēnešos otrreizējo ienākumu konta bilance bija pozitīva – 2,4 % no IKP.

Kapitāla kontā dominē ES struktūrfondu ieplūde. Kapitāla konta pārpalikums kopš 2020. gada vidēji bija 1,3 % no IKP, tostarp 2022. gadā – 0,7 % no IKP. 2023. gada deviņos mēnešos kapitāla konta pārpalikums ir palielinājies, sasniedzot 1,5 % no IKP. Kapitāla konta pārpalikuma izmaiņas galvenokārt ir saistītas ar izmaiņām ES fondu līdzekļu apgušanas aktivitātēs.

6.11. attēls

Tekošā konta bilances stāvoklis līdz 2019. gadam liecināja par uzkrājumu un iekšzemes investīciju sabalansētību. 2020. gadā tekošā konta pārpalikumu noteica "piespiedu" uzkrājumu pieaugums un investīciju samazinājums. Savukārt

kopš 2021. gada tekošā konta deficīta kāpumu galvenokārt ietekmē investēšanas aktivitāšu kāpums, vienlaikus samazinoties uzkrājumiem.

PĀRROBEŽU FINANŠU PLŪSMAS

Finanšu konta bilances stāvokli pēdējos gados noteica ģeopolitiskā nestabilitāte reģionā, valsts sektora parādu restrukturizācija, kā arī ECB ierobežojošās monetārās politikas īstenošana inflācijas apkarošanai.

Laika periodā no 2015. līdz 2019. gadam ārējie aktīvi kopumā pieauga lielākā apjomā nekā pasīvi un finanšu konta bilance (aktīvi mīnus pasīvi) bija pozitīva – vidēji 2,4 % no IKP. 2020. gadā finanšu konta pozitīvā bilance, salīdzinot ar 2019. gadu, palielinājās līdz 6,1 % no IKP, ko būtiski ietekmēja Latvijas Bankas un kredītiestāžu aktīvu pieaugums porfeliēguldījumu veidā. 2021. un 2022. gadā finanšu konta aktīvi pieauga mērenāk nekā saistības, kas noteica finanšu konta negatīvo bilanci attiecīgi 1,0 % un 1,4 % no IKP. Arī 2023. gadā saglabājas iepriekšējos divos gados novērotās tendences. Šā gada deviņos mēnešos finanšu konta bilance (ar rezerves aktīviem) bija negatīva -1,3 % no IKP līmenī. Maksājumu bilances kontu stāvokli tuvākajā nākotnē noteiks ģeopolitiskās situācijas izmaiņas un to ietekme uz globālajām piegāžu ķēdēm, pārrobežu plūsmām un Latvijas ekonomiku kopumā.

Latvijas **bruto ārējais parāds nedaudz palielinājās**. To galvenokārt noteica valdības ilgtermiņa parādsaistību pieaugums. Turklāt nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību ārējās saistības samazinās. Pēc Latvijas starptautisko investīciju bilances datiem, 2023. gada septembra beigās bruto ārējais parāds bija gandrīz 99,6 % no IKP, tostarp valdības bruto ārējais parāds sasniedza 11 127 milj. EUR (27,5 % no IKP). Starptautisko investīciju bilance 2023. gada septembra beigās bija -27 % no IKP un nepārsniedza ES brīdināšanas mehānismā noteikto indikatīvo sliekšni (-35 % no IKP). Tā kā Latvijas saistības lielākoties veido valdības obligācijas un ārvalstu tiešās investīcijas, starptautisko investīciju bilance ir vērtējama kā stabila.

6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS

Pēdējos gados ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) plūsmu intensitāte globālajā pasaulē kopumā ir bijusi mērena. To galvenokārt ietekmēja Covid-19 pandēmijas izplatības ierobežojumi, kā arī nestabilitāte pasaules ekonomikā. Karš Ukrainā palielināja ģeopolitisko notikumu izraisīto nenoteiktību un radīja negatīvu ietekmi uz globālajām ĀTI plūsmām.

Covid-19 izplatības ierobežojumi bija nozīmīgs šķērslis investīciju pārrobežu plūsmām. Pēc straujā krituma 2020. gadā un straujā kāpuma 2021. gadā globālās ārvalstu tiešās investīcijas 2022. gadā samazinājās par 12 % līdz 1,3 triljoniem ASV dolāru. ĀTI pārrobežu plūsmas negatīvi ietekmēja karš Ukrainā, augstās pārtikas un enerģijas cenas un augušās valsts parādsaistības. Starptautisko projektu finansēšanu būtiski ierobežoja arī stingrāki finansēšanas nosacījumi, pieaugošās procentu likmes un nenoteiktība kapitāla tirgos. Arī 2023. gadā saglabājās augsta ģeopolitiskā spriedze, kas palielina investīciju vides nenoteiktību un uztur vājās ĀTI tendences.

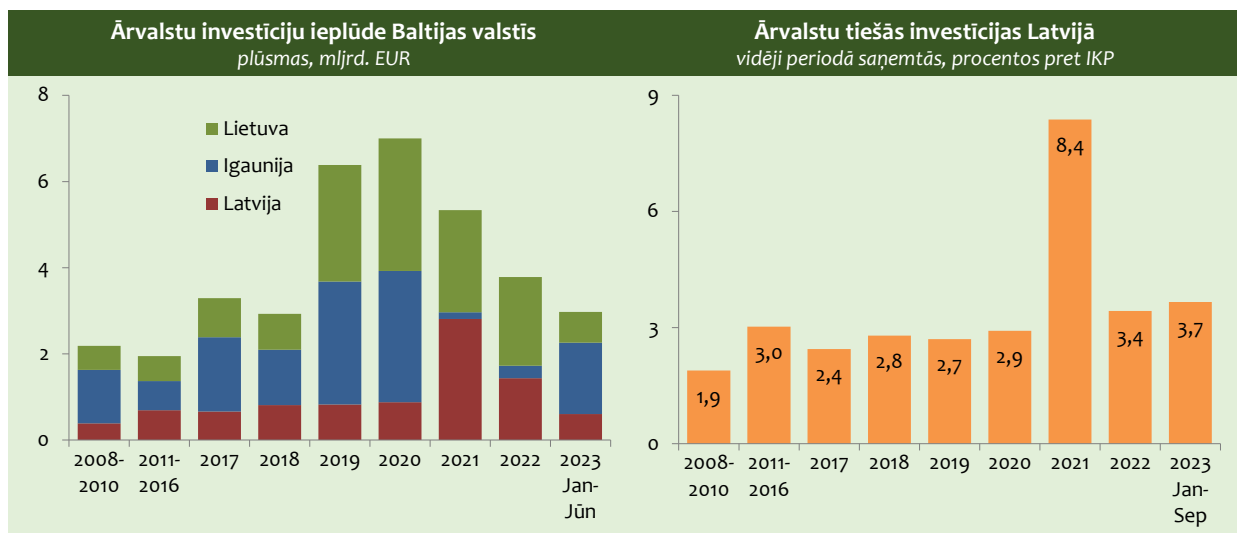
ĀTI plūsmu intensitāte ES valstīs kopumā ir zema. Pēdējos trīs gados (2020.–2022. gadā), salīdzinot ar gadiem pirms Covid-19 pandēmijas (2017.–2019. gads), piesaistīto ĀTI apjoms bija gandrīz par 88 % mazāks. Turklāt 2022. gadā ĀTI plūsmas ES valstīs kopumā bija negatīvas, liecinot par kapitāla aizplūšanu.

Baltijas valstīs kopumā tiešo investīciju pārrobežu plūsmas pēdējos trīs gados bija par 35 % lielākā apjomā nekā pirms Covid-19 pandēmijas 2017.–2019. gados. 2023. gada 1. pusgadā Baltijas valstīs kopumā tiešo investīciju pārrobežu plūsmas bija straujākas nekā pirms gada. Tās sasniedza 4,2 % no IKP līmeņa, kur lielākā daļa no ĀTI plūsmām bija Igaunijas ekonomikā. Šā gada sešos mēnešos Baltijas valstīs kopumā piesaistītās ĀTI neto plūsmas bija 3 mljrd. EUR. Gandrīz 20 % no kopējā ĀTI darījumu apjoma bija Latvijas ekonomikā. Lietuvas un Igaunijas daļa ĀTI darījumu kopapjomā veidoja attiecīgi 24 % un 56 %.

Ārējo šoku ietekme uz ĀTI piesaisti Latvijā krasi atšķiras. Globālās finanšu krīzes gados (2008.–2010. gadā) ĀTI plūsmas samazinājās gandrīz uz pusi un ilgstoši saglabājās zemākā līmenī nekā straujās izaugsmes gados (2004.–2007. gadā). Pēdējos gados pirms Covid-19 pandēmijas (2017.–2019. gadā) ĀTI plūsmas Latvijas ekonomikā vidēji gadā svārstījās robežās no 2,4 līdz 2,9 % no IKP. Jāatzīmē, ka arī Covid-19 krīzes gados Latvijā piesaistīto ĀTI plūsmu intensitāte nav mazinājusies. Savukārt 2021. gadā Latvijā piesaistītās ĀTI neto plūsmas bija 2809 milj. EUR apjomā, t. i., par 1929 milj. EUR vairāk nekā pirms gada, ko noteica Zviedrijas uzņēmuma "Swedbank AB" vērienīgie ieguldījumi Latvijā reģistrēto uzņēmumu pašu kapitālos. Minētā darījuma rezultātā piesaistīto ĀTI plūsmas Latvijas ekonomikā sasniedza 8,4 % no IKP. 2022. gadā piesaistīto ĀTI neto plūsmas bija uz pusi mazākas nekā pirms gada. Piesaistīto ĀTI darījumu

straujais samazinājums daļēji ir skaidrojams ar augstās bāzes efektu. Turklāt šīs tendences noteica arī ieguldījumu negatīvās plūsmas uzņēmumu pašu kapitālos, reaģējot uz ES sankcijām pret Krieviju.

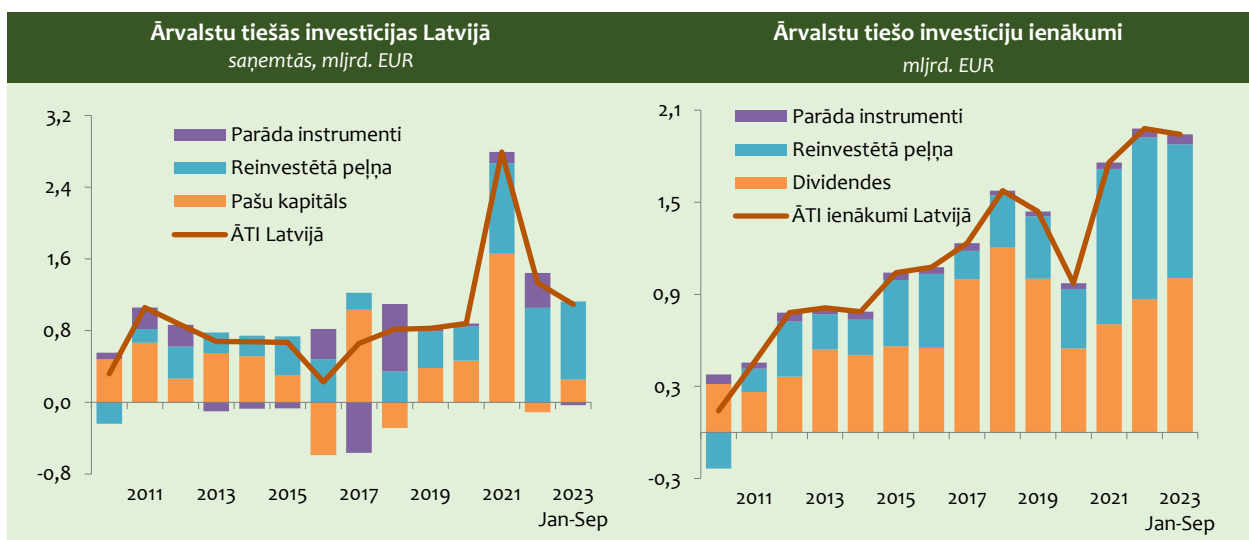
6.12. attēls

2023. gada deviņos mēnešos ĀTI darījumi bija nedaudz mērenākā apjomā nekā pirms gada un veidoja 3,7 % no IKP (2022. gada deviņos mēnešos – 4,5 % no IKP). Lielāka ārvalstu tiešo investīciju ieplūde bija apstrādes rūpniecībā, tirdzniecībā, finanšu pakalpojumos, kā arī profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē.

Ārvalstu tiešo investoru ienākumiem ilgtermiņa skatījumā ir pozitīva dinamika, kas atspoguļo augsto ĀTI ienesīgumu Latvijā. Periodā no 2010. līdz 2018. gadam tiešo investīciju Latvijā ienākumi pieauga vidēji par 35 % gadā. Pēc maksimuma sasniegšanas 2018. gadā (5,4 % no IKP) ĀTI ienākumi Latvijā 2019. un 2021. gadā samazinājās, palēninoties ekonomikas izaugsmei. Tomēr turpmākajos divos gados tie bija gandrīz divreiz lielāki nekā 2020. gadā un sasniedza 5,2 % no IKP līmeņa. Vājās ekonomiskās aktivitātes nav būtiski ietekmējušas ārvalstu tiešo investīciju ienākumus, un 2023. gada tām ir visai strauja dinamika. Šā gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, ārvalstu tiešo investoru ienākumi palielinājās par 22,2 % un veidoja 6,5 % no IKP. Lielāka daļa no tiem bija izmaksāti dividendēs.

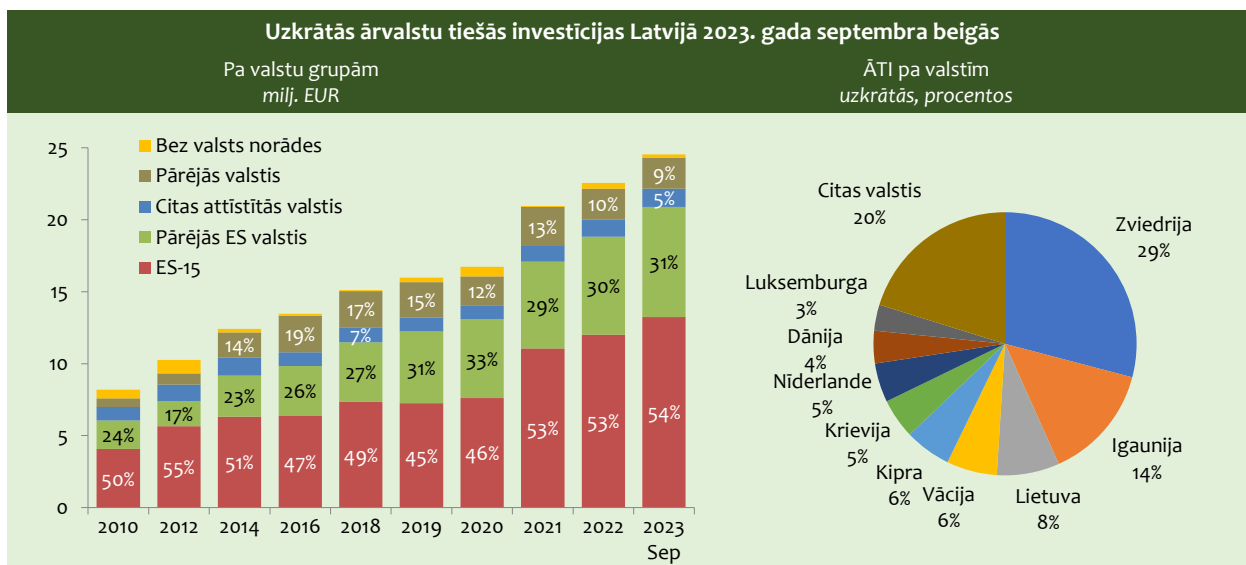
6.13. attēls

Latvijas ekonomikā uzkrāto ĀTI apjoms ik gadu palielinās. 2023. gada septembra beigās uzkrātās ĀTI sasniedza 24,5 mljrd. EUR (61 % no IKP). Salīdzinot ar 2022. gada beigām, tās ir pieaugušas par 8,8 %, ko galvenokārt noteica ieguldījumu pieaugums profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē, kā arī finanšu starpniecības, tirdzniecības un finanšu pakalpojumu nozarēs.

Uzkrāto ĀTI ģeopolitiskā struktūra ir samērā stabila. Tajā dominē ES valstu uzņēmēju investīcijas, kas 2023. gada septembra beigās veidoja 83,5 % no kopējām uzkrātajām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā.

6.14. attēls

Lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā ir Zviedrija. Tās uzņēmēju investīcijas sasniedza gandrīz 29,1 % no kopējām uzkrātajām ĀTI (2020. gada beigās – 16,5 %). Apjomīgi ir arī Igaunijas, Lietuvas, Vācijas, Kipras, Krievijas, Nīderlandes, Dānijas un Luksemburgas uzņēmēju ieguldījumi.

Sankciju ieviešana pret Krieviju ietekmēja tās uzņēmēju ieguldījumus Latvijas ekonomikā. 2023. gada septembra beigās Krievijas tiešās uzkrātās investīcijas bija gandrīz par 35 % mazākā apmērā nekā 2021. gada beigās. Tomēr jāatzīmē, ka pēc uzkrātām ĀTI Krievija joprojām ir sestā lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā.

Gandrīz piektā daļa no Latvijā uzkrātām ĀTI ir Lietuvas un Igaunijas uzņēmēju investīcijas. Turpretī Latvijas uzņēmēju aktivitātes Baltijas kaimiņvalstīs ir daudz mērenākas.

6.2. tabula

	ĀTI sadalījumā pa nozarēm					
	atlikumi perioda beigās			struktūra, procentos		
	milj. EUR			struktūra, procentos		
	2019	2022	2023 Sep	2012	2022	2023 Sep
Lauksaimniecība	669	916	1015	4,2	4,1	4,1
Apstrādes rūpniecība	1906	2775	3112	11,9	12,3	12,7
Pārējā rūpniecība	681	815	1084	4,2	3,6	4,4
Būvniecība	471	432	419	2,6	1,9	1,7
Tirdzniecība un izmitināšana	2722	3171	3498	17,0	14,1	14,3
Transports un uzglabāšana	789	757	799	4,9	3,4	3,3
Finanšu starpniecība	3898	3477	3798	24,3	15,4	15,5
Operācijas ar nekustamo īpašumu	2662	3204	3330	16,6	14,2	13,6
Citi pakalpojumi	1190	5926	6547	7,4	26,3	26,7
Neklasificēta darbība	1065	1093	942	6,6	4,8	3,8
Pavisam	16 053	22 566	24 544	100	100	100

ĀTI vairāk piesaistītas pakalpojumu nozarēs. Uzkrātās ĀTI pakalpojumu aktivitātēs 2023. gada septembra beigās veidoja 77 % no uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2019. gada beigām, tās palielinājās par 53,4 %. Vienlaikus mainījies uzkrāto ĀTI nozaru struktūra. 2021. gada nogalē "Swedbank" grupas reorganizācijas stratēģijas rezultātā Zviedrijas tiešās investīcijas Baltijas valstu kredītiestādēs tika pārorientētas caur Latvijā reģistrētu komersantu. Tādējādi

pieauga Zviedrijas tiešās investīcijas Latvijā profesionālo pakalpojumu nozarē. 2023. gada septembra beigās šīs nozares daļa uzkrāto ĀTI kopapjomā palielinājās līdz 21,5 %. (2019. gada beigās – 1,7 %).

Gandrīz 55 % no uzkrātajām ĀTI pakalpojumu nozarēs ir ieguldījumi finanšu starpniecības, nekustamo īpašumu un tirdzniecības aktivitātēs. Investēšanas dinamika šajās nozarēs kopumā ir pozitīva, izņemot finanšu starpniecības nozari. Uzkrāto ārvalstu investīciju apjoms šajā nozarē kopš 2019. gada beigām ir samazinājies par 2,6 procentiem.

Preču ražošanas nozarēs uzkrātās ĀTI 2023. gada septembra beigās veidoja 23 %. Apstrādes rūpniecībā ir ieguldīts gandrīz 12,7 % no kopējā uzkrāto ĀTI apjoma, un tās lielākoties ieguldītas tradicionālajās nozarēs. Tikai piektā daļa no uzkrātajām ĀTI apstrādes rūpniecībā ir ieguldīts augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēs, kas liecina par šo aktivitāšu zemo pievilcību ārvalstu kapitālam. Kopš 2019. gada beigām uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē palielinājās par 63,3 %. Lai gan ĀTI piesaistes dinamika ir pozitīva, uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē Latvijā ir mazāks nekā Lietuvā un Igaunijā.

Tuvākajos gados ĀTI plūsmu intensitāte, visticamāk, būs mērena. To lielā mērā noteiks ģeopolitiskā spriedze, kas uztur investīciju vides nenoteiktību. Augstas nenoteiktības apstākļos īpaši nozīmīga loma būs aktīvai ĀTI piesaistes politikai.

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā liela nozīme ir LIAA. LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus.

ĀTI piesaistes politikas pilnveides process notiek ciešā sadarbībā ar Ārvalstu investoru padomi Latvijā (ĀIPL). Tās veiktās ārvalstu investoru aptaujas sniedz nozīmīgu ieguldījumu investīciju vides uzlabošanā. (Par ĀTI piesaistes politiku skat. 11.3. nodaļā.)

6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI

Covid-19 pandēmijas un Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisīto ekonomisko un ģeopolitisko satricinājumu apstākļos banku sektors ir spējis saglabāt stabilitāti un darbojas ar peļņu. Kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja – uzņēmējdarbības kreditēšana attīstās nevienmērīgi, savukārt mājsaimniecību kreditēšanā saskatāmas pozitīvas iezīmes. Noguldījumu apjomi turpina pieaugt.

Saskaņā ar Latvijas Bankas informāciju **banku pelnītspēja uzlabojas** pēdējos gados. Banku sektora peļņas rādītāji ir ievērojami auguši, pateicoties ECB īstenotās politikas inflācijas apkarošanai radītajam kredītlīkumu kāpumam. 2023. gada 1. pusgadā banku sektora peļņa sasniedza 350,3 milj. EUR, kas 2,6 reizes pārsniedza 2022. gada 1. pusgada rādītāju. Banku gūtā virspeļņa ierosināja plašāku diskusiju par tās aplūkšanu ar nodokļiem. Vairākas ES dalībvalstis ievieš papildu nodokļus. Latvijā ir pieņemti UIN likuma grozījumi, kas paredz bankām ieviest obligāto avansa maksājumu.

Kopumā Latvijā darbojas 9 bankas un 4 ES banku filiāles. Banku sektora kapitalizācijas līmenis saglabājās augsts. 2023. gada 2. ceturksnī banku sektora vidējais kapitāla pietiekamības rādītājs sasniedza 21,56 % (pirms gada – 24 %). Banku sektora aktīvu atdeve (ROA)¹ un kapitāla atdeve (ROE)² strauji pieauga un veidoja attiecīgi 2,56 % un 23,01 % (pirms gada – 1,03 % un 8,6 %).

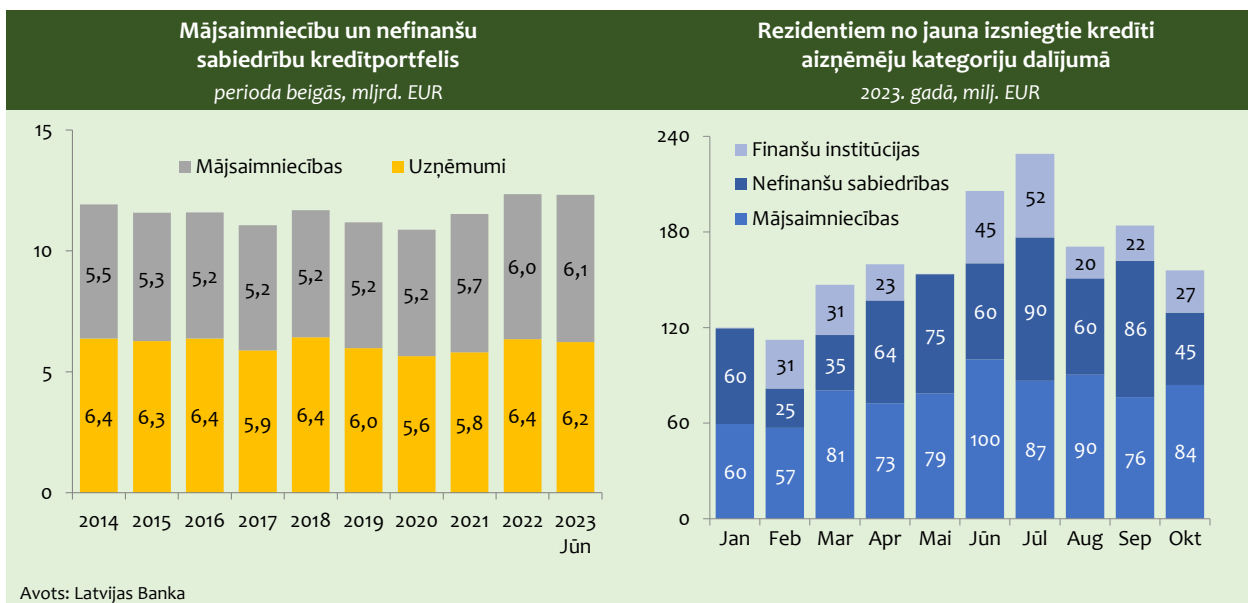
Latvijas **banku aktīvu** pieaugums ir vērojams kopš 2018. gada 3. ceturkšņa. 2023. gadā šī tendence turpinājās, un 2. ceturkšņa beigās banku aktīvi bija par 3,7 % lielāki nekā pirms gada, veidojot 27,2 mljrd. EUR. Nebankām izsniegto kredītu īpatsvars kopējos aktīvos bija 56,5 %, saglabājoties iepriekšējā gada līmenī. Parāda vērtspapīru īpatsvars veidoja 9,8 % jeb par 2,3 procentpunktiem mazāk nekā pirms gada.

Lai arī izsniegto kredītu apjoms pakāpeniski pieaug, tomēr kopumā kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja. Pēc Latvijas Bankas datiem, **nebankām izsniegto kredītu atlikumi** 2023. gada 2. ceturkšņa beigās bija par 3,3 % lielāki nekā iepriekšējā gada attiecīgā perioda beigās. Šajā laikā iekšzemes kreditēšanas portfelis palielinājās par 4,1 %. Nefinanšu sabiedrību kredītportfelis pieauga tādā pašā tempā, taču mazo un vidējo uzņēmumu kreditēšana attīstījās lēnāk. Mājsaimniecību kreditēšanas pieauguma temps arī bija lēnāks, gada laikā – 3,5 %.

¹ ROA – peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem

² ROE – peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm

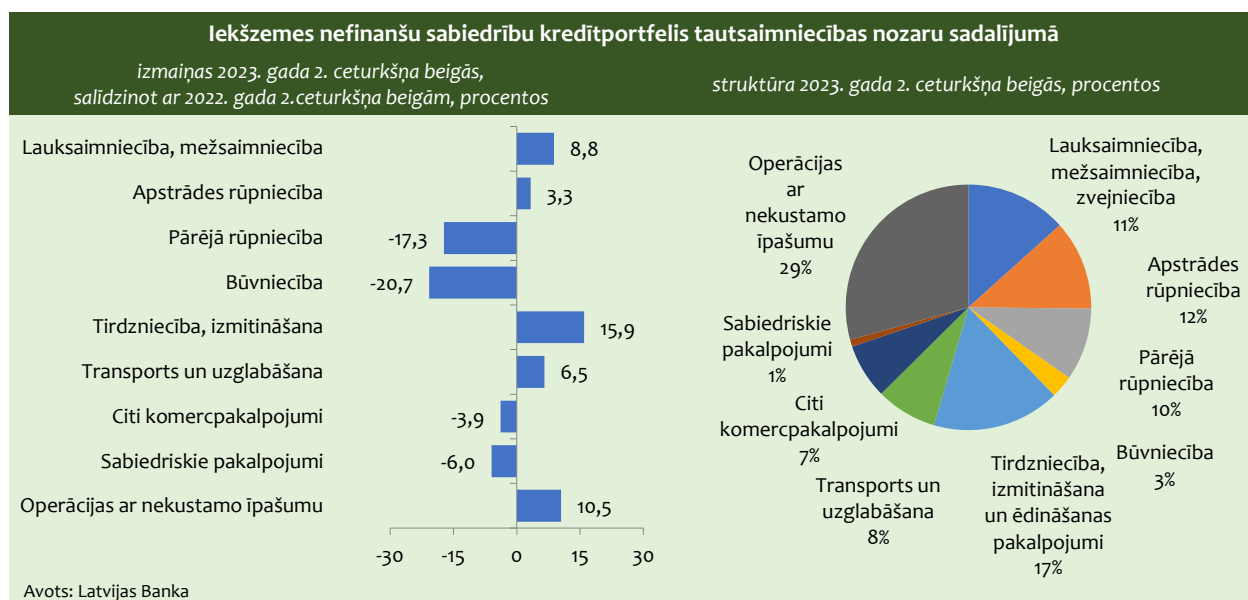
6.15. attēls

Kopējā mājsaimniecību kredītportfeļa dinamika ir pozitīva. Mājsaimniecībām izsniegto kredītu lielāko daļu veido kredīti mājokļa iegādei, rekonstrukcijai un remontam. Arī Covid-19 pandēmijas seku ietekme uz mājsaimniecības kreditēšanu ir bijusi mazāka nekā uz uzņēmējdarbības kreditēšanu.

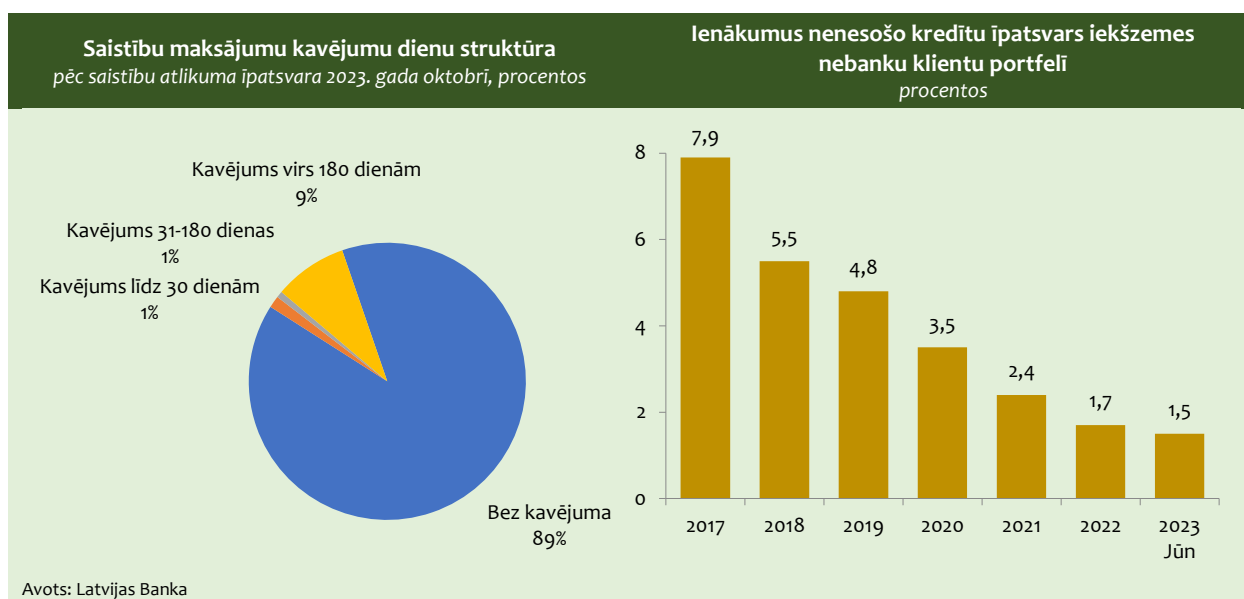
Uzņēmējdarbības kreditēšana joprojām attīstās gausi un nevienmērīgi. Pandēmijas visvairāk skartajās nozarēs (izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi, kā arī transports un uzglabāšana) saruka uzņēmēju spēja aizņemties. Tas savukārt negatīvi ietekmēja investīciju apjomu. Pandēmijas izraisītās krīzes pārvarēšana un ekonomiskās situācijas uzlabošanās pozitīvi ietekmēja arī uzņēmumu kreditēšanas dinamiku. 2023. gada 2. ceturkšņa beigās nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu atlikumi bija par 4,1 % lielāki nekā pirms gada.

6.16. attēls

Aplūkojot kredītportfeļi attiecībā uz nozarēm, 2023. gada 2. ceturkšņa beigās līderpozīcijas saglabāja operācijas ar nekustamo īpašumu (29,2 % no izsniegtajiem kredītiem) un tirdzniecība (14,1 % no izsniegtajiem kredītiem). Gada periodā šīm nozarēm ir arī diezgan straujš pieauguma temps. Jāatzīmē, ka ienākumus nenesošo kredītu daļa pakāpeniski samazinās. 1,8 % no iekšzemes nefinanšu sabiedrībām izsniegtiem kredītiem ir ienākumus nenesošie kredīti (2022. gada 2. ceturkšņa beigās – 2,8 %).

6.17. attēls

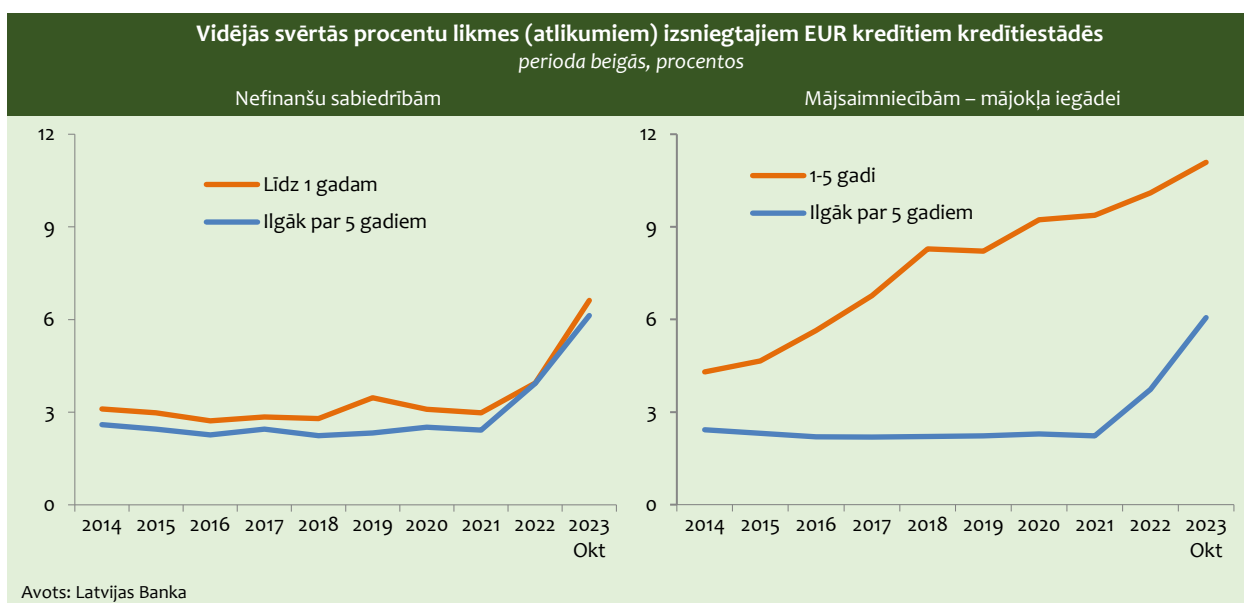

Jaunā kredīvēšana attīstās mēreni. 2023. gada oktobrī no jauna izsniegti kredīti 158,9 milj. EUR apmērā. Mājsaimniecībām izsniegto kredītu apmērs veidoja 84,1 milj. EUR. Lielākā daļa jeb 70,6 % bija hipotekārie kredīti mājokļu iegādei, patēriņa preču iegādei izsniegto kredītu īpatsvars bija 25,6 %.

Uzņēmējdarbības kredīvēšanas attīstība ir nevienmērīga. Kredītu reģistra dati liecina, ka rezidentu nefinanšu sabiedrībām 2023. gada oktobrī no jauna izsniegti kredīti 45,4 milj. EUR apmērā. Lielākā daļa jeb gandrīz 2/3 no šiem kredītiem ir izsniegti mikrouzņēmumiem, un 1/4 – lielajiem uzņēmumiem. Šajā laikā nozaru griezumā visvairāk jauno kredītu izsniegti finanšu un apdrošināšanas darbībām, transportam un uzglabāšanai, kā arī operācijām ar nekustamo īpašumu.

No 2011. gada līdz pandēmijai **kredītportfeļa kvalitāte** pakāpeniski uzlabojās, kas lielā mērā bija saistīts gan ar ekonomiskās situācijas uzlabošanu, gan ar sliktu kredītu norakstīšanu. Arī pandēmijas laikā kredītportfeļa kvalitāte saglabājās augsta. Situāciju uzlaboja banku piedāvātie kredītu moratoriji un citi risinājumi, kas tika īstenoti kredītņēmēju atbalstam un attiecīgi palīdzēja uzņēmējiem un mājsaimniecībām pārvarēt īstermiņa likviditātes problēmas. 2023. gada oktobrī no kopējā banku kredītportfeļa 10,5 % veidoja saistības ar maksājuma kavējumiem, no kurām lielākā daļa (8,5 %) bija saistības ar kavējumu, kas ilgāks par 180 dienām. Jāatzīmē, kredītportfeļa kvalitāte turpina pakāpeniski uzlaboties.

6.18. attēls

Pēdējās dekādes laikā **procentu likmes** (atlikumiem) nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem kredītiem – ilgtermiņa un īstermiņa – bija izteikti stabilas līdz 2022. gadam, kad sākās to straujš pieaugums. Ilgtermiņa likmes palielinājās no 2,4 % 2021. gada beigās līdz 6,1 % 2023. gada oktobrī; šajā laikā īstermiņa likmju dinamika ir no 3,0 % līdz 6,6 %. Līdzīgas tendences uzrāda arī mājāsaimniecībām izsniegto kredītu mājokļa iegādei ilgtermiņa likmju dinamika. Pieaugums ir no 2,2 % 2021. gada beigās līdz 6,1 % 2023. gada oktobrī. Turpretim īstermiņa (1–5 gadi) kredītlīkmēm pēdējās dekādes laikā ir vērojama stabila augšupejoša tendence. Ievērojamo kredītlīkmju pieaugumu pēdējo divu gadu laikā izraisīja ECB lēmumi par bāzes procentu likmju paaugstināšanu inflācijas ierobežošanai.

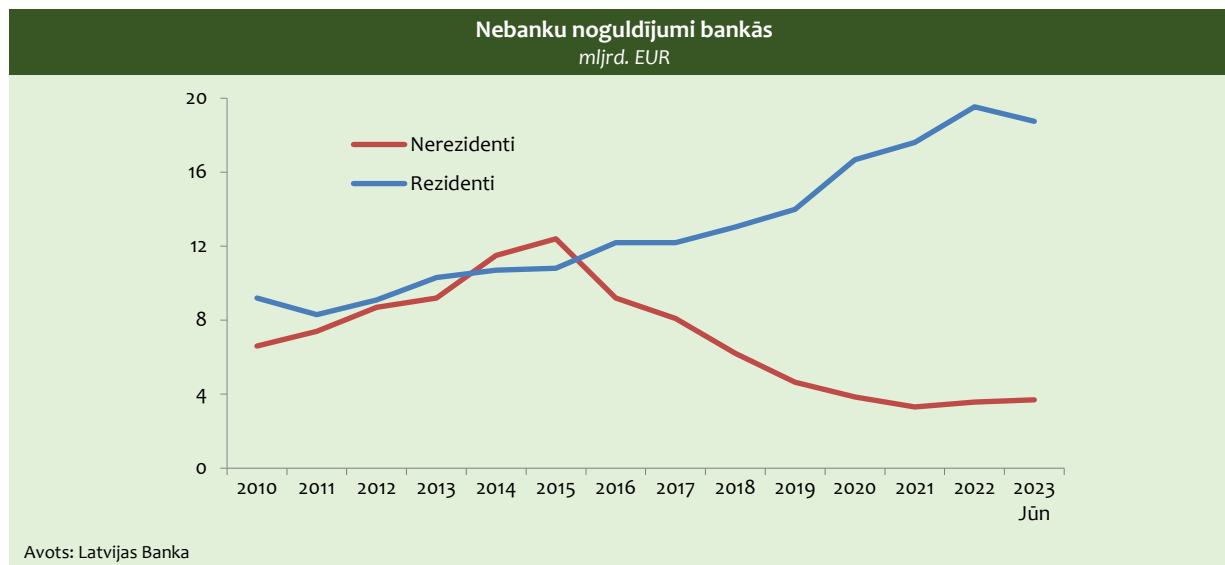
Latvijā lielākā daļa mājāsaimniecībām izsniegto hipotekāro kredītu ir ar mainīgo procentu likmi, kas piesaistīta EURIBOR etalona procentu likmei. Tās pieauguma dēļ mājāsaimniecībām ir diezgan būtiski pieauguši kredītu procentu maksājumi. Lai daļēji kompensētu kredītu pieaugušos maksājumus, Saeimā ir pieņemti grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, kas paredz 2024. gadā kompensēt 30 % no hipotekāro kredītu procentu maksājumiem. Kompensācija nedrīkstēs pārsniegt divus procentpunktus no periodam noteiktās kopējās aizņēmuma likmes. Tās finansēšanai kredītiestādēm tiks ieviesta hipotekārā kredīta ņēmēju aizsardzības nodeva.

Straujāks **noguldījumu apjoms** pieaugums sākās 2020. gada 2. ceturksnī, kas sakrīt ar Covid-19 krīzes sākumposmu, kad iedzīvotāji bija piesardzīgāki savos tēriņos un vairāk centās veidot uzkrājumus neziņā par turpmāko ekonomiskās situācijas attīstību. Uzkrājumu veidošanos veicināja arī samazinātās iespējas tērēt, jo valstī bija noteikti tirdzniecības ierobežojumi. Līdz ar iedzīvotāju tēriņu pieaugumu noguldījuma pieauguma tempi kopš 2021. gada ir būtiski palēninājušies. 2023. gada pirmā pusgada beigās noguldījumu apjoms bija 22,4 mljrd. EUR.

Noguldījumu struktūra pēc klientu valstiskās piederības ir piedzīvojuši būtiskas izmaiņas. Nerezidentu noguldījumu īpatsvars ir sarucis no 53 % 2015. gada 2. ceturksnī līdz 16,5 % 2023. gada 2. ceturksnī. Kopējais nerezidentu noguldījumu atlikums 2023. gada 2. ceturksnī bija 3,7 mljrd. EUR, kas ir par 4,9 % vairāk nekā pirms gada. Turpretim šajā laikā ne ES valstu nerezidentu noguldījumi samazinājās par 24,3 %. Bankām, kas strādā ar nerezidentu noguldījumiem, tiek izvirzītas augstākas prasības pret likviditāti un kapitāla pietiekamību. Pārsvarā ar nerezidentu naudas apkalpošanu Latvijā nodarbojas nelielas komerciestādes.

Aplūkojot rezidentu noguldījumu apjomu, var redzēt, ka gada periodā kopumā turpinās pozitīvu dinamiku. 2023. gada 2. ceturksnī pieauguma temps bija 4,3 % salīdzinājumā ar 2022. gada attiecīgo periodu. Šajā laikā bankas bija piesaistījušas rezidentu noguldījumus 18,7 mljrd. EUR apjomā.

6.19. attēls

Kopumā finanšu sektorā, tāpat kā citos sektoros, turpmākā situācijas attīstība lielā mērā būs atkarīga no ekonomiskās situācijas stabilizēšanās reģionā un pasaulē kopumā un no ECB īstenotās politikas pasākumu efektivitātes inflācijas apkarošanā.

6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS

Covid-19 pandēmija izraisīja būtiskas izmaiņas līdz šim īstenotajā fiskālajā politikā, kas ir balstīta uz strukturālā deficīta mērķa, t. i., -0,5 % no IKP, ievērošanu. 2020. gadā ES tika aktivizēta "Stabilitātes un izaugsmes pakta (SIP) vispārējā izņēmuma klauzula", ļaujot ES valstīm palielināt vispārējās valdības budžeta deficītu 2020.–2022. gadā tādā apmērā, cik nepieciešams pandēmijas izraisītā kaitējuma mazināšanai ekonomikā. Ņemot vērā Krievijas iebrukumu Ukrainā un visas ar to saistītās sekas, SIP vispārējā izņēmuma klauzula bija spēkā arī 2023. gadā, kas faktiski nozīmē, ka ES dalībvalstīs fiskālie (budžeta) skaitliskie nosacījumi nav spēkā un ES dalībvalstīm jāievēro ES Padomes rekomendācijas. Vispārējā izņēmuma klauzula tiek atcelta, sākot ar 2024. gadu.

6.3. tabula

Vispārējās valdības budžets										
	mljrd. EUR					procentos pret IKP				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
Ieņēmumi	11,2	11,6	11,5	12,5	13,9	38,5	37,9	38,0	37,5	35,8
Izdevumi	11,5	11,7	12,8	14,9	15,7	39,3	38,4	42,5	44,7	40,4
Bilance	-0,2	-0,1	-1,3	-2,4	-1,8	-0,7	-0,5	-4,5	-7,2	-4,6

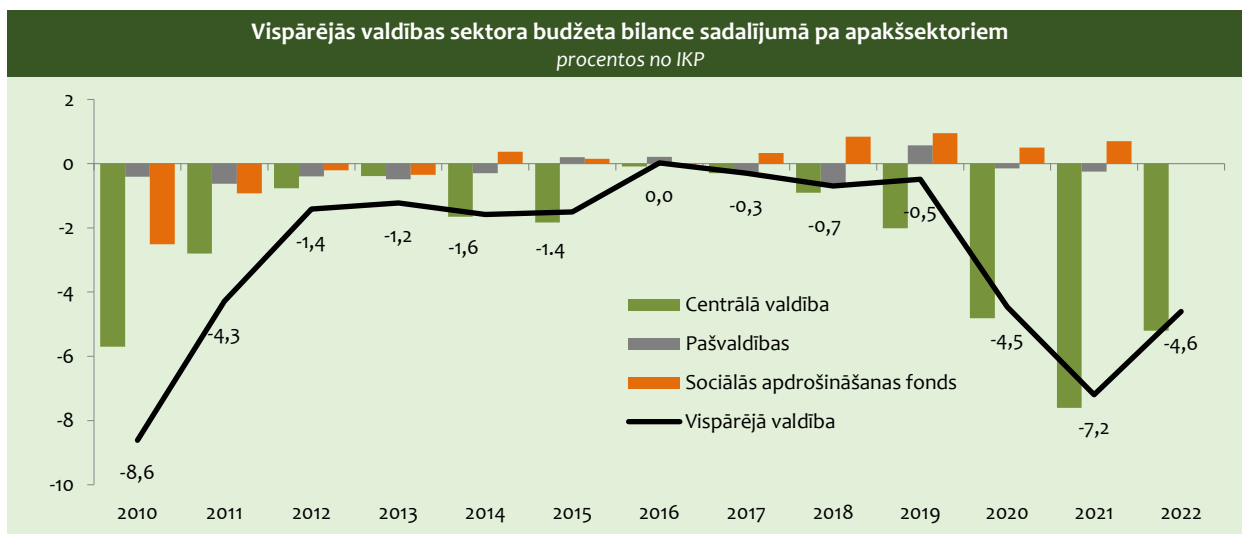
2023. gada ES Padomes rekomendācijās attiecībā uz fiskālo politiku Latvijai tostarp ir ieteikts: "Nodrošināt piesardzīgu fiskālo politiku, jo īpaši ierobežojot valsts finansēto neto primāro izdevumu nominālo pieaugumu 2024. gadā līdz ne vairāk kā 3,0 %. Laikposmā pēc 2024. gada turpināt īstenot vidēja termiņa fiskālo stratēģiju pakāpeniskai un ilgtspējīgai konsolidācijai apvienojumā ar tādām investīcijām un reformām, kas veicina lielāku ilgtspējīgu izaugsmi, lai panāktu piesardzīgu vidēja termiņa fiskālo stāvokli."

Covid-19 pandēmijas ietekmē budžeta deficīts Latvijā 2020. gadā pieauga līdz 4,5 % no IKP jeb 1,3 mljrd. EUR, bet 2021. gadā – līdz 7,2 % no IKP jeb 2,4 mljrd. EUR. 2022. gadā tas nedaudz samazinājās un bija 4,6 % no IKP jeb 1,8 mljrd. EUR (skat. 6.3. tabulu).

Saeima 2023. gada budžetu apstiprināja ar deficītu 4,2 % jeb 1,77 mljrd. EUR apmērā no IKP. Atbilstoši FM novērtējumam, kas tika sagatavots 2023. gada oktobrī, vispārējās valdības budžeta deficīts 2023. gadā tiek prognozēts 2,7 % no IKP, bet ieņēmumi – 37,1 % un izdevumi – 39,8 % apmērā no IKP.

2022. gadā budžeta deficīts bija centrālās valdības budžetā. Ar pārpalikumu tas bija Sociālās apdrošināšanas fondā un pašvaldības budžetā (skat. 6.20. attēlu).

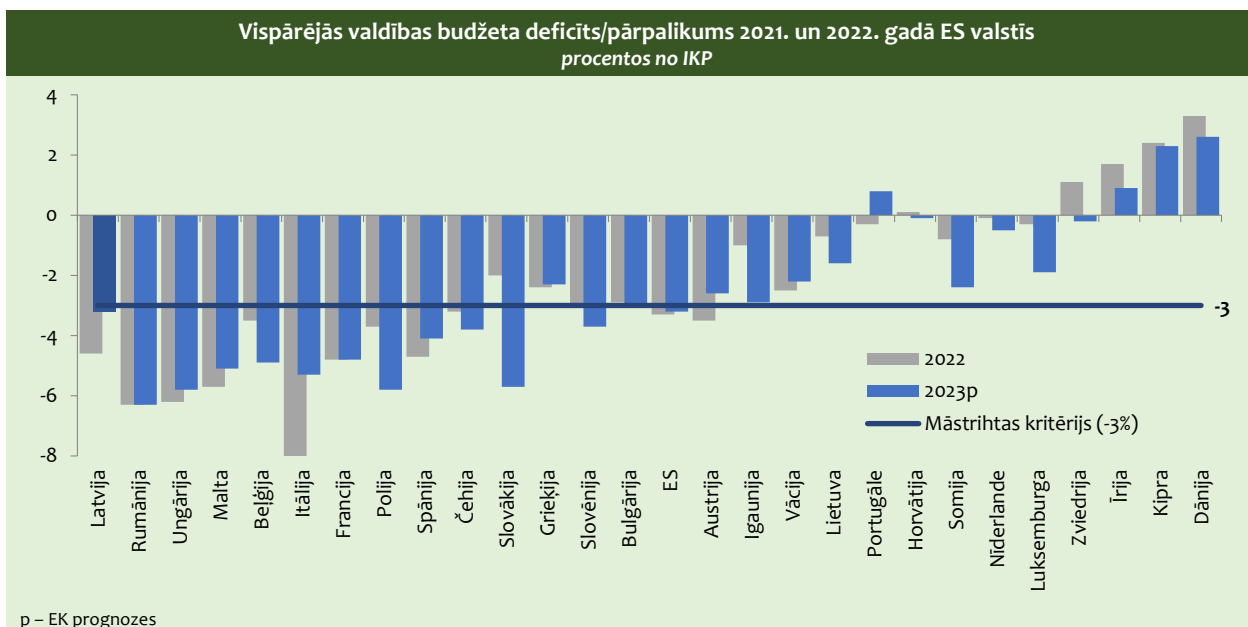
6.20. attēls

Kā redzams 6.21. attēlā, Latvijas budžeta bilance attiecībā pret IKP 2022. gadā uzrādīja augstāku deficītu nekā vidēji ES valstīs. 2022. gadā ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis bija 3,3 % no IKP. Visaugstākais tas bija Itālijā, Rumānijā,

Ungārijā un Maltā (visās 5,7 % un vairāk). Deficīts bija 22 ES dalībvalstīs. Piecās ES dalībvalstīs budžets bija ar pārpalikumu.

6.21. attēls

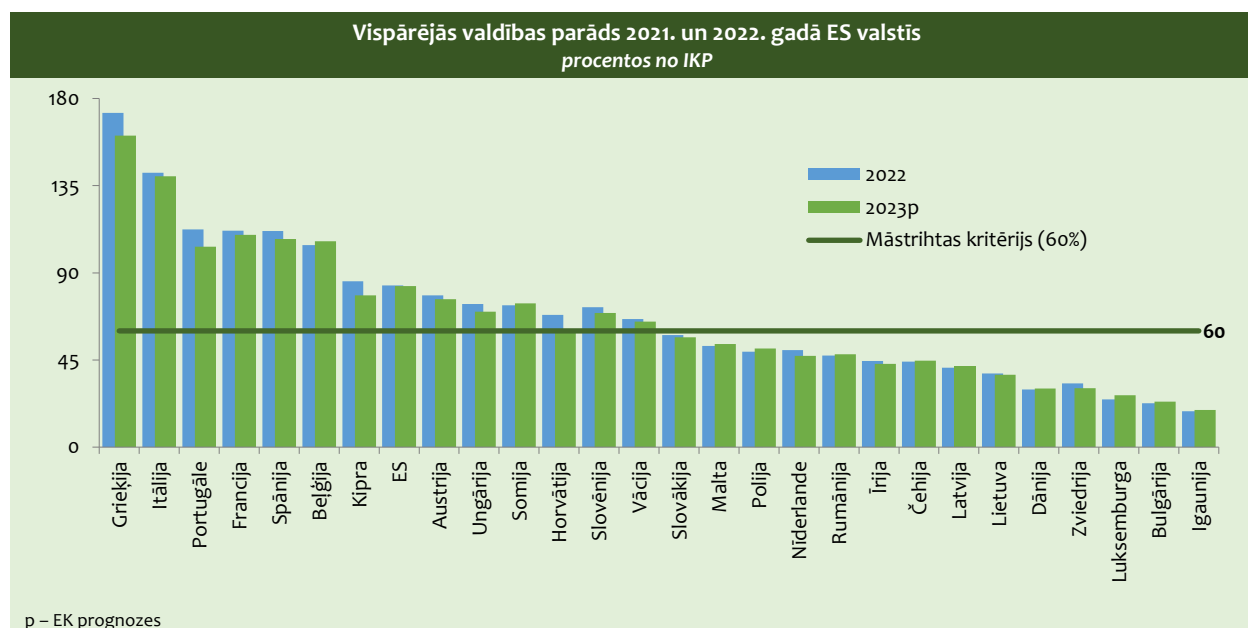

Atbilstoši EK 2023. gada rudens prognozēm ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis 2023. gadā tiek prognozēts 3,2 % apmērā no IKP, bet 2024. gadā – 2,8 %. 2023. gadā vislielākais budžeta deficīts, kas var pārsniegt 5,5 % no IKP, ir gaidāms Rumānijā, Slovākijā, Ungārijā un Polijā.

2023. gada 1. novembrī MK apstiprināja likumprojektu par 2024. gada valsts budžetu. Valsts budžets 2024. gadam sagatavots, ņemot vērā ES fiskālos noteikumus un Fiskālās disciplīnas likuma noteikumus – vispārējās valdības budžeta deficīts 2024. gadā tiek prognozēts 2,8 % apmērā no IKP, bet 2025. gadā – 2,3 % no IKP un 0,9 % no IKP – 2026. gadā. 2024. gadā vispārējās valdības budžeta kopējie ieņēmumi tiek plānoti 17,8 mljrd. EUR apmērā, savukārt izdevumi – 19,1 mljrd. EUR apmērā.

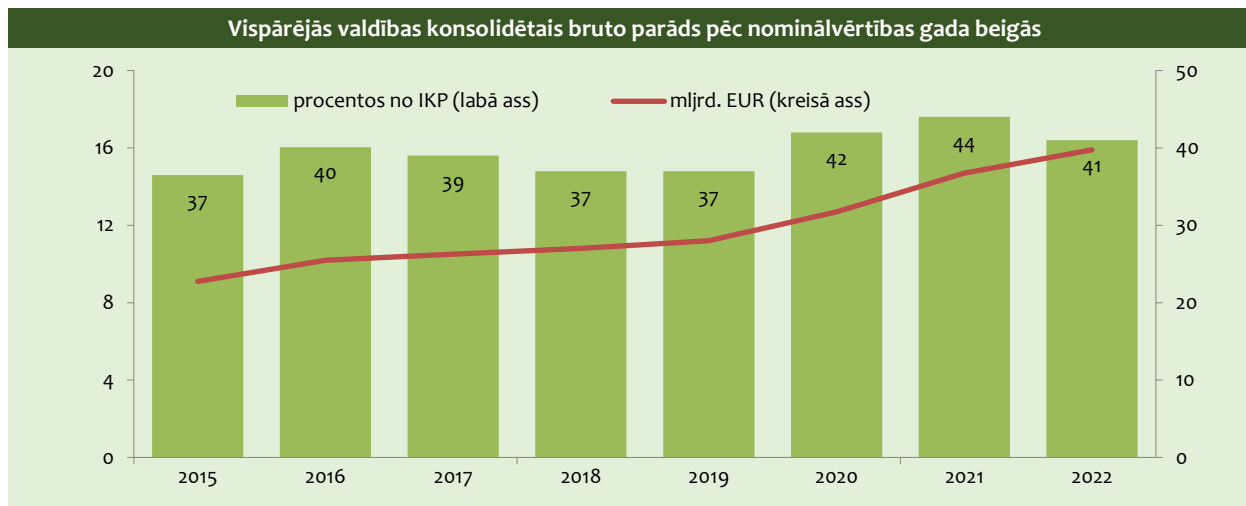
Vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā joprojām ir viens no zemākajiem ES (skat. 6.22. attēlu).

6.22. attēls

2022. gadā ES vidējais valsts parāda līmenis bija 83,5 % no IKP (2021. gadā – 87,4 % no IKP). 13 ES dalībvalstīs 2022. gadā valsts parāds bija lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 60 % no IKP. Lielākais valsts parāds pret IKP 2022. gadā bija fiksēts Grieķijā, Itālijā, Portugālē, Francijā un Spānijā, kur tas pārsniedza 110 % no IKP. Bet mazākais vispārējās valdības parāds pret IKP tika reģistrēts Igaunijā, Bulgārijā un Luksemburgā. Kā rāda EK 2023. gada rudens prognozes, 2023. gadā ES vidējais valsts parāda līmenis nedaudz samazināsies – līdz 83,1 % no IKP, bet 2024. gadā – līdz 82,7 %.

6.23. attēls

Latvijā līdzīgi kā citās ES dalībvalstīs Covid-19 uzliesmojums izraisīja nepieciešamību ievērojamā apmērā nodrošināt finansējumu pandēmijas izraisītās krīzes ietekmes mazināšanai. Valsts parāda apjoms 2020. gadā pieauga līdz 42,0 % no IKP jeb 12,7 mljrd. EUR, un 2021. gadā tas turpināja palielināties līdz 44 % no IKP jeb 14,7 mljrd. EUR. Tā kā nominālā IKP pieaugums augstas inflācijas apstākļos ir straujš, tad 2022. gadā tas attiecībā pret IKP samazinājās līdz 41 %, bet nominālā izteiksmē pieauga līdz 15,9 mljrd. EUR (skat. 6.23. attēlu).

Atbilstoši FM novērtējumam 2023. gadā valsts parāds sagaidāms 39,9 % no IKP. Savukārt 2024. gadam tas tiek prognozēts 41,0 % apmērā no IKP.

Sagaidāms, ka vidējā termiņā Fiskālās disciplīnas likumā noteiktais parāda nosacījums – 60 % no IKP – tiks ievērots un Latvijas vispārējās valdības parāds stabilizēsies līmenī zem 40 % no IKP.

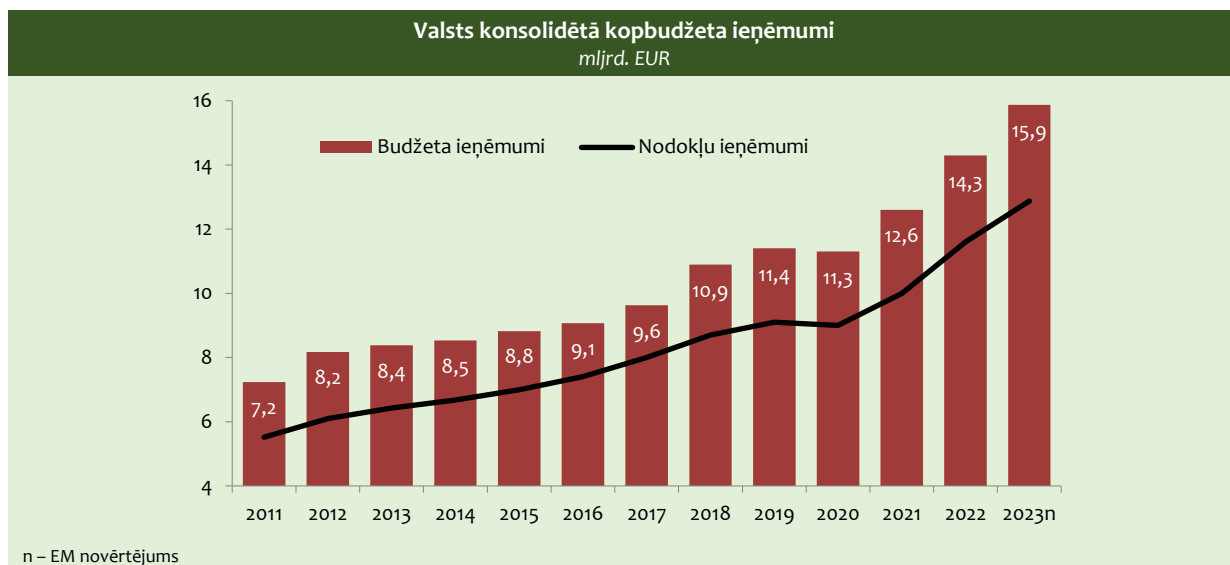
6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI

BUDŽETA IEŅĒMUMI¹

Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai pēc ekonomiskās krīzes, kopš 2011. gada budžeta ieņēmumi ir palielinājušies. No 2010. līdz 2022. gadam **konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi** pieauguši 2,2 reizes. 2022. gadā budžeta ieņēmumi bija 14,3 mljrd. EUR, pieaugot par 1,7 mljrd. EUR salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Budžeta ieņēmumu pieauguma tendence turpinās arī 2023. gadā, un 10 mēnešos tie bija par 10,3 % lielāki nekā 2022. gada attiecīgajā periodā.

¹ Nodaļā izmantoti Valsts kases oficiālie mēnešu pārskatu dati

6.24. attēls

Nodokļu ieņēmumi ir galvenais ieņēmumu postenis, kas veido apmēram 4/5 no visiem budžeta ieņēmumiem. Stabils šo ieņēmumu pieaugums bija vērojams laika periodā no 2011. līdz 2019. gadam. Covid-19 pandēmijas dēļ 2020. gadā bija neliels nodokļu ieņēmumu samazinājums, un kopš 2021. gada atsākās pieauguma tendence.

Nodarbinātības nodokļi pēdējos gados veido aptuveni pusi no visiem nodokļu ieņēmumiem. Pēc Covid-19 pandēmijas izraisītā samazinājuma 2020. gadā nodarbinātības nodokļu ieņēmumi turpmākos gadus pieaug.

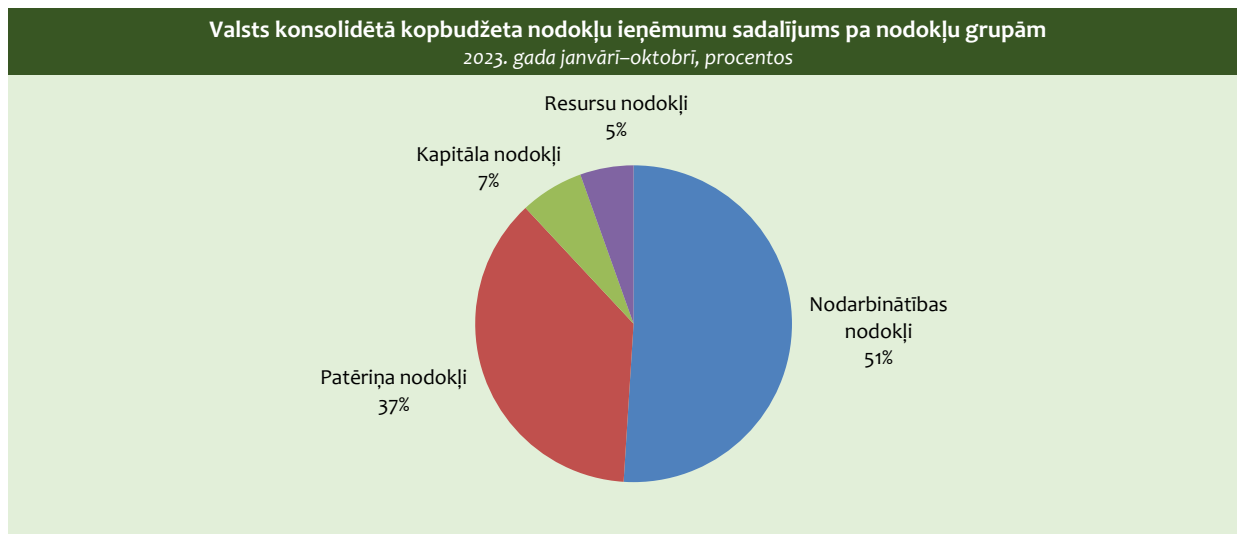
Laika periodā no 2012. līdz 2019. gadam palielinājās iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi, ko lielā mērā noteica situācijas uzlabošanās darba tirgū. Pēc samazinājuma 2020. gadā pozitīvā dinamika 2021. gadā atjaunojās. 2023. gada 10 mēnešos iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi bija par 9,5 % lielāki nekā 2022. gada 10 mēnešos. Savukārt ieņēmumi no valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām 2023. gada 10 mēnešos pieauga par 8,6 %, salīdzinot ar 2022. gada attiecīgo periodu.

6.4. tabula

	Budžeta ieņēmumi						
	procentos no IKP						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 Jan-Sep
Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi	35,7	37,3	37,3	37,7	37,6	36,8	38,9
I. Nodokļu ieņēmumi	29,7	29,7	29,6	29,9	30,1	29,7	31,2
1. Netiešie nodokļi	11,6	12,1	12,3	12,1	11,8	12,3	12,8
– pievienotās vērtības nodoklis	8,1	8,4	8,7	8,5	8,3	9,2	9,8
– akcīzes nodoklis	3,4	3,5	3,5	3,5	3,3	2,9	3,0
– muitas nodoklis	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
2. Ienākuma nodokļi un īpašuma nodoklis	8,7	7,7	7,2	7,5	7,3	7,4	8,2
– uzņēmumu ienākuma nodoklis	1,6	1,0	0,1	0,7	0,8	1,0	1,5
– iedzīvotāju ienākuma nodoklis	6,3	5,9	6,3	6,0	5,8	5,8	6,0
– nekustamā īpašuma nodoklis	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7
3. Sociālās apdrošināšanas iemaksas	8,6	9,1	9,5	9,7	9,4	9,4	10,1
4. Pārējie nodokļi	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6
II. Citi ieņēmumi	6,0	7,6	7,7	7,8	7,6	7,0	7,7

Patēriņa nodokļu ieņēmumi veido mazliet vairāk nekā 1/3 no visiem nodokļu ieņēmumiem. Patēriņa nodokļu ieņēmumi pēdējos gados pieauga privātā patēriņa kāpuma un līdz ar to arī mazumtirdzniecības apgrozījuma pieauguma dēļ. 2023. gada 10 mēnešos patēriņa nodokļa ieņēmumi palielinājās par 11,4 % salīdzinājumā ar 2022. gada attiecīgo periodu.

6.25. attēls

2023. gadā turpinājās akcīzes nodokļa paaugstināšana tabakas izstrādājumiem, elektroniskajās smēķēšanas ierīcēs izmantojamam šķidrumam un tabakas aizstājējproduktiem.

Laika periodā no 2010. līdz 2019. gadam pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi pieauga. Pēc samazinājuma 2020. gadā pieaugums atkal sākās nākamajā gadā. Pieauguma temps 2023. gada 10 mēnešos bija 14,1 %, salīdzinot ar 2022. gada 10 mēnešiem. Līdzīga tendence vērojama arī akcīzes nodokļa patēriņa daļas ieņēmumu jomā, taču ar mazāku pieauguma tempu.

Kapitāla nodokļu ieņēmumi pieauga līdz 2017. gadam. To samazinājumu 2018. un 2019. gadā noteica izmaiņas nodokļu reformas ietvaros uzņēmumu ienākuma nodokļa jomā. 2020. gadā kapitāla nodokļu ieņēmumi atkal sāka palielināties. Ieņēmumi no uzņēmumu ienākuma nodokļa un nekustamā īpašuma nodokļa 2023. gada 10 mēnešos pārsniedz iepriekšējā gada 10 mēnešu rādītāju – attiecīgi par 47,8 % un 3,1 %.

Kopš 2010. gada **resursu nodokļu** ieņēmumi kopumā pieaug. Pieauguma tendences ir vērojamas ieņēmumos gan no dabas resursu nodokļa, gan no akcīzes nodokļa par naftas produktiem un dabasgāzi. Resursu nodokļu ieņēmumi 2023. gada 10 mēnešos bija par 3,5 % lielāki nekā 2022. gada attiecīgajā periodā.

BUDŽETA IZDEVUMI

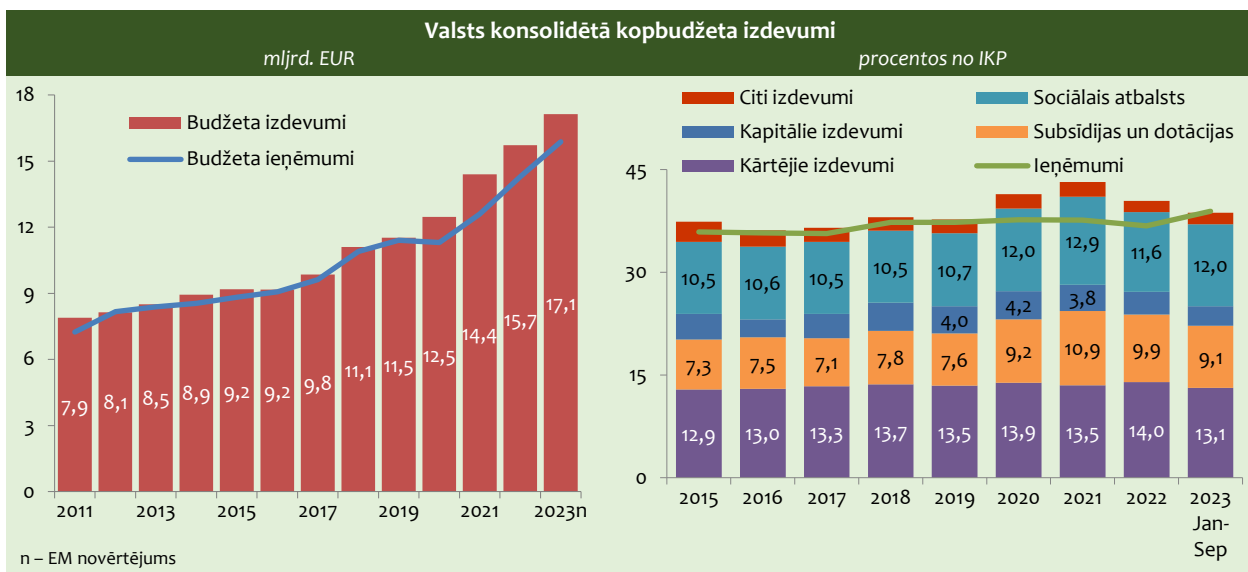
Pēc apjomīgas izdevumu samazināšanas ekonomiskās krīzes laikā kopš 2011. gada **valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi** pakāpeniski pieauga, izņemot 2016. gadu, kad kopbudžeta izdevumi nedaudz samazinājās. 2022. gadā tie bija 15,7 mljrd. EUR, kas bija par 9,2 % lielāki nekā iepriekšējā gadā. Arī 2023. gadā turpinājās pieaugums, 10 mēnešos valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi palielinājās par 6,7 %. Budžeta izdevumu posteņu dinamiku noteica mazāka līdzekļu novirzīšana atbalsta pasākumiem nekā iepriekšējos gados un krietni labāka ES fondu apguve, kā arī pieaugošie izdevumi atlīdzībām. Ievērojami saruka līdzekļu novirzīšana Covid-19 atbalsta pasākumiem, taču saglabājās līdzšinējais atbalsts energoresursu cenu kompensēšanai un Ukrainas atbalstam.

Kopš 2011. gada pieaug **kārtējie izdevumi**. 2023. gada 10 mēnešos šī izdevumu grupa bija par 3,3 % lielāka nekā iepriekšējā gada 10 mēnešos.

Kopš 2016. gada **izdevumi subsīdijām un dotācijām** kopumā palielinās. 2023. gada 10 mēnešos pieauguma tendence turpinās, palielinoties par 7 %, ja salīdzina ar 2022. gada attiecīgo periodu.

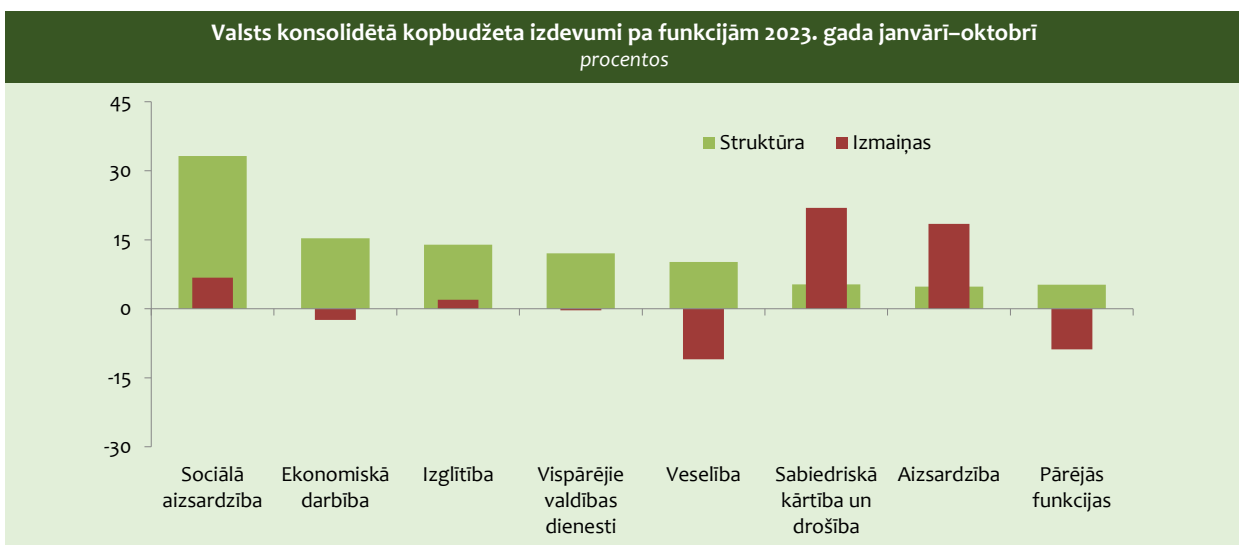
Kapitālo izdevumu pieaugums vērojams kopš 2017. gada. 2023. gada 10 mēnešos šī tendence turpinās, šai izdevumu grupai palielinoties par 17,2 %. To noteica būtiski intensīvāka ES struktūrfondu apguve.

6.26. attēls

Budžeta izdevumus ietekmējošie faktori ir ieviesuši izmaiņas arī izdevumu struktūrā pēc funkcionālajām kategorijām. 2023. gada 10 mēnešos straujākais izdevumu pieaugums vērojams tādās sfērās kā sabiedriskā kārtība un drošība, aizsardzība, kā arī sociālā aizsardzība.

6.27. attēls

6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

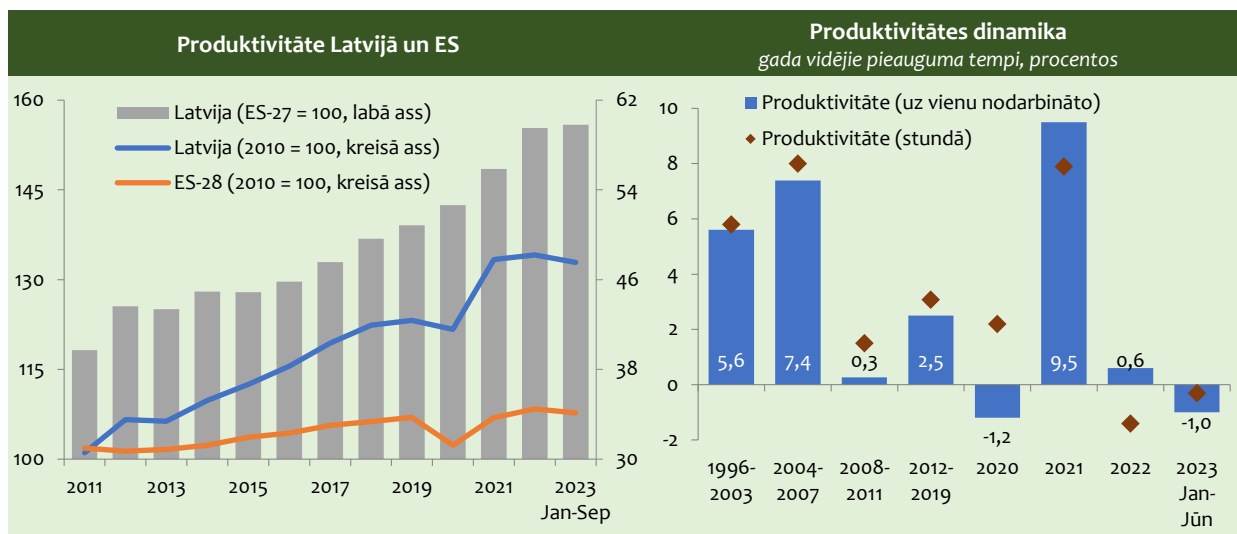
PRODUKTIVITĀTE

Latvijas ekonomikas izaugsmi balsta produktivitātes kāpums. Tomēr ilgtermiņa skatījumā produktivitātes pieauguma tempiem ir tendence sarukt, kamēr darbaspēka izmaksu pieauguma tempi saglabājās noturīgi augsti.

Straujāks produktivitātes pieaugums bija vērojams līdz 2008. gadam, it īpaši pēc Latvijas pievienošanās ES, kas kļuva par nozīmīgu stimulu ārvalstu investīciju ieplūdei. Globālā finanšu krīze produktivitāti ietekmēja negatīvi. Ekonomikas recesijas pirmajos divos gados (2008.–2009. gadā) tā samazinājās par 2,3 %, kas tomēr, salīdzinot ar IKP apjoma kritumu (par

17 %), bija visai nenozīmīga, galvenokārt spēcīgas korekcijas darba tirgū dēļ. Krīzes ietekme nav bijusi ilgstoša, un kopš 2010. gada atkal vērojama pozitīva produktivitātes dinamika. Periodā no 2012. līdz 2019. gadam produktivitāte pieauga vidēji par 2,5 % gadā, kas ir uz pusi lēnāk nekā vidēji 1996.–2007. gadā.

6.28. attēls

Kopš 2020. gada produktivitātes dinamika ir svārstīga. To noteica korekcijas produktu un darba tirgos, reaģējot uz ārējiem satricinājumiem. Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu ietekmē 2020. gadā produktivitāte bija par 1,3 % zemākā līmenī nekā 2019. gadā. Turklāt pandēmijas izraisītās krīzes ietekme uz produktivitātes rādītājiem bija neskaidra. Rēķinot produktivitāti uz vienu nodarbināto, 2020. gadā tā bija samazinājusies par 1,2 %, bet, rēķinot stundas produktivitāti, tā bija palielinājusies par 2,2 %, kas ir tikai nedaudz zemāks rādītājs nekā vidēji pēdējā desmitgadē. Produktivitātes rādītāju izteikti atšķirīgās svārstības Covid-19 pandēmijas pirmajā gadā lielā mērā ietekmēja valsts atbalsts, galvenokārt subsidēto darba algu shēmu veidā, kas sekmēja darba vietu saglabāšanu, samazinoties nostrādātajām stundām.

2021. gadā, mazinoties ierobežojumiem un atjaunojoties ekonomiskām aktivitātēm, Latvijas tautsaimniecībā kopumā produktivitāte (uz vienu nodarbināto) bija par 9,5 % augstākā līmenī nekā pirms gada, bet stundas produktivitāte – par 7,9 %. To galvenokārt veicināja straujš produktivitātes kāpums pakalpojumu nozarēs, ieskaitot tirdzniecības, transporta pakalpojumu un finanšu starpniecības nozari.

Pēc straujā kāpuma produktivitātes pieauguma tempi krasi sabremzējās, un 2022. gadā darba ražīgums (rēķinot uz vienu nodarbināto) tikai par 0,6 % pārsniedza iepriekšējā gada līmeni. Turklāt stundas produktivitāte samazinājās par 1,4 %. Arī 2023. gadā ekonomikas izaugsme bija vāja. Šā gada deviņos mēnešos produktivitāte, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, samazinājās par 1 % (stundas produktivitāte – par 0,3 %). Visvairāk to ietekmēja produktivitātes samazinājums tirdzniecības un apstrādes rūpniecības nozarēs. Produktivitātes samazinājumu šajās nozarēs daļēji kompensēja darba ražīguma kāpums būvniecības nozarē.

Neskatoties uz produktivitātes būtiskām svārstībām un mērenāku nekā iepriekšējos gados dinamiku, Latvijas konverģence ES vidējam produktivitātes līmenim turpinās. IKP uz vienu nodarbināto Latvijas tautsaimniecībā kopumā 2022. gadā sasniedza gandrīz 60 % (74,5 % pēc PPS) no vidējā ES līmeņa. Kopš 2019. gada produktivitātes plaista ar ES vidējo līmeni (pēc PPS) ir samazinājusies par gandrīz 7 procentpunktiem.

Īstermiņā produktivitātes svārstības nosaka izmaiņas produktu, darba un kapitāla tirgos, uzņēmējiem reaģējot uz ārējiem un iekšējiem šokiem (tādiem kā Covid-19 pandēmija, enerģētiskā krīze u. c.) un uz pasākumiem to novēršanai un ekonomikas stabilizācijai. Šo pasākumu ietekme uz produktivitātes ilgtermiņa tendencēm lielā mērā noteiks biznesa modeļu un patērētāju uzvedības maiņu. Pēdējos gados notiek būtiskas izmaiņas darba un produktu tirgos, palielinās digitalizācijas pakāpe (e-pakalpojumi, attālinātais darbs u. c.). Tomēr joprojām pastāv liela neskaidrība par šo izmaiņu noturību un ietekmi uz produktivitātes ilgtermiņa tendencēm. Produktivitātes noturīgi pozitīvo dinamiku lielā mērā noteiks arī strukturālās izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā, tiecoties uz augstākas pievienotās vērtības aktivitātēm un zināšanu ietilpīgām nozarēm.

IZMAKSU UN CENU KONKURĒTSPĒJA

Pēc produktivitātes pieauguma tempiem Latvija ieņem vienu no līderpozīcijām ES dalībvalstīs, tomēr darbaspēka izmaksas ir augušas straujāk nekā produktivitāte, tādējādi vājinot Latvijas uzņēmēju konkurētspēju izmaksu jomā. Par izmaksu konkurētspējas mazināšanās risku kāpumu liecina arī nominālās darbaspēka vienības izmaksu (ULC)¹ pieaugums.

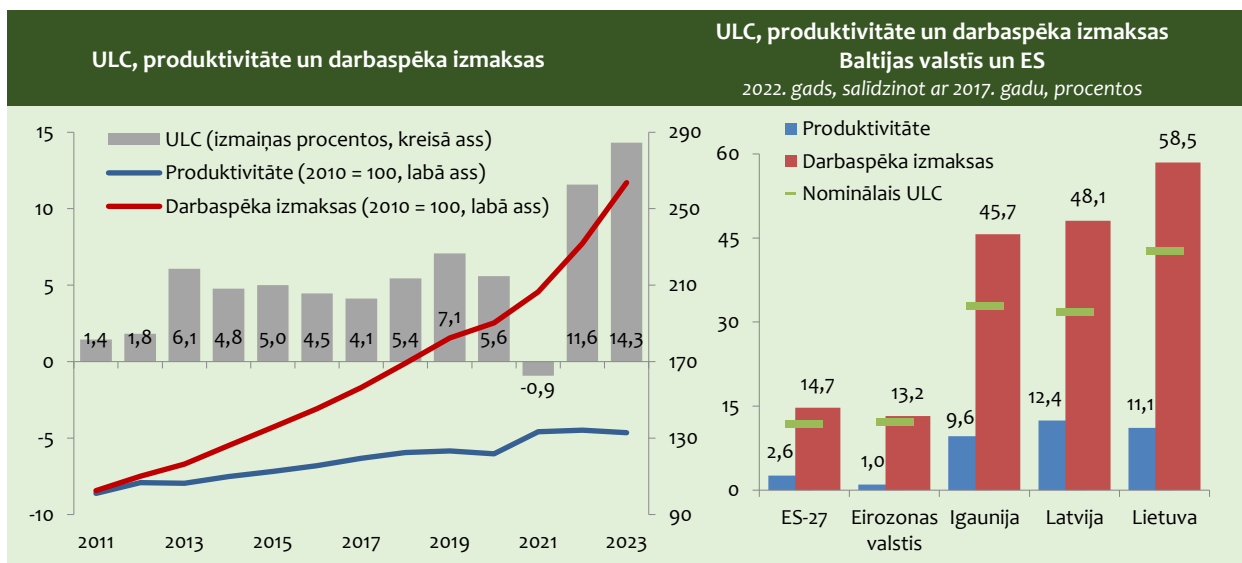
Latvijai ilgstoši bija raksturīgi, ka ekonomikas izaugsmes gados produktivitātes un darbaspēka izmaksu plaisa palielinās, kamēr recesijā tā kļūst mazāka. Tomēr kopš 2021. gada, neskatoties uz ekonomisko aktivitāšu mazināšanos un produktivitātes lēno kāpumu, darbaspēka izmaksas turpināja strauji pieaugt. Tas liecina par augošo darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstību.

Pēdējos gados pirms Covid-19 pandēmijas bija vērojama īpaši spēcīga nominālā ULC dinamika. 2019. gadā, salīdzinot ar 2015. gadu, ULC palielinājās par 4,3 %, ko noteica gandrīz četras reizes straujāks darbaspēka izmaksu (nominālā izteiksmē) kāpums iepretim produktivitātes pieaugumam. Darbaspēka izmaksu kāpumu līdz 2019. gadam ietekmēja gan algu konverģences procesi ES darba tirgū, gan arī kopumā saspīlētā situācija Latvijas darba tirgū, kas veidojās pieaugošās darbaspēka nepietiekamības dēļ.

ULC turpināja pieaugt arī Covid-19 pandēmijas gados. Ekonomisko aktivitāšu samazināšanās dēļ darbaspēka izmaksas 2020. gadā palielinājās lēnāk nekā pirms gada – par 4,3 % (2019. gadā – par 7,8 %). Lai gan darbaspēka izmaksu kāpums bija mērenāks, tomēr produktivitātes krituma (par 1,2 %) dēļ ULC palielinājās par 5,6 %. 2021. gadā darbaspēka izmaksas turpināja strauji augt, par 8,5 % pārsniedzot iepriekšējā gada līmeni. Tas neradīja spiedienu uz darbaspēka vienības izmaksām, jo produktivitātes kāpums bija straujāks, un ULC samazinājās par gandrīz 1 %.

2022. gadā darbaspēka izmaksu pieauguma tempi paātrinājās vēl vairāk. Darba ņēmēju atalgojums palielinājās par 12,2 %, un, produktivitātei saglabājoties iepriekšējā gada līmenī, tas būtiski pasliktināja izmaksu konkurētspējas rādītāju. Nominālais ULC palielinājās par 11,6 %, kas bija straujākais kāpums pēdējos desmit gados. Arī 2023. gadā darbaspēka izmaksas strauji aug. Šā gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, darbaspēka izmaksas pieauga par 13,8 %, būtiski pārsniedzot produktivitātes dinamiku.

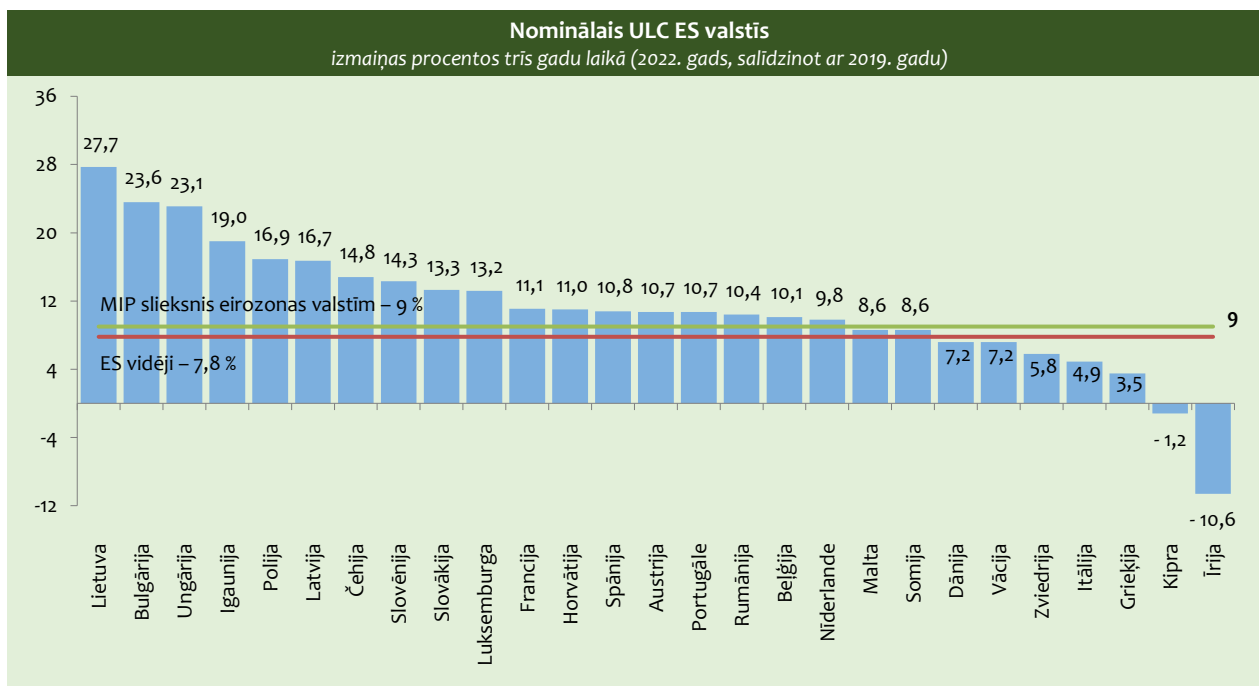
6.29. attēls

Baltijas kaimiņvalstīs nominālais ULC pēdējos trīs gados pieaug straujāk nekā Latvijā. 2022. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, nominālais ULC Latvijā pieauga par 16,7 %, Igaunijā – par 19 % un Lietuvā – par 27,7 %. Kopumā Baltijas valstīs ULC pieaugums ir daudz straujāks nekā vidēji ES (7,8 %), un šim rādītājam ir būtiski pārsniegts ES brīdināšanas mehānisma (MIP) noteiktais sliekšnis (9 %) (detalizētāku informāciju skat. 6.8. nodaļā).

¹ ULC ir attiecība starp darbaspēka izmaksām un produktivitāti. Ja produktivitāte aug straujāk par algām, tad ULC samazinās, kas liecina par to, ka valsts izmaksu konkurētspēja palielinās, un pretēji.

6.30. attēls

Izmaksu konkurētspējas mazināšanas riski vērojami gan ražošanas, gan tirgus pakalpojumu nozarēs. Darbaspēka izmaksu dinamika pirms Covid-19 pandēmijas pēdējos piecos gados (2015.–2019. gadā) abās minētajās nozaru grupās bija ļoti līdzīga – ik gadu vidēji par gandrīz 7,2 % un 8,1 %, tomēr produktivitāte ražošanas nozarēs pieauga nedaudz straujāk nekā pakalpojumu nozarēs – attiecīgi par 2,7 % un 2,4 %. Tāpēc arī nominālais ULC pieaugums ražošanas nozarēs bija mērenāks.

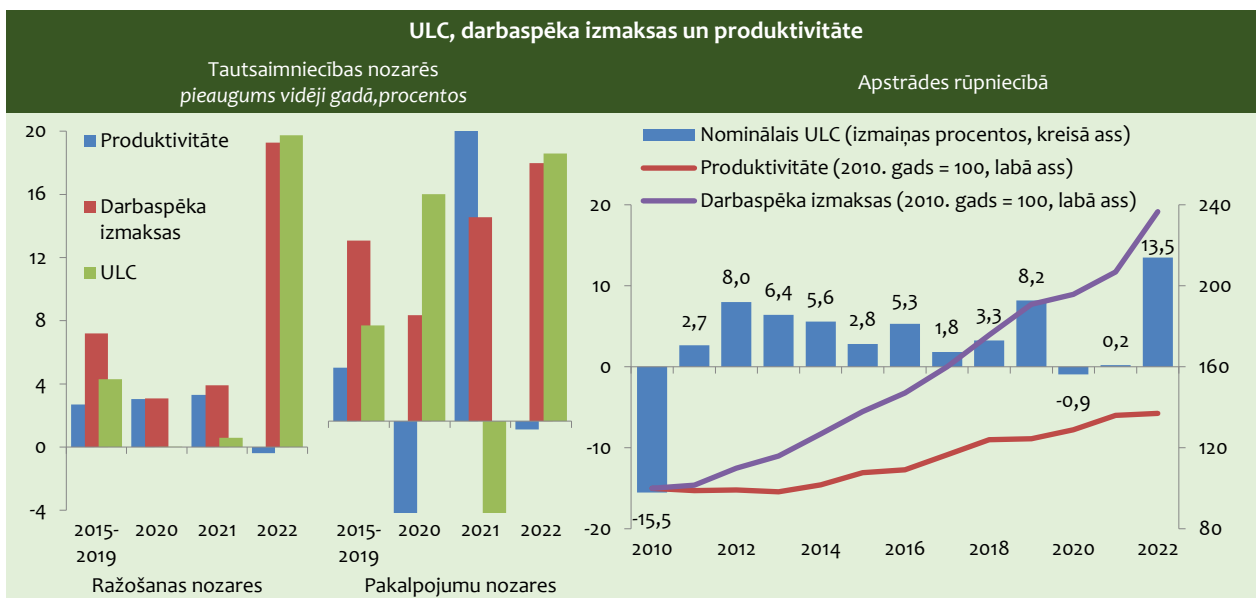
Ar Covid-19 pandēmijas un Krievijas karu Ukrainā saistītais šoks vairāk ietekmēja produktu tirgu, nevis darba tirgu. Trīs gadu laikā (2020.–2022. gadā) darbaspēka izmaksas (rēķinot faktiskajās cenās) gan ražošanas, gan tirgus pakalpojumu nozarēs pieauga par 17,6 %. Lai gan produktivitātei kopumā bija pozitīva dinamika, preču ražošanas nozarēs tā bija gandrīz trīs reizes lēnāka un nespēja kompensēt darbaspēka izmaksu kāpumu. Nominālās darbaspēka vienības izmaksas palielinājās 2022. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu pieauga par 20,5 %. Tirgus pakalpojumu nozarēs produktivitātes pieauguma tempu atpalcība no darbaspēka izmaksu dinamikas bija mērenāka nekā ražošanas nozarēs, un arī ULC pieauga lēnāk (par 14%). Lielākais nominālā ULC kāpums trijos gados bija būvniecībā, lauksaimniecībā, ieguves rūpniecībā, informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē. Savukārt finanšu pakalpojumos produkcijas vienības darbaspēka izmaksas 2022. gadā bija zemākā līmenī nekā 2019. gadā – galvenokārt nodarbināto skaita samazinājuma dēļ.

Apstrādes rūpniecībā produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieauguma tempu plaisa ir nedaudz mērenāka nekā vidēji tautsaimniecībā. Tomēr nominālā ULC ikgadējās izmaiņas ir visai svārstīgas, ko lielā mērā ietekmē preču tirgus konjunktūras faktori, turpretī darbaspēka izmaksām ir noturīga augšup vērsta dinamika. Pēdējo piecu gadu laikā pirms Covid-19 pandēmijas (2015.–2019. gadā) darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecībā palielinājās divas reizes straujāk nekā produktivitāte.

2020. gadā produktivitāte pieauga straujāk nekā darbaspēka izmaksas – attiecīgi par 3,6 % un 2,6 %, samazinot produkcijas vienības nominālās darbaspēka izmaksas par gandrīz 1 %. Tas liecina, ka Covid-19 pandēmijas ierobežojošo pasākumu ietekmē nodarbināto skaita izmaiņas bija spēcīgākas nekā ražošanas apjomu samazinājums, bet darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecības nozares uzņēmumos turpināja palielināties.

2021. gadā apstrādes rūpniecībā produktivitātes dinamika bija nedaudz mērenāka par darbaspēka izmaksu dinamiku. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, produktivitāte nozarē pieauga par 5,4 %, bet darbaspēka izmaksas – par 5,7 %. Salīdzinoši vienmērīgs produktivitātes un darbaspēka izmaksu kāpums noturēja nozares izmaksu konkurētspēju iepriekšējā gada līmenī – nominālais ULC palielinājās tikai par 0,2 %. Savukārt 2022. gadā tendences ir krasi mainījušās – nominālais ULC apstrādes rūpniecībā pieauga par 13,5 %, ko galvenokārt noteica straujš darbaspēka izmaksu kāpums (par 14,4 %).

6.31. attēls

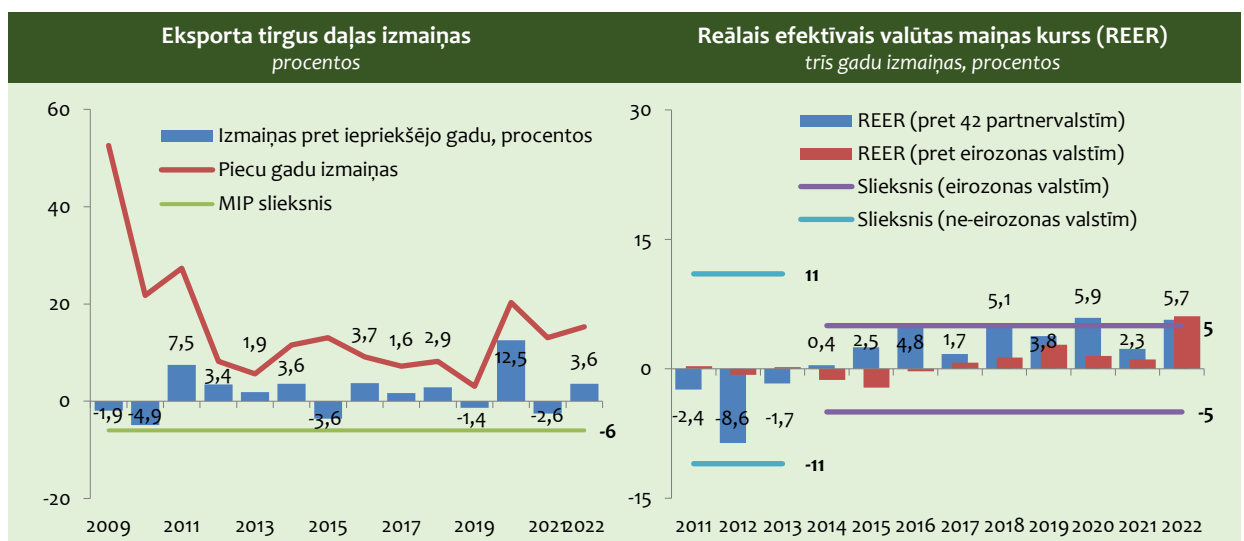

Darbaspēka izmaksu dinamika Latvijas apstrādes rūpniecībā būtiski pārsniedz ES vidējos darbaspēka izmaksu un nominālā ULC pieauguma tempus. Ņemot vērā to, ka ES valstis ir Latvijas galvenie tirdzniecības partneri, šādas tendences mazina Latvijas ražotāju konkurētspēju izmaksu jomā.

Reālais efektīvais valūtas maiņas kurss (REER) pieaug. Patēriņa cenu indeksā (PCI) balstītais REER pret 42 tirdzniecības partnervalstīm pēdējos trijos gados (2019.–2022. gadā) pieauga par 5,7 %, kas ir nedaudz lielāks par MIP noteikto sliekšni. Tomēr jāatzīmē, ka eksporta daļas kāpums vienlaikus ar darbaspēka izmaksu straujo pieaugumu nozīmē to, ka algu kāpums tikai daļēji tiek kompensēts cenās.

Neskatoties uz izmaksu konkurētspējas rādītāju negatīvo tendenci, Latvijas eksporta tirgus daļas ilgtermiņa dinamika uzlabojas. Piecos gados (2018.–2022. gadā) Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos pieauga par 15,3 %, ko lielā mērā ietekmēja 2020. gada pozitīvās izmaiņas preču eksporta tirgū. Kopš 2018. gada Latvijas daļa preču eksporta tirgū palielinājās par gandrīz 20 %, savukārt pakalpojumu eksporta tirgū – par 5,5 %, ko galvenokārt noteica tirgus daļas samazinājums 2019. un 2021. gadā, attiecīgi par 3,4 % un 4,7 %, pandēmijas izplatības ierobežojumu dēļ.

6.32. attēls

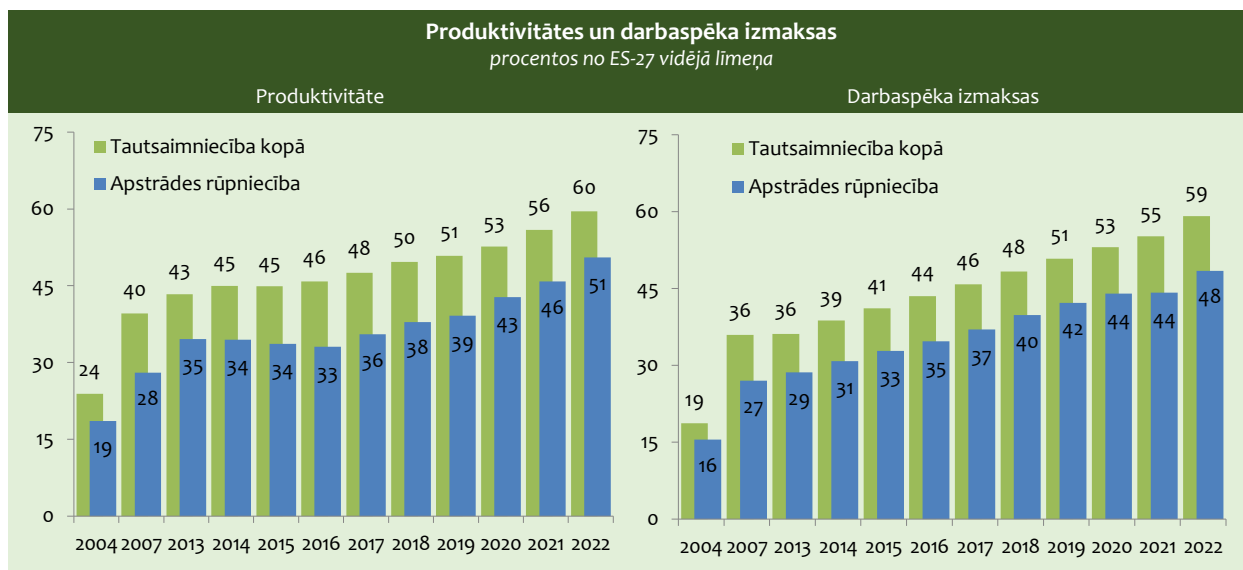

Lai arī Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos pieaug, tomēr konkurētspējas mazināšanās riski joprojām ir ļoti lieli. Ilgtermiņā darbaspēka izmaksu pieaugums, kas netiks kompensēts ar atbilstošu produktivitātes kāpumu, var negatīvi

ietekmēt uzņēmumu konkurētspēju un samazināt peļņas daļu, ko uzņēmēji būs spiesti koriģēt, lai saglabātu cenu konkurētspēju ārējos tirgos.

Darbspēka izmaksas Latvijā ir vienas no zemākajām ES dalībvalstīs. 2022. gadā darbspēka izmaksas uz vienu nodarbināto tautsaimniecībā kopumā Latvijā bija gandrīz 59 % no ES vidējā līmeņa, tostarp apstrādes rūpniecībā – 48,4 %. Salīdzinot ar 2019. gadu, 2022. gadā darbspēka izmaksu plaisa ir samazinājusies par 8,3 procentpunktiem (apstrādes rūpniecībā – par 6,2 procentpunktiem), savukārt pēc produktivitātes rādītāja tautsaimniecībā kopumā tā samazinājās par 8,7 procentpunktiem (apstrādes rūpniecībā – par 11,4 procentpunktiem). Tas nozīmē, ka algu un produktivitātes konverģences process tautsaimniecībā kopumā ir bijis vienāds, bet apstrādes rūpniecībā pēdējos gados straujāks ir produktivitātes konverģences temps.

6.33. attēls

Produktivitātes lēnās dinamikas apstākļos darbspēka izmaksu kāpums rada būtisku spiedienu uz Latvijas uzņēmēju izmaksu konkurētspēju. Ekonomisko aktivitāšu vājināšanās ir maz ietekmējusi stāvokli darba tirgū. Tas liecina, ka darbspēka trūkuma problēma ir aktuāla uzņēmējiem un, neraugoties uz ekonomisko aktivitāšu palēnināšanos, tiek saglabātas darba vietas. Savukārt augstās inflācijas spiediena rezultātā algas turpina pieaugt. Šīs tendences arvien vairāk palielina plaisu starp produktivitātes un darbspēka izmaksām. Produktivitātes palielināšana ir galvenais konkurētspēju noteicošais faktors, un tās noturīgi pozitīvo dinamiku lielā mērā noteiks strukturālās izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā virzībā uz augstākas pievienotās vērtības aktivitātēm un zināšanu ietilpīgām nozarēm

6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS

Atbilstoši 2011. gadā pieņemtajiem ekonomiskās un fiskālās politikas uzraudzības noteikumiem ES līdzās pārmērīgā budžeta deficīta procedūrai tika izveidota arī **makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūra** (MNNP). Procedūras mērķis ir identificēt nelīdzsvarotību, kas kavē dalībvalstu ekonomikas vienmērīgu attīstību, un ierosināt atbilstošu politisko reakciju. MNNP ieviešana ir iekļauta ekonomikas politikas koordinēšanas Eiropas semestrī (skat. 9.1. nodaļu), lai nodrošinātu saskaņotību ar analīzēm un ieteikumiem, kas sniegti saskaņā ar citiem ekonomikas uzraudzības instrumentiem.

2023. gada 21. novembrī EK publicēja 2024. gada **“Brīdināšanas mehānisma ziņojumu”¹** (BMZ), kurā identificētas valstis ar pārmērīgu nelīdzsvarotību vai nelīdzsvarotību – Kipra, Francija, Vācija, Grieķija, Itālija, Ungārija, Nīderlande, Portugāle, Rumānija, Spānija un Zviedrija. Slovēnijai ir konstatēti riski, ka var izveidot jauna nelīdzsvarotība/nesabalansētība. Šīm valstīm ir noteiktas padziļinātās pārbaudes. Dažām valstīm kā Čehija, Igaunija, Latvija, Lietuva un Luksemburga, kuras

¹ Ziņojums pieejams: https://commission.europa.eu/publications/2024-european-semester-alert-mechanism-report_en.

2023. gada pavasarī tika padziļināti analizētas atsevišķās tēmās, turpmāka izpēte nav nepieciešama, jo makroekonomiskā situācija ir normalizējusies, bet citām valstīm kā Bulgārija, Horvātija, Dānija un Polija vēl ir jāturpina atsevišķu tēmu izpēte.

Latvijas rezultātu apkopojums liecina, ka 2022. gadā četri rādītāji pārsniedza indikatīvos sliekšņus, proti, reālais efektīvais valūtas kurss, nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss, ekonomiski aktīvā darbaspēka līmenis un jauniešu bezdarba līmenis (skat. 6.5. tabulu).

6.5. tabula

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāju saraksts Latvijai							
	Robežvērtības	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ārējā nelīdzsvarotība un konkurētspēja							
Tekošā konta bilance (% no IKP, 3 gadu vidējais)	-4 % / 6 %	0,7	0,9	0,2	0,7	-0,5	-1,9
Neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (% no IKP)	-35 %	-51,1	-45,1	-40,1	-34,0	-27,3	-26,5
Reālais efektīvais valūtas kurss – 42 tirdzniecības partneri, SPCI deflatori (% izmaiņas 3 gadu laikā)	±5 %* / ±11 %	1,7	5,1	3,7	5,9	2,3	5,7
Eksporta tirgus daļa – % no pasaules eksporta (% izmaiņas 5 gadu laikā)	-6 %	7,2	8,2	3,1	20,3	13,1	15,3
Nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss (% izmaiņas 3 gadu laikā)	9 %* / 12 %	14,2	14,7	17,5	19,2	12,0	16,7
Iekšējās nesabalansētības							
Mājokļu cenu indekss (% izmaiņas gadā, deflēts)	6 %	5,3	6,3	5,5	3,5	7,2	-1,0
Privātā sektora kredītplūsma (izteikta % no IKP, konsolidēta)	14 %	2,8	-0,2	1,1	-1,8	0,9	3,0
Privātā sektora parāds (izteikts % no IKP, konsolidēts)	133 %	75,6	69,8	66,4	65,2	58,5	52,5
Vispārējās valdības parāds (izteikts % no IKP)	60 %	38,9	37,0	36,7	42,2	44,0	41,0
Bezdarba līmenis (3 gadu vidējais rādītājs)	10 %	9,4	8,6	7,5	7,3	7,3	7,5
Finanšu sektora saistības kopā (% izmaiņas gadā)	16,5 %	6,2	-3,5	4,6	10,6	13,3	4,1
Nodarbinātības rādītāji							
Ekonomiski aktīvā darbaspēka līmenis – no visiem iedzīvotājiem, kuru vecums ir no 15 līdz 64 gadiem (izmaiņas 3 gadu laikā procentpunktos)	-0,2 procentpunkti	2,5	1,9	1,1	1,1	-1,8	-0,5
Ilgtermiņa bezdarba līmenis – no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, kuru vecums ir no 15 līdz 74 gadiem (izmaiņas 3 gadu laikā procentpunktos)	0,5 procentpunkti	-1,5	-1,5	-1,7	-1,2	-1,1	-0,7
Jauniešu bezdarba līmenis – no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, kuru vecums ir no 15 līdz 24 gadiem (izmaiņas 3 gadu laikā procentpunktos)	2 procentpunkti	-2,6	-4,1	-4,8	-2,1	2,6	2,6
* Eurozonas valstīm Piezīme. Izceltie skaitļi pārsniedz brīdināšanas mehānismā noteiktās robežvērtības jeb sliekšņus. Avots: MNNP procedūras rādītāji, Eurostat							

BMZ ir atzīmēts, ka atbilstoši EK prognozēm Latvijas reālā IKP kritums 2023. gadā var sasniegt 0,2 %, bet 2024. gadā sekot reālā IKP pieaugums par 2,4 %.

Ir novērots straujš nominālās inflācijas samazinājums no 22 % maksimuma 2022. gada septembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada septembri, uz 2,4 % 2023. gada oktobrī salīdzinājumā ar iepriekšējā gada oktobri.

Ārējo ilgtermiņu ietekmē tekošā konta deficīts, kas saglabājas salīdzinoši liels. Tas palielinājās no 3,9 % no IKP 2021. gadā līdz 4,7 % 2022. gadā, bet sagaidāms, ka tas samazināsies līdz 4,2 % 2023. gadā un līdz 3,2 % 2024. gadā, ko veicinās preču bilances un kapitāla konta uzlabojumi. Neto starptautisko investīciju pozīcija (NIIP) 2022. gadā kopumā saglabājās stabila un bija -27 % no IKP. Latvijas saistības lielā mērā sastāv no valsts obligācijām un ārvalstu tiešajiem ieguldījumiem, kuru apjoms pārsniedz citu finanšu instrumentu apjomu.

Izmaksu konkurētspējas problēmas nemazinās. Nominālās darbaspēka vienības izmaksas jau vairākus gadus strauji pieaug, īpaši strauji tieši 2022. gadā. Paredzams, ka 2023. gadā vienības darbaspēka izmaksas turpinās pieaugt līdzīgā tempā, ko veicinās liels algu pieaugums darbaspēka trūkuma apstākļos. 2024. gadam tiek prognozēta vienības darbaspēka izmaksu pieauguma tempu sabremzēšanās. Uz SPCI balstītais reālais efektīvais valūtas kurss ievērojami palielinājās 2022. gadā, palielinoties inflācijai iekšzemē.

Nefinanšu uzņēmumu parāda un mājsaimniecību parāda attiecība pret IKP ir zema un 2022. gadā turpināja samazināties. Nefinanšu uzņēmumu parāda attiecība 2023. gada pirmajā pusē kopumā nemainījās, savukārt mājsaimniecību parāds turpināja samazināties.

Mājokļu cenu pieaugums 2022. gada pirmajā pusē paātrinājās, bet pēc tam samazinājās. Tiek lēsts, ka nesenā pieauguma rezultātā mājokļu cenas ir pārvērtētas par 12%.

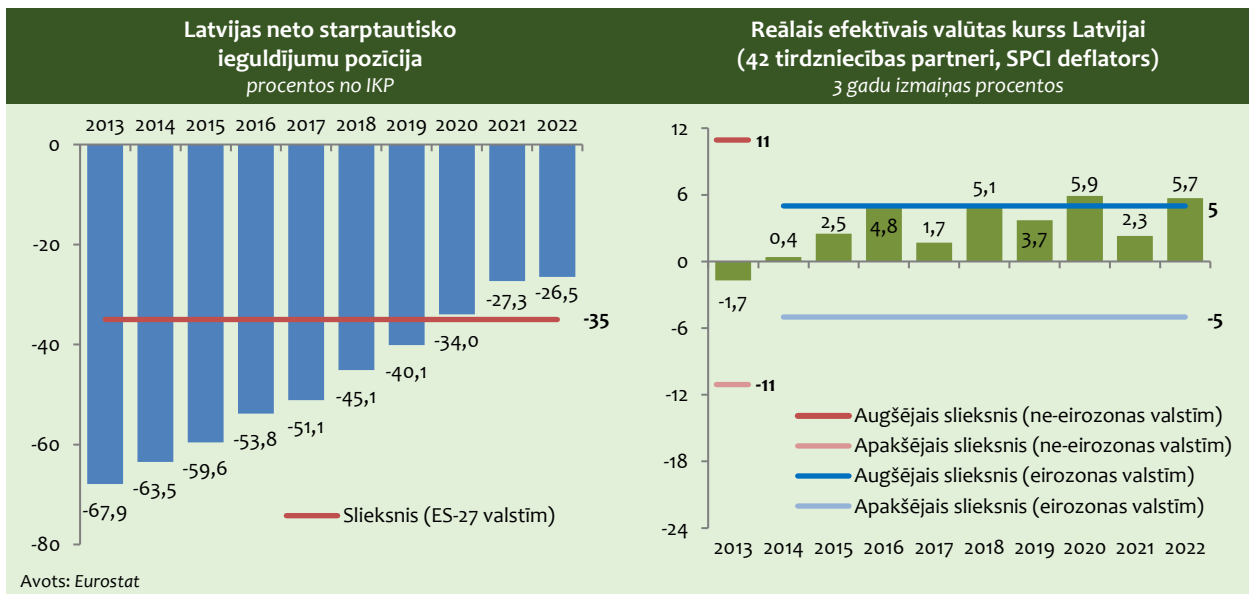
Banku sektors ir stabils un labi kapitalizēts. Banku rentabilitāte 2022. gadā uzlabojās un ir tuvu ES vidējam rādītājam. 2023. gada pirmajā ceturksnī ienākumus neņesošo kredītu rādītājs samazinājās līdz 1,3 %. Kredītu dinamika ir pieņemama.

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāji (gan pamatsarakstā, gan papildu sarakstā iekļautie) ir izvēlēti tā, lai vislabāk un visdrīzāk brīdinātu par katru iespējamu nelīdzsvarotību makroekonomikā, turklāt palīdzētu raksturot ekonomikā notiekošos procesus.

Ārējo nelīdzsvarotību un konkurētspēju raksturo tekošā konta bilance, neto starptautisko ieguldījumu pozīcija, reālais efektīvais valūtas kurss, eksporta tirgus daļa un nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss.

Latvijas tekošā konta bilances trīs gadu vidējais rādītājs nepārsniedz sliekšņus. No 2017. gada līdz 2020. gadam, to ieskaitot, tas bija pozitīvs. Starp valstīm, kurās tekošā konta bilances trīs gadu vidējais rādītājs 2022. gadā pārsniedza augšējo sliekšni, bija Dānija, Nīderlande, Luksemburga, Vācija un Īrija, bet apakšējo sliekšni pārsniedza Kipra, Grieķija, Rumānija un Ungārija.

6.34. attēls

Latvijai neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (NSIP) kopš 2020. gada vairs nepārsniedz sliekšni (skat. 6.34. attēlu). Tikmēr 2022. gadā NSIP pārsniedza sliekšni Rumānijai, Ungārijai, Spānijai, Slovākijai, Portugālei, Kiprai, Īrijai un Grieķijai. ĀTI tiek uzskatīts par drošāko no ārvalstu kapitāla piesaistes veidiem, kas ir iekļauti NSIP. 2022. gadā ĀTI bija 40 % no kopējā piesaistītā ārvalstu kapitāla Latvijā.

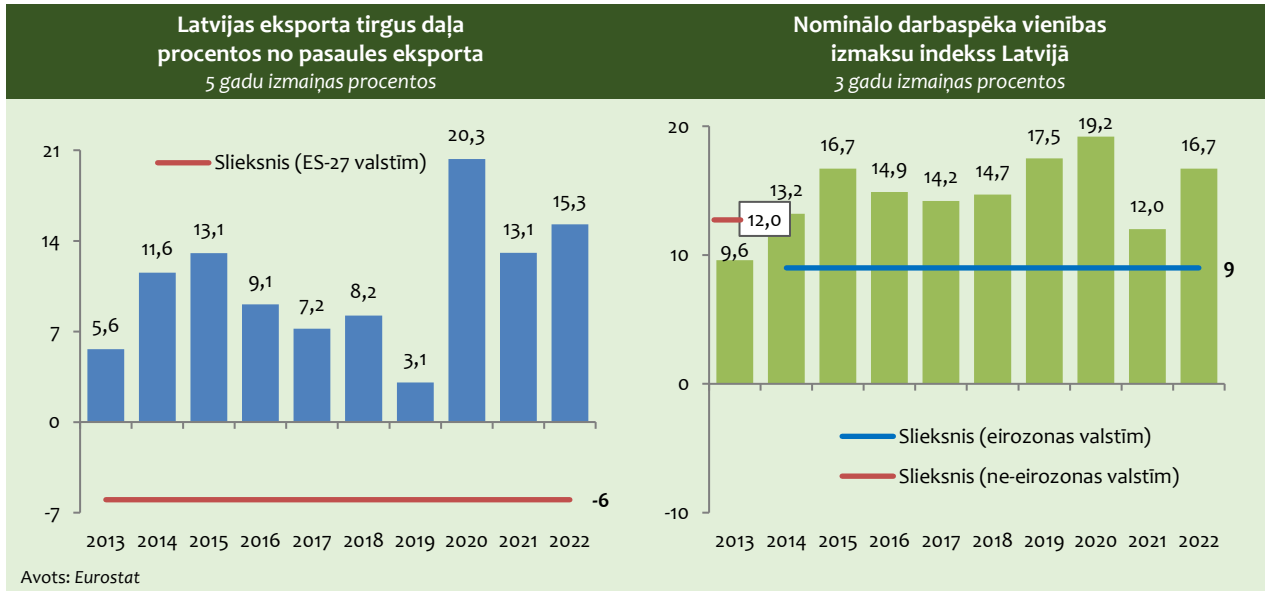
Līdz 2020. gadam Latvijai nebija konstatēta reālā efektīvā valūtas kursa trīs gadu izmaiņu sliekšņu pārneigšana ne pirms, ne pēc pievienošanās eurozonai. Tomēr 2020. gadā un 2022. gadā tās pārsniedza augšējo sliekšni, un, precizējot iepriekšējo gadu datus, tika konstatēts, ka arī 2018. gadā augšējais sliekšnis bija pārsniegts (skat. 6.34. attēlu). No ES-27 valstīm 2022. gadā vēl arī Bulgārijai, Igaunijai, Lietuvai un Čehijai reālā efektīvā valūtas kursa trīs gadu izmaiņas pārsniedza sliekšņus.

2021. gadā Latvijas eksporta tirgus daļas nedaudz samazinājās, bet 2022. gadā atkal palielinājās, līdz ar to arī 2022. gadā eksporta tirgus daļas piecu gadu izmaiņu rādītājs procentos mazliet pieauga (skat. 6.35. attēlu) un bija viens no

augstākajiem starp ES-27 valstīm. Tikmēr Vācijai, Francijai, Itālijai, Spānijai, Čehijai un Slovākijai šis rādītājs bija zem - 6 % sliekšņa.

Kopš Latvijas pievienošanās eirozonai 2014. gadā nominālo darbaspēka vienības izmaksu indekss pārsniedz sliekšni, kas noteikts eirozonas valstīm (skat. 6.35. attēlu). 2022. gadā šā rādītāja sliekšņus pārsniedza vēl 12 eirozonas un 4 ne-eirozonas ES-27 valstis.

6.35. attēls

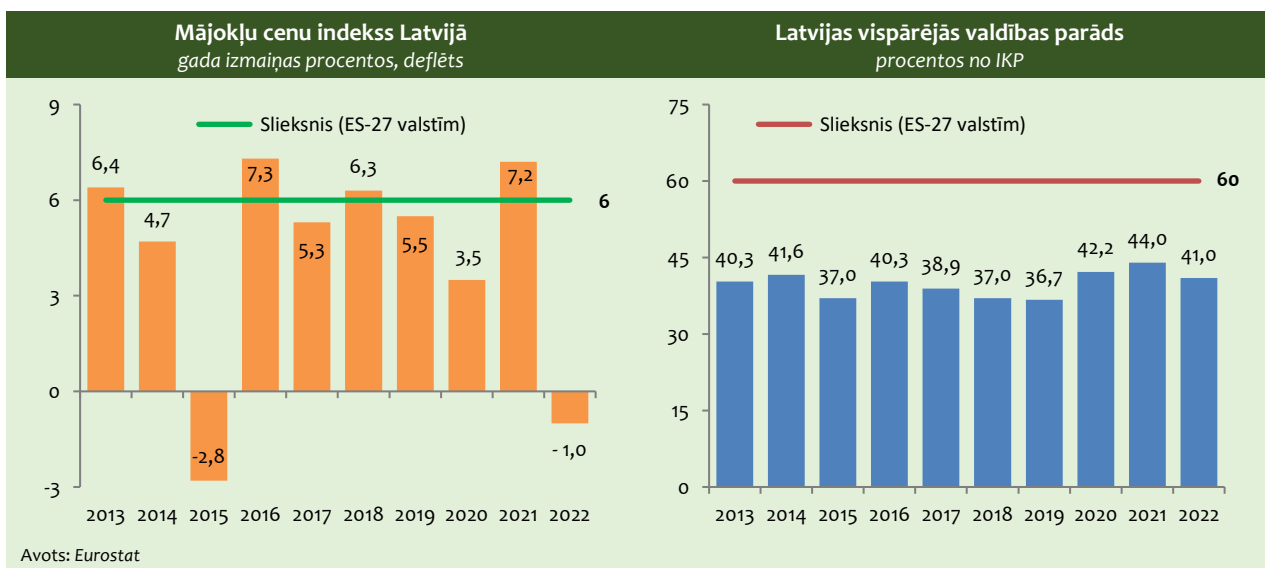
Iekšējo nesabalansētību raksturo mājokļu cenu deflācija, privātā sektora kredītplūsma, privātā sektora parāds, vispārējās valdības parāds, bezdarba līmenis un finanšu sektora saistības kopā.

Pēc 2010. gada mājokļu cenu indekss Latvijai pārsniedza sliekšni 2013., 2016., 2018. un 2021. gadā (skat. 6.36. attēlu). No ES-27 valstīm mājokļu cenu indeksa sliekšni 2022. gadā pārsniedza tikai Nīderlande.

Latvijas privātā sektora kredītplūsma kopš 2010. gada nepārsniedz noteikto sliekšni. 2022. gadā nevienai no ES-27 valstīm šis rādītājs nepārsniedza sliekšni.

Privātā sektora parāds Latvijā tikai 2010. gadā pietuvojās noteiktajam sliekšnim. Pēc 2010. gada Latvijas privātā sektora parāds turpina samazināties. 2022. gadā pavisam 10 valstīm no ES-27 šis rādītājs pārsniedza noteikto sliekšni.

6.36. attēls

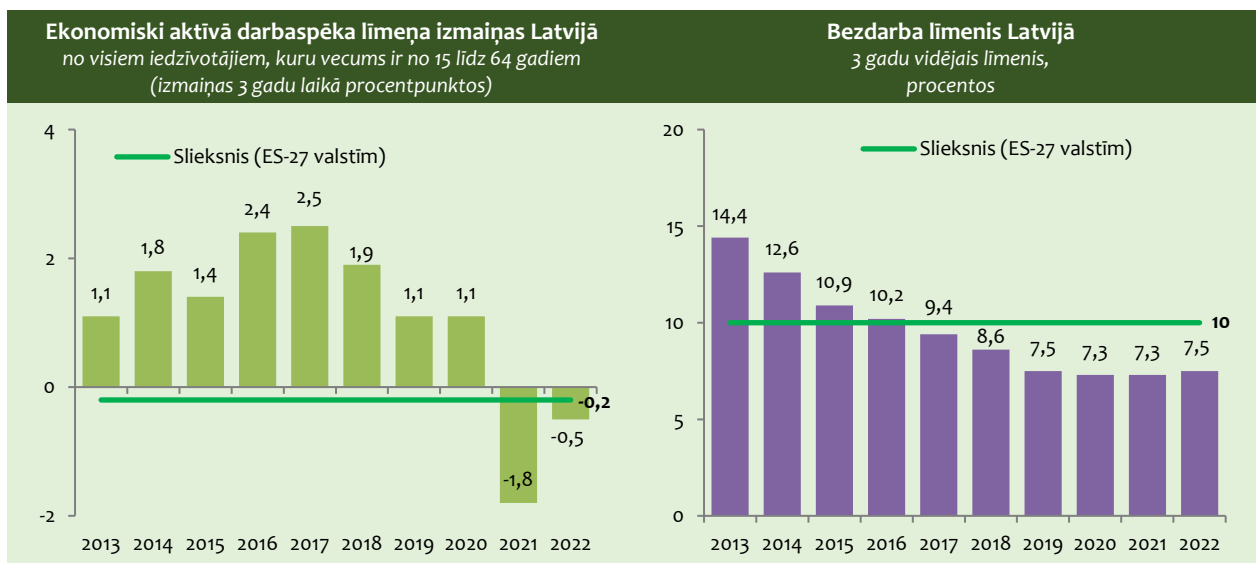

Latvijas vispārējās valdības parāds visaugstāko līmeni (47,6 % no IKP) sasniedza 2010. gadā, taču nepārsniedza sliekšni. Pēc tam valdības parāds ar nelielām svārstībām ir samazinājies līdz 36,7 % no IKP 2019. gadā, tad divus gadus palielinājās, bet 2022. gadā tas atkal samazinājās līdz 41 % no IKP (skat. 6.36. attēlu). 2022. gadā šis rādītājs pārsniedza sliekšni 13 no ES-27 valstīm.

Kopējo finanšu sektora saistību pieaugums Latvijai nekad nav pārsniedzis noteikto 16,5 % sliekšni. 2022. gadā nevienai no ES-27 valstīm šis rādītājs nepārsniedza sliekšni.

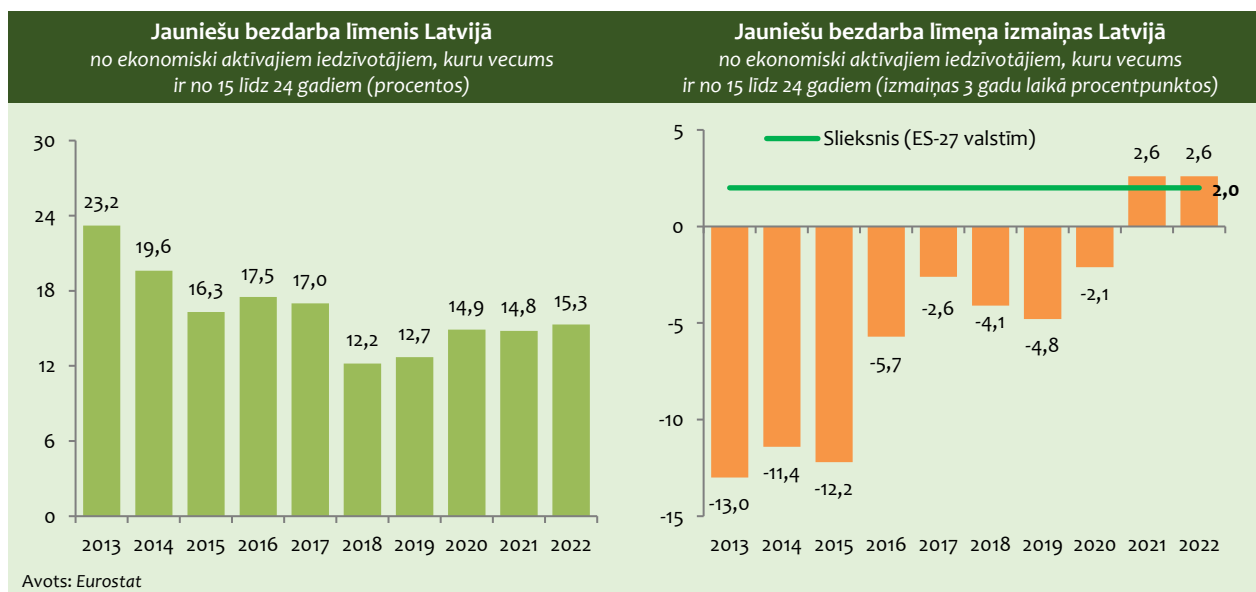
MNNP sarakstā ir iekļauti tādi **nodarbinātību** raksturojošie rādītāji kā ekonomiski aktīvā darbaspēka līmeņa izmaiņas, ilgstošā bezdarba līmeņa izmaiņas un jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņas. Jauniešu bezdarbu raksturo arī papildrādītājs – to jauniešu skaits, kuri nestrādāja, nemācījās vai nebija praksē.

6.37. attēls

Trīs gadu izmaiņas procentpunktos ekonomiski aktīvā darbaspēka līmenim Latvijai kopš 2012. gada nebija pārsniegušas noteikto sliekšni, bet Covid-19 krīzes ietekmē 2021. gadā pārsniedza sliekšni. 2022. gadā situācija tik strauji vairs nepasliktinājās, taču rādītājs joprojām pārsniedza sliekšni (skat. 6.37. attēlu). 2022. gadā no ES-27 valstīm šis rādītājs vēl tikai Itālijai ir pārsniedzis sliekšni.

6.38. attēls

Avots: Eurostat

Trīs gadu vidējais bezdarba līmenis Latvijā no 2010. gada līdz 2016. gadam pārsniedza 10 %. Vislielākais tas bija 2011. gadā, pēc tam samazinājās. 2022. gadā tas bija 7,5 % (skat. 6.37. attēlu). 2022. gadā no ES-27 valstīm trīs gadu vidējais bezdarba līmenis 10 % sliekšni pārsniedza tikai Grieķijai un Spānijai.

Trīs gadu vidējais ilgstošā bezdarba rādītājs pēc 2012. gada Latvijai ne reizi nav pārsniedzis noteikto sliekšni, jo ilgstošais bezdarbs arvien turpināja samazināties, kaut gan pēdējos gados vairs ne tik strauji (skat. 6.5. tabulu). 2022. gadā nevienai no ES-27 valstīm šis rādītājs nepārsniedza sliekšni.

Aplūkojot ikgadējās izmaiņas, redzams, ka jauniešu bezdarbs sākotnēji samazinājās diezgan strauji, taču pēc 2015. gada ir bijuši gadi, kad jauniešu bezdarbs atkal pieauga (skat. 6.38. attēlu). Covid-19 krīzes ietekmē jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņu rādītājs pārsniedza sliekšni 2021. gadā, un šī pieauguma tendence turpinājās arī 2022. gadā (skat. 6.38. attēlu). Vēl arī tādās ES-27 valstīs kā Igaunija, Slovākija, Zviedrija, Kipra un Slovēnija jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņu rādītājs pārsniedza sliekšni 2022. gadā. 2022. gadā Latvijā 8,6 % no visiem jauniešiem vecumā no 15 līdz 24 gadiem nestrādāja, nemācījās vai nebija praksē.

6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS

INDEKSI

Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO), Pasaules Bankas grupas, Pasaules Ekonomikas foruma un citu organizāciju veidotie indeksi raksturo Latviju kā valsti, kas savas konkurētspējas uzlabošanā veic daudz reformu, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi, cilvēkresursus, IKT infrastruktūru, e-pārvaldi u. c. jomas, vienlaikus nodrošinot arī brīvu presi un militāri neapdraudot citas pasaules valstis.

Turpmāk tekstā indeksi sakārtoti, sākot no augstākās sasniegtās vietas (skat. 6.39. attēlu), bet to apraksti ir sakārtoti pa galvenajām tematiskajām grupām. Daudzi indeksi tiek publicēti reizi divos gados, bet citu sagatavošanu ir aizkavējusi Covid-19 pandēmija, bet ir arī tādi indeksi, kas izveidoti tikai vienu reizi.

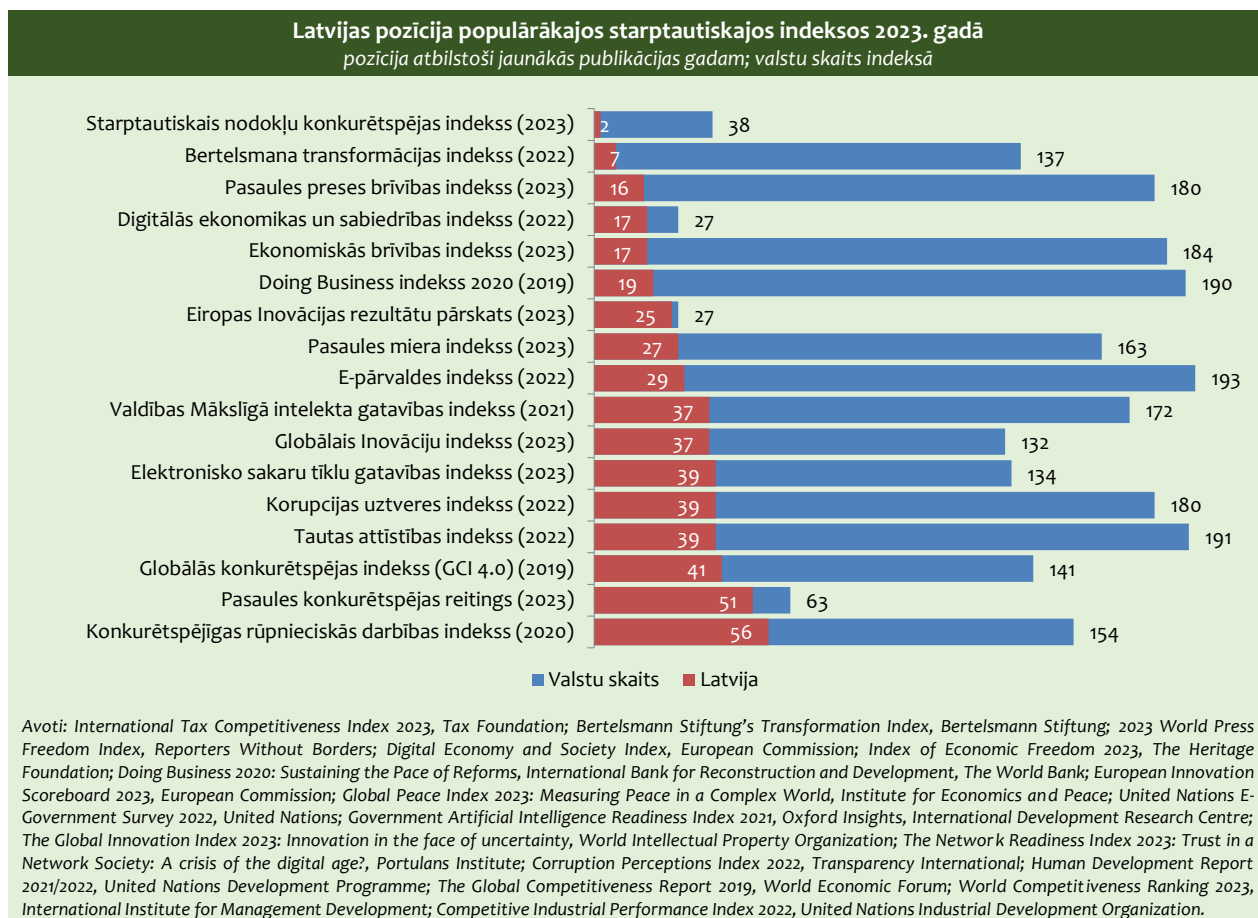
Visaptverošie indeksi

Pasaules ekonomikas foruma ziņojumā **“Globālās konkurētspējas indeksā (GCI 4.0)”** 2019. gadam, kas ietver 141 pasaules valsti, Latvija ierindojās 41. vietā (Igaunija – 31. vietā, Lietuva – 39. vietā). Reitingu veido 12 pīlāri, kas raksturo uzņēmējdarbības vidi, cilvēkkapitālu, tirgus (produktu, darba, finanšu) un inovāciju ekosistēmu. Ņemot vērā pieaugušo digitalizācijas ietekmi uz konkurētspējas attīstību, GCI reitinga metodoloģija tika mainīta un reitings nosaukts par GCI 4.0. 2020. gadā indeksa sagatavošana tika izlaista, jo datu vākšanu apgrūtināja Covid-19 pandēmija, tādēļ tika izdots speciālizlaidums, kas bija veltīts 37 valstu spējai pārvarēt Covid-19 krīzi. Latvija nebija iekļauta šo valstu sarakstā. Šā indeksa sagatavošana pēc 2019. gada nav atjaunota.

Starptautiskā vadības attīstības institūta (IMD) ikgadēji publicētajā **“Pasaules konkurētspējas reitingā 2023”** Latvija 63 valstu vidū ir ierindojusies 51. vietā (Igaunijai – 26. vieta, Lietuvai – 32. vieta), pasliktinot savu vietu par 16 pozīcijām salīdzinājumā ar 2022. gadu. Vislielākā ietekme reitinga kritumā ir faktoriem, kas 2022. gadā bija saistīti ar bažām par Latvijas spēju saglabāt ekonomisko drošību, sākoties Krievijas agresijai pret Ukrainu. Energoresursu cenu kāpums izraisīja augstu patēriņa cenu inflāciju, kas, savukārt, radīja spiedienu uz algām un darbaspēka izmaksām. Pastāvēja augsts ekonomiskās recesijas risks. Rezultātā uzņēmēju noskaņojums atspoguļojās gan valdības darba vērtējumā, gan biznesa efektivitātes vērtējumā. Arī daži ilgtermiņa riski, tostarp darbaspēka pieejamība ilgtermiņā, akciju tirgus kapitalizācijas zemais līmenis u. c., pasliktināja kopējo vērtējumu. Tomēr vienlaikus izvērtējumā ir atzīts, ka ārvalstu investīciju līmenis pret IKP ir samērā augsts, un kā galvenais ekonomikas pievilcības faktors ir kvalificēts darbaspēks.

2022. gada ANO Attīstības programmas veidotajā **“Tautas attīstības indeksā”**, kurā apkopoti 2021. gada dati un ietverti dzīves ilguma, lasītprasmes, izglītības līmeņa, IKP uz vienu iedzīvotāju u. c. rādītāji, Latvija ieņēma 39. vietu (Igaunijai – 31. vieta, Lietuvai – 35. vieta) 191 valsts kopainā, tādējādi tās vieta pasliktinājusies par divām pozīcijām, salīdzinot ar 2020. gadu.

6.39. attēls

Institucionālo vidi raksturojošie indeksi

Bertelsmana fonda (*Bertelsmann Stiftung*) veidotajā **“Transformāciju indeksā 2022”**, kas vērtē demokrātijas, tirgus ekonomikas un politiskās pārvaldības kvalitāti 137 pasaules valstīs, Latvija ir ierindojusies 7. vietā (Igaunija – 2. vietā, Lietuva – 4. vietā), uzlabojot savu vietu par vienu pozīciju, salīdzinot ar 2020. gadu.

Starptautiskās pretkorupcijas organizācijas *“Transparency International”* veidotajā **“Korupcijas uztveres indeksā 2022”** Latvija ieņēma 39. vietu (Igaunija – 14. vietu, Lietuva – 33. vietu) starp 180 pasaules valstīm, pasliktinot savu vietu par trīs pozīcijām, salīdzinot ar 2021. gadu, lai gan Latvijas vērtējums punktos nemanījās.

Starptautiskās preses un vārda brīvības organizācijas *“Reporters Without Borders”* veidotajā **“Pasaules preses brīvības indeksā 2023”** Latvija ieņēma 16. vietu (Lietuva – 7. vietu, Igaunija – 8. vietu) starp 180 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par 6 pozīcijām, salīdzinot ar 2022. gadu.

Ekonomikas un miera institūta veidotajā **“Pasaules miera indeksā 2023”** Latvija ieņēma 27. vietu (Igaunija – 26. vietu, Lietuva – 36. vietu) starp 163 valstīm, uzlabojot savu vietu par astoņām pozīcijām, salīdzinot ar 2022. gadu.

IKT attīstību raksturojošie indeksi

ANO Ekonomisko un sociālo lietu departamenta veidotajā **“E-pārvaldes indeksā 2022”**, kas analizē e-pārvaldes izmantošanas progresu, Latvija ir ierindojusies 29. vietā (Igaunija – 8. vietā, Lietuva – 24. vietā) starp 193 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par 20 pozīcijām salīdzinājumā ar 2020. gadu.

“Oxford Insights” un Starptautiskā attīstības pētījumu centra veidotajā **“Valdības Mākslīgā intelekta gatavības indeksā 2021”** Latvija ieņēma 37. vietu (Igaunija – 21. vietu, Lietuva – 30. vietu) starp 172 valstīm, pasliktinot savu vietu par vienu pozīciju, salīdzinot ar 2020. gadu.

Portulans Institute veidotajā “Elektronisko sakaru tīklu gatavības indeksā 2023”, kas analizē digitālo transformāciju pēc četriem pīlāriem (tehnoloģiju attīstība, cilvēkkapitāls, pārvaldība, ekonomiskā un sociālā ietekme) Latvija tieši tāpat kā pirms gada ieņēma 39. vietu (Igaunija – 22. vietu, Lietuva – 33. vietu) 134 valstu vērtējumā.

EK veidotajā “Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā (DESI) 2022” Latvija ir ierindojusies 17. vietā (Igaunija – 9. vietā, Lietuva – 14. vietā) starp ES-27 valstīm. Kopš 2021. gada DESI indekss ir strukturēts četrās galvenajās jomās: cilvēkkapitāls, savienojamība, digitālo tehnoloģiju integrācija un digitālie publiskie pakalpojumi. Latvijas rezultāti tikai digitālo publisko pakalpojumu jomā ir virs ES vidējā līmeņa. Savukārt 2023. gada rezultāti ir publicēti par atsevišķiem rādītājiem, bet nav izveidots viens kopējs indekss, tādēļ valstu vietas nav iespējams noteikt. Ir vairāki rādītāji, kas liecina par Latvijas progresu, piemēram, 5G ieviešana, ievērojami samazinot starpību ar ES vidējo līmeni, tādu mājsaimniecību īpatsvara pieaugums, kuras abonē fiksētos platjoslas savienojumus, kā arī to uzņēmumu īpatsvara pieaugums, kuri lieto digitālās tehnoloģijas.

Uzņēmējdarbības vidi raksturojošie indeksi

2019. gada Pasaules Bankas grupas pētījumā “Doing Business 2020”, kas salīdzināja 190 valstu uzņēmējdarbības vidi, Latvija ierindojās 19. vietā (Igaunija – 18. vietā, Lietuva – 11. vietā). Tas bija augsts vērtējums, jo starp ES valstīm Latvija bija 4. vietā. Diemžēl indeksa izdošana ir pārtraukta pavisam, jo datu integritātes auditā tika konstatēts, ka daudzas valstis sniegušas nepatiesu informāciju.

ASV domnīcas “Tax Foundation” ikgadēji publicētajā “Starptautiskajā nodokļu konkurētspējas indeksā 2023” Latvija 38 OECD valstu vidū ir ierindojusies 2. vietā (Igaunija – 1. vietā, Lietuva – 9. vietā), saglabājot otro vietu kopš 2020. gada. Starptautiskais nodokļu konkurētspējas indekss ietver vairāk nekā 40 nodokļu politikas mainīgos lielumus, mērot ne tikai nodokļu likmju lielumu, bet arī to, kā nodokļi ir strukturēti. Indekss aplūko valstu uzņēmumu ienākuma nodokļus, iedzīvotāju ienākuma nodokļus, patēriņa nodokļus, īpašuma nodokļus un attieksmi pret ārvalstīs gūto peļņu. Indeksa pārskatā Latvija ir atzīmēta kā valsts, kura ir pieņēmusi šobrīd visaugstāk vērtēto uzņēmuma nodokļa sistēmu un kurai ir samērā efektīva sistēma darbaspēka ienākumu aplikšanai ar nodokli. Šim indeksam ir izveidota versija (“2023. gada Eiropas nodokļu politikas rādītāju karte”), kas ietver 32 Eiropas valstis (27 ES valstis un Šveici, Islandi, Apvienoto Karalisti, Norvēģiju un Turciju). Eiropas valstu vidū Latvija ir ierindojusies 5. vietā (Igaunija – 1. vietā, Lietuva – 10. vietā), uzrādot vislabāko rezultātu uzņēmuma nodokļu sistēmai.

Fonda “The Heritage Foundation” veidotajā “Ekonomiskās brīvības indeksā 2023”, kuru veido četri pīlāri, kas raksturo tiesiskumu, valdības izdevumus, likumdošanas efektivitāti un tirgus atvērtību, Latvija ir ierindojusies 17. vietā kā pārsvarā brīvas ekonomikas valsts (Igaunija – 6. vietā kā pārsvarā brīvas ekonomikas valsts, Lietuva – 20. vietā kā pārsvarā brīvas ekonomikas valsts) starp 184 valstīm, uzlabojot savu vietu par 1 pozīciju, salīdzinot ar 2022. gadu.

ANO Rūpniecības attīstības organizācijas veidotajā “Konkurētspējīgas rūpnieciskās darbības indeksā 2022”, kura pamatā ir 2020. gada dati un ar kuru analizē valstu rūpniecības uzņēmumu spēju ražot un eksportēt konkurētspējīgi, un pielāgoties pārmaiņām, Latvija ir ierindojusies 56. vietā (Igaunija – 50. vietā, Lietuva – 38. vietā) starp 154 pasaules valstīm.

Inovāciju vidi raksturojošie indeksi

Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas veidotajā “Globālajā Inovāciju indeksā 2023” Latvija ir ierindojusies 37. vietā (Igaunija – 16. vietā, Lietuva – 34. vietā) starp 132 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par četrām pozīcijām, salīdzinot ar 2022. gadu. Kā Latvijas stiprās puses ir izceltas šādas: skolēnu un skolotāju attiecība vidējās izglītības iestādēs, augstskolā uzņemto vidējo izglītību ieguvušo īpatsvars, IKT izmantošana, ekoloģiskā efektivitāte, zinātnisko grādu saņemušo nodarbināto sieviešu īpatsvars, iekšzemes bruto izdevumi pētniecībai un attīstībai, kas finansēti no ārvalstīm, augsto tehnoloģiju eksports, kultūras un radošo pakalpojumu eksports, nacionālo spēlfilmu skaits, poligrāfijas un citu mediju nozaru īpatsvars, radošo industriju preču eksports.

EK veidotajā “Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā 2023” Latvija ES-27 valstu vidū tieši tāpat kā pirms gada ir ierindojusies 25. vietā (Igaunija – 12. vietā, Lietuva – 19. vietā) un ir iekļauta “pieticīgo novatoru” valstu grupā. Pārskatā ir atzīmēts, ka pēdējo divu gadu laikā Latvijas vērtējums punktos ir uzlabojies, pateicoties gan IKT nozarē nodarbināto skaita pieaugumam, gan zinātnē un tehnoloģijās kopumā nodarbināto skaita pieaugumam.

KREDĪTREITINGI

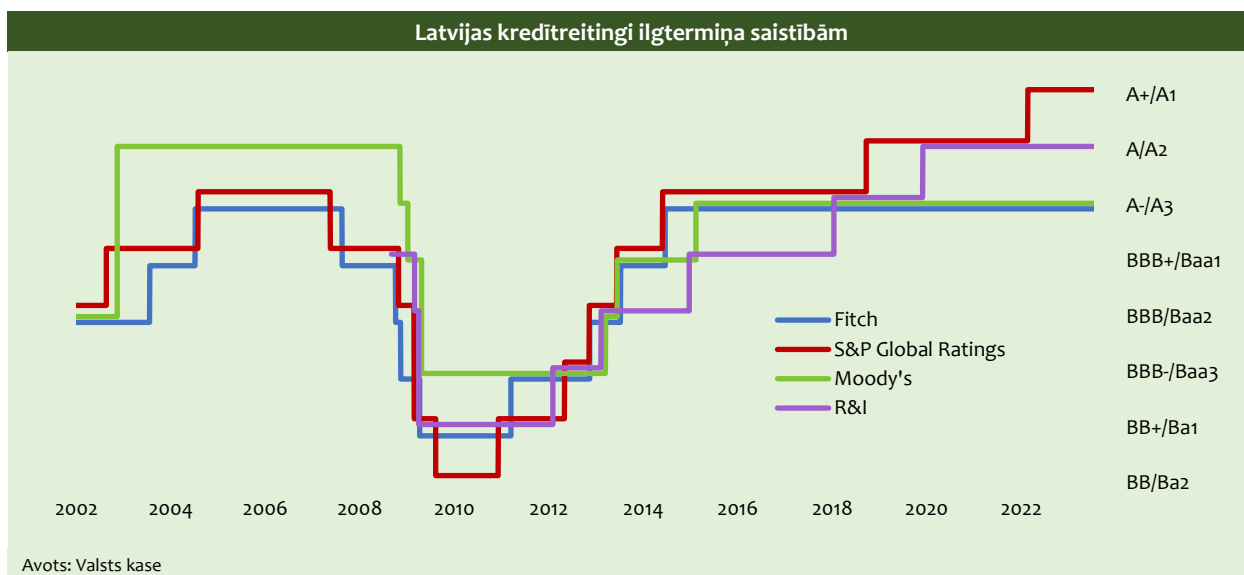
Valsts kredītreitings ir valsts kredīspēju novērtējums, kas ir būtisks rādītājs potenciālajiem kreditoriem un investoriem. Jo tas ir augstāks, jo izdevīgāki ir finanšu resursu aizņemšanās nosacījumi, kas savukārt ļauj samazināt valsts parāda apkalpošanas izmaksas. Kredītreitings atspoguļo valsts ekonomikas un pārvaldes stāvokli.

Latvijas kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitinga aģentūras: "Moody's Investors Service", "Fitch Ratings" un "S&P Global Ratings", kā arī Japānas reitingu aģentūra "R&I".

Atbilstoši kredītreitingu aģentūru novērtējumam Latvija ieņem stabilu pozīciju kredītreitinga "A" grupā, kas vērtējama kā zema riska klase.

Starptautiskā reitinga aģentūra "S&P Global Ratings" 2020. gada 21. februārī paaugstināja Latvijas kredītreitingu no "A" līmeņa uz "A+" līmeni, kas ir līdz šim vēsturiski visaugstākais Latvijai noteiktais kredītreitinga līmenis. Novērtējumā, kas veikts 2022. gada 6. decembrī, šī aģentūra apstiprināja, ka Latvija joprojām atbilst "A+" līmenim, taču samazināja nākotnes novērtējumu no stabila uz negatīvu, to pamatojot ar ietekmi, ko uz Latvijas ekonomiku atstāj ieilgusi Krievijas karadarbība Ukrainā un augstā inflācija. Arī pārējās reitinga aģentūras kopš Covid-19 pandēmijas sākuma savu vērtējumu par reitingiem nav mainījušas (skat. 6.40. attēlu).

6.40. attēls

Aģentūru vērtējums balstās uz secinājumiem, ka pasākumi, kas mazina Latvijas enerģētisko atkarību no Krievijas, daļēji NATO un ES, mērenais valsts parāda līmenis un kopumā efektīvas valsts ekonomikas politikas veidošana ir pietiekami, lai uzturētu augsto kredītreitingu.

2023. gada 28. jūlijā kredītreitingu aģentūra "Fitch Ratings" saglabāja Latvijas kredītreitingu esošajā "A-" līmenī un kā pirmā no kredītreitingu aģentūrām paaugstināja kredītreitinga nākotnes vērtējumu no stabila uz pozitīvu. Šī aģentūra norādīja, ka Latvija kā maza un atvērta ekonomika ir uzrādījusi relatīvu noturību pret ārējiem satricinājumiem. IKP līmenis pārsniedz pirmspandēmijas līmeni, jo pandēmijas ietekme kopumā ir bijusi mazāka nekā vidēji ES un ir veiksmīgi atrisināti sarežģījumi saistībā ar energoresursu pieejamību, kur liels īpatsvars bija Krievijai.

Kredītreitingu aģentūra "Fitch Ratings" norādīja, ka Latvijas kredītreitinga stiprās puses ir salīdzinoši zems valsts parāda līmenis pret IKP un tā apkalpošanas izmaksas, kā arī mērenais privātā sektora parādsaistību līmenis. Savukārt salīdzinoši zemākais IKP uz vienu iedzīvotāju kā līdzīga kredītreitinga valstīm, nenoteiktība ar negatīvā tekošā konta attīstības tendencēm un nelabvēlīgās demogrāfiskās tendences var ierobežot Latvijas kredītreitinga izaugsmi nākotnē.

Jauns faktors, kas var ierobežot turpmāku pozitīvu reitingu attīstību, pēc starptautiskās reitinga aģentūras "Moody's Investors Service" norādēm, ir relatīvi augstie valstij piederošo uzņēmumu parādi.

Baltijas valstīm kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitinga aģentūras: "Moody's Investors Service", "Fitch Ratings" un "S&P Global Ratings". Visaugstākais kredītreitings Baltijas valstu vidū ir Igaunijai, bet Latvijas un Lietuvas kredītreitings ir līdzīgi.

6.7. tabula

Baltijas valstu kredītreitingi ilgtermiņa saistībām 2023. gadā			
	Moody's Investors Service	S&P Global Ratings	Fitch Ratings
Igaunija	A1/Stabils	AA-/Negatīvs	A+/Stabils
Lietuva	A2/Stabils	A+/Negatīvs	A/Stabils
Latvija	A3/Stabils	A+/Negatīvs	A-/Pozitīvs

Avoti: Moody's Investors Service, S&P Global Ratings, Fitch Ratings

Igaunijas kredītreitings ir vienu līdž divas pakāpes augstāks nekā Latvijas un Lietuvas kredītreitings. Kredītreitingu aģentūra "S&P Global Ratings" 2022. gada 6. decembrī saglabāja Igaunijas kredītreitingu "AA-" līmenī, bet samazināja kredītreitinga nākotnes novērtējumu no stabila uz negatīvu, to pamatojot ar ieilgušā Krievijas kara Ukrainā negatīvo ietekmi uz Igaunijas ekonomiku, kā rezultātā ir lielākas izmaksas valsts drošībai, kā arī papildu slogs valsts ekonomikai, kura jau piedzīvo izaugsmes tempu samazināšanos. 2023. gadā kredītreitingu aģentūras "Moody's" un "S&P Global Ratings" saglabāja Igaunijas kredītreitingu esošajā līmenī, saglabājot nemainīgus arī nākotnes vērtējumus. Tikmēr kredītreitingu aģentūra "Fitch" 2023. gada 28. jūlijā pazemināja Igaunijas kredītreitinga līmeni no "AA-" uz "A+" un kredītreitinga nākotnes novērtējumu pēc kredītreitinga līmeņa pazemināšanas mainīja no negatīva uz stabilu. To ietekmēja valsts finanšu stāvokļa pasliktināšanās, kas izpaudās kā valsts budžeta deficīta pieaugums no 0,9 % 2022. gadā līdz 4,2 % 2023. gadā. Tas bija saistīts ar algu paaugstināšanu un neapliekamā minuma celšanu, kā arī izdevumu pieaugumu aizsardzībai un izglītībai. Rezultātā palielinājās arī valsts parāda līmenis, un tā pieaugums ir sagaidāms arī vidējā termiņā.

Lietuvas kredītreitingi ir zemāki nekā Igaunijas kredītreitingi, taču nākotnes novērtējumi ir ar līdzīgām tendencēm. Kredītreitingu aģentūra "S&P Global Ratings" 2022. gada 2. decembrī saglabāja Lietuvas kredītreitingu "A+" līmenī, bet samazināja kredītreitinga nākotnes novērtējumu no stabila uz negatīvu, to pamatojot ar pieaugošiem izdevumiem valsts drošībai un augsto inflāciju, kā rezultātā pieaug valsts budžeta deficīts. Arī tā laika ekonomikas prognozes nebija iepriecinošas, jo pasliktinājās Lietuvas eksporta iespējas. Vienlaikus pieauga arī izdevumi saistībā ar Ukrainas bēgļu uzņemšanu un atbalsta sniegšanu mājāsaimniecībām augsto enerģijas cenu ietekmes mazināšanai. Tomēr tika prognozēts, ka valsts parāds saglabāsies mērens.

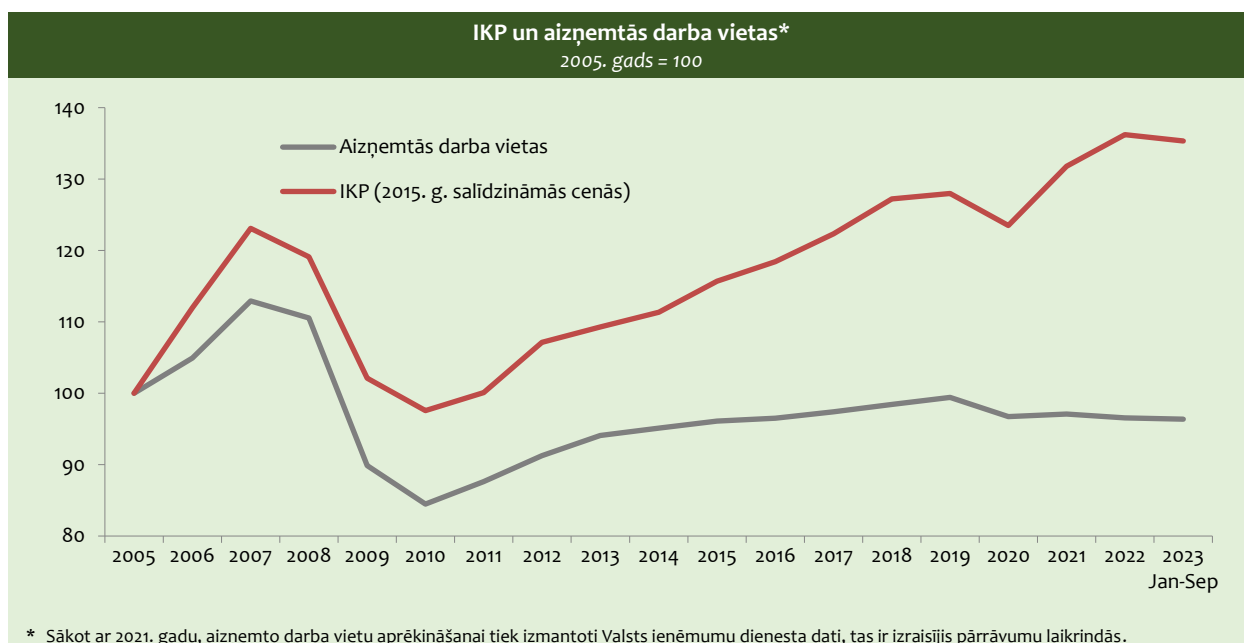
7. DARBA TIRGUS

7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS

Līdz ar ekonomisko aktivitāšu palielināšanos kopš 2021. gada aprīļa ir atsākusi palielināties nodarbinātība, kā arī turpina mazināties bezdarbs. Vienlaikus, pieaugot darbaspēka pieprasījumam, arvien jūtamāks kļūst darba roku trūkums, par ko liecina gan bezdarba rādītāju atgriešanās pirmskrīzes (2019. gada) līmenī, gan vakanču skaita un darba vietu noslodzes pieaugums. Covid-19 krīze kopumā ir atstājusi negatīvu ietekmi uz iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti, kas līdztekus demogrāfiskiem procesiem sašaurina darbaspēka piedāvājumu darba tirgū un paaugstina darbaspēka nepietiekamības riskus.

Tomēr, lai gan nodarbinātības līmenis palielinās, kopējais pieprasījums pēc darbaspēka saglabājas ierobežots un joprojām vērojams neliels samazinājums aizņemto darba vietu skaitā. Pieaugot spiedienam no darbaspēka piedāvājuma puses – gan no cilvēkresursu pieejamības viedokļa, gan atalgojumā izteiksmē –, darba devējiem arvien grūtāk ir izveidot jaunas darba vietas un piesaistīt darbiniekus.

7.1. attēls

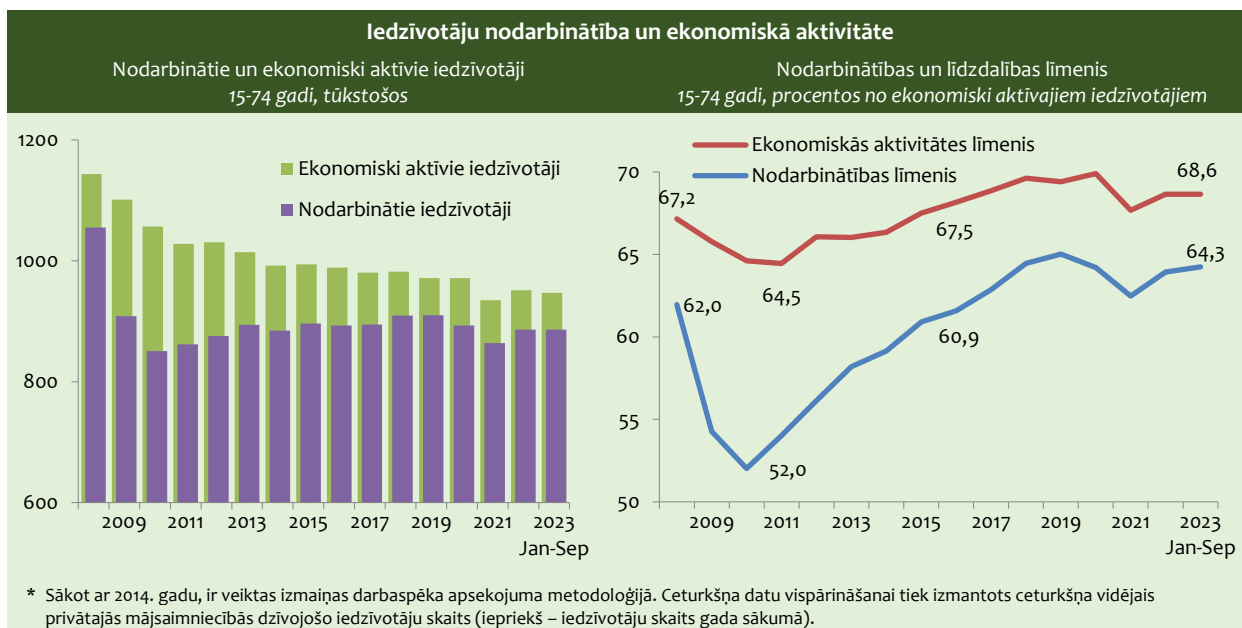

Nodarbināto skaits 2023. gada trijos ceturkšņos ir audzis par 1,6 tūkst. jeb par 0,2 %, salīdzinot ar 2022. gada atbilstošo periodu. 2023. gada 1. ceturksnī nodarbināto skaita pieaugumu joprojām turpināja uzturēt zemās bāzes efekts un darba tirgus atgūšanās no Covid-19 pandēmijas, vienlaikus, sākot ar gada 2. ceturksni, nodarbinātības pieauguma tempi ir kļuvuši lēnāki, un gada 3. ceturksnī bija vērojams nodarbināto skaita samazinājums – par 8,6 tūkst. jeb 1 %, salīdzinot ar 2022. gada 3. ceturksni. Nodarbināto skaita samazinājumu 2023. gada 3. ceturksnī lielā mērā ietekmēja gan ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanās, gan arī darba tirgus piedāvājuma puses faktori – iedzīvotāju skaita samazinājums darbaspējas vecumā, kā arī kopējā darbaspēka piedāvājuma kritums.

2023. gada 3. ceturksnī kopumā bija nodarbināti 890,9 tūkst. iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas bija 64,7 % no visiem iedzīvotājiem privātajās māsaimniecībās vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Iedzīvotāju nodarbinātības līmenis gada periodā ir pieaudzis par 0,1 procentpunktu, sasniedzot augstāko rādītāju kopš 2020. gada sākuma. Vienlaikus nodarbinātības līmenis Latvijā joprojām saglabājas zemāks nekā kaimiņvalstīs – par 4,4 procentpunktiem zemāks nekā Igaunijā (2023. gada 3. ceturksnī – 69,1 %) un par 2 procentpunktiem zemāks nekā Lietuvā (2023. gada 3. ceturksnī – 66,7 %).

Nemot vērā darbaspēka pieprasījuma pieauguma palēnināšanos, kopumā arī bezdarba samazinājums kļūst lēnāks. Tomēr, neskatoties uz to, bezdarba rādītāji joprojām saglabājas zemā līmenī un ir tuvu pirmspandēmijas (2019. gada) rādītājiem. Bezdarba līmenis 2023. gada 3. ceturksnī bija 6,5 %, kas ir par 0,4 procentpunktiem zemāks rādītājs nekā attiecīgi 2022. gada 3. ceturksnī (6,9 %). Vienlaikus vidējais bezdarba līmenis gada pirmajos trīs ceturkšņos samazinājās līdz 6,4 %, kas ir par 0,5 procentpunktiem zemāks rādītājs nekā 2022. gada atbilstošajā periodā. Bezdarba līmenis Latvijā 3. ceturksnī bija par vidēji 0,3 procentpunktiem augstāks nekā Lietuvā (2023. gada 3. ceturksnī – 6,2 %), bet par 0,8 procentpunktiem zemāks nekā Igaunijā (2023. gada 3. ceturksnī – 7,3 %). Kopumā 2023. gada 3. ceturksnī darba meklējumos bija 61,5 tūkst. iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas ir par 7,4 % jeb 4,9 tūkst. mazāk nekā 2022. gada 3. ceturksnī.

7.2. attēls

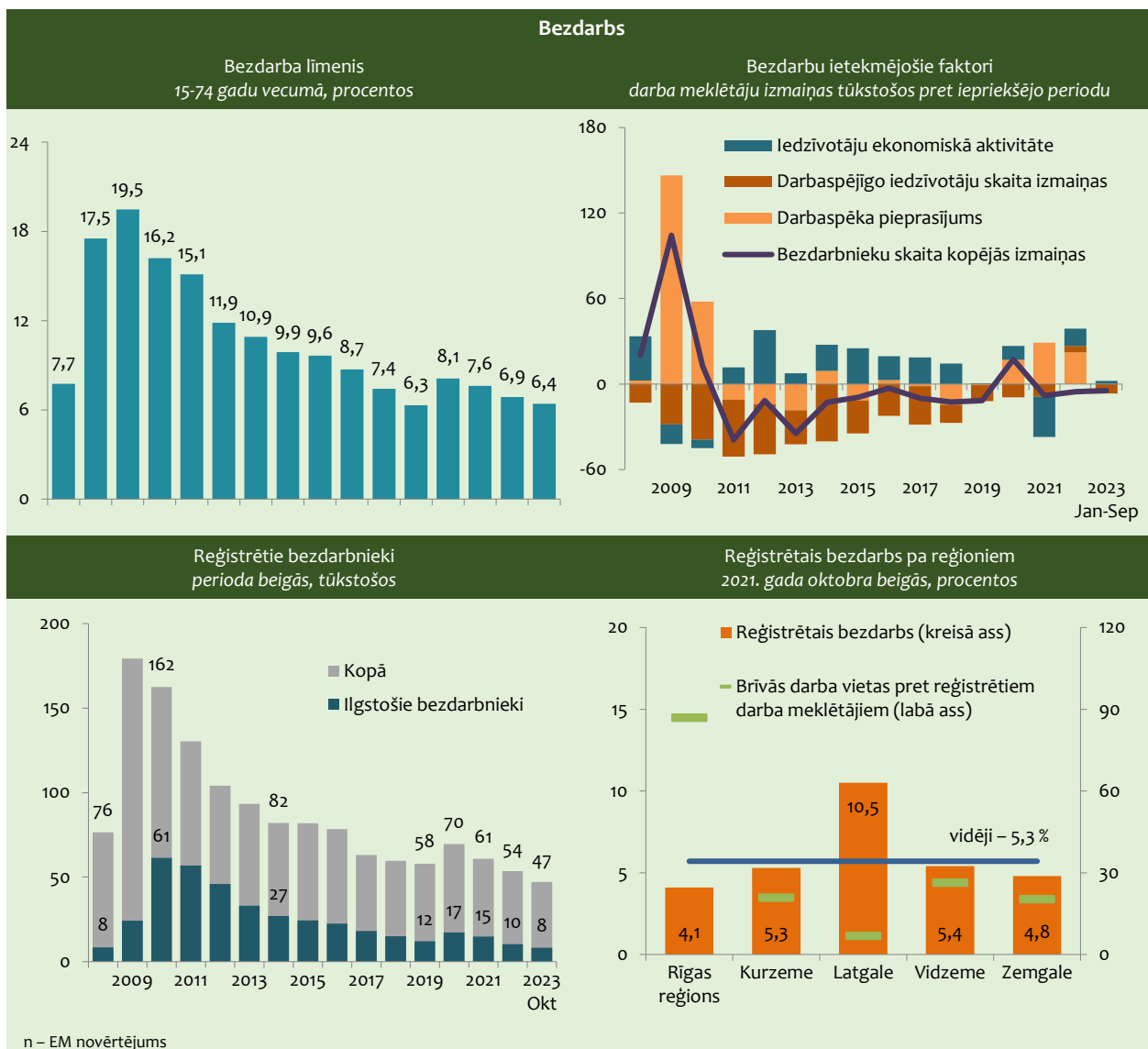
Positīvas tendences vērojamas arī ilgstošo bezdarbnieku dinamikā. Gan ilgstošo bezdarbnieku skaits, gan arī to īpatsvars attiecībā uz kopējo darba meklētāju skaitu pakāpeniski samazinās. Gada laikā reģistrēto ilgstošo bezdarbnieku skaits samazinājies par vairāk nekā 22 % jeb aptuveni 2,3 tūkst., kas kopumā norāda uz arvien izteiktāku darbaspēka rezervju samazināšanos. 2022. gada oktobra beigās bez darba ilgāk par vienu gadu bija aptuveni 8,2 tūkst. reģistrēto darba meklētāju jeb aptuveni 17,4 % no visiem reģistrētiem bezdarbniekiem.

Neskatoties uz bezdarba samazināšanos, joprojām saglabājas risks, ka daļai no esošiem bezdarbniekiem varētu būt problēmas atrast savām prasmēm atbilstošu darbu, jo pilnīga atgūšanās nozarēs, kurās iepriekšējos gados zaudēts visvairāk darba vietu, varētu būt ilgstoša, bet nozarēs, kurās veidojas jaunas darba iespējas, iepriekš apgūtās prasmes var nebūt pieprasītas. Tāpat jāņem vērā, ka ilgstoša atrašanās ārpus nodarbinātības rada strukturālā bezdarba riskus, proti, jo ilgāk cilvēks ir bez darba, jo lielāks risks tam ir zaudēt iepriekšējās darba iemaņas un prasmes, kā arī ir grūtāk pielāgoties jaunām darba tirgus prasībām.

Jāņem vērā, ka Covid-19 pandēmija kopumā ir paātrinājusi strukturālās pārmaiņas darba tirgū, veicinot darba vietu automatizāciju darbaspēka intensīvajās nozarēs, līdz ar to ir samazinājies zemas un vidējas kvalifikācijas darbaspēka pieprasījums bez profesionālām prasmēm, savukārt palielinājies ir augstākās kvalifikācijas darba vietu īpatsvars, jo īpaši informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

Tāpat strukturālās problēmas padziļina darba tirgus reģionālās atšķirības, kas kopumā kavē darba tirgus atlabšanu. Lai gan reģionālās disproporcijas pakāpeniski izlīdzinās, tomēr process ir lēns. Izteiktas problēmas ilgstoši vērojamas Latgales reģionā, kur bezdarba līmenis joprojām saglabājas gandrīz divreiz augstāks nekā vidēji valstī, kas kopā ar zemo darbaspēka ģeogrāfisko mobilitāti palielina strukturālā bezdarba riskus.

7.3. attēls

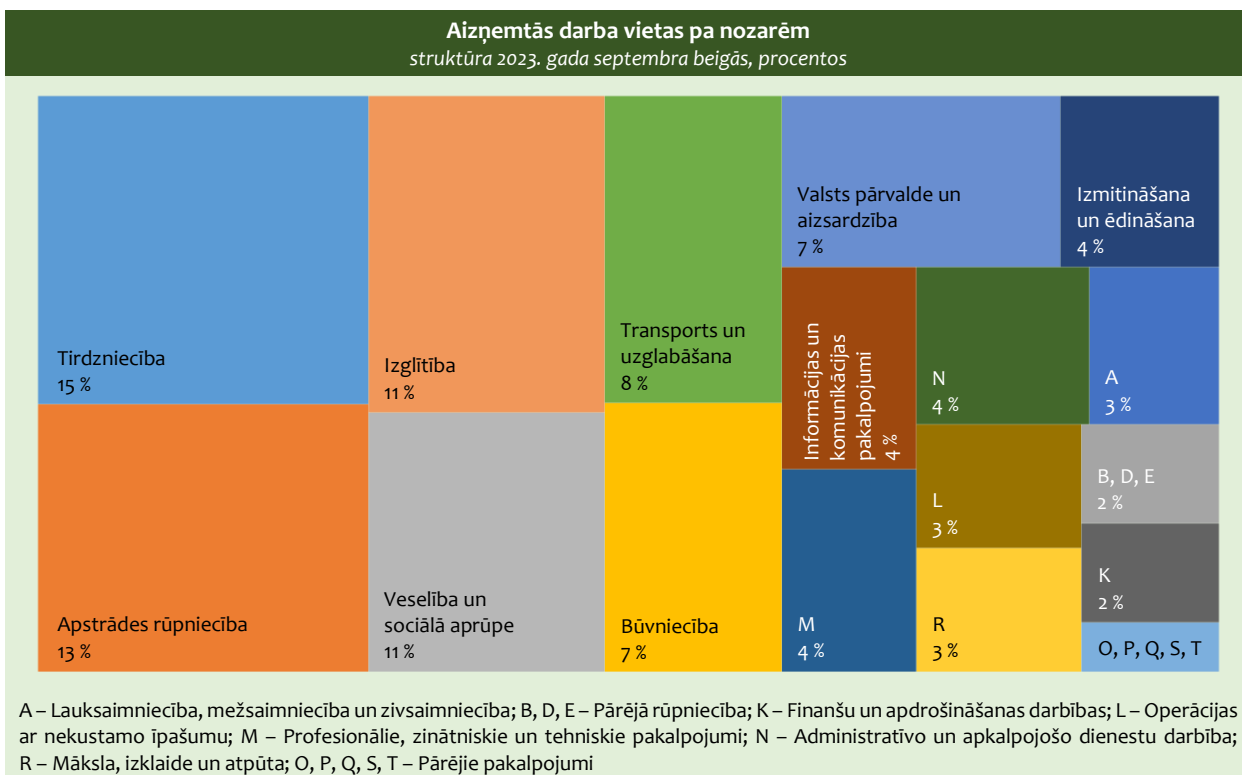
Darba tirgu joprojām turpina būtiski ierobežot piedāvājuma puses faktori. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits vecumā no 15 līdz 74 gadiem 2023. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2022. gada 3. ceturksni, samazinājās par 13,5 tūkst. – līdz 952,4 tūkst. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājumu ietekmējusi gan iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes samazināšanās, gan samazinājums darbaspējīgo iedzīvotāju skaitā.

Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis 2023. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2022. gada 3. ceturksni, samazinājās par 0,3 procentpunktiem – līdz 69,1 %. Vienlaikus iedzīvotāju skaits privātajās māsaimniecībās 2023. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, bija par 15,3 tūkst. mazāks.

Jāatzīmē, ka līdz ar Ukrainas kara bēgļu ieņākošās plūsmas samazināšanos arī šis plūsmas pozitīvais efekts uz darbaspēka piedāvājuma dinamiku pakāpeniski izsīkst. Jāņem vērā arī tas, ka daļa kara bēgļu atgriežas mājās, tādējādi demogrāfisko faktoru negatīva ietekme uz darbaspēka piedāvājuma dinamiku turpmākajos gados atkal varētu kļūt izteiktāka.

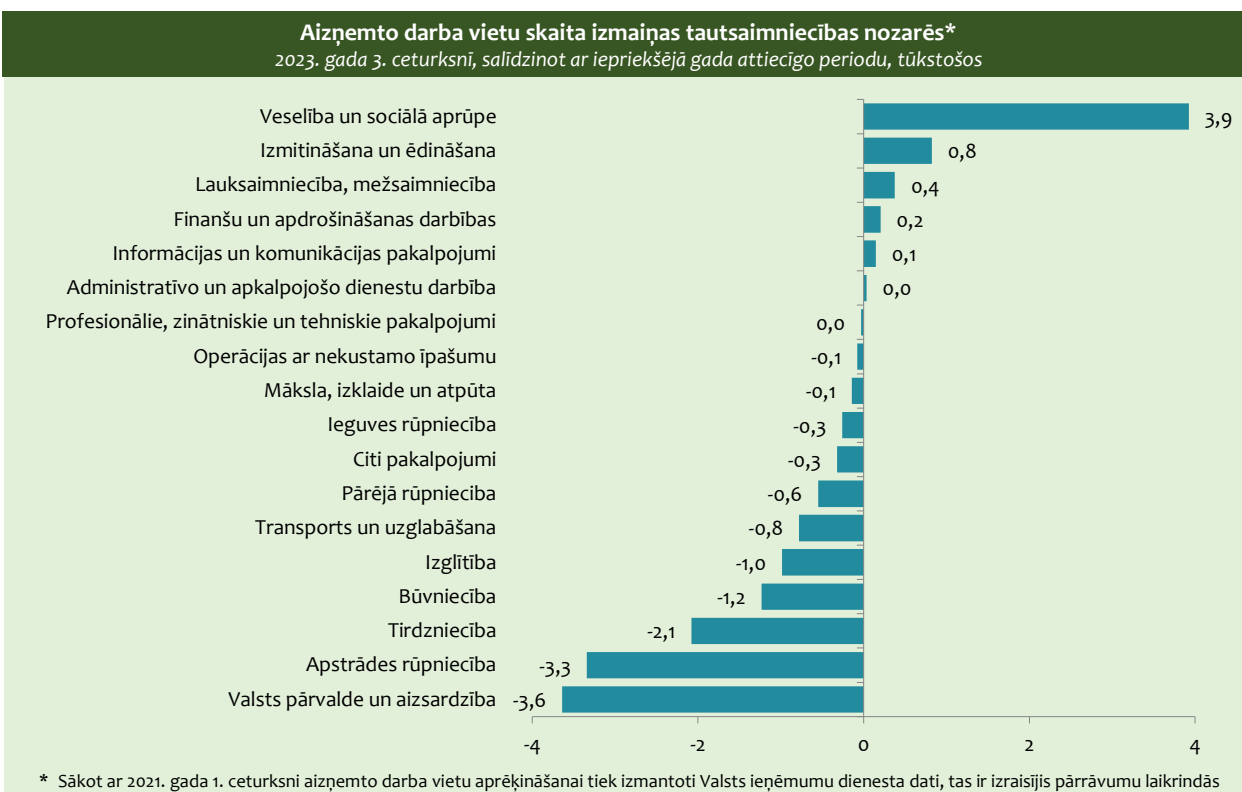
Neskatoties uz iedzīvotāju nodarbinātības pieaugumu, aizņemto darba vietu skaits 2023. gada 3. ceturkšņa beigās samazinājās līdz 888,3 tūkst. – samazinājums par 7,9 tūkst. darba vietu jeb 0,9 %, salīdzinot ar 2022. gada atbilstošo periodu.

7.4. attēls

Būtiskākais aizņemto darba vietu samazinājums bija vērojams valsts pārvaldē un apstrādes rūpniecībā, attiecīgi par 3,6 tūkst. jeb 5,6 % valsts pārvaldē un 3,3 tūkst. jeb 2,9 % apstrādes rūpniecībā.

7.5. attēls

Vienlaikus būtiskākais aizņemto darba vietu pieaugums 2023. gada 3. ceturksnī bija veselības un sociālās aprūpes un izmitināšanas, ēdināšanas nozarē. Salīdzinot ar 2022. gada attiecīgo ceturksni veselības un sociālās aprūpes nozarē aizņemtās darba vietas palielinājās par 3,9 tūkst. jeb 4,9 % un izmitināšanā un ēdināšanas nozarē par 0,8 tūkst. jeb 2,7 %. Neskatoties uz nozaru pakāpenisku atgūšanos, jāatzīmē, ka aizņemto darba vietu skaits joprojām ir zemāks nekā tas bija pirms Covid-19 krīzes 2019. gadā.

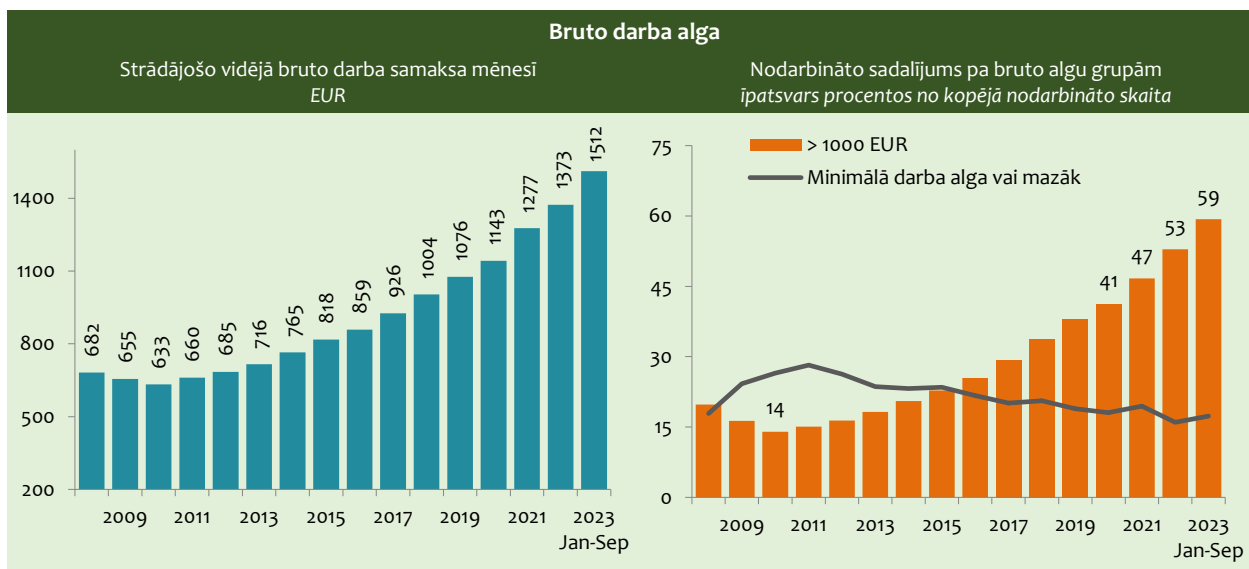
Kopumā pēdējos 10 gados (no 2012. gada 3. ceturkšņa līdz 2023. gada 3. ceturksnim) aizņemto darba vietu skaits palielinājies par 39,8 tūkst. jeb 4,7 %. Lielākais darba vietu pieaugums ir bijis veselības un sociālās aprūpes nozarē (par 28,3 tūkst.), informācijas un komunikācijas pakalpojumos (par 16,9 tūkst.) un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā (par 8,6 tūkst.). Savukārt lielākais darba vietu samazinājums ir bijis mazumtirdzniecības nozarē (par 7,4 tūkst.), kā arī transporta un uzglabāšanas pakalpojumos (par 6,5 tūkst.).

7.2. DARBA SAMAKSA

Ņemot vērā aktivitāšu atgriešanos darba tirgū pēc Covid-19 pandēmijas, gan arī pieaugošo darba tirgus piedāvājuma puses spiedienu, straujā tempā turpina pieaugt arī vidējā darba samaksa tautsaimniecībā. 2023. gada 3. ceturksnī vidējais darba algu pieaugums gada griezumā sasniedza 11,8 %, bet vidējā bruto darba samaksa palielinājās līdz 1549 EUR. Jāatzīmē, ka jau 2021. gadā vidējās bruto darba algas pieaugums sasniedza gandrīz 12 %, kas bija straujākais algu palielinājums pēdējo 13 gadu laikā, līdz ar to kopējais algu kāpums aizvadīto 2 gadu laikā veido 27,8 %, savukārt salīdzinot ar pirms Covid-19 krīzes periodu (2019. gada 3. ceturksni), vidējais atalgojums audzis vairāk nekā par 1/4.

Būtiski vidējās algas pieaugumu 2023. gadā ietekmēja minimālās algas likmes palielināšana par 24 % – uz 620 EUR no 500 EUR 2022. gadā, kā arī zemāk apmaksātu darba vietu īpatsvara samazinājums, piemēram darba vietu samazinājums tādās nozarēs kā izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi, transporta pakalpojumi, kā arī administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā. Savukārt 2022. gadā algu pieaugumu lielā mērā turpina noteikt gan akūtais darba roku trūkums, gan arī pieaugošais inflācijas spiediens. Jāatzīmē, ka inflācijas ietekmē pirmo reizi kopš 2011. gada Latvijā vērojams reālās darba samaksas samazinājums. 2022. gada pirmajos trīs ceturkšņos reālā darba samaksa samazinājās par vidēji 7,7 %, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgo periodu gadu iepriekš, bet gada 3. ceturksnī reālās darba algas samazinājums sasniedza 12,9 procentus.

7.6. attēls

Jāatzīmē, ka stabils algu pieaugums Latvijā saglabājās jau kopš 2010. gada beigām, turklāt pēdējo piecu gadu laikā vidējais bruto algas gada pieauguma temps ir bijis tuvu 8 % robežai. Pozitīvu ietekmi uz darba algu pieaugumu turpina uzturēt gan algu konverģences process tuvāk ES ekonomiski attīstīto valstu algu līmenim, gan arvien pieaugošā kvalificēta darbaspēka nepietiekamība – darba tirgus sašaurināšanās, kas rada nepieciešamību uzņēmējiem ne tikai aktīvāk domāt, kā piesaistīt jaunu speciālistus, bet arī par to, kā noturēt esošos, t. sk. pārskatot darba atalgojuma likmes.

Darba algu pieaugumu aizvadītajos gados daļēji jāvis nodrošināt arī darbaspēka produktivitātes pieaugums – reālā darbaspēka produktivitāte uz vienu nodarbināto 2022. gadā bija par aptuveni 34 % augstāka nekā 2010. gadā. Vienlaikus jāatzīmē, ka kopumā darba vidējais algu pieaugums iepriekšējos gados ir jūtami pārsniedzis darba ražīguma kāpumu, līdz ar to negatīvi ietekmējot Latvijas uzņēmumu konkurētspēju. No 2010. līdz 2022. gadam reālās darba algas augušas par vidēji 4 % gadā, savukārt reālā darbaspēka produktivitāte – vien par 2,5 % vidēji gadā.

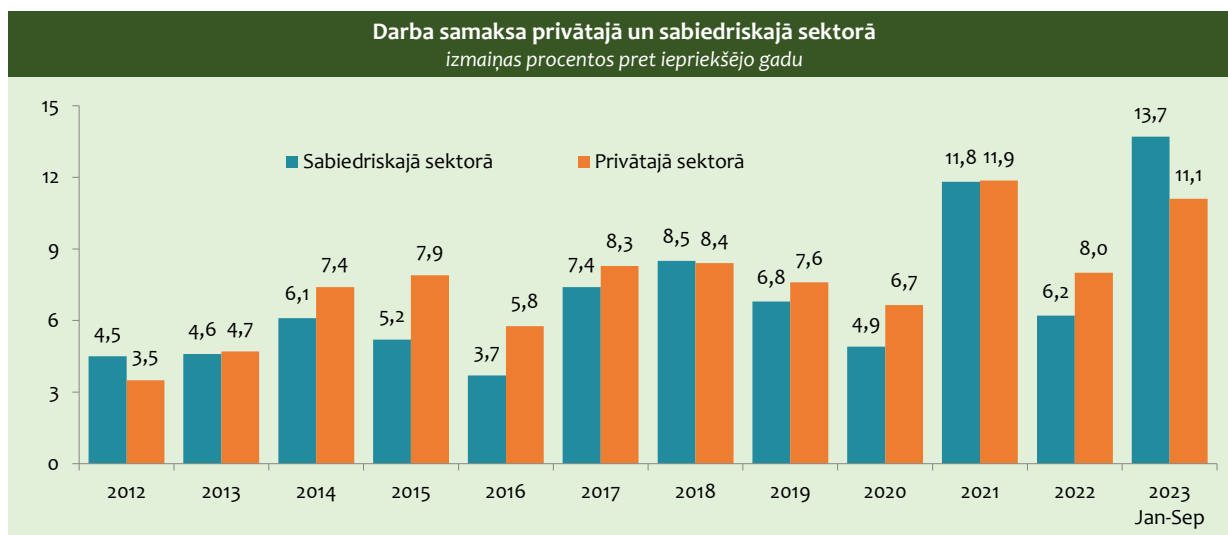
2023. gada trijos ceturkšņos darba algas ir palielinājušās gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Salīdzinot ar 2022. gada atbilstošo periodu, vidējā bruto alga sabiedriskajā sektorā pieauga par 13,7 % (līdz vidēji 1564 EUR), bet privātajā sektorā – par 11,1 % (līdz vidēji 1546 EUR). Savukārt gada 3. ceturksnī pret gada 2. ceturksni vidējā darba samaksa sabiedriskajā sektorā strādājošajiem palielinājās par vidēji 1,0 %, bet privātajā – par 1,8 %.

Kopš 2010. gada atalgojums ir palielinājies gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Vienlaikus privātajā sektorā iepriekšējos gados algu pieaugums vidēji ir bijis straujāks, ko daļēji ietekmējis nozīmīgāks darbaspēka pieprasījuma pieaugums – aizņemto darba vietu skaits privātajā sektorā laikā no 2011. līdz 2023. gadam (trīs ceturkšņiem) ir pieaudzis par 15,7%, bet sabiedriskajā sektorā – vien par 0,4 %.

Līdz ar vidējā atalgojuma pieaugumu pozitīvas tendences vērojamas arī atalgojuma struktūrā – no vienas puses, turpina samazināties minimālās darba algas saņēmēju īpatsvars, bet, no otras puses, palielinās to nodarbināto īpatsvars, kas saņem algu virs 1000 EUR mēnesī. 2023. gada trijos ceturkšņos vairāk nekā pusei (aptuveni 53 %) no visiem nodarbinātajiem bruto atalgojums pārsniedza 1000 EUR, savukārt nodarbināto īpatsvars, kuri saņem minimālo algu vai mazāku par to, ir samazinājies līdz 16,6 procentiem.

Kopumā periodā no 2010. līdz 2023. gadam to nodarbināto īpatsvars, kuri saņem minimālo algu vai mazāku par to, ir samazinājies par aptuveni 10 procentpunktiem, savukārt to nodarbināto īpatsvars, kuri saņem vairāk par 1000 EUR, šajā laikā ir pieaudzis par gandrīz 47 procentpunktiem.

7.7. attēls

2023. gada 3. ceturksnī atalgojuma pieaugums bija vērojams visās tautsaimniecības nozarēs. Nozīmīgākais atalgojuma pieaugums gada periodā (2023. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2022. gada 3. ceturksni) bija enerģētikas nozarē – par 17,7 %, lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarē – par 16,7 % (lielākais pieaugums mežsaimniecībā un mežstrādē), valsts pārvaldē – par 15,7 %, transporta un uzglabāšanas nozarē – par 15,5 % (lielākais pieaugums gaisa transporta nozarē), nekustamo īpašumu nozarē – par 14,1 %, profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē – par 13,6 %, mākslas, izklaides un atpūtas nozarē – par 13,5 %, kā arī izglītības nozarē – par 13,3 %. Nekustamo īpašumu nozarē straujo pieaugumu ietekmēja ne tikai atalgojumam paredzēto līdzekļu palielinājums, bet arī pilnas slodzes darbinieku skaita kritums.

Augstākais atalgojuma līmenis 2023. gada 3. ceturksnī saglabājās finanšu un apdrošināšanas darbību (2627 EUR), informācijas un komunikācijas pakalpojumu (2512 EUR), profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē (2026 EUR), enerģētikas (1965 EUR), valsts pārvaldes (1855 EUR), ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes (1753 EUR), veselības un sociālās aprūpes (1680 EUR) un lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarē (1562 EUR). Zemākā darba samaksa par pilnas slodzes darbu bija izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē – 1009 EUR pirms nodokļu nomaksas.

7.8. attēls

7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES

Darba tirgus prognozes līdz 2030. gadam izstrādātas atbilstoši vidēja termiņa ekonomikas izaugsmes prognozēm (skat. 5. nodaļu).

Ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanās 2023. gadā kopumā ir ietekmējusi arī situāciju darba tirgū. Lai arī aktivitāte darba tirgū 2023. gadā turpināja palielināties, tomēr jaunu darba vietu un nodarbinātības pieaugums, salīdzinot ar 2022. gadu, ir kļuvis lēnāks. Saskaņā ar EM provizoriskām aplēsēm nodarbināto skaita pieaugums 2023. gadā pret 2022. gadu varētu veidot vidēji 0,1 % (pieaugums par vidēji 0,9 tūkst.), tādējādi kopējam darbaspēka pieprasījumam saglabājoties tuvu 2022. gada līmenim – vidējais nodarbināto skaits 2023. gadā varētu veidot 887,1 tūkst. jeb 64,3 % no iedzīvotāju skaita vecumā no 15-74 gadiem. Skaitliski būtiskākais nodarbināto skaita pieaugums 2023. gadā bija veselības un sociālās aprūpē (saskaņā ar EM aplēsēm – par 7,1 tūkst.), transporta un uzglabāšanas nozarē (pieaugums par 3,4 tūkst.) un lauksaimniecībā un mežizstrādē (pieaugums par 2,6 tūkst.). Savukārt būtiskākais darbaspēka pieprasījuma samazinājums bija vērojams tirdzniecības nozarē (samazinājums par 12,8 tūkst.).

Paralēli vājākam pieprasījumam, situāciju darba tirgū 2023. gadā turpināja ietekmēt arī piedāvājuma faktori. Mazinoties Ukrainas kara bēgļu ienākošām plūsmām, samazinājusies arī šīs plūsmas pozitīvā ietekme uz darbaspēka piedāvājumu. Ja 2022. gadā bija vērojama iedzīvotāju skaita vecumā no 15-74 gadiem stabilizēšanās un pat neliels pieaugums (par 0,3 % jeb 4,5 tūkst., salīdzinot ar 2021. gadu), tad 2023. gadā kopumā iedzīvotāju skaits šajā vecuma kohortā turpināja sarukt – par vidēji 0,5 % jeb 7,5 tūkst., salīdzinot ar 2022. gadu. Ņemot vērā darbaspējas iedzīvotāju skaita sarukumu, pēc EM novērtējuma ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits (darbaspēka piedāvājums) 2023. gadā varētu būt samazinājies par 0,4 % jeb 3,4 tūkst., salīdzinot ar 2022. gadu, līdz vidēji 947,9 tūkst.

Ņemot vērā gan darbaspēka pieprasījuma, gan piedāvājuma tendences, pēc EM provizoriskām aplēsēm vidējais bezdarba līmenis 2023. gadā varētu būt vidēji samazinājies līdz 6,4 % jeb par 0,5 procentpunktiem, salīdzinot ar 2022. gadu. Savukārt darba meklētāju skaits vidēji gadā varētu būt samazinājies līdz aptuveni 61 tūkstotim (par 4,3 tūkst. mazāk nekā 2022. gadā).

DARBA TIRGUS ATTĪSTĪBAS TENDENCES 2024. GADĀ

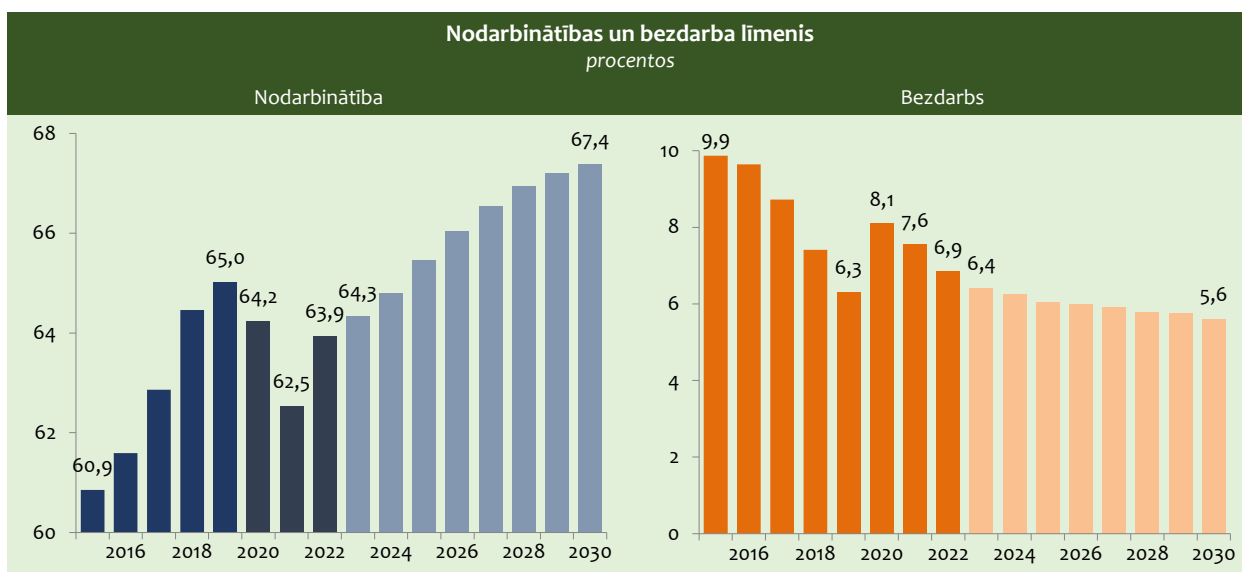
Ņemot vērā saspīlēto ģeopolitisko situāciju un joprojām augsto ekonomisko nenoteiktību tautsaimniecībā, sagaidāms, ka kopumā situācija darba tirgū 2024. gadā saglabāsies nogaidoša. Jāatzīmē, ka ekonomisko ciklu maiņa darba tirgū atspoguļojās caurmērā ar 2-3 ceturkšņu nobīdi, līdz ar to ekonomisko tempu palēnināšanās 2023. gadā daļēji varētu ietekmēt darbaspēka pieprasījuma dinamiku arī 2024. gada 1. pusē. **Saskaņā ar EM prognozēm nodarbināto skaita pieaugums 2024. gadā, salīdzinot ar 2023. gadu, varētu saglabāties 0,1 % robežās, bet bezdarba līmenis samazināties līdz 6,3 %.** Kopējais nodarbināto skaits 2024. gadā varētu pietuvoties 888 tūkst. jeb aptuveni 64,8 % no iedzīvotāju skaita vecuma no 15-74 gadiem (par 0,4 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā 2023. gadā), bet darba meklētāju skaits samazināties līdz 59,3 tūkst. vidēji gadā.

Līdzīgi kā 2023. gadā arī 2024. gadā situāciju darba tirgū turpinās diktēt darba tirgus piedāvājuma faktori. Ņemot vērā demogrāfiskos procesus (2024. gadā iedzīvotāju skaits vecumā no 15-74 varētu samazināties par aptuveni 0,6 % jeb 8,8 tūkst., salīdzinot ar 2023. gadu), kopumā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits 2024. gadā varētu samazināties līdz vidēji 947 tūkst. jeb par 0,1 %, salīdzinot ar 2023. gadu. Vienlaikus darbaspēka piedāvājumu pozitīvi ietekmēs iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums – par 0,4 procentpunktiem (līdz 69,1 %), salīdzinot ar 2023. gadu, ko sekmēs gan kopējā saspringtā situācija saistībā ar darbaspēka pietiekamību darba tirgū, gan arī darba atalgojuma pieaugums (saskaņā ar EM prognozēm bruto darba alga 2024. gadā varētu palielināties par 7,8 %, salīdzinot ar 2023. gadu).

Kopumā 2024. gadā nozīmīgākais darbaspēka pieprasījuma pieaugums sagaidāms būvniecībā, ko ietekmēs gan "Rail Baltica" būvniecības turpināšanas, gan arī citu publisko infrastruktūras objektu izbūve. Tāpat nodarbināto skaita pieaugums varētu būt vērojams veselības un sociālās aprūpes nozarē, IKT pakalpojumos, kā arī izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē.

Jāatzīmē, ka jau 2024. gadā nodarbinātības un bezdarba relatīvie rādītāji varētu atgriezties tajā līmenī, kādi bija vērojami pirms Covid-19 krīzes 2019. gadā. Tomēr jāņem vērā, ka nodarbināto skaits absolūtā izteiksmē turpmākajos gados visdrīzāk saglabāsies zem 2019. gada līmeņa, ņemot vērā gan demogrāfiskos procesus (mazāks darbaspējīgo iedzīvotāju skaits darba tirgū), gan nepieciešamību pēc augstākas darbaspēka efektivitātes – ekonomikas izaugsme būs vairāk balstīta darbaspēka produktivitātes pieaugumā.

7.9. attēls

DARBA TIRGUS PROGNOZES 2025.-2030. GADAM

Laika posmā no 2025.-2030. gadam ekonomikas izaugsme lielā mērā turpinās balstīt darbaspēka produktivitātes pieaugums, līdz ar to kopējais darbaspēka pieprasījuma un nodarbināto skaita pieaugums būs lēnāks nekā ekonomikas izaugsme. Sagaidāms, ka **nodarbināto skaits līdz 2030. gadam varētu augt vidēji par 0,1 % gadā un kopējais darbaspēka pieprasījums 2030. gadā varētu būt tuvs 892 tūkst. darbinieku.**

Lai arī kopumā nodarbināto skaits varētu augt lēni, iedzīvotāju nodarbinātības līmenis (nodarbināto īpatsvars atbilstošā vecuma iedzīvotāju kopskaitā) turpinās stabili augt. Nodarbinātības līmenis starp iedzīvotājiem vecuma grupa no 15-74 gadiem periodā no 2025.-2030. gadam varētu augt vidēji par 0,4 procentpunktiem gadā un 2030. gadā sasniegt vidēji 64,7 %.

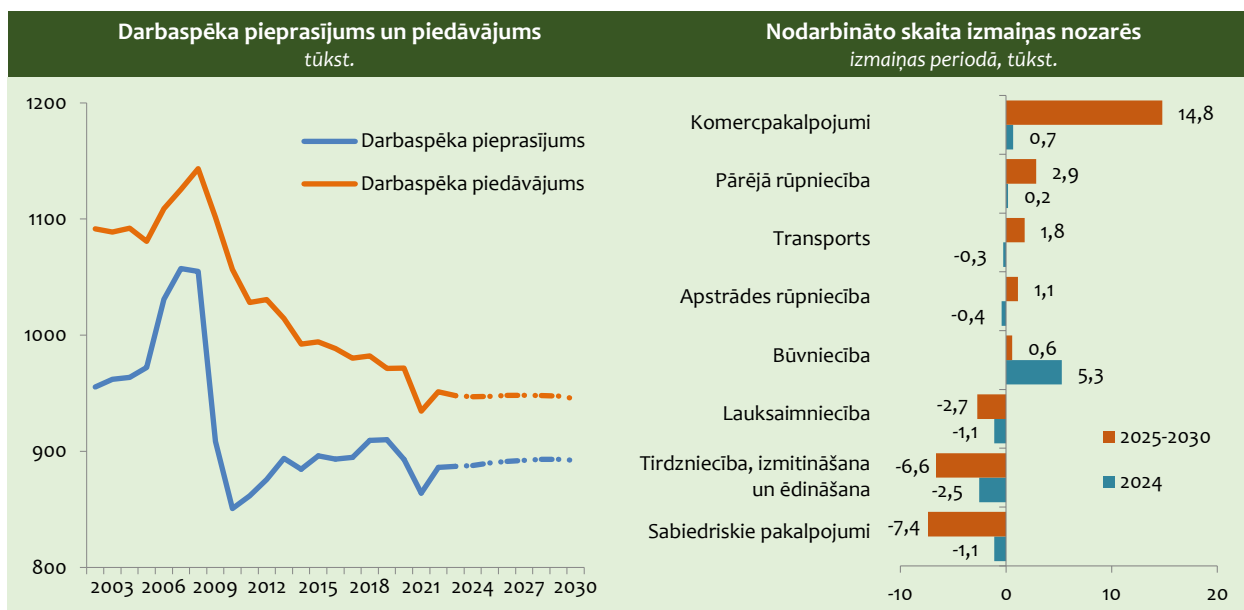
Kopumā nākamajos gados turpinās sarukt brīvie darba resursi un darbaspēka nepietiekamības problēma kļūs izteiktāka. Darbaspēka rezervju samazinājumu lielā mērā noteiks darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājums, kā arī esošā darbaspēka novecošana un izešana no darba tirgus.

Jāatzīmē, ka Covid-19 pandēmijas krīze ir atstājusi negatīvu ietekmi uz iedzīvotāju līdzdalību darba tirgū, kas kopumā samazina arī pieejamo darbaroku skaitu darba tirgū. Pēc EM aplēsēm 2023. gadā iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis joprojām bija par 0,6 procentpunktiem mazāks nekā 2019. gadā. Lai gan iedzīvotāju līdzdalība darba tirgū pakāpeniski pieaug, tomēr pilnībā atgūt pirms pandēmijas līmeni tā varētu tikai ap 2025. gadu. Ņemot vērā augošo darbaspēka nepietiekamību, sagaidāms, ka iedzīvotāju līdzdalības līmenis līdz 2030. gadam turpinās palielināties. Līdz 2030. gadam iedzīvotāju līdzdalības līmenis vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem varētu pieaugt līdz 71,4 %.

Lai gan gaidāms iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums, tomēr kopējais darbaspēka piedāvājums līdz 2030. gadam saglabāsies zem 2019. gada līmeņa. Lielā mērā šo tendenci ietekmēs demogrāfiskie faktori – iedzīvotāju novecošana un darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanās. Lai gan iedzīvotāju skaits privātajās mājsaimniecībās vecumā no 15 līdz 74 gadiem 2022. gadā ir palielinājies, tomēr vidēja termiņa un ilgtermiņa tendence joprojām saglabājas lejupvērsta, ņemot vērā sabiedrības novecošanās tendences. Saskaņā ar EM 2022. gada demogrāfijas prognozēm līdz 2030. gadam iedzīvotāju skaits Latvijā varētu samazināties līdz 1,78 milj. jeb aptuveni par 106 tūkstošiem, salīdzinot ar 2023. gada sākumu. Būtiskākais skaita samazinājums būs vērojams starp iedzīvotājiem darbaspējas vecumā. Sagaidāms, ka iedzīvotāju skaits vecumā no 15 līdz 64 gadiem laika posmā līdz 2030. gadam varētu sarukt par gandrīz 89 tūkstošiem jeb 7,5 %, kas kopumā negatīvi ietekmēs kopējo darbaspēka piedāvājumu.

Ņemot vērā darbaspēka novecošanas tendenci, galvenās darba iespējas nākamajos gados radīs aizvietojošais darbaspēka pieprasījums. Pēc EM prognozēm, gandrīz 2/3 no visām vakancēm periodā no 2022. līdz 2030. gadam varētu veidoties aizvietojošā pieprasījuma dēļ.

7.10. attēls

Sagaidāms, ka no 2025.-2030. gadam darbaspēka pieprasījums turpinās pārstrukturēties par labu komercpakalpojumu nozarēm. Lielākais darbaspēka pieprasījuma pieaugums līdz 2030. gadam sagaidāms komercpakalpojumu sektorā, jo īpaši informācijas un komunikācijas pakalpojumos un profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos. Kopumā komercpakalpojumu sektorā nodarbināto skaits līdz 2030. gadam varētu pieaugt par 15 tūkst., salīdzinot ar 2024. gadu.

Tāpat nozīmīgs darbaspēka pieprasījuma pieaugums vidējā termiņā sagaidāms arī pārējās rūpniecības nozarēs – ieguves rūpniecībā un karjeru izstrādē, elektroenerģijas, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana; ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija, kas saistīts gan arī būvniecības nozares izejvielu pieprasījuma pieaugumu, gan arī enerģētikas nozaru transformāciju un ES Zaļā kursa īstenošanu. Kopumā pārējās rūpniecības nozarēs nodarbināto skaits periodā no 2025.-2030. gadam varētu pieaugt par gandrīz 3 tūkst. nodarbināto.

Nodarbināto skaits vidējā termiņā turpinās pieaugt arī transporta pakalpojumos, tomēr jāņem vērā, ka nozares struktūra krīzes laikā ir būtiski mainījies (liels darbaspēka pieprasījuma kritums pasažieru pārvadājumos ar gaisa un ūdens transportu, kā arī dzelzceļa pakalpojumos), tāpēc nodarbināto skaits nozarē līdz 2030. gadam varētu neatgriezties 2019. gada līmenī.

Ņemot vērā demogrāfijas tendences, kopumā bezdarbs līdz 2030. gadam turpinās sarukt un būs tuvu dabiskam līmenim (5–6 % robežās). Sagaidāms, ka jau 2025. gadā bezdarba līmenis varētu patuvoties 6,1 %, savukārt līdz 2030. gadam samazināties līdz 5,6 %. Augstākie bezdarba riski sagaidāmi starp iedzīvotājiem ar zemu izglītības līmeni un bez profesionālām prasmēm/profesionālās kvalifikācijas.

2025. gadā darbaspēkā pieprasījums varētu atsākt augt arī apstrādes rūpniecības nozarēs. Tomēr jāatzīmē, ka kopumā nodarbināto skaita pieaugums gan apstrādes rūpniecībā, gan citās tradicionālajās tirgojamajās nozarēs saglabāsies lēns, jo nozaru izaugsme galvenokārt būs atkarīga no produktivitātes pieauguma, kam ir izšķiroša nozīme konkurētspējas nodrošināšanā. Kopumā apstrādes rūpniecībā nodarbināto skaits līdz 2030. gadam varētu palielināties par aptuveni 1,1 tūkst., salīdzinot ar 2024. gadu.

Ņemot vērā "Rail Baltica" un citu lielo infrastruktūras projektu īstenošanu, vidējā termiņā augsts darbaspēka pieprasījums saglabāsies arī būvniecības nozarē. Sagaidāms, ka būvniecībā augstākais darbaspēka pieprasījuma līmenis varētu tikt sasniegts ap 2026./2027. gadu, līdz ar aktīvākās "Rail Baltica" būvniecības fāzes iestāšanos. Kopumā līdz 2026. gadam nodarbināto skaits būvniecībā varētu palielināties par aptuveni 5,6 tūkst., salīdzinot ar 2024. gadu, un 2026. gadā sasniegt aptuveni 84 tūkst. nodarbināto.

Līdz ar darba vietu automatizācijas tendencēm, nodarbināto skaits nākamajos gados varētu turpināt samazināties mazumtirdzniecības segmentā līdz ar plašāku pašapkalpošanās kasu sistēmu, kā arī citu automatizētas tirdzniecības risinājumu ieviešanu nozarē. Sagaidāms, ka kopumā tirdzniecības nozarē nodarbināto skaits periodā no 2024.-2030. gadam varētu samazināties par vairāk nekā 8 tūkst. nodarbināto.

Vienlaikus darbaspēka pieprasījums vidējā termiņā turpinās augt izmitināšanas un ēdināšanas nozarē, tomēr, ņemot vērā ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanos un nenoteikto ģeopolitisko situāciju, nav prognozējams, ka nodarbināto skaits nozarē tuvākajos gados varētu atgriezties 2019. gada līmenī.

Nodarbināto skaita samazinājums varētu būt vērojams arī lauksaimniecības un mežizstrādes nozarēs, kas lielā mērā saistāms ar nozaru efektivizācijas turpināšanos. Periodā no 2025.-2030. gadam sagaidāms, ka lauksaimniecības un mežizstrādes nozarē nodarbināto skaits varētu samazināties par 2,7 tūkst.

Būtiskākais nodarbināto skaita samazinājums periodā no 2025.-2030. gadam sagaidāms sabiedrisko pakalpojumu nozarēs, galvenokārt valsts pārvaldē un izglītības nozarē, ņemot vērā gan plānoto valsts pārvaldē strādājošo darbinieku skaita samazināšanu, gan skolu tīkla optimizācijas turpināšanu. Nodarbināto skaits valsts pārvaldē līdz 2030. gadam varētu samazināties par aptuveni 6 tūkst., savukārt izglītības nozarē – par 5,9 tūkst., salīdzinot ar 2024. gadu. Vienlaikus nodarbināto skaits varētu turpināt pieaugt veselības un sociālās aprūpes nozarē. Veselības un sociālās aprūpes nozarē nodarbināto skaits periodā no 2025.-2030. gadam varētu pieaugt par 4,5 tūkst.

II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES

8. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBA

8.1. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAS JAUTĀJUMU PĀRVALDĪBA

Jau ilgstoši galvenie izaicinājumi Latvijas darba tirgū ir negatīvās demogrāfijas tendences un darbaspēka novecošanās, kā arī darbaspēka prasņu pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstība un atbilstošas kvalifikācijas darbinieku trūkums (skat. 7.3. nodaļā informāciju par darba tirgus prognozēm).

Latvijas ekonomikas konkurētspējai vidējā termiņā svarīgi ir pasākumi darbaspēka pieejamības veicināšanai, kas ietver gan formālās izglītības piedāvājumu, gan aktīvos darba tirgus pasākumus, kas sekmē iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti, gan arī pārdomātu darbaspēka migrācijas politiku, ietverot arī atbalstu remigrācijai. Vienlaikus jāuzsver, ka Latvijas ekonomiskās izaugsmes ilgtspēja nevar būt saistīta ar lēta darbaspēka piesaisti no trešajām valstīm.

Darba tirgus neatbilstības saasina arī izteiktās reģionālās atšķirības. Jaunās darba vietas galvenokārt veidojas ekonomiski aktīvākajos reģionos un lielajās pilsētās, savukārt mazāk attīstītos reģionos, īpaši Latgalē saglabājas augsts bezdarba līmenis. Reģionālās atšķirības kavē sabalansētu darba tirgus attīstību. Savukārt darba tirgus reģionālo izlīdzināšanos kavē zemā darbaspēka reģionālā mobilitāte jeb spēja operatīvi mainīt darba un dzīves vietas.

Lai panāktu straujāku tautsaimniecības izaugsmi un iedzīvotāju ienākumu pieaugumu, EM uzņemas vadošo lomu nodrošināt koordinētu cilvēkkapitāla jautājumu pārvaldību, sekmējot darbaspēka piedāvājuma pielāgošanos nākotnes darba tirgus vajadzībām. 2023. gada jūlijā EM tika izveidots Cilvēkkapitāla attīstības departaments, kura uzdevums ir sekmēt pilna cikla uzņēmējdarbības un cilvēkkapitāla politikas izstrādi un ieviešanas uzraudzību, atbilstošu politikas ieviešanas instrumentu vadību, kā arī nepārtrauktu struktūrpolitikas analīzi atbilstoši uzstādītajiem politikas mērķiem, nodrošinātu tautsaimniecības sektora vienotu un integrētu darbu kopumā un spēju izpildīt dotos uzdevumus.

EM Cilvēkkapitāla attīstības departaments

Galvenās Cilvēkkapitāla attīstības departamenta funkcijas.

1. Izstrādāt, organizēt un koordinēt cilvēkkapitāla politiku, lai sekmētu cilvēkresursu attīstību atbilstoši nākotnes pieprasījumam un tautsaimniecības transformācijai uz augstākas pievienotās vērtības radīšanu:
 - 1.1. konsultējoties ar iesaistītajām ministrijām, sociālajiem partneriem un citām nevalstiskajām organizācijām, izstrādāt Nacionālo cilvēkkapitāla attīstības stratēģiju, tostarp:
 - noteikt galvenos stratēģijas virzienus un stratēģiskos mērķus;
 - noteikt ilgtermiņa prioritāros rīcības virzienus stratēģisko mērķu sasniegšanai;
 - 1.2. nodrošināt rīcības plāna cilvēkkapitāla attīstības stratēģijas stratēģisko mērķu un rezultātīvo rādītāju sasniegšanai izstrādi un tā īstenošanas uzraudzību.
2. Nodrošināt Cilvēkkapitāla attīstības koordinācijas padomes lēmumu pieņemšanai par darba tirgū nepieciešamajām prasmēm un atbilstošām pārkvalifikācijas jomām sekretariāta funkcijas.
3. Sniegt priekšlikumus par mācību kvalitātes un efektivitātes pilnveidošanu.
4. Nodrošināt Cilvēkkapitāla attīstības padomes sekretariāta funkcijas.

MK 2023. gada 6. jūnijā apstiprināja Cilvēkkapitāla attīstības padomes nolikumu, atbalstot trīs ministru – ekonomikas, izglītības un zinātnes un labklājības – vienošanos pārveidot līdzšinējo Nodarbinātības padomi, veidojot ciešāku sasaisti ar valdības deklarācijā dotajiem uzdevumiem darbaspēka jautājumu pārvaldības un cilvēkkapitāla attīstības jomā.

Jaunā ģeopolitiskā realitāte, digitālo tehnoloģiju attīstība, globalizācija, automatizācija, darbaspēka novecošanās – šis pārmaiņas būtiski ietekmē darbavietas, rūpniecības un pakalpojumu nozares, uzņēmējdarbības modeļus, ekonomiku, sabiedrību un ikkatru tās individu. Ilgtspējīgai ekonomikas izaugsmei un transformācijai nepieciešams nodrošināt darbaspēku augošajām un produktīvām nozarēm, kas pieprasa aizvien jaunas prasmes un zināšanas. Stiprinot līdzšinējo ministru sadarbību un definējot jaunus mērķus, paredzams, ka Cilvēkkapitāla attīstības padome dos pienesumu starpministriju sadarbības uzlabošanai un efektīvākai pārvaldības jautājumu risināšanai.

Cilvēkkapitāla attīstības padome

Cilvēkkapitāla attīstības padome ir koleģiāla institūcija, kas izveidota, lai īstenotu saskaņotu starpresoru sadarbību un pieņemtu lēmumus nepieciešamo darba tirgus pārkārtojumu plānošanā, izstrādē, ieviešanā un uzraudzībā, veicinot cilvēkresursu attīstību atbilstoši nākotnes darba tirgus pieprasījumam un tautsaimniecības strukturālām pārmaiņām uz augstākas pievienotās vērtības radīšanu, kas dotu labumu sabiedrībai kopumā. Padomes sastāvā ir ekonomikas ministrs, izglītības un zinātnes ministrs un labklājības ministrs. Padomes priekšsēdētājs ir ekonomikas ministrs. Padomes darbā paredzēts pieaicināt arī citu ministriju, sadarbības partneru, nevalstisko organizāciju un citu institūciju pārstāvjus un speciālistus, kas ir eksperti konkrētajos darba kārtības jautājumos.

Cilvēkkapitāla attīstības padomes galvenās funkcijas:

- izvērtēt situāciju darba tirgū un darba tirgus attīstības scenārijus un prognozes, tostarp bezdarba situāciju un tās ietekmi uz dažādu iedzīvotāju grupu konkurētspēju darba tirgū;
- konsultējoties ar sociālajiem partneriem un citām nevalstiskajām organizācijām, noteikt cilvēkkapitāla attīstības stratēģiskos mērķus un rīcības virzienus minēto mērķu sasniegšanai, sagatavojot priekšlikumus par atbalsta pasākumiem cilvēkkapitāla attīstīšanai, kā arī veikt uzraudzību par paveikto izvirzīto mērķu sasniegšanā;
- izvērtēt EM, LM un IZM padotības iestāžu (CSP, NVA, Valsts izglītības attīstības aģentūras un LIAA) funkcijas un uzdevumus mūžizglītības, darba tirgus un nozaru konkurētspējas veicināšanas jomā un sniegt priekšlikumus to efektīvākai īstenošanai, lai sekmētu piedāvāto (pieaugušo) mācību pārraudzību un mācību kvalitāti un efektivitāti;
- sagatavot priekšlikumus par pieaugušo izglītības mācību virzieniem, kurus līdzfinansē valsts budžets un ES fondi;
- izvērtēt un sagatavot priekšlikumus kvalitātes prasībām pieaugušo izglītības pakalpojumu sniedzējiem;
- sagatavot priekšlikumus iekļaušanai tiesību aktu projektos un politikas plānošanas dokumentos par mūžizglītību, nodarbinātību un tautsaimniecības konkurētspēju saistīto jautājumu risināšanai.

Līdz ar Cilvēkkapitāla attīstības padomes izveidi darbību izbeidza ekonomikas, izglītības un zinātnes un labklājības ministru diskusiju platforma – Nodarbinātības padome, kas darbojās kopš 2016. gada.

Cilvēkkapitāla attīstības padome 2023. gadā turpināja Nodarbinātības padomes iepriekš iesāktās aktivitātes:

- pārrunāti EM, IZM, LM prioritārie pasākumi, kā arī plānotās Atveseļošanas fonda un ES fondu atbalsta programmas cilvēkkapitāla attīstības veicināšanai;
- sagatavoti priekšlikumi sadarbības formātu efektivitātes palielināšanai, saglabājot sociālo un sadarbības partneru iesaisti cilvēkkapitāla attīstības jautājumu risināšanā, tostarp atbalstīta Nodarbinātības padomes pārveide par Cilvēkkapitāla attīstības padomi, kā arī vienotas komisijas izveide pieaugušo mācību vajadzību noteikšanai;
- pārrunāti jautājumi saistībā ar administratīvā sloga mazināšanu darbaspēka piesaistei no trešajām valstīm un sadarbībā ar nozaru uzņēmējiem un nozaru ministrijām sagatavoti priekšlikumi tiesību aktu grozījumiem;
- uzraudzīta “Latvijas cilvēkkapitāla attīstības stratēģijas 2024.-2027. gadam” izstrādes gaita;
- pārrunāta brīvprātīgā darba jautājumu pārvaldība.

Cilvēkkapitāla attīstības stratēģija

EM vadībā šobrīd tiek izstrādāta “Latvijas cilvēkkapitāla attīstības stratēģija 2024.-2027. gadam”, kuras virsmērķis ir nodrošināt koordinētu cilvēkkapitāla jautājumu pārvaldību, sekmējot darbaspēka piedāvājuma pielāgošanos nākotnes darba tirgus vajadzībām. Stratēģija tiek izstrādāta sadarbībā ar nozaru ministrijām, to padotības iestādēm un citām organizācijām, kuras sniedz priekšlikumus un ieteikumus savas kompetences ietvaros.

Stratēģijai definēti un Cilvēkkapitāla attīstības padomē apstiprināti septiņi tematiskie rīcības virzieni*:

- 1) formālā izglītība un STEM prasmju stiprināšana, t. sk. profesionālās vidējās izglītības piedāvājuma palielināšana, pieaugušo izglītības piedāvājuma attīstīšana, finansiāla atbalsta sistēmas pilnveidošana studējošajiem STEM jomās;
- 2) darba tirgus paplašināšana – ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvara palielināšana un darbaspēka reģionālās mobilitātes veicināšana;
- 3) kvalificētu darbinieku piesaiste, līdzsvarojot darbaspēka migrācijas politiku, t. sk. sekmējot ārvalstu talantu piesaisti, un veicinot remigrāciju;
- 4) pieaugušo izglītības mācību piedāvājums un kvalitāte – darba devēju motivēšana investēt darbiniekos un iedzīvotāju motivēšana mācīties jaunas, darba tirgū pieprasītas prasmes, iedzīvotāju digitālo prasmju pilnveidošana un mācību programmu kvalitātes uzlabošana;
- 5) atbalsts uzņēmēju uzņēmīgumam – talantu attīstīšana uzņēmējdarbības veidošanā, nodrošinot uzņēmumu vadītājiem augsta līmeņa mācības digitalizācijā, automatizācijā, robotizācijā un talantu vadībā;
- 6) datus balstīti lēmumi – uz lietotāju vērsta datu pārvaldības pilnveidošana, kas nodrošina informācijas uzkrāšanu un analītikas kapacitāti datus balstītu lēmumu pieņemšanai cilvēkkapitāla attīstības un pieejamības rīcītpolitikas izstrādei un īstenošanai;
- 7) pārvaldība – saskaņota starpresoru (institūciju) sadarbība un nepieciešamo darba tirgus pārkārtojumu plānošanas, izstrādes, ieviešanas un uzraudzības koordinēšana.

* Ņemot vērā, ka Latvijas cilvēkkapitāla attīstības stratēģija vēl ir izstrādes procesā, izvirzītie prioritārie rīcības virzieni var mainīties.

Lai īstenotu saskaņotu iesaistīto institūciju sadarbību un pārvaldības koordināciju pieaugušo izglītības jomā cilvēkkapitāla attīstības stratēģisko mērķu sasniegšanai, ir uzsākts darbs, lai izveidotu vienotu pieaugušo izglītības koordinācijas komisiju. Komisijas galvenais uzdevums būs noteikt atbalstāmo mācību vajadzības EM, LM un IZM atbildībā esošo valsts budžeta, Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna un ES fondu finansētajās programmās.

8.2. ATBALSTS UZŅĒMĒJIEM CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAI

EM, līdzās LM un IZM, ir izstrādājusi un īsteno vairākus pasākumus cilvēkkapitāla attīstības atbalstam. EM kompetencē pasākumi galvenokārt ir saistīti ar atbalstu uzņēmējiem nodarbināto prasmju pilnveidei un kvalificēta darbaspēka piesaisti.

PRASMJU PILNVEIDE

Lai nodrošinātu atbalstu nodarbināto prasmju pilnveidošanai un sekmētu tehnoloģisko inovāciju ieviešanu un darbaspēka produktivitātes paaugstināšanu, līdz 2023. gada 31. decembrim ir pieejams ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda atbalsts 1.2.2.1. pasākuma "Atbalsts nodarbināto apmācībām" un 13.1.6. specifiskā atbalsta mērķa "Atveseļošanas pasākumi ekonomikas nozarē – nodarbināto apmācības (ERAF)", un 1.2.2.3. pasākuma "Atbalsts IKT un netehnoloģiskām apmācībām, kā arī apmācībām, lai sekmētu investoru piesaisti" ietvaros. Pasākuma ietvaros kopumā pieejami 14,2 milj. EUR. Līdz 2023. gadam mācības apmeklējušas 22,5 tūkst. nodarbinātās personas.

Lai sekmētu uzņēmuma digitālo transformāciju un konkurētspēju, MK 2023. gada 12. septembrī apstiprināti EM virzītie noteikumi Nr. 529 "Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2. komponentes "Digitālā transformācija" 2.3. reformu un investīciju virziena "Digitālās prasmes" 2.3.1.2.i. investīcijas "Uzņēmumu digitālo prasmju attīstība" īstenošanas noteikumi", kas paredz atbalstu uzņēmumu darbinieku digitālo prasmju attīstīšanai, sākot ar 2024. gadu. Mērķis ir pilnveidot Latvijas sīko (mikro), mazo, vidējo un lielo komersantu digitālās, robotizācijas un automatizācijas prasmes, tostarp prasmes, kas sekmētu eksporta veicināšanu, augsta līmeņa digitālās pārvaldības pamatprasmes uzņēmumu vadības līmenī un prasmes digitālo tehnoloģiju izmantošanai dažādos uzņēmējdarbības procesos. Mācības digitālo prasmju pilnveidei uzņēmumu darbiniekiem būs pieejamas caur Eiropas digitālās inovācijas centriem (EDIC) vai konkursa kārtībā atlasītām uzņēmumus pārstāvošajām organizācijām jeb nozares asociācijām. Lai saņemtu atbalstu komersantu darbinieku prasmju pilnveidei, komersantam būs nepieciešams EDIC iziet Digitālo brieduma testu un saņemt Digitālās attīstības ceļa karti, kurā būs jābūt sniegtām rekomendācijām darbinieku prasmju uzlabošanai. Investīcijai pieejamais ANM finansējums ir 20 milj. EUR, un plānots, ka programmas ietvaros atbalstu darbinieku digitālo prasmju pilnveidei saņems vismaz 3000 komersanti. Minēto investīciju plānots turpināt ES KF 2021–2027. gada ietvaros, tam novirzot vēl 10 milj. EUR.

2023. gadā noslēdzās EK Tehniskā atbalsta instrumenta projekts "Atbalsts darba devējiem prasmju attīstīšanas veicināšanā Latvijā" (*Support employers in promoting skills development in Latvia*)¹, kuru īstenoja OECD sadarbībā ar EK Strukturālo reformu atbalsta ģenerāldirektorātu. Projekta mērķis bija sniegt atbalstu Latvijai normatīvā regulējuma izstrādē, kas atbalstītu un stimulētu darba devējus paaugstināt savu darbinieku prasmes vai veicināt pārkvalifikāciju. Projekta rezultātā Latvijai sniegtas rekomendācijas, kas paredz pilnveidot un pielāgot dažāda veida atbalstu MVU un veidot uzņēmumu spējas un mācību kultūru uzņēmumos. Uzsākti vairāki pasākumi, lai ieviestu rekomendācijas un nodrošinātu ilgtspējīgu reformu darba devēju nodarbināto prasmju pilnveidē.

Lai ieviestu OECD ieteikumu paplašināt atbrīvojumus no nodokļiem augstākās izglītības un vispārējās izglītības programmās, sagatavoti grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", kas paredz, ka darba devēja samaksātā mācību maksa par darbinieka augstākās izglītības iegūšanu valsts akreditētās Latvijas izglītības iestādēs, ES dalībvalstu un EEZ valstu mācību iestādēs nav uzskatāma par algota darba ienākumu, ja augstākās izglītības iegūšana saistīta ar profesijas un kvalifikācijas iegūšanu, kas nepieciešama darba devēja saimnieciskās darbības nodrošināšanai. Grozījumi paredz iekļaut plašāku atbrīvojumu darba devējiem, sniedzot iespēju augstākās izglītības mācību maksas neaplikt ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Plānots, ka atbalsts stāsies spēkā 2024. gada sākumā.

Lai ieviestu OECD ieteikumu sniegt pielāgotu atbalstu MVU un sekmētu uzņēmēju konkurētspēju un produktivitāti, un veicinātu uz nozaru vajadzībām balstītu mācību pieejamību ES fondu 2021.–2027. gada plānošanas periodā, EM ir izstrādājusi MK noteikumu projektu "Atbalsta pasākumi nozaru vajadzībās balstītai pieaugušo izglītībai un to īstenošanas kārtība", kas paredz novirzīt ESF Plus finansējumu 14 milj. EUR apmērā (4.2.4.1. pasākums "Atbalsts nozaru vajadzībās balstītai uzņēmumu darbinieku apmācībai"). Mācības paredzētas tādās jomās kā dizains, valodas, viesnīcu vadība, projektu

¹ Plašāka informācija par projektu pieejama: <https://www.oecd.org/skills/employer-training-support-latvia.htm>.

vadība, tūrisma vadība, finanšu vadība, fizikālās zinātnes, matemātika un statistika, biznesa vadība, vides aizsardzība, inženierzinātnes un tehnoloģijas, mārketinga un tirdzniecība, mežsaimniecība, veselības aprūpes pakalpojumi, viesnīcu un restorānu pakalpojumi, tūrisma un atpūtas organizācija, kvalitātes nodrošināšanas un vadība, ēdināšana un viesnīcu komercdarbība. Plānots, ka atbalsts uzņēmumiem būs pieejams, sākot ar 2024. gadu. Kopumā paredzēts mācībās iesaistīt vairāk nekā 8000 uzņēmumu darbiniekus.

KVALIFICĒTA DARBASPĒKA PIESAISTE

Ņemot vērā, ka ilgtspējīgai ekonomikas izaugsmei un konkurētspējas celšanai ir būtiski nodrošināt darbaspēku augošām un produktīvām nozarēm, Cilvēkkapitāla attīstības padome ir vienojusies par vairākiem veicamiem pasākumiem administratīvo šķēršļu mazināšanai trešo valstu darbaspēka piesaistei, vienlaikus tiek rosināts pilnveidot kontroles mehānismus "darbinieku īres pakalpojumu" izmantošanai trešo valstu pilsoņu piesaistē un nekontrolētas imigrācijas novēršanai.

Sagatavotie priekšlikumi tiesību aktu grozījumiem paredz:

- noteikt, ka ārvalstu darbaspēkam tiek noteikta ne mazāk par Latvijas Republikā strādājošo mēneša vidējo bruto darba samaksa nozarē (saskaņā ar CSP pēdējo publicēto informāciju) vai ar nozares ģenerālvienošanos noteikto minimālo algu, ja ārvalstnieks saņem vīzu un tiesības uz nodarbinātību;
- noteikt, ka uzņēmums varēs piesaistīt darbaspēku no ārvalstīm, ja darba devējs būs publicējis atklātu vakanci NVA administrētajā Bezdarbnieku uzskaites un reģistrēto vakancu informācijas sistēmā, sniedzot pilnvērtīgu informāciju par darba piedāvājumu, un sadarbojies ar NVA ne mazāk kā 10 darbdienu laikā pretendentu atlases procesā, izvērtējot NVA piedāvātos kandidātus. Ja atlases rezultātā vakanci nebūs izdevies aizpildīt, tad darba devējam, saņemot NVA izsniegtu atļauju, būs tiesības 30 dienu laikā iesniegt Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē ielūguma vai izsaukuma pieteikumu;
- atteikties no prasības iesniegt ārvalstnieka izglītību/pieredzi apliecinājoša dokumenta kopiju gadījumos, ja profesija Latvijā nav reglamentēta. Vienlaicīgi paredzēts saglabāt uzaicinātājam (darba devējam) pienākumu pārliecināties par uzaicināto darbinieku kvalifikāciju un piemērotību darba veikšanai;
- ierobežot negodprātīgus darba devējus – ārvalstu darbaspēka uzaicinātājus, paredzot tiesības Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei pieņemt lēmumu par aizliegumu uz laiku līdz vienam gadam fiziskai vai juridiskai personai uzaicināt ārvalstnieku. Līdz ar to tiks samazināts negodprātīgo vīzu un uzturēšanās atļauju pieprasītāju skaits, kas neievēro ar ārvalstnieku nodarbināšanu saistīto normatīvo aktu prasības, kā arī samazināta nelegālās migrācijas plūsma uz Šengenas līguma dalībvalstīm.

Paredzēts turpināt diskusijas par "Zaļā koridora" politikas izstrādi ārvalstu darbaspēka piesaistē ar mērķi samazināt komersantiem administratīvo slogu un paātrināt administratīvos saskaņošanas procesus, vienlaicīgi veicinot Latvijas konkurētspēju investīciju piesaistes jomā.

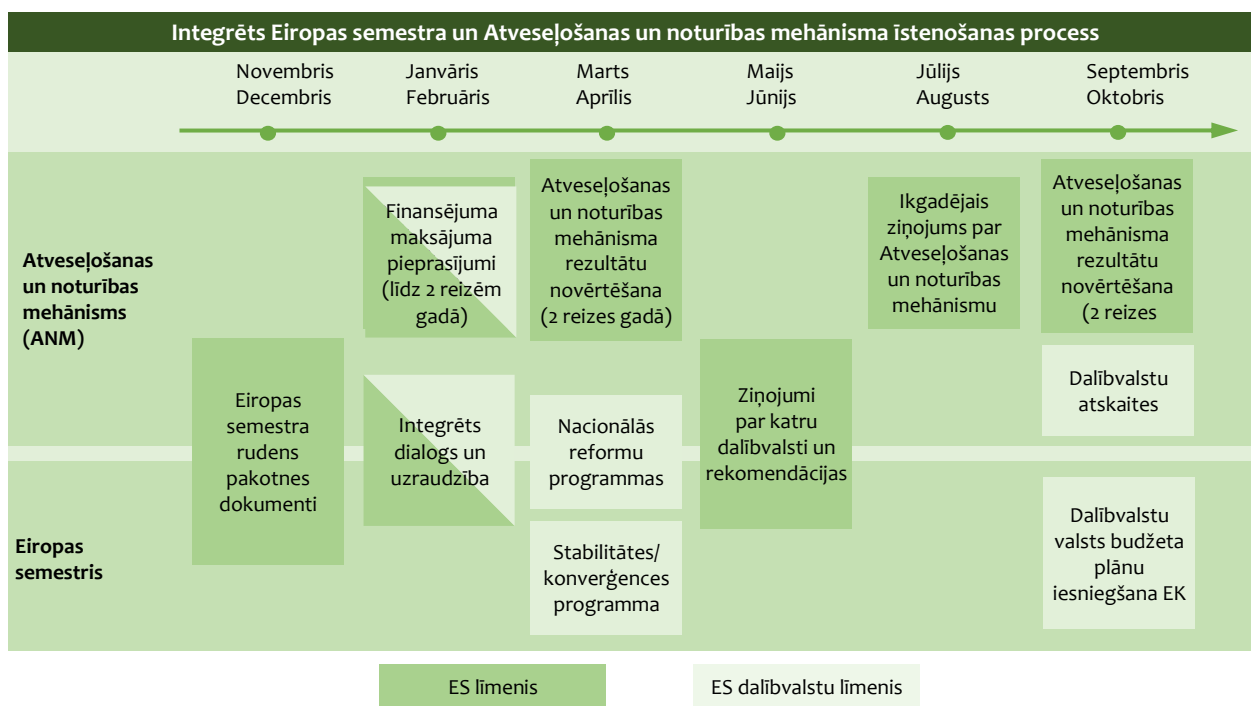
9. LATVIJAS IEKĻAUŠANĀS ES EKONOMISKAJĀ POLITIKĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ

9.1. EIROPAS SEMESTRIS

2010. gada 12. janvārī EK publicēja Ikgadējo izaugsmes pārskatu, kurā tika piedāvāts sākt jaunu ekonomiskās politikas uzraudzības un koordinācijas mehānismu ES – Eiropas semestri. Kopš 2011. gada Eiropas semestris sākas katru gadu novembrī, kad EK publicē galvenos dokumentus (tā dēvētā Eiropas semestra rudens pakotne), ar kuru izvērtēšanu sākas nākamā gada Eiropas semestris, un tie ir: "Ikgadējais ilgtspējīgas izaugsmes pārskats" (*Annual Sustainable Growth Survey*), "Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojums" (*Alert Mechanism Report*), "Vienotā nodarbinātības ziņojuma projekts" (*Draft Joint Employment Report*), EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām eirozonai un citi dokumenti. Šajos dokumentos EK izvērtē esošo ekonomisko situāciju ES kopumā un piedāvā ekonomiskās politikas prioritātes nākamajam gadam. Šie dokumenti ir pamats turpmākām diskusijām starp ES dalībvalstīm un EK dažādās ES Padomes sanāksmēs.

EK ziņojumi par katru ES dalībvalsti (*Country Reports*), kas tiek publicēti katru gadu pavasarī, ir vēl viens svarīgs Eiropas semestra procesa elements. Šajos ziņojumos EK piedāvā detalizētu analīzi par katru ES dalībvalsti, tās ekonomikas situāciju, galvenajiem izaicinājumiem un notiekošajām reformām.

9.1. attēls

Savukārt ES dalībvalstu nacionālajā līmenī saskaņā ar Eiropas semestra procesu ES dalībvalstīm katru gadu ir jāizstrādā un līdz aprīļa vidum jāiesniedz EK nacionālās programmas ("Nacionālā reformu programma" un "Stabilitātes programma" vai "Konverģences programma"). Pēc abu dokumentu iesniegšanas EK sagatavo vērtējumu un maija beigās nāk klajā ar priekšlikumu ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm, kas tiek apspriests dažādās ES Padomes sanāksmēs un apstiprināts jūnija Eiropadomes sanāksmē.

Līdz ar ANM izveidi (skat. 9.2. nodaļu), kas tika integrēts Eiropas semestra procesā, ES dalībvalstīm divas reizes gadā jāpagatavo atskaites EK par ES dalībvalstu atveseļošanas un noturības plānu īstenošanu, tajos noteikto rezultatīvo rādītāju un mērķu izpildi u. tml. Turklāt ES dalībvalstu nacionālajās reformu programmās ir jāveido atsauces uz atveseļošanas un noturības plāniem, jo abi procesi ir integrēti. Ziņojumos par katru ES dalībvalsti (*Country Reports*) EK vērtē arī progresu atveseļošanas un noturības plānu īstenošanā (skat. 9.1. attēlu).

Ievērojot Eiropas semestra procesu, 2023. gada 21. novembrī EK publicēja Eiropas semestra rudens dokumentu pakotni: 2024. gada "Ilggadējo ilgtspējīgas izaugsmes pārskatu", 2024. gada "Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojumu" (skat. 6.8. nodaļu), "Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektu" (*Draft Joint Employment Report*), EK priekšlikumu ES Padomes rekomendācijām eirozonai un citus dokumentus.

EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām eirozonas ekonomikas politikai

2023. gada 21. novembrī publicētais EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām eirozonas ekonomikas politikai aicina eirozonas valstis 2024.–2025. gadā rīkoties gan individuāli, īstenojot nacionālos atveseļošanas un noturības plānus, gan kolektīvi Eiropas grupas formātā:

- 1) pieņemt koordinētu un piesardzīgu fiskālo politiku, lai saglabātu ierobežotu valsts parāda līmeni vai panāktu tā saprātīgu mazināšanu. Panākt vispārēju ierobežojošu fiskālo nostāju eirozonā un tādējādi veicināt savlaicīgu inflācijas atgriešanos pie 2 % mērķa, vienlaikus saglabājot elastību, ņemot vērā lielo nenoteiktību. Pēc iespējas ātrāk atcelt enerģētikas atbalsta pasākumus un izmantot iegūtos ietaupījumus, lai samazinātu budžeta deficītu. Nodrošinot atbilstību ES Padomes ieteiktajiem izdevumu maksimumiem, veidot fiskālo nostāju tā, lai izvairītos no ilgstošām inflācijas atšķirībām. Vidējā termiņā izstrādāt fiskālās stratēģijas, lai sasniegtu piesardzīgu vidēja termiņa fiskālo līmeni un, ja nepieciešams, nostiprinātu valsts parāda ilgtspēju, īstenojot pakāpenisku un ilgtspējīgu fiskālo konsolidāciju apvienojumā ar kvalitatīvām valsts investīcijām un reformām. Ja nepieciešams, iekļaut šajās stratēģijās pasākumus, lai vēl vairāk palielinātu publisko izdevumu efektivitāti un kvalitāti, un uzlabot ilgtspēju un pensiju un veselības aprūpes sistēmu atbilstību;
- 2) uzturēt augstu publisko investīciju līmeni, lai atbalstītu zaļo un digitālo pāreju, produktivitāti un noturību. Paātrināt Nacionālo atveseļošanas un noturības plānu īstenošanu, tostarp REPowerEU sadaļu. Pilnībā izmantot kohēzijas politikas programmu sniegtās iespējas un nodrošināt, lai to vidusposma pārskatā tiktu ņemti vērā Eiropas semestra ietvaros identificēti izaicinājumi un nepieciešamība panākt progresu Eiropas sociālo tiesību pilāra īstenošanā, nesamazinot kohēzijas politikas programmu vispārējās ambīcijas;
- 3) saskaņā ar ES dalībvalstu praksi un ievērojot sociālo partneru lomu, atbalstīt tādu algu attīstību, kas mazina pirktspējas līmeņa samazināšanos, jo īpaši attiecībā uz maznodrošinātajiem, ņemot vērā konkurētspējas dinamiku un izvairoties no ilgstošām atšķirībām eirozonā. Veicināt iedzīvotāju kvalifikācijas paaugstināšanu un pārkvalifikāciju, kā arī īstenot aktīvu darba tirgus politiku, lai risinātu darbaspēka un prasmju trūkumu un palielinātu produktivitāti. Īstenot pasākumus, lai atvieglotu pārvaldītu legālo migrāciju no trešajām valstīm profesijās, kurās trūkst darbaspēka, pilnībā papildinot darbaspēka spēju izmantošanu ES ietvaros. Nodrošināt un stiprināt atbilstošu un ilgtspējīgu sociālo aizsardzību un sociālās iekļaušanas sistēmas. Nodrošināt efektīvu sociālo partneru iesaisti politikas veidošanā un sociālā dialoga stiprināšanā;
- 4) novērst investīciju šķēršļus, lai samazinātu pastāvošo investīciju plaisu zaļās un digitālās pārejas veicināšanai. Uzlabot piekļuvi finansējumam, jo īpaši inovatīviem uzņēmumiem un mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, turpinot virzību uz progresu Kapitāla tirgu savienības izveidē. Nodrošināt, ka valsts atbalsts attiecīgajām stratēģiskajām nozarēm ir mērķtiecīgs un bez traucējumiem attiecībā uz vienlīdzīgu konkurences apstākļu nodrošināšanu ES vienotajā tirgū, lai uzlabotu eirozonas konkurētspēju un atvērtu stratēģisku autonomiju. Turpināt EUR valūtas starptautiskās nozīmes stiprināšanu un gūt turpmākus panākumus darbā pie digitālā *euro*;
- 5) pārraudzīt riskus attiecībā uz stingrākiem finanšu nosacījumiem, jo īpaši uz tiem, kas saistīti ar aktīvu kvalitāti un iespējamām aktīvu cenu korekcijām, tostarp nekustamā īpašuma tirgos. Pārraudzīt nebanku finanšu starpniecības nozares attīstību, lai novērstu sistēmiskā riska uzkrāšanos un negatīvu ietekmi uz ekonomiku. Pabeigt Banku savienību, turpinot darbu pie visiem tās elementiem, tostarp pie Eiropas Noguldījumu apdrošināšanas shēmas.

2024. gada "Ilggadējais ilgtspējīgas izaugsmes pārskats"

2024. gada "Ilggadējais ilgtspējīgas izaugsmes pārskatā" EK uzsver, ka ES ekonomika joprojām ir noturīga, neskatoties uz satricinājumiem, kas ir piedzīvoti pēdējos gados (Covid-19 pandēmija, Krievijas iebrukums Ukrainā u. c.). Taču 2023. gadā ES ekonomikas izaugsmes tempi samazinājās augstās inflācijas un stingrāku finansēšanas nosacījumu apstākļos. Prognozēts, ka 2024. gadā sagaidāms mērens izaugsmes kāpums. ES ekonomika saskaras ar vairākām svarīgām strukturālām problēmām, tostarp ar zemu produktivitātes pieaugumu, zaļo un digitālo pāreju, iedzīvotāju novecošanos un sociālo iekļaušanu, kas ir jārisina, lai saglabātu ilgtspējīgas konkurētspējas virzību. Traucējošie ģeopolitiskie notikumi ir parādījuši arī to, ka ES ir jāpasargā konkurētspēja globālajā tirgū, vienlaikus nodrošinot, ka par visiem ir padomāts. 2024. gada "Ilggadējais izaugsmes pārskatā" uzsvērts, ka ir jāstiprina koordinēta ES politikas reakcija, lai uzlabotu ES konkurētspēju, izmantojot zaļo un digitālo pāreju, vienlaikus nodrošinot sociālo taisnīgumu un teritoriālo kohēziju. Strukturālu un jaunu problēmu risināšana, lai pilnībā realizētu katras ES dalībvalsts konkurētspējas potenciālu, būs viena no 2024. gada Eiropas semestra prioritātēm. Tas ietver šķēršļu novēršanu privātajiem un publiskajiem ieguldījumiem, labvēlīgas uzņēmējdarbības vides atbalstīšanu un prasmju attīstības nodrošināšanu, kas nepieciešamas zaļajai un digitālajai pārejai. Šajā ziņā 2024. gada Eiropas semestra cikla ietvaros īpaša uzmanība tiks pievērsta sinerģijai un papildināmībai starp atveseļošanas un noturības plānu un kohēzijas politikas programmu īstenošanu, kā arī to jomu noteikšanai, kurās valsts un reģionālā līmenī ir nepieciešamas turpmākas investīcijas un reformas. Turklāt 2024. gadā ir paredzēts deaktivizēt Stabilitātes un izaugsmes pakta vispārējo izņēmuma klauzulu. Fiskālajai politikai ir jāatbalsta monetārā politika, lai samazinātu inflāciju un nodrošinātu fiskālo ilgtspēju, vienlaikus nodrošinot pietiekami daudz iespēju papildu investīcijām un ilgtermiņa izaugsmes veicināšanai. Ņemot vērā iepriekš minēto, EK uzskata, ka iepriekšējos gados definētie **četri prioritārie virzieni** joprojām ir aktuāli.

Ielikuma turpinājums

1. **Makroekonomiskā stabilitāte** – riski, kas saistīti ar augstu valsts parāda līmeni un cenu atšķirībām, joprojām ir aktuāli. Pēc iespējas ātrāk jāpārtrauc fiskālie atbalsta pasākumi, kas veikti, lai reaģētu uz enerģijas resursu cenu šoku.
2. **Vides ilgtspēja** – ES un ES dalībvalstu veiktie pasākumi palīdzēja tuvināt enerģijas cenas pirmskrīzes līmenim, savukārt investīcijas tīros enerģijas avotos palīdz stabilizēt enerģijas resursu piegādes nākotnē. ES dalībvalstis koncentrējas uz to, lai īstenotu iniciatīvas “REPowerEU” sadaļas savos atveseļošanas un noturības plānos, ko papildina arī kohēzijas politikas finansējums. Jāīsteno atjaunotie ES dalībvalstu enerģētikas un klimata plāni. ES nulles siltumnīcefekta gāzes emisijas nozares stiprināšana ir būtiska, lai nodrošinātu tehnoloģijas un sastāvdaļas, kas nepieciešamas, lai īstenotu Eiropas Zaļo kursu un saglabātu konkurētspējīgu Eiropas rūpniecību.
3. **Produktivitāte** – lai gan produktivitāte ir galvenais konkurētspējas virzītājspēks, vidējais produktivitātes pieaugums ES pēdējo desmit gadu laikā ir stagnējis. Produktivitātes palielināšana ir atkarīga no pamatnosacījumu uzlabošanas, ES vienotā tirgus padziļināšanas un tiesiskuma ieviešanas. Godīgas un mazajiem un vidējiem uzņēmumiem labvēlīgas uzņēmējdarbības vides veicināšana ir galvenais priekšnosacījums ES vienotā tirgus stiprināšanā. ES izaugsme lielā mērā ir atkarīga no digitalizācijas ieviešanas. Lai samazinātu produktivitātes līmeņa atšķirības ES, jāvērs uzmanība arī uz tiem reģioniem, kur produktivitātes pieaugums ir apstājies, tāpēc jāgūst labums no atveseļošanas un noturības plāna un kohēzijas politikas īstenošanas reģionālajā līmenī.
4. **Taisnīgums** – situācija ES darba tirgū kopumā ir laba, neskatoties uz lēnāku ekonomikas izaugsmi, lai gan joprojām pastāv reģionālās atšķirības un dažas iedzīvotāju grupas nejut darba tirgus situācijas uzlabošanu. Lielais darbaspēka un prasmju trūkums ir galvenais šķērslis ilgtspējīgai izaugsmei, inovācijām un konkurētspējai, tāpēc ir nepieciešama mērķtiecīga rīcība. Politikas pasākumiem jābūt vērstiem uz līdzdalības palielināšanu darba tirgū, lai uzlabotu nodarbinātības un sociālos rādītājus. Neskatoties uz ievērojamu algas pieaugumu ES 2022. gadā un 2023. gada sākumā, algas pieauguma temps ir zemāks par inflācijas tempu, un tas izraisa pirktpējas samazināšanos, kas visvairāk ietekmē iedzīvotājus ar zemākiem ienākumiem. Nepieciešamība pēc atbilstošas un ilgtspējīgas sociālās aizsardzības un integrācijas politikas joprojām ir liela. Kohēzijas politikas finansējums kopā ar ES dalībvalstu atveseļošanas un noturības plāniem atbalsta ES dalībvalstu progresu sasniegt savus 2030. gada nodarbinātības palielināšanas, prasmju uzlabošanas un nabadzības samazināšanas mērķus. Eiropas sociālo tiesību pilāra turpmāka īstenošana joprojām ir politikas prioritāte, kas veicina sociālo konvergenci ES.

“Latvijas nacionālā reformu programma “Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai” (turpmāk – Latvijas NRP) tika apstiprināta 2011. gada 26. aprīlī MK vienlaikus ar “Latvijas Konverģences programmu 2011.–2014. gadam”. Abas minētās programmas tika iesniegtas EK 2011. gada 29. aprīlī. Kopš tā laika Latvija katru gadu izstrādā un iesniedz EK Progresā ziņojumus par Latvijas NRP īstenošanu.

Atbilstoši Eiropas semestra virzības procesam 2023. gada 25. aprīlī MK apstiprināja divpadsmito “Progresā ziņojumu par Latvijas NRP īstenošanu” (turpmāk – Progresā ziņojums), kas tika iesniegts kopā ar “Latvijas Stabilitātes programmu 2023.–2026. gadam” EK.

2023. gada EK “Ziņojums par Latviju”

2023. gada EK “Ziņojumā par Latviju” ir sniegts pārskats un analīze par Latvijas tautsaimniecības attīstību, raksturots “Latvijas ANM plāns”, atspoguļots EK redzējums par Latvijas ekonomikas politikas prioritātēm, kurām valdībai jāpievērš uzmanība, un atspoguļoti galvenie EK secinājumi.

2023. gada EK “Ziņojumā par Latviju” norādīts, ka galvenie Latvijas tautsaimniecības attīstības izaicinājumi ir saistīti ar ģeopolitisko situāciju, proti, Krievijas iebrukumu Ukrainā un ar to saistītu enerģijas cenu pieaugumu, kas izraisīja inflāciju. EK uzskata, ka valdības īstenotie atbalsta pasākumi uzņēmējiem un māsājsaimniecībām ir bijuši noderīgi un palīdzējuši mīkstināt negatīvo Covid-19 un enerģijas krīzes ietekmi. Kā pamatu ilgtspējīgai izaugsmei EK min aktuālo sociālekonomisko un vides problēmu risināšanu.

Kā prioritāros pasākumus, kuriem valdībai jāpievērš pastiprināta uzmanība, EK piedāvā:

- nodokļu saistību izpildes uzlabošanu;
- lietderīgāku enerģijas un dabas resursu izmantošanu, atkarības samazināšanu no fosilā kurināmā;
- finansējuma pieejamības uzlabošanu maziem un vidējiem uzņēmumiem;
- izglītības un apmācības pieejamības uzlabošanu atbilstoši darba devēju vajadzībām;
- nabadzības un ienākumu nevienlīdzības novēršanu;
- pietiekamu resursu nodrošināšanu veselības aprūpei un ilgtermiņa aprūpei.

2023. gada EK “Ziņojums par Latviju” ir pamats EK priekšlikumam ES Padomes rekomendācijām Latvijai.

Progresā ziņojumā ir atjaunots Latvijas NRP aprakstītais vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, izvērtēts Latvijas progress 2022. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē, sniegta informācija par Eiropas Sociālā tiesību pilāra īstenošanu Latvijā un raksturots progress ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā. Progresā ziņojums parāda, ka visu ES Padomes rekomendāciju īstenošana ir procesā un Latvija kopumā virzās uz ANO ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanu.

Novērtējot ES dalībvalstu iesniegtās programmas un to īstenošanu, 2023. gada 24. maijā EK publicēja ziņojumus par katru ES dalībvalsti, t. sk. arī par Latviju, un priekšlikumus ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm, kas pēc diskusijām dažādās ES Padomes sanāksmēs 2023. gada 29.–30. jūnijā tika apstiprinātas Eiropadomes sanāksmē. Ar šo ES Padomes rekomendāciju apstiprināšanu noslēdzās 2023. gada Eiropas semestris.

Valdības pasākumi, kas plānoti ES Padomes rekomendāciju izpildei, ir iekļauti valdības rīcības plānā. ES Padomes rekomendācijas Latvijai ir būtisks elements ekonomikas politikas prioritāšu noteikšanā, nepieciešamo reformu un politikas pasākumu formulēšanā, kā arī “Latvijas nacionālās reformu programmas”, “Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna” un “Latvijas stabilitātes programmas” veiksmīgā īstenošanā.

Jāatzīmē, ka “Latvijas nacionālās reformu programmas”, “Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna” un “Latvijas stabilitātes programmas” īstenošana notiek ciešā sadarbībā ar EK. Iepriekš minēto programmu īstenošanas progress tiek regulāri apspriests divpusējās sarunās starp Latviju un EK. EM turpinās Latvijas NRP un ES Padomes rekomendāciju izpildei paredzēto pasākumu īstenošanas uzraudzību, un informācija par pasākumu īstenošanas progresu tiks iekļauta 2024. gada “Progresa ziņojumā par Latvijas nacionālās reformu programmas īstenošanu”, kas būs jāiesniedz EK kopā ar “Latvijas stabilitātes programmu” līdz 2024. gada aprīļa beigām.

2023. gada ES Padomes rekomendācijas Latvijai

Latvijai 2023.–2024. gadā tiek rekomendēts:

- 1) izbeigt spēkā esošos ārkārtas enerģētikas atbalsta pasākumus, saistītos ietaupījumus izmantojot valdības budžeta deficīta samazināšanai 2023. un 2024. gadā. Ja atkal pieaugošu enerģijas cenu dēļ nepieciešami jauni vai esošie atbalsta pasākumi, nodrošināt, ka tie ir paredzēti neaizsargātu māsaimniecību un uzņēmumu aizsardzībai, ir fiskāli pieņemami un saglabā stimulus enerģijas taupīšanai. Nodrošināt piesardzīgu fiskālo politiku, jo īpaši ierobežojot valsts finansēto neto primāro izdevumu nominālo pieaugumu 2024. gadā līdz ne vairāk kā 3 %. Saglabāt valsts finansētās publiskās investīcijas un nodrošināt ANM dotāciju un citu ES fondu efektīvu apguvi, jo īpaši tam, lai veicinātu zaļo un digitālo pārkārtošanos. Laikposmā pēc 2024. gada turpināt īstenot vidēja termiņa fiskālo stratēģiju pakāpeniskai un ilgtspējīgai konsolidācijai apvienojumā ar tādām investīcijām un reformām, kas veicina lielāku ilgtspējīgu izaugsmi, lai panāktu piesardzīgu vidēja termiņa fiskālo stāvokli. Palielināt tostarp nodokļu uzlikšanu īpašumam un kapitāla aplikšanu ar nodokļiem, kā arī stiprināt veselības aprūpes un sociālās aizsardzības adekvātumu;
- 2) turpināt atveseļošanas un noturības plāna stabilu īstenošanu un ātri pabeigt “REPowerEU” nodaļu, lai nekavējoties sāktu tās īstenošanu, un turpināt kohēzijas politikas programmu ātru īstenošanu ciešā papildināmībā un sinerģijā ar atveseļošanas un noturības plānu;
- 3) uzlabot finansējuma pieejamību maziem un vidējiem uzņēmumiem, izmantojot publiskās aizdevumu un garantiju shēmas, kas vērstas uz stratēģiski nozīmīgu investīciju atvieglošanu, jo īpaši zaļās pārkārtošanās un reģionālās attīstības jomās;
- 4) samazināt vispārējo atkarību no fosilā kurināmā, paātrinot atjaunīgo energoresursu, jo īpaši sauszemes un atkrastes vēja enerģijas, kā arī saules enerģijas, izmantošanu un stiprinot energoefektivitātes pasākumus, piemēram, izmantojot jaunus finansēšanas un atbalsta pasākumus, lai sasniegtu ilgtermiņa renovācijas stratēģijas mērķrādītājus; nodrošināt pietiekamu starpsavienojumu jaudu, lai palielinātu piegādes drošību un turpinātu sinhronizāciju ar ES elektrotīklu; pastiprināt politikas centienus, kuru mērķis ir nodrošināt un apgūt zaļās pārkārtošanās procesam nepieciešamās prasmes un kompetences.

9.2. ES FINANSĒJUMA IZMANTOŠANA EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAI

2014.–2020. GADA PLĀNOŠANAS PERIODA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

2014.–2020. gada plānošanas periodā kopumā Latvijai pieejamais finansējums ir 4,64 miljard. EUR – attiecīgi uz 2023. gada 31. augustu no 2468 projektiem ir pabeigti 1675 un maksājumi ir veikti par 3,9 miljard. EUR jeb 84,3 % no ES pamatpiešķiruma.

2023. gadā notikusi gatavošanās 2014.–2020. gada plānošanas perioda slēgšanai un veikti pasākumi, lai nodrošinātu atbalsta pasākumos noteikto rezultātu sasniegšanu.

9.1. tabula

Ekonomikas ministrijas kompetencē esošo aktivitāšu ieviešanas progress uz 2023. gada 30. septembri				
Atbalsta programma	ES fondu finansējums (piešķirums) milj. EUR	Maksājumu apjoms milj. EUR	procenti no piešķiruma	
1.2.1.1. Kompetences centri	63,2	62,36	98,67	
1.2.1.2. Tehnoloģiju pārneses sistēma	30,0	26,7	89,00	
1.2.1.4. Jaunu produktu ieviešana	45,1	37,01	82,06	
1.2.2.1. Nodarbināto mācības	22,5	22,42	99,60	
1.2.2.2. Inovāciju motivācija	4,8	4,30	89,60	
1.2.2.3. IKT un netehnoloģiskās mācības	11,16	11,15	99,96	
3.1.1.1. Aizdevumu garantijas	48,8	48,02	98,40	
3.1.1.2. Mezanīna aizdevumi	7,0	6,90	98,57	
3.1.1.3. Atbalsts mazo, vidējo komersantu finansējuma piesaistei kapitāla tirgos	1,0	0,076	7,68	
3.1.1.4. Mikrokredīti un starta aizdevumi	15,0	15,00	100,00	
3.1.1.5. Ražošanas telpas	39,0	27,40	70,25	
3.1.1.6. Biznesa inkubatori	31,7	27,93	88,10	
3.1.2.1. Riska kapitāls	29,2	26,20	89,73	
3.1.2.2. Tehnoloģiju akselerators	16,0	16,00	100,00	
3.2.1.1. Klasteru programma	6,7	6,69	99,40	
3.2.1.2. Starptautiskā konkurētspēja	83,4	79,98	95,90	
4.1.1. Apstrādes rūpniecības uzņēmumu energoefektivitāte	23,7	13,80	58,00	
4.2.1.1. Daudzdzīvokļu māju energoefektivitāte	141,5	88,60	62,60	
4.2.1.2. Valsts ēku energoefektivitāte	93,4	55,90	59,90	
4.3.1. Centralizētās siltumapgādes energoefektivitāte	49,6	40,50	81,60	
Kopā	762,76	616,93	80,88	

2021.–2027. GADA PLĀNOŠANAS PERIODA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

2018. gada 2. maijā EK publicēja paziņojumu "Moderns ES budžets Savienībai, kas aizsargā, dod iespējas un aizstāv. Daudzgaļu finanšu shēma 2021.–2027. gadam".² Tas iezīmēja EK redzējumu par jauno ES daudzgaļu budžeta ietvaru 2021.–2027. gadam (detalizēti paziņojums atspoguļots 2019. gada Latvijas Ekonomikas attīstības pārskatā). EK 2018. gada 2. maija paziņojums bija pamats diskusijām starp ES dalībvalstīm un EK par jauno ES daudzgaļu budžetu 2021.–2027. gadam. Taču, ņemot vērā Covid-19 pandēmiju un tās izraisīto krīzi, EK tika aicināta prezentēt pārskatītu ES daudzgaļu budžetu 2021.–2027. gadam.

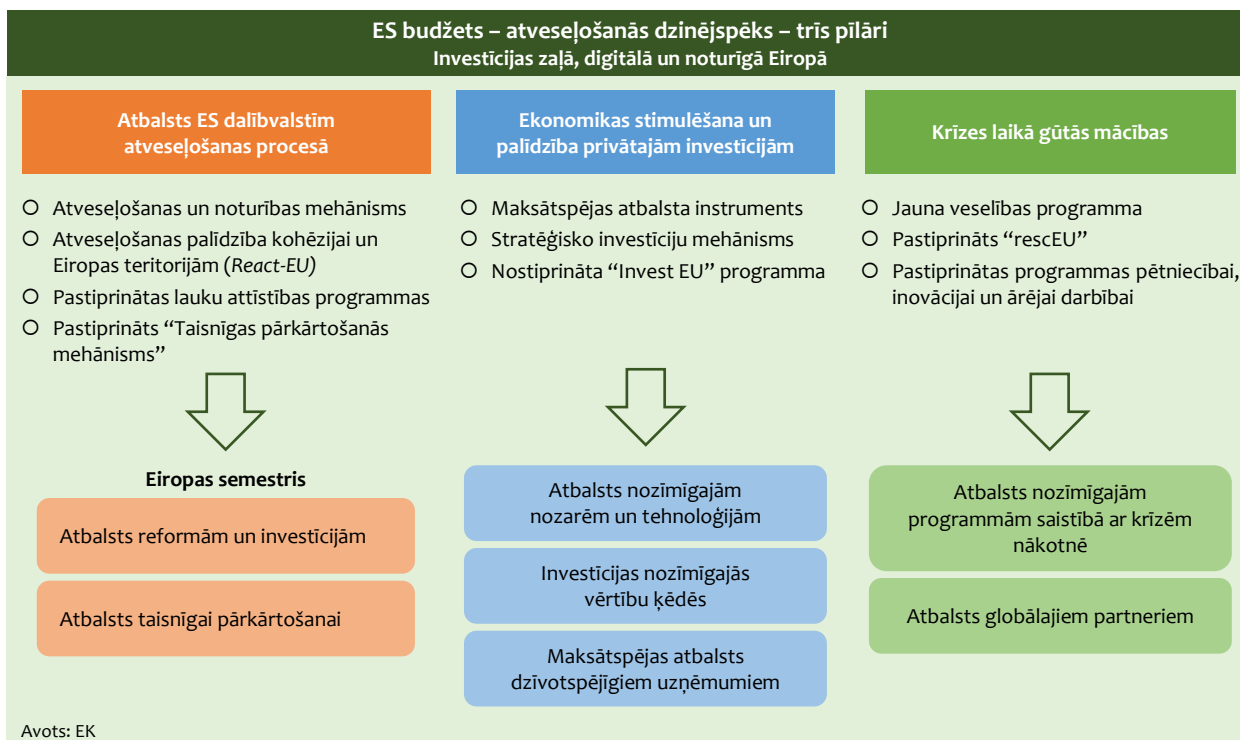
2020. gada 27. maijā EK nāca klajā ar pārskatītu piedāvājumu ES daudzgaļu budžetam 2021.–2027. gadā, publicējot paziņojumu "ES budžets – Eiropas atveseļošanas plāna dzinējspēks".³ ES ilgtermiņa prioritātes veicināt pārkārtošanos uz zaļo un digitālo ekonomiku ir pārskatītā ES daudzgaļu budžeta piedāvājuma pamatā. Šīs horizontālās prioritātes ir iestrādātas visos ES daudzgaļu budžeta instrumentos un programmās. Pārskatītais ES budžeta piedāvājums balstās uz trim pīlāriem:

- atbalsta instrumenti ES dalībvalstu centieniem atveseļoties pēc krīzes, novērst sekas un izkļūt no tās spēcīgākām;
- pasākumi privāto investīciju palielināšanai un grūtībās nonākušu uzņēmumu atbalstam;
- galveno ES programmu pastiprināšana, lai krīzē gūtu pieredzi un padarītu vienoto tirgu spēcīgāku un noturīgāku (skat. 9.2. attēlu).

² Paziņojums pieejams: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c2bc7dbd-4fc3-11e8-be1d-01aa75ed71a1.0007.02/DOC_1&format=PDF.

³ Paziņojums pieejams: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:4524c01c-a0e6-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0006.02/DOC_1&format=PDF.

9.2. attēls

Lai veicinātu ātrāku ES un ES dalībvalstu ekonomikas atveseļošanu no pašreizējās Covid-19 krīzes (ES budžeta 1. pilārs), EK piedāvāja izveidot jaunu **Eiropas atveseļošanas instrumentu “Next Generation EU”**. Tas papildina ES budžetu ar jaunu finansējumu no finanšu tirgiem un ir vienreizējs ārkārtas instruments, kas darbosies noteiktu laiku no 2021. līdz 2024. gadam un ko ES dalībvalstis var izmantot ekonomikas atveseļošanas pasākumiem.

Eiropas atveseļošanas instrumenta “Next Generation EU” kontekstā ir svarīgi pieminēt jaunu **Atveseļošanas un noturības mehānismu (Recovery and Resilience Facility)**, kas ir cieši saistīts ar Eiropas semestri un ES dalībvalstu attiecīgajām reformu programmām (skat. 8.1. nodaļu). ANM mērķis ir atbalstīt investīcijas un reformas, kas ir būtiskas noturīgai ekonomikas atveseļošanai, uzlabot ES dalībvalstu ekonomisko un sociālo noturību un atbalstīt zaļo un digitālo transformāciju.

Šim mehānismam ir ierosināts budžets 560 mljrd. EUR apmērā, lai palīdzētu finansēt ES dalībvalstu atveseļošanas un noturības plānus. Tas sastāv no grantiem līdz 310 mljrd. EUR apmērā un aizdevumiem līdz 250 mljrd. EUR apmērā.

Lai ES dalībvalstis varētu pretendēt uz finansējumu no ANM, tām jāizstrādā savs atveseļošanas un noturības plāns, kas ir valsts reformu programmas sastāvdaļa. EK aicināja ES dalībvalstis ņemt vērā 2019. un 2020. gadā ES dalībvalstīm izteiktās ES Padomes rekomendācijas, gatavojot attiecīgās valsts atveseļošanas un noturības plānus un plānojot finansējumu nepieciešamajām investīcijām un reformām. Lai nodrošinātu lietderīgu un efektīvu finansējuma izlietojumu, katrai ES dalībvalstij atveseļošanas un noturības plāna ietvaros ir noteikti konkrēti sasniedzami mērķi un kritēriji. Finansējums ES dalībvalstīm tiek piešķirts pa daļām. Finansējuma nākamo daļu ES dalībvalsts varēs saņemt, ja noteiktajā termiņā būs izpildījusi iepriekš izvirzītos mērķus un kritērijus.

Kohēzijas politikai ir būtiska nozīme līdzsvarotas un ilgtspējīgas atveseļošanās atbalstīšanā, izmantojot jaunu **REACT-EU** iniciatīvu. Tās mērķis ir risināt akūtākās ekonomiskās un sociālās problēmas un pielāgot turpmākās kohēzijas programmas, lai tās padarītu elastīgākas un pilnībā saskaņotu ar ekonomikas atveseļošanas prioritātēm.

Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai sniedz atbalstu lauksaimniekiem un lauku apvidiem īstenot zaļo pārkārtošanos un atbalstīt investīcijas un reformas vides aizsardzības mērķu sasniegšanā.

EK ir ievērojami pastiprinājusi **Taisnīgas pārkārtošanās mehānismu**, lai atbalstītu ES dalībvalstis ātrākā pārejā uz zaļo ekonomiku un tādējādi stimulētu ekonomiku.

ES budžeta 2. pilāra ietvaros EK piedāvāja stiprināt **Eiropas investīciju pamatprogrammu “InvestEU”**, lai mobilizētu privātās investīcijas stratēģiskos projektos visā ES. Šajā kontekstā EK ierosināja izveidot jaunu **Stratēģisko investīciju mehānismu**, lai ieguldītu galvenajās vērtību ķēdēs, kas ir izšķiroši svarīgas Eiropas noturībai un stratēģiskajai autonomijai nākotnē. Ņemot vērā Covid-19 krīzes ietekmi uz dzīvotspējīgu uzņēmumu finanšu stāvokli, EK piedāvāja arī jaunu **Maksātspējas atbalsta instrumentu**, lai sniegtu steidzamu atbalstu uzņēmumiem un palīdzētu tiem pārvarēt grūtības.

ES budžeta 3. pīlārs paredz stiprināt ES spēju reaģēt uz potenciālajām krīzēm nākotnē. Šajā kontekstā EK piedāvāja izveidot jaunu programmu **“ES veselība”**, lai stiprinātu veselības aprūpes sistēmas drošību un sagatavotos turpmākajām veselības krīzēm. **“rescEU”** jeb **ES civilās aizsardzības mehānisms** tika paplašināts un stiprināts, lai ES varētu sagatavoties turpmākajām krīzēm un reaģēt uz tām. Tika arī pastiprināta pamatprogramma **“Apvārsnis Eiropa”**, lai finansētu vitāli svarīgu pētniecību veselības, noturības un zaļās un digitālās pārkārtošanās jomā. Tāpat tika stiprinātas arī citas ES programmas, t. sk. ārējie instrumenti, lai nākotnes ES daudzgadu finanšu ietvaru pilnībā saskaņotu ar ekonomikas atveseļošanas vajadzībām. Tika arī pastiprināti īpašie instrumenti, lai padarītu ES budžetu elastīgāku un spējīgu labāk reaģēt uz jauniem izaicinājumiem.

Kopējais EK piedāvātā ES daudzgadu budžeta 2021.–2027. gadam ietvara finansējuma apjoms ir 1850 mljrd. EUR, kas līdz šim ir vēsturiski lielākais apjoms, no kura 1100 mljrd. EUR veido ES daudzgadu finanšu shēma, 750 mljrd. EUR – Eiropas atveseļošanas instruments **“Next Generation EU”** un 540 mljrd. EUR – Eiropas pagaidu instruments **“Atbalsts bezdarba risku mazināšanai ārkārtas situācijā” (SURE)/Eiropas Stabilitātes mehānisms (ESM)**.

Latvijas Nacionālais attīstības plāns (NAP) ir galvenais politikas plānošanas dokuments valstī. Saskaņā ar to notiek ES fondu plānošana un ES fondu programmu īstenošana. 2020. gada 2. jūlijā Saeima apstiprināja **“Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2021.–2027. gadam” (NAP2027)**. NAP2027 stratēģiskie mērķi ir produktivitāte un ienākumi, sociālā uzticēšanās, vienlīdzīgas iespējas un reģionālā attīstība. Katram stratēģiskajam mērķim ir noteiktas prioritātes, katrai prioritātei ir pakārtoti rīcības virzieni un indikatīvais finansējums.

ES fondu atbalsts 2021.–2027. gadā

EK ir izplatījusi normatīvo aktu priekšlikumus par ES atbalstu reģionālajai attīstībai un kohēzijai, kā arī ieguldījumos cilvēkkapitālā, sociālajā kohēzijā un vērtībās. Šie priekšlikumi bija sākums dalībvalstu diskusijām par ieviešanas nosacījumiem ES struktūrfondu – ERAF, KF un ESF+ (turpmāk – ES fondu) – finansējuma sadalījumu starp dalībvalstīm un atbalsta programmām.

Ekonomikas ministrija kā ES fondu atbildīgā iestāde veic savā kompetencē esošo nozaru atbalsta plānošanu atbilstoši NAP2027 noteiktajām valsts prioritātēm.

EM kopējās plānotās investīcijas 1,6 mljrd. EUR apmērā aptver tādas prioritātes kā digitālā transformācija, produktivitāte, sociālā nevienlīdzība, klimats un energoefektivitāte.

Programmā ietverti pasākumi, lai:

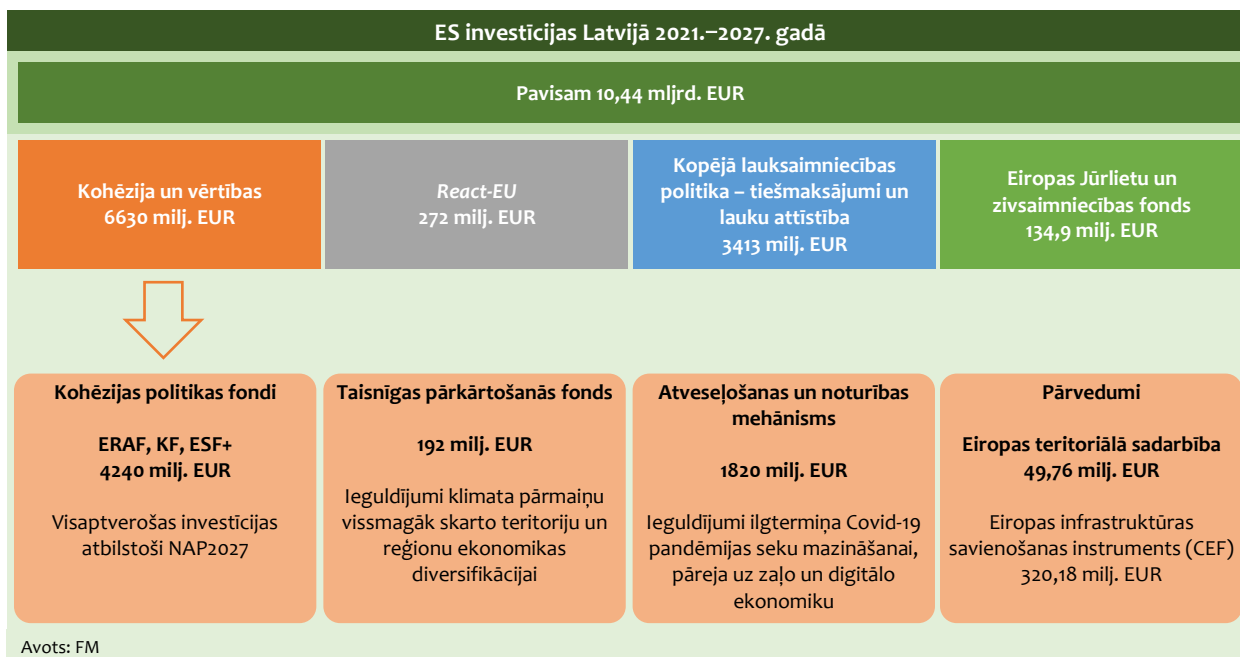
- nodrošinātu tautsaimniecības transformāciju uz produktu un pakalpojumu ražošanu ar augstāku pievienoto vērtību;
- sekmētu uzņēmēju digitālās prasmes un veicinātu uzņēmējdarbības digitālo transformāciju (procesu digitalizācija);
- veicinātu uz klimata pārmaiņām vērstu un energoefektīvāku uzņēmējdarbību;
- nodrošinātu atbalstu energoefektīvāku pasākumu ieviešanai gan māsaimniecībām (dzīvojamās ēkas), gan publiskajam sektoram (valsts ēkas).

ES fondu indikatīvais finansējums EM aktivitātēm:

- digitālajai transformācijai – 54,8 milj. EUR, ietverot 15,15 milj. EUR atbalstu digitalizācijai jaunu produktu un pakalpojumu izstrādē, 10 milj. EUR digitālo prasmju attīstībai (mācības), 24,65 milj. EUR EDIC darbībai un procesu digitalizācijai komercdarbībā un 5 milj. EUR finanšu instrumentu digitalizācijai;
- produktivitātei – 390,3 milj. EUR, ietverot 109,7 milj. EUR atbalstu MVU uzņēmējdarbības attīstībai, 228,9 milj. EUR finanšu instrumentiem pētniecībai un attīstībai un MVU 41,11 milj. EUR atbalstu pētniecībai un inovācijām jaunu produktu, tehnoloģiju un pakalpojumu izstrādē,
- nevienlīdzības mazināšanai – 83 milj. EUR, ietverot 60,9 milj. EUR sociālo mājokļu pieejamībai un 21,75 milj. EUR vides pieejamības uzlabošanai;
- klimats un energoefektivitāte – 431,2 milj. EUR, ietverot 173,2 milj. EUR atbalstu energoefektivitātei dzīvojamās ēkās, 149,5 milj. EUR energoefektivitātei valsts ēkās un 108,5 milj. EUR energoefektivitātei uzņēmējdarbībā.

Lai varētu sākt ES finansējuma apguvi un īstenot ar ES fondu palīdzību finansētās atbalsta programmas, 2022. gada rudenī MK ir apstiprināts **“Partnerības līgums ES investīciju fondu 2021.–2027. gada plānošanas periodam”** un **“ES kohēzijas politikas programma 2021.–2027. gadam”**. Programmā norādīti politiskie mērķi, prioritātes un specifiskie atbalsta mērķi, kā arī to ietvaros plānotās veicamās atbalstāmās darbības, finansējuma apmērs un atbilstošs valsts līdzfinansējums, noteikti arī sasniedzamie rādītāji. Informācija par plānotajām ES investīcijām Latvijā 2021.–2027. gadā ir atspoguļota 9.3. attēlā.

9.3. attēls

“Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāns” (turpmāk – “Latvijas ANM plāns”) ir vēl viens nozīmīgs dokuments ES finansējuma apgūvē Latvijā Eiropas atveseļošanas un noturības mehānisma kontekstā. 2021. gada 30. aprīlī “Latvijas ANM plāns” tika iesniegts izskatīšanai EK, kura to apstiprināja 2021. gada 22. jūnijā. Pēc tam sekoja “Latvijas ANM plāna” izvērtēšana ES Padomē, kur tas tika apstiprināts 2021. gada 13. jūlijā. “Latvijas ANM plāna” galvenie seši virzieni (skat. 9.4. attēlu):

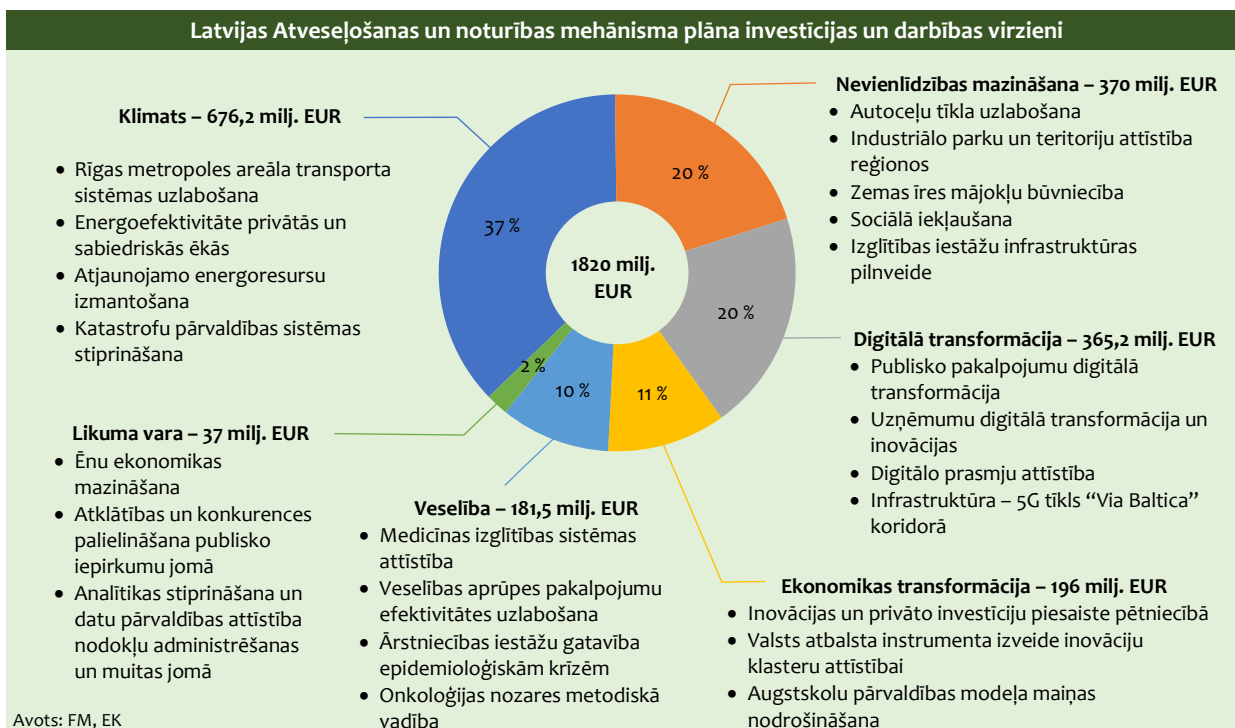
- 1) klimata pārmaiņas un vides ilgtspēja (676,2 milj. EUR jeb 37 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 2) digitālā transformācija (365,2 milj. EUR jeb 20 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 3) nevienlīdzības mazināšana (370 milj. EUR jeb 20 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 4) veselība (181,5 milj. EUR jeb 10 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 5) ekonomikas transformācija un produktivitātes reforma (196 milj. EUR jeb 11 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 6) likuma vara (37 milj. EUR jeb 2 % no kopējā pieejamā finansējuma).

“Latvijas ANM plānā” ir iekļauti investīciju projekti un reformas, kas veicinās ātrāku ekonomikas atveseļošanu pēc Covid-19 krīzes. Plāns ir cieši saistīts ar Eiropas semestra procesu, ES Padomes rekomendāciju Latvijai izpildi un “Latvijas nacionālo reformu programmu” (skat. 9.1. nodaļu). Atveseļošanas fonda finansējums būs pieejams līdz 2026. gada 30. jūnijam.

Uzreiz pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisītas enerģētikas krīzes EK 2022. gada 8. martā ir nākusi klajā ar priekšlikumu papildināt Atveseļošanas fondu ar papildu finansējuma piešķirumu enerģētikas jomai – “RePowerEU” iniciatīvu. EK izstrādātā “REPowerEU” plāna mērķis ir pakāpeniski izbeigt ES atkarību no Krievijas fosilā kurināmā ātrāk, nekā tas bija plānots pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā, un kopumā palielināt ES mēroga enerģētikas sistēmas noturību. Ņemot vērā iepriekšminēto, EK aicināja ES dalībvalstis papildināt savus atveseļošanas un noturības mehānisma plānus ar atsevišķu sadaļu, kas būtu veltīta “REPowerEU” iniciatīvas īstenošanai.

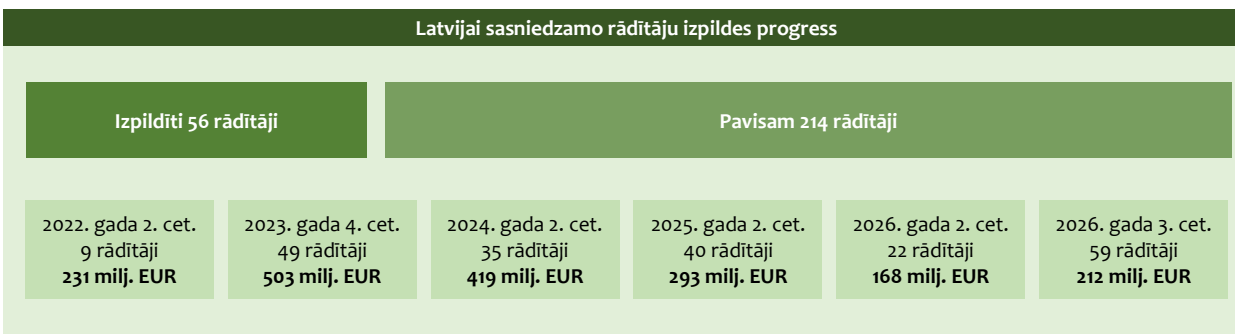
2023. gada 26. septembrī MK apstiprināja “Latvijas ANM plāna” papildinājumu ar “REPowerEU” sadaļu, kas ir iesniegta arī EK. Jaunajai “RePowerEU” komponentei tiks novirzīts 123,8 milj. EUR, kas ir Latvijai maksimālais piešķirums no “RePowerEU” iniciatīvas. Ņemot vērā jaunās prioritātes nozīmi enerģētikā, papildus tiks piesaistīti 10,9 milj. EUR, pieprasot pārvedumu no “Brexit” pielāgošanās rezerves. Komponentes mērķis ir stiprināt enerģētikas drošību un pāreju uz atjaunojamiem resursiem, kā arī stiprināt vēja enerģijas komponentu ražošanas kapacitāti Eiropas mērogā, kas nodrošinās ES Padomes rekomendācijas izpildi attiecībā uz energoneatkarību.

9.4. attēls

Latvija, izpildot 9 rādītājus, 2022. gada jūnijā iesniedza pirmo maksājuma pieprasījumu par 231 milj. EUR, kuru EK atbalstīja 2022. gada 7. oktobrī. Uz 2023. gada septembri kopumā Latvija ir izpildījusi 56 rādītājus no 214 rādītājiem, kas ir noteikti "Latvijas ANM plānā" (skat. 9.5. attēlu). Saskaņā ar FM informāciju rādītāju izpilde kavējas, kas pagaidām liedz Latvijai pieprasīt no EK otro maksājumu 503 milj. EUR apmērā. Darbs pie "Latvijas ANM plānā" iekļauto rādītāju izpildes turpinās.

9.5. attēls

9.3. ES VIENOTAIS TIRGUS

2024. gadā apritēs 20 gadi, kopš Latvijas uzņēmēji bauda brīvu preču, pakalpojumu, kapitāla un personu kustību ES vienotajā tirgū. Tas aptver 30 valstu (27 ES dalībvalstis un 3 EEZ valstis, t. i., Norvēģiju, Islandi un Lihtenšteinu) ar aptuveni 470 milj. patērētāju. ES vienotais tirgus, kāds tas ir šobrīd, ir ilgstoša darba rezultāts. Pakāpeniski, soli pa solim koordinējot lēmumus, ir tuvinātas prasības un panākta ciešāka integrācija – ir izstrādāti vienoti principi un noteikumi saimnieciskās darbības veicējiem, atcelta robežkontrole, patērētājiem nodrošināts plašāks preču un pakalpojumu klāsts, iedzīvotājiem dota iespēja dzīvot, strādāt un mācīties citā dalībvalstī, rasta iespēja ieviest vienotu valūtu, un tie nebūt nav vienīgie ieguvumi. Taču ES vienotā tirgus pilnveide arvien turpinās.

Lai veicinātu ilgtspējīgāku produktu ražošanu, 2023. gadā turpinājās darbs pie **Ilgspējīgu produktu ekodizaina regulas priekšlikuma** saskaņošanas. Ir paredzēts, ka regula nākotnē tiks attiecināta arī uz produktiem, kas netērē energoresursus, tādējādi aptverot iespējami plašāku produktu klāstu. Priekšlikums paredz ne tikai jaunas prasības produktu ilgtspējai, kas saistītas ar energoefektivitāti, ilgzinātību, iespēju tos izmantot atkārtoti, modernizēt un remontēt, resursefektivitāti, pārstrādājamo materiālu saturu, bet arī ar produktu digitālās pases ieviešanu, kas būs informācijas avots patērētājiem par produktu ietekmi uz vidi. ES vienotajā tirgū ekodizaina prasības, kas izvirzītas produktiem, ir svarīgs instruments klimata, vides un enerģētikas mērķu sasniegšanā. Piemēram, no 2023. gada 20. septembra ekodizaina prasības, kas tiek piemērotas viedtālruniņiem, mobilajiem tālruniņiem, bezvadu tālruniņiem un planšetdatoriem, nosaka, ka produktu ražotāji nedrīkst ES tirgū laist produktus, kas apiet testēšanas procedūras, un produktus, kas ražoti, lai tiem īsu laiku pēc to nodošanas ekspluatācijā mazinātos darbības, tādējādi mudinot patērētāju ātrāk iegādāties jaunu elektronisko ierīci.

No 2024. gada beigām visām jaunām ES tirgū laistām pārnēsājamām ierīcēm (mobilajiem telefoniem, planšetdatoriem, digitālajām kamerām, rokas videospēļu konsolēm, austiņām, portatīvajiem skaļruņiem, lasāmierīcēm, tastatūrām, pelēm, portatīvajām navigācijas sistēmām, bezvadu austiņām) jābūt aprīkotām arī ar **vienotu uzlādes standartu**, lai patērētāji savas ierīces varētu uzlādēt ar vienu (USB C tipa) lādētāju neatkarīgi no ierīces zīmola. Turklāt jāpanāk vienāds ierīču uzlādes ātrums ar jebkuru saderīgu lādētāju, ko līdz šim ražotāji ir nepamatoti kavējuši. Plānots, ka turpmāk ierīces un to lādētāji tiks pārdoti atsevišķi, lai samazinātu nevajadzīgi iegādāto un neizmanto to lādētāju skaitu un elektroniskos atkritumus.

Tāpat 2023. gada oktobrī tika panākta gala vienošanās attiecībā uz **Direktīvu par iespēju došanu patērētājiem zaļajā pārējā**, kas paredz veicināt ilgtspējīgu patēriņu, ļaujot patērētājiem pieņemt ar informāciju pamatotus lēmumus par pirkumu. Ar priekšlikumu ir arī paredzēts novērst negodīgu komercpraksi, kad patērētāji tiek maldināti par ilgtspējīga patēriņa iespējām.

Līdz ar dažādām iniciatīvām un tiesību aktu priekšlikumiem ES ietvaros norit aktīvs darbs pie virzības uz **atvērtu ES stratēģisko autonomiju**, lai saglabātu Eiropas ekonomisko, tehnoloģisko un rūpniecības konkurētspēju un vienotā tirgus noturību krīzes situācijās. Piemēram, lai novērstu trūkumus preču un pakalpojumu piegāžu ķēdēs un lai panāktu noturīgāku Vienoto tirgu krīzes situācijās, 2023. gadā turpinājās darbs pie "Vienotā tirgus ārkārtas instrumenta" pakotnes izstrādes. Ar šo instrumentu ir plānots ieviest horizontālu pasākumu kopumu, kas spētu risināt ārkārtas situācijas, prognozēt iespējamo krīzi ES, uzraudzīt un piedāvāt tādus reaģēšanas pasākumus uz potenciālo krīzi, kas būtu vienoti un piemērojami visās ekonomikas nozarēs un visās vienotā tirgus jomās.

Savukārt, lai veicinātu ES tehnoloģisko konkurētspēju stratēģiskos sektoros, 2023. gada septembrī tika pieņemta **Regula par Eiropas pusvadītāju ekosistēmas stiprināšanu (Mikroshēmu akts)**. Regula paredz novērst pusvadītāju trūkumu, nodrošināt piegāžu ķēžu drošību un noturību, kā arī stiprināt Eiropas vadošo lomu tehnoloģiju jomā. Tā paredz arī katrā ES dalībvalstī izveidot kompetenču centru tīklu.

2023. gada marta EK paziņojumā par ilgtermiņa konkurētspēju tika izvirzīts mērķis samazināt administratīvo slogu uzņēmējiem, samazinot **ziņošanas prasības par 25 %**, tās vienkāršojot un apvienojot. Lai sasniegtu šo mērķi, EK jau ir publicējusi 15 priekšlikumus ziņošanas prasību racionalizēšanai, bet 2024. gadā tā ir plānojusi publicēt vēl 26 priekšlikumus. Kā viena no pirmajām jomām tika pārskatīts ES statistikas regulējums, lai samazinātu atskaišu skaitu, kas ir jāaizpilda un jāiesniedz uzņēmumiem dalībvalstu statistikas institūcijām.

Lai tuvinātos Eiropas zaļā kursa mērķiem, EK 2023. gada 22. martā pieņēma priekšlikumu par kopīgiem ES noteikumiem **preču remonta veicināšanai**, kas ļaus patērētājiem ietaupīt, vienlaikus samazinot atkritumu daudzumu. Priekšlikums ļaus patērētājiem preces vienkāršāk un izdevīgāk salabot, nevis aizstāt ar jaunām. Turklāt lielāks pieprasījums palīdzēs attīstīties remonta uzņēmumiem, vienlaikus stimulējot ražotājus un pārdevējus izstrādāt ilgtspējīgākus uzņēmējdarbības modeļus.

2023. gada 22. martā EK publicēja priekšlikumu jaunai **ES direktīvai par skaidru vidiskuma norāžu pamatošanu un paziņošanu (Zaļuma norāžu direktīva)**. Priekšlikumā izklāstīti noteikumi patērētāju aizsardzībai, uzliekot pienākumu uzņēmumiem, kas pārdod preces vai pakalpojumus ES, pamatot un pārbaudīt jebkuru brīvprātīgu ar vidi saistītu apgalvojumu (norādi), tādējādi mazinot zaļmaldināšanas riskus. Priekšlikums papildina 2022. gada marta priekšlikumu direktīvai par patērētāju tiesību nodrošināšanu zaļajai pārējai, grozot negodīgas komercprakses un patērētāju tiesību direktīvas.

2022. gada 14. septembrī EK nāca klajā ar priekšlikumu regulai, kas aizliedz ES iekšējā tirgū produktus, kuri izgatavoti, izmantojot **piespiedu darbu**, tostarp bērnu darbu. Priekšlikums attiecas uz visiem produktiem, kas ir pieejami ES tirgū, proti, gan ražojumiem, kas ražoti ES iekšējam patēriņam un eksportam, gan importētajām precēm. Priekšlikuma noteikumi attiektos uz jebkura veida produktiem, tostarp to sastāvdaļām, neatkarīgi no nozares

Lai veicinātu digitālo pārkārtošanos ES un uzlabotu informācijas un pakalpojumu pieejamību visās ES dalībvalstīs par iedzīvotājiem un uzņēmējiem aktuālākajām dzīves situācijām, 2023. gada 12. decembrī noslēdzās darbs pie **Vienotās digitālās vārtejas regulas** prasību ieviešanas. Regula paredz pienākumu EK un dalībvalstīm portālā "Your Europe" (www.youreurope.eu) publicēt informāciju un padarīt pieejamus publiskos pakalpojumus, lai tie būtu pārskatāmi un atrodamami vienuviet.

Preču un pakalpojumu sniegšanas brīvību un tiesības veikt komercdarbību, ko paredz "Līguma par Eiropas Savienības darbību" (LESD) 34.–36., 49.–62. pants, Latvijā uzrauga un koordinē EM. Tās kompetencē ir arī tiesību normu identificēšana, kas var kavēt vienotā tirgus brīvību īstenošanu, izvērtējot arī vēl izstrādes stadijā esošos normatīvos aktus.

Tehnisko noteikumu paziņošana ir preventīvs, vienots un caurskatāms monitoringa instruments, lai izvērtētu un novērstu tādu prasību noteikšanu normatīvajos aktos, kas varētu radīt šķēršļus brīvai preču vai informācijas sabiedrības pakalpojumu aprītei. Tehnisko noteikumu saskaņošanas procesā piedalās ES dalībvalstu atbildīgās institūcijas, taču tajā var iesaistīties arī ikviens komersants, sniedzot komentārus un iebildumus par jebkuru ES dalībvalstīs sagatavotu tiesību akta projektu, kas potenciāli var ietekmēt komersanta produkcijas eksportu vai informācijas sabiedrības pārrobežu pakalpojumus. Ar dalībvalstu izziņotajiem tehnisko noteikumu projektiem preču jomā var iepazīties "Tehnisko noteikumu informācijas sistēmas" (TRIS) datubāzē⁴, bet pakalpojumu jomā – Iekšējā tirgus informācijas sistēmas (IMI) paziņojumu apkopojumā⁵. Ja komersantam ir radušies iebildumi pret citu valstu tehnisko noteikumu projektiem, kuri potenciāli vai faktiski var ietekmēt viņa produkta noietau vai pakalpojumu sniegšanu konkrētās ES valsts tirgū, komersants ir tiesīgs iesniegt savus iebildumus atbildīgajā ministrijā, kuras kompetencē ir attiecīgās politikas jomas koordinēšana Latvijā.

Dalībvalstu iestādēm, sniedzot atbalstu un publiskos pakalpojumus komersantiem un iedzīvotājiem, nākas pārbaudīt juridisko un fizisko personu iesniegumos norādīto informāciju, citās dalībvalstīs izdoto dokumentu autentiskumu, kā arī noskaidrot citus jautājumus atbilstoši attiecīgajos ES tiesību aktos noteiktajam. Iestādēm ātrāk un efektīvāk sazināties savā starpā ar citu ES/EEZ valstu iestādēm ļauj **Iekšējā tirgus informācijas sistēma (IMI)**. Tādējādi dokumentu iesniedzējs tiek atbrīvots no birokrātiskiem šķēršļiem dažādu pārrobežu jautājumu risināšanā vienotajā tirgū. Nacionālais IMI sistēmas koordinators Latvijā ir EM. Katru gadu IMI darbības jomas tiek paplašinātas un pielāgotas valsts pārvaldes iestāžu vajadzībām. 2023. gadā IMI sistēmā tika iekļauts Vienotās digitālās vārtejas modulis, ar kura palīdzību ES dalībvalstis varēs apmainīties ar informāciju, kas saistīta ar Vienotās digitālās vārtejas regulu. Līdz ar to 2023. gadā IMI sistēmā jau ir 41 modulis. No 2023. gada janvāra līdz oktobrim Latvija IMI sistēmā ir apstrādājusi 155 informācijas pieprasījumus: profesionālās kvalifikācijas jomā – 82, darbinieku norīkošanas jomā – 70, pakalpojumu jomā – 2, pacientu tiesību jomā – 1.

Kopš 2004. gada Latvijā darbojas EK un dalībvalstu izveidots alternatīvs vienotā tirgus problēmu risināšanas tīkls – **SOLVIT centrs**. Tā uzdevums ir rast ātru un praktisku risinājumu vienotā tirgus problēmām, ko izraisa valsts iestāžu administratīvie lēmumi, kuros nepareizi piemērotas ES tiesību normas. Situācijās, kad iedzīvotājs vai komersants cieš no dalībvalstu atbildīgo iestāžu prettiesiski pieņemtiem lēmumiem, SOLVIT centrs darbojas kā bezmaksas pirmstiesas problēmu risināšanas instruments. SOLVIT centri atrodas katrā EEZ dalībvalstī. No 2023. gada janvāra līdz oktobrim Latvijas SOLVIT centrs ir saņēmis 33 sūdzības par Latvijas pilsoņu problēmām ES valstīs un 11 sūdzības par ES pilsoņu problēmām Latvijā. Šajā periodā visas sūdzības ir atrisinātas noteiktajā laikā – ne ilgāk kā 10 nedēļās. Lai iesniegtu sūdzību SOLVIT centrā, lietai jāatbilst šādiem kritērijiem:

- 1) lēmumu ir pieņēmusi valsts iestāde;
- 2) valsts iestāde atrodas citā ES dalībvalstī (pārrobežu elements);
- 3) ir pārkāptas normas, kas izriet no ES tiesību aktiem (regulām, direktīvām u. tml.).

Visbiežāk Latvijas SOLVIT centrā privātpersonas iesniedz sūdzības, kas saistītas ar sociālajiem pabalstiem un uzturēšanās atļauju izsniegšanu citās dalībvalstīs, savukārt uzņēmumi – par preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem, pievienotās vērtības nodokļa atmaksu un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu.

⁴ Tehnisko noteikumu informācijas sistēmas (TRIS) datubāze: <https://technical-regulation-information-system.ec.europa.eu/lv/home>.

⁵ Iekšējā tirgus informācijas sistēmas (IMI) paziņojumu apkopojumi: https://ec.europa.eu/internal_market/imi-net/repositories/services-directive-notifications/index_en.htm.

10. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA

Labvēlīga uzņēmējdarbības vide ir viens no nozīmīgākajiem elementiem tautsaimniecības konkurētspējas paaugstināšanai. Jo labākus apstākļus valsts spēj radīt uzņēmējiem, jo lielākas investīcijas var sagaidīt tautsaimniecībā, kas savukārt nozīmē jaunu darba vietu rašanos un labklājības pieaugumu iedzīvotājiem. Ir virkne uzņēmējdarbības šķēršļu, kurus par traucējošiem darbības un attīstības ilgtermiņa plānošanā atzinuši uzņēmēji, piemēram, biežas un neprognozējamas izmaiņas normatīvajā regulējumā, nodokļu sistēmā, nozaru uzraudzības un kontroles pasākumos, nodokļu administrēšanas nepilnības, kā arī lēns valsts pārvaldes lēmumu pieņemšanas process. Uzņēmējdarbības videi ir jābūt uzņēmējiem pieejamai un saprotamai, maksimāli mazinot birokrātisko un administratīvo slogu, vienkāršojot regulējošo vidi un stiprinot sadarbību ar nozaru asociācijām.

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES PILNVEIDOŠANAS PASĀKUMU IZSTRĀDE

Latvijā dažādi pasākumi uzņēmējdarbības vides uzlabošanai notiek kopš 1999. gada. EM, iesaistoties plašam nozaru ministriju un uzņēmēju pārstāvošo organizāciju lokam, īsteno uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumus, lai radītu uzņēmējiem pievilcīgu uzņēmējdarbības vidi ar pieejamiem un saprotamiem pakalpojumiem.

2023. gadā EM turpināja strādāt pie uzņēmējdarbības vides uzlabošanas iniciatīvām un kopā ar sadarbības partneriem – Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru, Latvijas Darba devēju konfederāciju un ĀIPL un RIS3 vadības grupām – identificēja jomas/procesus, kuru automatizēšana vai paātrināšana būtu kritiski svarīga, kā arī noteica prioritāros pasākumus administratīvo šķēršļu mazināšanai uzņēmumu eksportspējas un konkurētspējas veicināšanai.

Lai pilnveidotu uzņēmējdarbības regulējošos normatīvos aktus un valsts pārvaldes sniegtos pakalpojumus, veicinot Latvijas uzņēmējdarbības vides konkurētspēju, EM kopā ar sadarbības partneriem definēja šādas piecas jomas, kurās prioritāri izvērtēt procesus, lai lēmums valsts pārvaldē tiktu pieņemts 3 darba dienu laikā:

- Uzņēmuma reģistra pakalpojumu lēmumu pieņemšanas process;
- preču ievešanas muitas procedūras (preču laišana apgrozībā);
- atļauju izsniegšana enerģētikas nozarē;
- LIAA ārējo tirgu programmu – projektu vērtēšanas paātrināšana;
- *de minimis* veidlapu sagatavošana.

2024. gadā EM turpinās aktīvu sadarbību ar sociālajiem un sadarbības partneriem, lai veidotu uz ilgtspējīgu attīstību un ekonomikas transformāciju vērstu uzņēmējdarbības vidi.

Par minētajiem pasākumu virzieniem ir paredzētas turpmākas iesaistīto pušu diskusijas, lai vienotos par konkrētiem veicamajiem darbiem, sasniedzamajiem rezultatīvajiem rādītājiem, kā arī saskaņotu šos pasākumus ar atbildīgajām valsts pārvaldes institūcijām.

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES DIGITALIZĀCIJA (skat. arī 12.5. nodaļu)

Viena no prioritātēm izcilas uzņēmējdarbības vides izveidē ir labvēlīgas un modernas uzņēmējdarbības vides veidošana, kas balstīta inovācijās, mūsdienīgu tehnoloģiju pilnvērtīgā izmantošanā, proaktīvu un dzīves situācijām pielāgotu ar uzņēmējdarbību saistītu pakalpojumu pieejamībā, ceļot uzņēmumu produktivitāti un veicinot konkurētspēju gan vietējā, gan Eiropas un globālā mērogā.

Modernās digitālās tehnoloģijas (platjosla, lielle dati, datu centri, mākoņpakalpojumi, mākslīgais intelekts u.c.) rada agrāk nebijušas iespējas esošo procesu, procedūru uzlabošanā, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādē, kā arī procesu analīzē un optimizācijā. Taču šobrīd Latvijas uzņēmumi būtiski atpaliek digitālo tehnoloģiju pielietošanā, uzņēmējiem trūkst digitālās prasmes un transformācijai nepieciešamās zināšanas, iemaņas, kā arī atbilstoši rīki (piemēram, produktivitātes rīki digitālajai tirdzniecībai, pārrobežu tirdzniecība tiešsaistē, u. tml.), salīdzinot ar OECD dalībvalstīm.

Nozaru asociāciju pārstāvji atzīst, ka IKT risinājumi un pakalpojumi ir pārāk dārgi. Lielai daļai uzņēmēju trūkst prasmes un pieredzes, kā arī informācijas par digitalizācijas priekšrocībām biznesam. Ņemot vērā, ka Latvijā lielākā daļa ir MVU, ir nepieciešams stimulēt MVU izmantot progresīvas tehnoloģijas un jaunus inovatīvas uzņēmējdarbības metodes, tādējādi īstenojot digitālo transformāciju uzņēmumos un sekmējot to konkurētspēju.

Ambiciozie Eiropas digitālie mērķi paredz līdz 2030. gadam 90 % uzņēmumu sasniegt vismaz digitālās intensitātes pamatlīmeni. Latvijā saskaņā ar DESI vērtējumu tāds ir 38 % uzņēmumu, Eiropā vidēji – 55 %, kas nozīmē, ka uzņēmumu progresam tuvākajos gados ir jābūt ļoti nozīmīgam. Gandrīz pusei Latvijas uzņēmumu vismaz 50 % no visiem uzņēmumā notiekošajiem procesiem ir digitalizēti, tāpat lielākā daļa uzņēmumu ir ieviesusi dažus pamata IKT risinājumus, bet modernāko tehnoloģiju apgūšanai traucē finanšu un zināšanu trūkums, kas saskan ar vispārēji zemām digitālajām prasmēm Latvijā

Iedzīvotāju digitālo prasmju uzlabošana ir priekšnosacījums, lai varētu izveidot iekļaujošus darba tirgus, kā arī paaugstināt to uzņēmumu produktivitāti, kuri patlaban visai maz izmanto digitālās priekšrocības. Reģionos aizvien ir neizmantots platjoslas optiskā interneta pieslēguma potenciāls, kas nodrošinātu uzticamu un ātru digitālo infrastruktūru uzņēmumiem, kā arī attālinātā darba iespējas nodarbinātajiem. Neskatoties uz pamatinfrastruktūras pieejamību reģionu centros, elektronisko sakaru pakalpojumu nodrošināšana iedzīvotājiem reģionos aizvien nav iespējama, kamēr netiks nodrošināts “pēdējās jūdzes” pieslēgums un atbilstoša pakalpojumu nodrošināšanas politika.

Pastāvīgs dialogs ar uzņēmējiem par jaunākajām tehnoloģijām un digitālās ekonomikas tendencēm ir svarīgs instruments digitālajā laikmetā. Ir nepieciešams novērtēt visus publiskos ieguldījumus digitālās transformācijas risinājumos, kas ietver biznesa procesu pārveidi ar jaunākajām tehnoloģiskajām iespējām, tostarp – publiskajā sektorā. Publiskajiem ieguldījumiem digitālajā transformācijā jābūt skaidri definētiem ieguvumiem uzņēmējiem.

11. INOVĀCIJAS UN JAUNĀS TEHNOLOĢIJAS

Būtisks priekšnoteikums pārejai uz zināšanu ekonomiku ir Latvijas inovāciju sistēmas stiprināšana, novēršot tās nepilnības un veicinot savstarpēju mijiedarbību starp visām inovāciju sistēmas pusēm – uzņēmējdarbības, zinātnes un izglītības, kā arī publiskā sektora pārstāvjiem.

2023. gada “**Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā**” (*European Innovation Scoreboard*) atzinīgi novērtēti Latvijas sasniegumi vairākos rādītājos. Kopš iepriekšējā pārskata gada zinātnes un tehnoloģiju cilvēkresursu mobilitāte starp darba vietām pieaugusi par gandrīz 32 %, nodarbināto IKT speciālistu skaits pieaudzis par 20 %, zinātniski citēto publikāciju skaits pieaudzis par 17 %, ar vides ilgtspējību saistīto tehnoloģiju skaits pieaudzis par 13 %, savukārt mūžizglītības rādītāji pieauguši par 12 %.

“Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā” Latvija otrā gadu pēc kārtas ierindota 25. vietā ES dalībvalstu konkurencē, t. i., inovāciju iesācēju (*emerging innovators*) grupā. Šajā grupā ir valstis, kas nerasniedz vismaz 70 % no vidējā ES rādītāja. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu 2022. gada pārskatā Latvijas rādītāji būtiski pieauguši trīs inovāciju dimensijās: saiknē starp sektoriem (*linkages*), informācijas tehnoloģiju pielietošanā, kā arī pētniecības sistēmas pievilcībā (*attractive research systems*). Salīdzinot ar ES rādītājiem, Latvijā ir proporcionāli ļoti daudz iedzīvotāju ar augstāko izglītību (122,5 % no ES vidējā rādītāja), ļoti labi rezultāti preču zīmju pieteikumu skaitā uz miljardu no IKP (106 % no ES vidējā rādītāja) un arī publisko-privāto koppublicāciju īpatsvars (98,9 % no ES vidējā rādītāja). Latvijas zemākie rādītāji ir šādās jomās: valsts atbalsts pētniecībai un attīstībai uzņēmējdarbībā (6,8 % no ES vidējā rādītāja), inovāciju izdevumu īpatsvars uz vienu nodarbināto (9,2 % no ES vidējā rādītāja) un uzņēmumu investīcijas pētniecībā un attīstībā (12,5 % no ES vidējā rādītāja).

“**Globālajā inovāciju indeksā**” (*Global Innovation Index*) 2023. gadā Latvija ierindojas 37. vietā 131 valsts konkurencē, bet 2022. gadā bija 41. vietā. Inovatīvu un starptautiski konkurētspējīgu produktu izlaides pieauguma mērīšanai jāpievērš uzmanība Latvijas novērtējumam zināšanu un tehnoloģiju izlaides apakškatēgorijā – tajā konstatējams, ka 2023. gadā Latvija ieņēma 49. vietu no 131 valsts. Savukārt 2022. gadā bija 44. un 2021. gadā – 45. vietā no 132 valstīm.

Inovativo uzņēmumu īpatsvars Latvijā

Laika periodā no 2018. līdz 2020. gadam vidēji 32,5 % no visiem Latvijas uzņēmumiem bija inovatīvi, kas ir par 0,4 procentpunktiem vairāk nekā iepriekšējā periodā (2016.–2018. gads), tomēr šis rādītājs atpaliek no vidējā ES valstīs (2018. gads: ES-27 – 50 %). Inovativo uzņēmumu apgrozījums no kopējā uzņēmumu apgrozījuma šajā periodā palielinājās par 0,9 procentpunktiem, sasniedzot 60,6 %, kas liecina, ka pieprasījums pēc inovativo uzņēmumu produkcijas vai pakalpojumiem ir nedaudz pieaudzis. Kopumā inovativo uzņēmumu īpatsvars kopš 2016. gada pārsniedz 30 % no visu uzņēmumu skaita. Esošās tendences pozitīvi ietekmējusi arī valsts intervence, izmantojot dažādus pasākumus, t. sk. informēšanas kampaņu, atbalsta programmu, normatīvā regulējuma un uzņēmējdarbības vides uzlabojumus.

Valsts pētījumu programmas “Covid-19 seku mazināšanai” ietvaros īstenotā projekta “Ekonomiskais, politiskais un juridiskais ietvars Latvijas tautsaimniecības potenciāla saglabāšanai un konkurētspējas pieauguma veicināšanai pēc pandēmijas izraisītas krīzes (reCOVvery-LV)” izstrādātajā ziņojumā “Inovāciju attīstības tendences un priekšlikumi inovāciju veicināšanai ekonomiskās krīzes laikā” pētnieki secinājuši, ka 63 % no ziņojuma izstrādes laikā aptaujātiem uzņēmumiem (37 uzņēmumi no visiem Latvijas reģioniem) periodā no 2019. līdz 2020. gadam ir ieviesuši vismaz vienu produkta vai uzņēmējdarbības procesa inovāciju vai veica inovativo darbību, kas joprojām turpinās. Šāds alternatīvas aptaujas rezultāts, lai gan iegūts nelielā izlases grupā, liecina, ka, mērķtiecīgāk veidojot atbilstošu izpratni uzņēmumos, pastāv iespēja statistikā atspoguļot lielāku skaitu inovativo uzņēmumu.

IEGULDĪJUMI PĒTNIECĪBĀ UN ATTĪSTĪBĀ

Latvijas kopējie izdevumi pētniecībā un attīstībā (P&A) 2021. gadā bija 248 milj. EUR jeb 0,74 % no IKP. Salīdzinot ar 2020. gadu, tie bija pieauguši par 12,2 %. Uzņēmumu ieguldījums P&A aktivitātēs kopš 2020. gada pieaudzis par 15,4 milj. EUR jeb 19,4 %. Domājams, šādus rezultātus palīdzēja sasniegt pasākumi, kas bija īstenoti inovāciju veicināšanai valsts kapitālsabiedrībās un inovāciju ieviešanas sekmēšanai MVU. Kopumā uzņēmumu finansējums P&A 2021. gadā bija 92,79 milj. EUR, kas ir 37,2 % no kopējā P&A finansējuma Latvijas tautsaimniecībā. Šis rādītājs atpaliek no ES dalībvalstīs sasniegtā, kur uzņēmēji nodrošina vairāk nekā pusi no kopējiem ieguldījumiem P&A (2020. gadā: ES-27 – 65,8 %; Latvijā – 37,2 %). Latvijas uzņēmēju zemo aktivitāti un kapacitāti P&A jomā lielā mērā ietekmē pastāvošā ekonomikas un biznesa struktūra – zems augsts un vidēji augsts tehnoloģiju īpatsvars Latvijas tautsaimniecībā.

Kopējo ieguldījumu apjomu P&A ietekmē visu sektoru ieguldījumi, tomēr jānorāda, ka lielajām valsts kapitālsabiedrībām (VKS) ir būtiska ietekme P&A sekmēšanā. VKS aktīvi veido 13,1 % (2021. gads) no visu kapitālsabiedrību aktīviem. Aptuveni pusi no tiem veido trīs valsts kapitālsabiedrības. Pastāv neatbilstība starp valsts izvirzītajiem mērķiem P&A veicināšanā VKS un pastāvošo regulējumu, kura nepilnības rada šķēršļus kapitāla daļu turētājiem vai padomei ambiciozu un konkrētu P&A mērķu izvirzīšanā VKS, tādējādi kavējot valsts noteikto P&A mērķa vērtību sasniegšanu. Atšķirības starp Latvijā esošo regulējumu un tendencēm citās valstīs liecina, ka VKS ir būtiska nozīme, lai sasniegtu valsts P&A mērķus.

INOVĀCIJU PĀRVALDĪBAS REFORMAS ĪSTENOŠANA

2023. gadā turpinājās inovāciju institucionālās pārvaldības un “Viedās specializācijas stratēģijas” (RIS3) pārvaldības modeļa īstenošana. Reforma paredz, ka LIAA iesaistās RIS3 jomu koordinācijā, šajā nolūkā vadot piecu RIS3 vadības grupu darbu un plānojot, ka rezultātā katrā RIS3 jomā būs izstrādāta ilgtermiņa stratēģija un rīcības plāns. Tāpat reformas ietvaros inovāciju un pētniecības politikas tuvināšanai, t. sk. RIS3 uzraudzībai, ir izveidota Inovāciju un pētniecības pārvaldības padome (IPPP), kurā sadarbojas ekonomikas ministrs, izglītības un zinātnes ministrs, kā arī LIAA un Latvijas Zinātnes padomes amatpersonas.

2023. gada sākumā tika pabeigts LIAA sadarbības projekts ar OECD par metodoloģijas izstrādi darbam ar inovāciju “ekosistēmām”, aptverot jaunu sistēmu definēšanu, darbu ar pastāvošajām sistēmām un LIAA lomas definēšanu “ekosistēmu” attīstībā. OECD iesaka uzlabot sadarbību starp politikas veidotājiem un politikas īstenotājiem, veidojot kopīgu izpratni par “ekosistēmu” darbības būtību, kā arī par nepieciešamajiem ieguldījumiem un atdevi no “ekosistēmām” gan labākas biznesa vides veidošanai, gan biznesa projektu radīšanai un īstenošanai.

INOVĀCIJU PIEPRASĪJUMA VEIDOŠANA PUBLISKAJĀ SEKTORĀ

Inovāciju un pētniecības aktivitāšu sekmēšanā nozīmīgs var būt publiskais sektors, kas veido pieprasījumu pēc inovācijām. Eiropā šajā nolūkā aizvien plašāk izmanto inovāciju publisko iepirkumu, kam ir svarīga loma ekonomiskās izaugsmes veicināšanā, uzņēmējdarbības attīstībā un valsts konkurētspējas paaugstināšanā. Piemēram, ES dalībvalstīs publiskajiem iepirkumiem tērē vidēji 19 % no IKP, savukārt saskaņā ar publiski pieejamajiem datiem Latvijā publiskais iepirkums vidēji veido 11 % no IKP. 2022. gadā publiskajiem iepirkumiem tika izlietoti aptuveni 4298,8 milj. EUR, kas parāda publisko iepirkumu lielo potenciālu, lai virzītu attīstību dažādās nozarēs, palīdzētu stimulēt nākotnes tirgu un risinātu aktuālās sabiedrības problēmas.

Attīstot inovāciju iepirkumu kultūru, ir iespējams gan veicināt inovatīvu preču un pakalpojumu iepirkumus un uzlabot publiskos pakalpojumus, gan radīt tirgu inovatīviem risinājumiem. Inovāciju iepirkumu sekmēšanai 2023. gadā EM uzsāka dalību “Interreg” Baltijas jūras reģiona (BJR) programmas projektā “PPI4Cities”. Projektā apvienojušies partneri no Lietuvas, Somijas, Igaunijas, Vācijas, Dānijas un Latvijas (EM). Projekta mērķis ir atbalstīt BJR reģiona pašvaldības inovāciju publiskā iepirkuma izmantošanā viedās pilsētas (*smart city*) risinājumu attīstībai. Mērķa sasniegšanai ir paredzēts izstrādāt gan fiziskus, gan digitālus rīkus, kas atbalstīs izvēlētas BJR pašvaldības, lai radītu vidi, kurā tās varētu pārbaudīt, kā pielietot jaunus biznesa modeļus, kas nepieciešami inovāciju publiskā iepirkuma sekmīgai īstenošanai.

2023. gada novembrī MK ir apstiprinājis atbalstu tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai (1.2.1.4. pasākums “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai”). Atbalsts būs pieejams komersantiem inovāciju iepirkuma ietvaros izstrādājamiem jauniem produktiem un to komercializācijai. Valsts atbalsts būs pieejams komersantiem, kuriem ir piešķirtas līguma tiesības inovāciju partnerības procedūras rezultātā ar publisko iepircēju, lai īstenotu šādas darbības: 1) eksperimentālā izstrāde; 2) produkta vai tehnoloģijas sertificēšanas un testēšanas pakalpojumi. Valsts atbalsts ir paredzēts granta veidā – viena pieteikuma ietvaros atbalsts komersantam, īstenojot kādu no minētajām aktivitātēm, ir pieejams 50 % apmērā no līguma cenas ar pasūtītāju (publisko iepircēju), bet ne vairāk kā 50 000 EUR apmērā. Savukārt atlikušo līguma cenas daļu sedz pasūtītājs.

2023. gada 27. jūnijā ir apstiprināti MK noteikumi Nr. 350, kas regulē 5.1.1.4. pasākuma “Viedās pašvaldības” (turpmāk – pasākums) īstenošanu. Pasākuma mērķis ir veicināt viedo pašvaldību attīstību, ieviešot viedus risinājumus pašvaldību autonomo funkciju un no tām izrietošu pārvaldes uzdevumu izpildes nodrošināšanā. Ar piesaistīto finansējumu pašvaldības un citi atbalsta pretendenti var izvēlēties organizēt inovāciju publisko iepirkumu viedo risinājumu ieviešanai. Primārie atbalsta saņēmēji un pasākumā iesaistītās puses ir pašvaldības, pašvaldību iestādes, kapitālsabiedrības, plānošanas reģioni, zinātniskās institūcijas, digitālie inovāciju centri un arī citi interesenti.

VALSTS PĒTĪJUMA PROGRAMMA “INOVĀCIJU FONDS – NOZARU PĒTĪJUMU PROGRAMMA”

2023. gadā tiek turpināta valsts pētījumu programmas “Inovāciju fonds – nozaru pētījumu programma” (turpmāk – Programma) īstenošana ar mērķi veicināt zinātnisko pētniecību un sekmēt tehnoloģiju pārnesi, inovatīvu un komercializējamo produktu un tehnoloģiju attīstību divās RIS3 jomās: “Biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, farmācija” un “Fotonika un viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas”.

Saskaņā ar 2022. gada konkursa rezultātiem tiek atbalstīti un īstenoti divi Programmas projekti, katrs 5,7 milj. EUR apmērā ar īstenošanas periodu līdz 2024. gadam.

1. Programmas projekts “Biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas un farmācija”, iesniedzējs Latvijas Organiskās sintēzes institūts, sadarbības partneri – Rīgas Stradiņa universitāte, Latvijas Universitāte, Latvijas Biomedicīnas pētījumu un studiju centrs, Rīgas Tehniskā universitāte, Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts

“BIOR”. Projekta mērķis – attīstīt valsts biomedicīnas pētniecības platformu, lai risinātu sabiedrības veselības problēmas RIS3 jomā “Biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, biofarmācija un biotehnoloģijas”.

2. Programmas projekts “Viedo materiālu, fotonikas, tehnoloģiju un inženierijas ekosistēma”, iesniedzējs Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūts, sadarbības partneri – Latvijas Universitāte, Rīgas Tehniskā universitāte, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Elektronikas un datorzinātņu institūts, Latvijas Biomedicīnas pētījumu un studiju centrs, Latvijas Valsts koksnes ķīmijas institūts, Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts. Projekta mērķis – izveidot koprades pētniecības “ekosistēmu”, lai veicinātu attīstību RIS3 fotonikas, viedo materiālu, saistīto tehnoloģiju un inženiersistēmu nozarē, balstoties uz zinātniskiem atklājumiem un pētniecības komercializāciju Latvijā.

Vienlaikus EM strādā pie grozījumiem MK 2018. gada 4. septembra noteikumos Nr. 560 “Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība”, lai izveidotu valsts pasūtījumu zinātnisku pētījumu veikšanai valsts pētījumu programmu ietvaros, esošajā regulējumā ieviešot pētniecisko projektu atlases pieeju, kas nodrošinātu iespēju izveidot pētniecības organizāciju veidotas sadarbības platformas (turpmāk – platformas), platformās atlasīt platformu projektus un pielietot elastību platformas projektu uzraudzībā. Modelis sniegtu iespēju platformu darbu plānot ilgtermiņā.

KOSMOSA INDUSTRIJA

Apzinoties globālās kosmosa industrijas straujo attīstību, Latvijas vērtīgo mantojumu (liela mēroga un augstas pievienotās vērtības infrastruktūra, t. i., instrumenti, radioteleskopi, iekārtas utt.) un mūsdienīgas kosmosa tehnoloģijas, kuras sniedz ieguldījumu starptautiskām kosmosa misijām, kā arī satelītdatu apstrādes kompetences, Latvija ir konkurētspējīga starptautiskajā kosmosa nozarē.

Pašlaik Latvijas kosmosa “ekosistēmu” uztur Eiropas Kosmosa aģentūras asociētās dalībvalsts statuss (kopš 2020. gada), ES Kosmosa programma, EK inovāciju atbalsta programmas, kā arī divpusējās starptautiskās sadarbības projekti un valsts līmeņa atbalsta instrumenti. Tomēr Latvijas kosmosa nozares potenciāls netiek izmantots pilnā mērā. Traucējošie faktori ir gan nepietiekami cilvēkresursi, gan ierobežota pieeja infrastruktūras uzturēšanas un modernizācijas finansēšanas iespējām.

Latvijas (tāpat kā citu valstu) kosmosa industrijai ir jānodrošina attīstība līdz tehnoloģiju komercializācijas posmam, lai sniegtu pilnvērtīgu ieguldījumu globālajā kosmosa nozarē un gūtu labumu no iespējām, ko sagādā globālā kosmosa industrija. Papildus ir jāveicina kosmosa uzņēmējdarbības attīstības spējas. Tāpēc ir iesākta Eiropas Kosmosa aģentūras Biznesa inkubācijas centra izveide Latvijā. EM ciešā sadarbībā ar citām iestādēm aktīvi veicina Latvijas kosmosa industrijas, kā arī saistīto nozaru un plašas sabiedrības informētību par valsts, Eiropas un globālā līmeņa kosmosa nozares iespējām un dalību tajās. Īpaša uzmanība ir veltīta internacionalizācijai un ar kosmosu nesaistītu jomu uzņēmumu iesaistei, jo kosmosa nozare sniedz daudzpusīgas iespējas komercializācijai, eksportam un tehnoloģiskai attīstībai.

EM un LIAA ir organizējušas vairākus pasākumus par kosmosa tematiku, lai pozicionētu Latviju kā aktīvu globālās kosmosa nozares dalībnieci un nodrošinātu vērtīgas tiklošanas iespējas, turklāt sniedz nepieciešamo atbalstu, lai Latvijas kosmosa nozare būtu pārstāvēta lielākajās nozares konferencēs un izstādēs pasaulē (piemēram, Starptautiskajā Astronautikas kongresā), kā arī starptautisko organizāciju komitejās, piemēram, Eiropas Kosmosa aģentūrā, ES Kosmosa programmas aģentūrā (EUSPA), Apvienoto Nāciju Organizācijā u. c., tādējādi sekmējot gan jauno divpusējās sadarbības projektu uzsākšanu, gan Latvijas atpazīstamību ES un ārpus tās.

INOVĀCIJAS ATBALSTOŠAS ZINĀŠANU PĀRNESES SISTĒMAS IZVEIDE

LIAA, kas vienlaikus nodrošina Vienotā tehnoloģiju pārneses centra funkcijas, ir centrālais elements un mediators inovāciju “ekosistēmā”, kas Latvijā līdztekus kompetences centriem veicina pētniecības organizāciju un industrijas sadarbību. Tāpat LIAA attīsta tehnoloģiju pārneses procesu izpratni un attīstību publiskajās pētniecības organizācijās, pilnveido to rūpnieciskā īpašuma pārvaldības politiku, veicina starptautisku zināšanu un prasmju pārņemšanu, lai organizētu tehnoloģiju pārneses procesus, un nodrošina komercializācijas fonda un inovāciju vaučeru atbalsta instrumentu ieviešanu.

Zināšanu pārneses sistēma inovāciju atbalstam 2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā tika ieviesta darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt privātā sektora investīcijas P&A” 1.2.1.2. pasākuma “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai” ietvaros. Zināšanu un tehnoloģiju pārneses sistēmu nepieciešams pilnveidot, lai attīstītu pētniecības un uzņēmējdarbības sektora sadarbības prasmes, sekmētu ciešāku zinātniskās darbības sasaisti ar pieprasījumu no uzņēmējdarbības sektora puses, apmierinot uzņēmumu vajadzības pēc jaunām tehnoloģijām un inovatīviem risinājumiem.

“Tehnoloģiju pārneses programma” sniedz iespēju no publiskiem resursiem finansētos pētniecības rezultātus komercializēt, tātad pārvērst jaunus produktus un pakalpojumus, un tādējādi privātais sektors nodrošina pētniecības rezultātu tālāku attīstību un ieviešanu tirgū. Turklāt “Tehnoloģiju pārneses programmas” mērķis ir palīdzēt Latvijai sasniegt RIS3 mērķus, sekmēt pētniecības organizāciju rīcībā esošo valsts finansēto pētniecības rezultātu komercializāciju gan Latvijā, gan ārvalstīs, kā arī veicināt mazo un vidējo komersantu aktivitātes inovāciju jomā, arī jaunus uzņēmumus tehnoloģiju pārneses veidā. Tādējādi uzņēmumiem tiek sniegts atbalsts, lai tie izstrādātu jaunus vai būtiski uzlabotus produktus un attīstītu tehnoloģijas.

Līdz šim, izmantojot “Tehnoloģiju pārneses programmu”, ir atbalstīts 101 komercializācijas ideju projekts, kā arī ir noslēgti 400 inovāciju vaučeru līgumi. Programmas aktivitātes komersantu un pētniecības organizāciju darbības sekmēšanai plānots turpināt līdz 2023. gada beigām, pēc tam tās tiks turpinātas ES kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Pētniecības un inovāciju kapacitātes stiprināšana un progresīvu tehnoloģiju ieviešana uzņēmumiem” 1.2.1.4. pasākuma “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai” ietvaros. Plānots, ka tiks atbalstīti vismaz 200 komersanti, no kuriem vismaz 38 sadarbosies ar pētniecības organizācijām.

STRAUJI AUGOŠU UZŅĒMUMU (START-UP) VEIDOŠANA

“Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam” ietvertie mērķi paredz jaunu, uz zināšanām un inovācijām balstītu ekonomikas modeļa veidošanu, pievēršot uzmanību gan inovācijas spējas stiprināšanai, gan arī institucionālās vides kvalitātes uzlabošanai un uzņēmējdarbības dinamisma palielināšanai. Jaunuzņēmumiem ir būtiska loma kopējā inovācijas “ekosistēmā”, nodrošinot inovatīvu biznesa ideju iepilnību un veicinot straujāku ekonomikas pāreju uz zināšanu ekonomiku.

Latvijas jaunuzņēmumu “ekosistēmu” veido vismaz 626 jaunuzņēmumi, no tiem 447 jaunuzņēmumi ir reģistrēti Latvijas Jaunuzņēmumu asociācijas datubāzē, un no tiem vairāk nekā puse darbojas informācijas un sakaru pakalpojumu nozarē, un vairāk nekā 20 % ražošanā un profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos. 2022. gadā Latvijas jaunuzņēmumi ir piesaistījuši investīcijas 93 milj. EUR apmērā un ir nodrošinātas vairāk nekā 3200 darba vietas, kas sekmē jaunuzņēmumu “ekosistēmā” inovatīvu biznesa ideju iepilnību, augstas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu izstrādi, investīciju piesaisti un veicina tautsaimniecības pāreju uz modernu un inovatīvu ekonomiku.

Viens no EM prioritārajiem darbiem ir ne tikai stiprināt sadarbību ar jaunuzņēmumu vides pārstāvjiem un tos pārstāvošajām organizācijām, bet ar vienotas stratēģijas palīdzību veidot tādu uzņēmējdarbībai atbalstošu vidi, kurā var veidoties jaunuzņēmumi un attīstīt to radītās inovācijas, tādējādi radot priekšnosacījumus Latvijas tautsaimniecības izaugsmei. 2022. gada 7. septembrī EM, LIAA, Altum, nodibinājums “TechChill”, biedrība “Latvijas Privātā un riska kapitāla asociācija”, Latvijas Jaunuzņēmumu asociācija, Rīgas Tehniskās universitāte, nodibinājums “TechHub”, biedrība “Biznesa Eņģeļu Tīkls” parakstīja sadarbības memorandu “Par Latvijas Jaunuzņēmumu “ekosistēmas” attīstības stratēģiju 2022.–2025. gadam”, kurā noteikta virkne aktivitāšu ar mērķi veicināt spēcīgu un vienotu jaunuzņēmumu “ekosistēmas” attīstību un piesaistīt talantus jaunuzņēmumos. Jāņem vērā, ka šīs Latvijas jaunuzņēmumos pārstāvošās nevalstiskās organizācijas kopā pulcē vairāk nekā 250 biedrus – Latvijas jaunuzņēmumus. “Latvijas Jaunuzņēmumu “ekosistēmas” attīstības stratēģija 2022.–2025. gadam” paredz ne tikai plānotās aktivitātes, bet arī sasniedzamos rezultātus uz 2025. gadu, un tie ir:

- veicināt investīciju piesaisti jaunuzņēmumos par 300 milj. EUR;
- palielināt nodarbināto skaitu jaunuzņēmumos par 1500.

Lai īstenotu stratēģijā noteiktos virzienus un aktivitātes, 2023. gadā par valsts budžeta finansējumu 200 tūkst. EUR apmērā EM noslēdza 6 līgumus ar Latvijas Jaunuzņēmumu asociāciju, Latvijas Biznesa eņģeļu tīklu, “TechChill”, “TechHub”, Rīgas Tehnisko universitāti un Latvijas Privātā un iespējkapitāla asociāciju. Līgumu ietvaros organizācijas īstenoja jaunuzņēmumu “ekosistēmas” aktivitāšu veicinošas aktivitātes, kurus apmeklēja aptuveni 1500 apmeklētāji, t. sk. jaunuzņēmumu pārstāvošās organizācijas pārstāvji, jaunuzņēmumi, investori un biznesa ideju autori no dažādām valstīm, piemēram, nodrošināja “startin.lv” datubāzes attīstību, organizēja investīciju sesijas, konsultācijas, meistarklases jaunuzņēmumiem un investoriem; noorganizēja starptautiska līmeņa konferenci “TechChill 2023”, kā arī “Start-up” dienu, kuras ietvaros 2023. gadā pirmo reizi tika pasniegtas balvas labākajiem Latvijas jaunuzņēmumiem. Balvas tika pasniegtas šādās kategorijās: “Straujākais izrāviens”, “Jaunpienācējs”, “Labākais izaugsmes stadijas jaunuzņēmums”, “Jaunuzņēmums, kas rada lielāko sociālo ietekmi”, “Labākais iekārtu tehnoloģiju jaunuzņēmums”, “Labākais programmatūras jaunuzņēmums”, “Dibinātājs-iedvesma”.

2023. gadā EM ir izstrādājuši grozījumus “Jaunuzņēmuma darbības atbalsta likumā”, kas paredz likumdevēja pastāvīgu deleģējumu jaunuzņēmumu “ekosistēmas” aktivitāšu veicināšanai un investīciju piesaistei, t. i., EM noteikt tiesības slēgt līdzdarbības līgumus ar MK noteikumos noteiktajām nevalstiskajām organizācijām, lai turpinātu jaunuzņēmumus atbalstošu aktivitāšu veicināšanu un investīciju piesaisti.

Atbalstot iepriekš minētās Latvijas jaunuzņēmumu vidi pārstāvošās organizācijas, kas ir izstrādājušas vienotu pieeju jeb stratēģiju Latvijas jaunuzņēmumu "ekosistēmas" attīstības veicināšanai, no valsts puses tiek turpināta skaidra nostāja par jaunuzņēmumu "ekosistēmas" nozīmi tautsaimniecības attīstībā un tiek turpināts darbs gan vietējā, gan starptautiskā mērogā pie Latvijas kā jaunuzņēmumiem labvēlīgas valsts tēla popularizēšanas un investīciju piesaistes.

MVU INOVĀCIJU ATBALSTS UN BIZNESA INKUBĀCIJA

2016. gadā tika sāktas aktivitātes biznesa inkubatoru programmā – darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Sekmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs" 3.1.1.6. pasākums "Reģionālie biznesa inkubatori un radošo industriju inkubators" un 13.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Atvēršanās pasākumi ekonomikas nozarē" 13.1.1.4. pasākums "Atvēršanās pasākumi ekonomikas nozarē – Reģionālie biznesa inkubatori un radošo industriju inkubators". Visā Latvijā darbojas 11 reģionālie biznesa inkubatori un 9 atbalsta vienības, kā arī Radošo industriju inkubators Rīgā, kas specializējies sniegt atbalstu radošo industriju uzņēmumiem. Līdz 2023. gada 30. septembrim grantus saņēmuši 675 komersanti, nefinansiālu atbalstu – 1055 komersanti, savukārt nodarbinātības pieaugums atbalstītajos komersantos ir 2502,59 pilnas slodzes ekvivalenti. Pirmsinkubācijā atbalstīto gala labuma guvēju skaits, kuri saņem nefinansiālu atbalstu, ir 3173.

Turpinot aktivitātes gan uzņēmējdarbības uzsākšanas motivācijai, gan biznesa inkubācijai visā Latvijā, gan ārējo tirgus apgūšanas aktivitātēm, MK 2023. gada 13. jūlijā apstiprināja EM virzītos ES kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 1.2.3. specifiskā atbalsta mērķa "Veicināt ilgtspējīgu izaugsmi, konkurētspēju un darba vietu radīšanu MVU, tostarp ar produktīvām investīcijām" 1.2.3.1. pasākuma "Atbalsts MVU inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībai" īstenošanas noteikumus, kas līdz 2029. gada beigām paredz novirzīt 73,3 milj. EUR. MVU atbalsta programmas ietvaros kā viena no atbalsta aktivitātēm ir atbalsts biznesa inkubācijai, kas ietver grantus pakalpojumiem uzņēmējdarbības attīstībai, telpu un darba vietas nomai, prototipēšanas un tehnoloģiju izstrādei, ražošanas aprīkojuma un iekārtu iegādei, kā arī izejmateriālu un izejvielu iegādei, tāpat arī valstī noteiktās vienas minimālās mēneša darba algas un valsts sociālās apdrošināšanas obligātām iemaksām vienam darbiniekam vienu reizi 12 mēnešu periodam tikai inovatīvam komersantam. Kopumā plānotas 22 LIAA pārstāvniecības visā Latvijas teritorijā, kas paredz arī konsultatīvu atbalstu Latvijas uzņēmējiem par atbalsta iespējām. Tāpat MVU atbalsta programmas ietvaros būs paredzēts atbalsts uzņēmējdarbības attīstības un veicināšanas pasākumiem, piemēram, semināri, konsultācijas, mentorings, kā arī pieejams grantu atbalsts starptautiskās konkurētspējas veicināšanai (dalībai izstādēs, mārketinga aktivitātēm konferenču organizēšanai u. c. aktivitātēm). MVU atbalsta programmas ietvaros LIAA ir pienākums veidot ciešu sadarbību ar pašvaldībām, lai nodrošinātu efektīvu programmas īstenošanu. Pasākuma ietvaros plānots, ka kopumā tiks atbalstīti 2000 uzņēmumi, kas attīsta savus biznesa projektus, no kuriem vismaz 600 būs jaunu ideju autori, un tiks radīti vismaz 300 jauni produkti. Balstoties uz atbildīgās iestādes aplēsēm, tiek plānots, ka pasākumā un LIAA atbalstīto uzņēmumu apgrozījuma apjoms pieaugs un eksporta apjoms palielināsies par 20 % (laika posmā no 2024. līdz 2029. gadam). Tāpat tiktu atbalstīti 700 eksportējošie uzņēmumi un izveidotas 1000 jaunas darba vietas, tādējādi pasākuma ietvaros varētu tikt nodrošināts, ka atbalstītie komersanti ik gadu nodokļos nomaksās 150 milj. EUR.

KOMPETENCES CENTRU PROGRAMMA

Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir veidot uzņēmumu izpratni par pētniecību, attīstību un inovāciju kā uzņēmuma produktivitātes un konkurētspējas pieauguma veicinātājiem. Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt privātā sektora investīcijas P&A" 1.2.1.1. pasākuma "Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros" mērķis ir komersantu konkurētspējas paaugstināšana, veicinot pētniecības un rūpniecības sektora sadarbību, īstenojot projektus, kas attīsta jaunus produktus un tehnoloģijas un ievieš tās ražošanā. Galvenie 1.2.1.1. pasākuma izaicinājumi ir nodrošināt ieguldīto investīciju rezultātu sasniegšanu un finansējuma saņēmēju aktīvu iesaisti starptautisku un starpnozaru platformu veidošanā. Pēc Kompetences centru programmas projektu atlases atbalstu saņēmuši 10 kompetences centri. Kopējais programmas finansējums ir 78,7 milj. EUR, t. sk. ERAF finansējums 63,2 milj. EUR.

Kompetences centru programmā kopumā veikts 421 pētniecības projekts, radīti 610 jauni produkti, atbalstīti 322 komersanti, radītas 1149 jaunas darba vietas, veiktas 418 komersantu un pētniecības organizāciju koppublicācijas. Programmas rezultātā ir piesaistīti 52,05 milj. EUR privātā līdzfinansējuma. Atbalstītajos komersantos apgrozījums ir audzis par 254,8 milj. EUR, laika posmā no 2015. līdz 2021. gadam iesaistītajiem uzņēmumiem novērots eksporta pieaugums 134 % apmērā un darba algas nodokļos nomaksāti 36,78 milj. EUR.

Turpinot viedās specializācijas ieviešanu Latvijā, MK 2022. gada 5. jūlijā apstiprināja EM virzītos Latvijas Atvēršanās un noturības mehānisma plāna 5.1.r. reformu un investīciju virziena "Produktivitātes paaugstināšana caur investīciju apjoma palielināšanu P&A" 5.1.1.r. reformas "Inovāciju pārvaldība un privāto P&A investīciju motivācija" 5.1.1.2.i. investīcijas "Atbalsta instruments inovāciju klasteru attīstībai" īstenošanas noteikumus kompetences centru pārejas finansējuma

nodrošināšanai. Kopējais atbalsts paredzēts 25 milj. EUR apmērā, kas piešķirts 8 projektiem ar mērķi nodrošināt atbalstu jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībai, kā arī zināšanu nodošanai ekonomikā. Lai kāpinātu konkurētspēju, lielāka nozīme būs ieguldījumiem pētniecībā un jaunu produktu vai tehnoloģiju izstrādei, ko plānots turpināt līdz 2023. gada beigām, kopumā no Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna finansējuma piešķirot 108 milj. EUR un ES fondu plānošanas perioda 2021.–2027. gadam ietvaros atvēlot 36,4 milj. EUR. Kopumā plānots atbalstīt vairāk nekā 480 komersantus.

STRATĒGISKO “EKOSISTĒMU” ATTĪSTĪBA

2023. gada sākumā tika prezentēti rezultāti LIAA sadarbībā ar OECD un Publiskā sektora inovāciju observatoriju kopš 2021. gada īstenotajam projektam jauna inovāciju pārvaldības modeļa izstrādei, kas aktualizē jautājumu par nepieciešamību ar inovāciju palīdzību sekmēt Latvijas prioritārās tautsaimniecības nozares.

Latvijas tautsaimniecības prioritārajās nozarēs ietilpst tās nozares, kas nostiprinātas Latvijas viedās specializācijas stratēģijā: zināšanu ietilpīga bioekonomika; viedā enerģētika un mobilitāte; biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas un farmācija; fotonika un viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas; IKT.

Pētījuma gaitā secināts, ka Latvijai maksimāli efektīvi jāizmanto tās rīcībā esošie resursi, jo zinātnietilpīgo nozaru iespējas pilnvērtīgi attīstīties uz biznesa pamatiem ir ierobežotas. Tas saistīts ar kopējo nozaru kapacitāti attīstīt lielas ražotnes ar daudziem tūkstošiem darbinieku. Viena no svarīgākajām projekta atziņām ir tā, ka Latvijas uzņēmumiem ir jāizmanto iespējas agrīnos posmos vērtību ķēdēs, kas, savukārt, prasa spēju paredzēt un pamanīt agrīnus signālus un tehnoloģiju tendences. Proti, Latvija lielāko pievienoto vērtību var radīt tieši inovāciju ieviešanas sākuma stadijā, kurā nav nepieciešami ļoti lieli ieguldījumi ražošanas kapacitātes attīstībā. Lielāka perspektīva ir dažādiem nišas produktiem un pakalpojumiem. Vienlaikus OECD iesaka uzlabot sadarbību starp politikas veidotājiem un politikas īstenotājiem, veidojot kopīgu izpratni par “ekosistēmu” darbības būtību, kā arī par nepieciešamajiem ieguldījumiem un atdevi no “ekosistēmām” gan labākas biznesa vides veidošanai, gan biznesa projektu radīšanai un īstenošanai.

STARPTAUTISKĀS SADARBĪBAS SEKMĒŠANA

2023. gadā darbību turpina 2021. gada aprīlī Briselē izveidotā Latvijas inovāciju un tehnoloģiju pārstāvniecība “Lat.Tech”. Šī ir pirmā LIAA paspārnē esoša pārstāvniecība, kuras uzmanības centrā ir tehnoloģijas. “Lat.Tech” mērķis ir stiprināt Latvijas uzņēmumu un pētniecības institūtu pozīcijas starptautisko organizāciju sadarbības projektos. Pārstāvniecība darbojas kā tilts starp Latvijas uzņēmumiem un pētniecības organizācijām to dalības programmā “Apvārsnis Eiropa” sekmēšanai, piemēram, lai iesaistītu starptautiskajos projektos un iniciatīvu konsorcijs. Nozīmīgs pārstāvniecības uzdevums ir iekļauties citu valstu līdzīgu biroju saimē, kā arī iezīmēt Latvijas izcilību viedajā specializācijā Briseles lobiju un lēmumu pieņēmēju vidē.

Savukārt 2023. gada oktobrī Ženēvā darbu uzsāka LIAA inovāciju un tehnoloģiju pārstāvniecība, kuras uzdevums būs atbalstīt Latvijas virzību ceļā uz pilntiesīgas Eiropas Kodolpētījumu organizācijas (CERN) dalībvalsts statusu un strādāt vienā no nozīmīgākajām zinātnes laboratorijām pasaulē, lai paaugstinātu Latvijas uzņēmumu pētniecības un attīstības kapacitāti caur industrijas iepirkumiem CERN un ciešāku iesaisti organizācijas tehnoloģiju pārneses projektos. Latvija kopš 2021. gada ir CERN asociētā dalībvalsts, un Latvijas mērķis ir tuvāko gadu laikā kļūt par pilntiesīgu šīs organizācijas dalībvalsti. CERN Latvijai potenciāli var sniegt jaunas iespējas gan zinātnes gan uzņēmējdarbības attīstībā.

12. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA

12.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA

Finanšu instrumentu ieviešanas mērķis ir samazināt tirgus nepilnības un veicināt jaunu saimnieciskās darbības veicēju tapšanu un esošo izaugsmi, nodrošinot pieeju finansējumam, lai perspektīvus un dzīvotspējīgus biznesa projektus varētu īstenot tie saimnieciskās darbības veicēji, kuri nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai kredītaistību apjoma dēļ nav spējuši piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) biznesa projektu realizācijai nepieciešamajā apmērā.

2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā finanšu instrumentiem tika novirzīts ERAF finansējums 161 milj. EUR apmērā. Papildus tam Altum piesaistīja savu finansējumu vai izmantoja atmaksāto fondu finansējumu, kopumā periodā izaudzējot portfeli līdz 1 mljrd. EUR. Kopumā atbalstīti vairāk nekā 1500 uzņēmumi un piesaistīts privātais finansējums 327 milj. EUR apmērā dažādu biznesa projektu īstenošanai, sākot no uzņēmējdarbības uzsākšanas līdz pat izejai ārvalstu tirgos.

Gādājot par finanšu pieejamības nepārtrauktību MVU, arī jaunajā ES fondu plānošanas periodā 2021.–2027. gadam tiks turpinātas valsts atbalsta programmas finanšu instrumentu veidā, sniedzot aizdevumus uzņēmējdarbības uzsācējiem un garantijas, kā arī sekmējot riska kapitāla instrumentu pieejamību un vienlaikus nodrošinot, ka šīs programmas un programmas "InvestEU" plānotās aktivitātes savstarpēji papildinās. Kopumā finanšu instrumentos plānots novirzīt ES KF finansējumu 506 milj. EUR apmērā, novirzot 231 milj. EUR produktivitātes aktivitātēm un 275 milj. EUR energoefektivitātei. Kopumā plānots atbalstīt vairāk nekā 2000 uzņēmumus un piesaistīt privāto finansējumu 800 milj. EUR apmērā.

INVESTĪCIJU FONDS

Lai nodrošinātu finanšu pieejamību lieliem investīciju projektiem ekonomikas atveseļošanai pēc Covid-19 izraisītās krīzes, MK 2021. gada 6. jūlijā apstiprināja noteikumus Nr. 503 "Noteikumi par aizdevumiem ar kapitāla atlaidi investīciju projektiem komersantiem konkurētspējas veicināšanai" (turpmāk – Investīciju fonds), apstiprinot 152 milj. euro valsts budžeta atbalstu. Investīciju fonda mērķis ir veicināt jaunu investīciju pieplūdumu uzņēmējdarbības paplašināšanai, stimulējot uzņēmējus veikt jaunas investīcijas un tādējādi radīt pievienotās vērtības ķēdi visā tautsaimniecībā.

No 2022. gada norisinās pieteikšanās jaunajā lielo investīciju projektu atbalsta programmā, kas paredzēta attīstības projektiem no 10 milj. EUR. Uzņēmums, sasniedzot projekta mērķus un izpildot noteiktus kritērijus, var pretendēt uz aizdevumu ar kapitāla atlaidi 30 % apmērā vai dzēst Altum piešķirto aizdevuma daļu. Kopumā atbalsta programmā LIAA ir apstiprinājusi 37 lielu investīciju projektus turpmākam izvērtējumam Altum. Altum līdz 2023. gada novembrim ir pieņēmis 11 pozitīvus lēmumus par atbalsta piešķiršanu par kopējo attiecināmo izmaksu summu 249,3 milj. EUR apmērā un ar pieteikto kapitāla atlaidi 66,6 milj. EUR apmērā, t. sk. ar astoņiem ir noslēgts līgums (pieteiktā kapitāla atlaide 48 milj. EUR). Altum, ņemot vērā atsauktos un noraidītos projektus, turpina izvērtējumu par 11 lielu investīciju projektiem par kopējo investīciju projekta attiecināmo izmaksu summu 233,8 milj. EUR un pieteikto kapitāla atlaidi 67,6 milj. EUR apmērā. Plānots, ka programmas ietvaros tiks radītas vairāk nekā 1000 jaunas darba vietas ar atalgojumu virs vidējā, nodrošināts eksports 207 milj. EUR gadā un veikti ieguldījumi pētniecībā un attīstībā vismaz 14 milj. EUR apmērā. Turklāt 2023. gada oktobrī ir piešķirts papildu finansējums 30,5 milj. EUR apmērā komersantiem pietiekties papildzaizdevumam līdz 30 milj. EUR (neieskaitot kapitāla atlaides apmēru).

2023. gadā valdība atbalstīja Investīciju fonda darbības turpināšanu. Investīcijām lielu, tautsaimniecībai nozīmīgu uzņēmēju uz eksportu vērstu projektu attīstībai kopā piešķirti 70 milj. EUR. Šobrīd tiek saskaņoti nosacījumi ar iestādēm par jaunas aizdevumu programmas atlases kārtas īstenošanu, kuru plānots uzsaukt ne vēlāk kā 2024. gada pirmajos mēnešos. Plānots, ka, investējot 70 milj. EUR atbalsta veidā, uzņēmēji katru gadu veiks investīcijas vismaz 200 milj. EUR apjomā, radot katru gadu vismaz 600 jaunas darba vietas ar atalgojumu virs vidējā, nodrošinot eksporta pieaugumu, sākot ar 2026. gadu, par vismaz 130 milj. EUR gadā un 10 gadu laikā atmaksājot nodokļu veidā valsts investēto apjomu.

ATBALSTS KRIEVIJAS MILITĀRĀS AGRESIJAS IZRAISĪTO SEKU MAZINĀŠANAI

Krievijas Federācijas militārā agresija pret Ukrainu ir izraisījusi ievērojamus ekonomiskos un finanšu satricinājumus, jo īpaši preču tirgos, jo strauji palielinājušās naftas, gāzes, kviešu, minerālmēslu un sēklu cenas. Agresijas ekonomiskās ietekmes apmērs ir ļoti neskaids un būs atkarīgs no karadarbības ilguma un politiskajām reakcijām. Taču nav šaubu, ka tiks būtiski kavēta globālā izaugsme un palielināsies inflācijas spiediens. Lai mazinātu kara ietekmi un no tā izrietošās sekas, kas saistītas ar tirgus pārorientāciju, izejmateriālu pieejamību un jaunu piegādes ķēžu izveidi, nozīmīgu darbu, konsultējot uzņēmējus par aktuāliem krīzes risinājumiem un iespējamiem atbalsta rīkiem, veic LIAA, kas darbojas kā vienots kontaktpunkts tirgus pārorientācijā, arī meklējot iespējas eksporta un importa aizstāšanai.

Situācijā, kurā uzņēmēji piedzīvo Ukrainas kara seku ietekmi, piemēram, piegādes ķēžu pārrāvumus, tirgus šoku, nenoteiktību, inflāciju u. tml., EM 2022. gadā izstrādāja risinājumus krīzes pārvarēšanai un tirgus stabilizācijai, piedāvājot dažādas finanšu instrumentu programmas:

- MK sēdē 2022. gada 14. jūnijā tika apstiprināta aizdevumu programma pret Ukrainu vērstās Krievijas militārās agresijas radīto ekonomisko seku mazināšanai, kuras finansējums ir 21,5 milj. EUR. Atbalsta saņēmēji ir sīkie (mikro), vidējie un lielie komersanti, kuri spēj pierādīt, ka aizdevums ir nepieciešams, lai mazinātu negatīvo ietekmi uz saimnieciskās darbības veicēju saimniecisko darbību, un ka saimnieciskās darbības veicējs ir ekonomiski dzīvotspējīgs. Programmā atbalstu saņēmuši 48 komersanti par kopējo summu 14,09 milj. EUR;
- MK sēdē 2022. gada 11. oktobrī tika apstiprināta programma, kas paredz apstrādes rūpniecības komersantiem kompensēt enerģijas izmaksu un dabasgāzes izmaksu sadārdzinājumu, kurš radies Krievijas militārās agresijas seku dēļ laika periodā no 2022. gada 1. februāra līdz 2022. gada 31. decembrim. Atbalsta ietvaros tika atbalstīti 134 komersanti par kopējo finansējumu 25,5 milj. EUR apmērā.

PORTFELGARANTIJAS

2017. gada 12. septembrī tika apstiprināta valsts atbalsta programma – portfelgarantijas. Tās nodrošina uzņēmējiem iespēju saņemt investīciju un apgrozāmo līdzekļu aizdevumu un finanšu līzingu ar termiņu no viena līdz 10 gadiem apjomā līdz 250 tūkst. EUR. Atbalsta programmu ievieš Altum, kas veikusi atklātu atlasi un noslēgusi līgumus ar sešām kredītiestādēm, kuras tagad bez Altum tiešas iesaistes noteikta finansējuma apjoma ietvaros var uzņēmumiem piešķirt aizdevumu ar valsts garantiju. Garantiju izsniegšanai pieejami 11,2 milj. EUR no publiskā atmaksātā finansējuma. Kopš programmas sākuma no 2018. gada līdz 2023. gada 30. septembrim tās ietvaros ir izsniegtas 1165 garantijas, nodrošinot finanšu pakalpojumus uzņēmumiem 62,7 milj. EUR apmērā.

Lai turpinātu 2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā uzsākto atbalstu garantiju veidā, MK 2023. gada 5. septembra sēdē lēma pagarināt atbalsta programmu – portfelgarantijas 2021.–2027. gada plānošanas periodam, piešķirot finansējumu 9,8 milj. EUR apmērā. Plānots, ka ar šo papildu finansējumu tiks atbalstīti 235 uzņēmumi un piesaistītas privātās investīcijas 110 milj. EUR apmērā.

IESPĒJKAPITĀLA ATBALSTS

2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.2. specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu” ietvaros tika nodrošināts atbalsts akselerācijas, sēklas kapitāla, sākuma kapitāla un izaugsmes kapitāla veidā, ko nodrošināja Altum:

- 3.1.2.2. pasākuma “Tehnoloģiju akselerators” ietvaros atbalsts saimnieciskās darbības veicējiem tika sniegts kvazikapitāla ieguldījumu vai pašu kapitāla ieguldījumu veidā. Altum publiskā iepirkuma procesā veica atlasi un noslēdza līgumus ar trim finanšu starpniekiem (fondu pārvaldniekiem). Katrs finanšu starpnieks pārvalda vienu pirmssēklas ieguldījumu fondu un vienu sēklasnaudas ieguldījumu fondu. Pieejamais publiskais finansējums pasākuma īstenošanai ir 16,62 milj. EUR;
- no 2022. gada sākuma līdz 2023. gada 30. septembrim ir noslēgti 28 jauni līgumi un izmaksāts ERAF finansējums 1941 tūkst. EUR apmērā. Kopumā līdz 2023. gada 30. septembrim ir noslēgti 157 līgumi un izmaksāts ERAF finansējums 12,5 milj. EUR;
- 3.1.2.1. pasākuma “Riskā kapitāls” ietvaros atbalstu saimnieciskās darbības veicēji var saņemt kvazikapitāla ieguldījumu vai pašu kapitāla ieguldījuma veidā Altum, kas publiskā iepirkuma procesā veica atlasi un noslēdza līgumus ar trim finanšu starpniekiem (fondu pārvaldniekiem). Viens no tiem pārvalda sēklas kapitāla fondu un sākuma kapitāla fondu, bet divi finanšu starpnieki katrs pārvalda vienu izaugsmes kapitāla fondu. No 2022. gada sākuma līdz 2023. gada 30. septembrim ir noslēgti 9 jauni līgumi un izmaksāts ERAF finansējums 5,196 milj. EUR apmērā. Kopumā līdz 2023. gada 30. septembrim ir noslēgti 33 līgumi un izmaksāts ERAF finansējums 28,516 milj. EUR.

Lai turpinātu 2014.–2020. gada plānošanas perioda uzsākto un sniegto atbalstu strauji augošiem uzņēmumiem, paredzot riska kapitāla ieguldījumus, MK 2023. gada 15. augusta sēdē apstiprināja jaunu ES struktūrfondu atbalsta programmu iespējkapitāla ieguldījumiem uzņēmējdarbībā ar kopējo finansējumu 93 milj. EUR. Pasākuma ietvaros kopā paredzēts investēt aptuveni 50 milj. EUR, piesaistīt privātās investīcijas vismaz 31,6 milj. EUR. Pasākuma īstenošanas laikā plānots atbalstīt 400 uzņēmumus (no tiem vismaz 300 jaunuzņēmumus), kā arī radīt 300 jaunas darba vietas. Atbalstot uzņēmumus, ik gadu nodokļos tiks nomaksāts vismaz 12 milj. EUR un eksportā ik gadu sasniegts vismaz 20 milj. EUR.

MIKROKREDITĒŠANA

Starta aizdevumu programma 2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Sasmērēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs" 3.1.1.4. pasākuma "Mikrokreditēšana un aizdevumi uzsācējiem" ietvaros. Aizdevumu uzsācēji var saņemt tiešā finanšu instrumentu veidā. Starta aizdevumu programma ir nozīmīgs valsts atbalsta veids uzņēmumiem agrīnā stadijā.

Kopš 2016. gada jūnija iespējams saņemt starta aizdevumu dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai – investīcijām un apgrozāmajiem līdzekļiem. Aizdevumu izsniedz komersantiem, kas komercreģistrā ierakstīti ne ilgāk par pieciem gadiem (no dibināšanas brīža), un maksimālā aizdevuma summa ir 150 tūkst. EUR. Starta aizdevumi ir būtisks instruments uzņēmējdarbības uzsācējiem, jo sniedz pieeju finansējumam, kas nepieciešams perspektīvu un dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai, tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai esošo kredītsaistību apjoma dēļ nav iespēju piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) nepieciešamajā apmērā.

Līdz 2023. gada 30. septembrim ir izsniegti 750 starta aizdevumi 18,3 milj. EUR apmērā un 227 mikroaizdevumi 3,1 milj. EUR apmērā. Lai nodrošinātu atbalsta nepārtrauktību, arī 2021.–2027. gada ES plānošanas periodā tiek paredzēta atbalsta programma "Starta un izaugsmes aizdevumi" (turpmāk – 1.2.3.3. pasākums). MK 2023. gada 19. septembrī apstiprināja grozījumus MK 2016. gada 31. maija noteikumos Nr. 328 "Noteikumi par mikroaizdevumiem, starta un izaugsmes aizdevumiem", kurā paredz turpināt sniegt atbalstu investīcijām un apgrozāmajiem līdzekļiem. Aizdevuma maksimālā summa ir 250 tūkst. EUR ar aizdevuma termiņu līdz 15 gadiem. Plānots, ka 1.2.3.3. pasākuma ietvaros kopā varētu tikt atbalstīti vismaz 290 jaunie uzņēmumi.

AIZDEVUMA GARANTIJAS PROGRAMMAS

Aizdevumu garantijas atbalsta pasākumi uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai, kad uzņēmumam trūkst pašu līdzekļu un nav pietiekams nodrošinājums, lai piesaistītu nepieciešamo finansējumu no komercbankām, vai arī uzņēmums tiek klasificēts kā pārāk riskants.

Atbalsta programmā ir pieejams ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda ERAF finansējums 49,8 milj. EUR apmērā mazo un vidējo komersantu atbalstam un iepriekšējo ES fondu periodu atmaksātais finansējums 3,51 milj. EUR apmērā lielo komersantu atbalstam.

Programma darbojas kopš 2016. gada jūnija, un līdz 2023. gada 30. septembrim ir izsniegtas 879 garantijas 221 milj. EUR apjomā, garantējot finanšu pakalpojumus aptuveni 263 milj. EUR apmērā, kas liecina par nemainīgi lielu pieprasījumu pēc šāda veida finanšu instrumentiem.

Aizdevumu garantiju programmu paredzēts turpināt arī 2021.–2027. gada plānošanas periodā, tam paredzot 29,6 milj. EUR finansējumu. Lai nodrošinātu programmas turpināšanos, MK 2023. gada 5. septembrī apstiprināja grozījumus MK noteikumos Nr. 383. Plānots, ka 2021.–2027. gada plānošanas periodā programmas ietvaros tiks atbalstīti 310 uzņēmumi un piesaistītas privātās investīcijas 130 milj. EUR apmērā.

PARALĒLIE AIZDEVUMI

Paralēlo aizdevumu programma 2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Sasmērēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs" 3.1.1.2. pasākuma "Mezanīna aizdevumi" ietvaros, to ievieš tiešā finanšu instrumentu veidā.

Paralēlo aizdevumu pieejamība ļauj saņemt finansējumu tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem komercbanku kredītēšanas politikai neatbilstošu finanšu rādītāju dēļ (piemēram, uzņemto saistību attiecība pret neto ieņēmumiem, nepietiekams pašu kapitāla nodrošinājums) nav iespējams saņemt finansējumu no komercbankām vajadzīgajā apmērā, lai realizētu dzīvotspējīgu investīciju projektu. Paralēlo aizdevumu instruments ļauj risināt gan nodrošinājuma, gan nepietiekamas naudas plūsmas problēmu, kā arī savā veidā risina situācijas, kad komercbanka ir sasniegusi maksimālo akceptējamo riska līmeni konkrētajam klientam vai darījumam un nespēj pati finansēt darījumu pilnā apmērā.

Pirmkārt, izmantojot paralēlo aizdevumu, banka saglabā pirmās kārtas ķīlas tiesības uz darījuma nodrošinājumu, tādējādi, sadalot ekspozīciju, bankām ir iespēja uzlabot nodrošinājuma/aizdevuma attiecību un samazināt prognozējamus zaudējumus.

Otrkārt, Altum ir iespējams daļu no aizdevuma pamatsummas atlikt uz aizdevuma termiņa beigām, kas ir veids, kā atslēgt klientu naudas plūsmu un atbalstīt augstāka riska projektus.

Treškārt, pašlaik ir iespējams veidot darījumu struktūru tā, lai bankas aizdevums tiktu atmaksāts pirms Altum paralēlā aizdevuma atmaksas sākuma, tāpēc Altum aizdevuma daļu var uzskatīt par tehniski subordinētu.

Šīs iespējas padara produkta izmantošanu saprotamāku no komercbanku kredītpolitikas viedokļa. Savukārt klientam, respektīvi, uzņēmējam, paralēlais aizdevums nozīmē veidu, kā samazināt nepieciešamo klienta paša līdzdalību, kuru bieži vien uzņēmumiem ir visai grūti akumulēt. Programma darbojas kopš 2016. gada jūlija, un līdz 2023. gada 30. septembrim ir izsniegti 20 paralēlie aizdevumi 12,2 milj. EUR apmērā, kas finansēti ar ERAF, un papildus izsniegti 6 paralēlie aizdevumi 2,2 milj. EUR apmērā, kas līdzfinansēti no iepriekšējo struktūrfondu periodu atmaksām.

EKSPORTA KREDĪTA GARANTIJAS

EM turpina iepriekšējos gados uzsāktos eksporta atbalsta pasākumus. Nozīmīgs atbalsts eksportam ir Altum īstermiņa eksporta kredīta garantijas. No pašreizējās eksporta kredītu garantiju programmas sākuma 2017. gadā līdz 2023. gada 30. septembrim eksporta kredīta garantijas izsniegtas 325 milj. EUR apmērā (eksporta deklarētais apmērs – ap 166,5 milj. EUR) un atbalstīti 133 uzņēmumi (unikālie). EK 2023. gada 19. septembrī sniedza saskaņojumu eksporta kredītu garantiju izsniegšanai ES un attīstītajām OECD valstīm termiņa pagarinājumam, līdz ar to Latvijas komersanti līdz 2028. gada 31. decembrim varēs saņemt īstermiņa eksporta kredītu garantijas neatkarīgi no eksportējošā uzņēmuma lieluma un (pircēja) debitora valsts.

MVU AIZDEVUMI

MVU aizdevumu programmā kopš 2021. gada nogales 3.1.1.7. pasākums "Aizdevumi sīko (mikro), mazo un vidējo saimnieciskās darbības veicēju attīstībai" un 13.1.1.1. pasākums "Aizdevumi sīko (mikro), mazo un vidējo saimnieciskās darbības veicēju attīstības veicināšanai" nodrošina finansējumu MVU projektu īstenošanai, t. sk. sniedzot aizdevumus uzņēmumu ilgtspējai. Līdz 2023. gada 30. septembrim apstiprināti 209 pieteikumi 54,1 milj. EUR apmērā. Lai turpinātu 2014.–2020. gada plānošanas perioda uzsāktu un sniegtu atbalstu uzņēmumu ilgtspējai, pasākums tiks īstenots arī 2021.–2027. gada plānošanas periodā, un plānots, ka tiks atbalstīti vismaz 150 saimnieciskās darbības veicēji, kuri saņem finansiālu atbalstu.

KAPITĀLA TIRGUS ATTĪSTĪBAS ATBALSTS

Lai virzītos uz lielāku finansējuma pieejamību komersantiem un veicinātu arī kapitāla tirgus attīstību, MK 2023. gada 17. oktobrī ir apstiprinājis jaunā 2021.–2027. gada ES fonda plānošanas perioda atbalsta programmu "Uzņēmuma atbalsts dalībai kapitāla tirgos", kas paredz atbalstu uzņēmējiem akciju un parāda vērstpapīru iekļaušanai tirdzniecības vietā – konsultantu piesaistes un pakalpojumu izmaksām, nepārsniedzot 50 % no projekta attiecināmām izmaksām. Atbalstīti tiks MVU un mazas vidējās kapitalizācijas sabiedrības. Plānots, ka tiks atbalstīti 10 komersanti un piesaistīts privātais finansējums 2 milj. EUR apmērā.

MK 2023. gada 13. jūnijā ir atbalstījis MVU sākotnēja publiskā piedāvājuma fonda izveidi Baltijā (IPO), tādējādi nodrošinot finansējumu MVU sākotnējai kotēšanai un iekļaušanai Baltijas valstu akciju tirgū (gan regulētajā tirgū, gan daudzpusējās tirdzniecības sistēmas (MTF) alternatīvajā tirgū "Nasdaq" Baltijas biržā). Fonds darbosies kā specializēts finanšu starpnieks, tas būs vērst uz pelnošiem MVU. Paredzams, ka vidēji vienā uzņēmumā tiks ieguldīti 2–3 milj. EUR. Kā fonda izveides dalībnieki ir paredzēti Altum un Lietuvas attīstības finanšu institūcija "INVEGA", katrai no pusēm ieguldot 20 milj. EUR. Plānots, ka 2024. gada sākumā tiks uzsākti darbi pie fonda izveides, pārvaldnieka atlases.

12.2. ENERGOEFEKTĪVĪTĀTES VEICINĀŠANA

Ar MK 2020. gada 4. februāra rīkojumu Nr. 46 apstiprinot "Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.–2030. gadam" (Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2030. gadam), Latvijas valdība ir noteikusi energoefektivitātes mērķus, kas sasniedzami līdz 2030. gadam:

- kopējā valsts indikatīvā energoefektivitāte – kopējais primārās enerģijas patēriņš ne vairāk kā 165–170 PJ un enerģijas galapatēriņš ne vairāk kā 145–149 PJ;
- ikgadējs 0,8 % enerģijas galapatēriņa ietaupījums – 2021.–2030. gadam uzkrāts enerģijas galējais ietaupījums 1,76 Mtoe (20 472,02 GWh);
- ikgadējo 3 % no valstij piederošo ēku platības renovācija (maksimālās aplēses – 500 tūkst. m²).

Atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai (uz 2023. gada 20. novembri)

Projekti energoefektivitātes atbalstam šobrīd tiek īstenoti vairākās EM pārziņā esošās programmās.

Atveseļošanas un noturības mehānisma atbalsta programmas

Daudzdzīvokļu māju energoefektivitātes uzlabošana:

- rezervēts finansējums 21 projektam par kopējo Atveseļošanas fonda finansējumu 7,9 milj. EUR un notiek šo projektu detalizētas dokumentācijas sagatavošana, lai varētu noslēgt līgumus par projektu īstenošanu.

Energoefektivitātes uzlabošana valsts sektora ēkās, t. sk. vēsturiskajās ēkās:

- rezervēts finansējums 9 projektiem par kopējo Atveseļošanas fonda finansējumu 23,956 milj. EUR un notiek šo projektu detalizētas dokumentācijas izstrāde, lai varētu noslēgt līgumus par projektu īstenošanu.

Energoefektivitātes paaugstināšana uzņēmējdarbībā:

- rezervēts finansējums 151 projektam par kopējo Atveseļošanas fonda finansējumu 16,4 milj. EUR;
- iesniegtajiem projektiem plānotais CO₂ samazinājums gadā – 4,1 tūkst. tonnu.

Atbalsta programmas, kas tiek īstenotas no līdzekļiem, kas nav ES atbalsts

Privātmāju energoefektivitātes programma:

- Altum apstiprināti 969 projekti par pieprasīto finansējumu 4,1 milj. EUR apmērā;
- projektu īstenošanas rezultātā tiks paaugstināta privātmāju energoefektivitātes klase vismaz līdz C klasei un samazināts apkures patēriņš vismaz 20 % apmērā.

Remonta fonds:

- Altum ir piešķīrusi 76 aizdevumus daudzdzīvokļu dzīvojamo māju remontiem un labiekārtošanai 3,1 milj. EUR apmērā;

ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas periodā sasniegtie rādītāji

Daudzdzīvokļu māju energoefektivitātes programma:

Altum atbalstīti 627 projekti par pieprasīto ERAF finansējumu 158 milj. EUR apmērā, kuru ietvaros tiek sasniegti šādi rādītāji:

- vidējais enerģijas patēriņa samazinājums mājokļos – 55 %;
- vidējais enerģijas patēriņš atjaunotai mājai gadā – 56 kWh/m²;
- CO₂ samazinājums gadā – 26,6 tūkst. tonnu.

Valsts ēku energoefektivitātes programma:

Atbalstīts 131 projekts par pieprasīto ERAF finansējumu 88,3 milj. EUR apmērā, kuru ietvaros tiek sasniegti šādi rādītāji:

- kopējā valsts īpašumā esošā ēku platība, kas tiks atjaunota projektu ietvaros – 112 583 m²;
- vidējais ēkas enerģijas patēriņš pēc projekta īstenošanas gadā – 110 kWh/m².

Ražošanas ēku energoefektivitātes programma:

Atbalstīti 73 projekti par KF finansējumu 20,20 milj. EUR apmērā, kuru ietvaros tiek sasniegti šādi rādītāji:

- enerģijas ietaupījums gadā – 169,6 GWh;
- uzstādītā atjaunojamo energoresursu jauda (apkures katli + saules kolektori) – 9,5 MW;
- CO₂ samazinājums gadā – 22,5 tūkst. tonnu.

Centralizētās siltumapgādes sistēmas energoefektivitātes programma:

Atbalstīti 158 projekti par KF finansējumu 93,79 milj. EUR apmērā, kuru ietvaros tiek sasniegti šādi rādītāji:

- uzstādītā atjaunojamo energoresursu papildjauda – 219,31 MW;
- rekonstruētā ražošanas jauda – 217,82 MW;
- rekonstruētie siltumtīkli – 61,86 km;
- siltumenerģijas zudumu samazinājums rekonstruētajos siltumtīklos gadā – 47,75 GWh;
- CO₂ samazinājums gadā – 163,03 tūkst. tonnu.

Energoefektivitātes uzlabošanas pasākumu ieviešanas galvenais uzdevums ir ierobežot gan primāro energoresursu, gan enerģijas galapatēriņa pieaugumu un nodrošināt enerģijas patēriņa samazināšanos. Enerģijas ietaupījumi gala patērētājiem tiek gūti finanšu atbalsta programmās komersantiem (saimnieciskās darbības veicējiem), mājāsaimniecībām (dzīvojamajām mājām) un publiskajam sektoram.

Virzībā uz valsts energoefektivitātes mērķiem ieguldījumu devuši arī energoefektivitātes pienākuma shēmas atbildīgo pušu veiktie pasākumi un tie pasākumi, ko obligātajos energoauditos konstatējuši un ieviesuši uzņēmumi. Uzņēmumu energoefektivitāte ir viens no ES konkurētspējas pieauguma balstiem, tāpēc jau kopš 2015. gada visiem ES lielajiem uzņēmumiem ir pienākums veikt regulārus energoauditus.

Energoefektivitātes likums nosaka, ka lielajiem uzņēmumiem un uzņēmumiem ar elektroenerģijas patēriņu virs 500 MWh (divos kalendāra gados pēc kārtas) reizi četros gados ir jāveic energoaudits vai jāievieš sertificēta energopārvaldības sistēma, kā arī jāīsteno energoefektivitātes pasākumi ar vislielāko enerģijas ietaupījumu vai ekonomisko atdevi.

Pēc aktuālākajiem datiem, šīs prasības kopumā attiecas uz 276 lielajiem uzņēmumiem un 1086 lielajiem elektroenerģijas patērētājiem. Auditu rezultātā uzņēmumos tiek apzinātas iespējas uzlabot ēkas, ieviest energoefektīvāku apgaismojumu, ražošanas iekārtas un transportu. Enerģijas efektīva lietošana uzņēmumiem ļaus ietaupīt izmaksas, kā arī palīdzēs Latvijai sasniegt izvirzītos energoefektivitātes mērķus.

12.3. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI

Lai stiprinātu un paplašinātu ekonomisko, rūpniecisko, zinātnisko un tehnisko sadarbību, vienlaikus radot labvēlīgus nosacījumus komersantu sadarbībai, tiek slēgti starpvalstu līgumi par ekonomisko sadarbību. 2023. gada jūnijā notika ekonomikas ministres vizīte Saūda Arābijā, kuras laikā tika parakstīts Latvijas Republikas valdības un Saūda Arābijas Karalistes valdības līgums par ekonomisko sadarbību. Tādējādi šobrīd Latvija jau ir noslēgusi un uztur spēkā vienošanās par ekonomisko sadarbību ar Apvienotajiem Arābu Emirātiem, Armēniju, Azerbaidžānu, Gruziju, Kazahstānu, Kirgizstānu, Kuveitu, Ķīnu, Moldovu, Saūda Arābiju, Tadžikistānu, Turciju, Turkmēnistānu, Ukrainu un Uzbekistānu.

Savukārt 2022. gadā pēc MK lēmuma tika apturētas iepriekš noslēgtās vienošanās par ekonomisko sadarbību ar Krieviju un Baltkrieviju, reaģējot uz Krievijas izraisīto un Baltkrievijas atbalstīto karadarbību Ukrainā un ņemot vērā pret Krieviju un Baltkrieviju ieviestās sankcijas.

Izpildot starpvalstu vienošanās par ekonomisko sadarbību, ir izveidotas starpvaldību komisijas vai apvienotās komitejas. To darba kārtībā ietilpst divpusējās ekonomiskās sadarbības jautājumi, kas aktuāli līgumslēdzējām valstīm gan valdības, gan komersantu līmenī tādās jomās kā rūpniecība, tūrisms, transports, farmācija, lauksaimniecība, finanšu pakalpojumi, komunikācijas, profesionālā apmācība, investīciju piesaiste, tehnoloģijas un inovācijas. 2023. gada martā Rīgā notika Latvijas un Ukrainas starpvaldību komisijas ekonomiskās, rūpnieciskās, zinātniskās un tehniskās sadarbības jautājumos 9. sēde.

Lai turpinātu starpvaldību dialogu, 2023. gadā notika arī vairākas tikšanās un vizītes, kurās izskatītas iespējas paplašināt Latvijas sadarbību ar Lietuvu, Igauniju, Poliju, Franciju, Vāciju, Maltu, Luksemburgu, Ukrainu, ASV, Saūda Arābiju, Japānu, Dienvidkoreju un citām valstīm.

LATVIJAS ĀRĒJĀS EKONOMISKĀS PĀRSTĀVniecĪBAS

Ekonomisko jautājumu risināšanai un Latvijas komersantu atbalstam vairākās pasaules valstīs darbojas LIAA pārstāvniecības. Tās organizē nacionālos standus starptautiskās izstādēs ārvalstīs un tirdzniecības misijas, sniedz konsultācijas par ārvalstu tirgiem un organizē tikšanās ar potenciālajiem biznesa partneriem.

2023. gadā Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības atbalstu sniedza 19 pārstāvniecībās: ASV (Sanfrancisko un Bostonā), Apvienotajos Arābu Emirātos, Austrijā, Dānijā, Dienvidkorejā, Francijā, Itālijā, Japānā, Kanādā, Lielbritānijā, Nīderlandē, Norvēģijā, Somijā, Ukrainā, Vācijā un Zviedrijā. Papildus divās pārstāvniecībās Norvēģijā un Zviedrijā ir pārstāvis, kas strādā tikai ar investīciju jautājumiem. Ņemot vērā šā brīža globālos un ģeopolitiskos izaicinājumus, lai paplašinātu uzņēmumu iespējas meklēt partnerus jaunos tirgos, atvērta pārstāvniecība Austrālijā un Uzbekistānā. 2023. gadā ir izveidotas arī 3 Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības Briselē, Ženēvā un Izraēlā, kuru pamatuzdevumus ir meklēt sadarbības un projektus inovāciju un tehnoloģiju jomā, kā arī pārstāvēt Latvijas intereses Eiropas kodolpētniecības organizācijā (CERN). Ņemot vērā Krievijas uzsāktu karu pret Ukrainu, tika pārtraukta pārstāvniecības Krievijā un Baltkrievijā darbība. Izvērtējot ģeopolitisko situāciju, pārtraukta arī pārstāvniecības darbība Ķīnā.

Komersantiem LIAA piedāvā arī Eiropas Biznesa atbalsta tīkla (EEN) pakalpojumus – palīdzību starptautisko partneru meklēšanā, tirgus informācijas sagatavošanu, konsultācijas par likumdošanu un uzņēmējdarbības aspektiem, konsultācijas par pieeju finansējumam (“Horizon2020”, “Erasmus”, “Creative Europe”, “Interreg” u. c.) un cita veida konsultācijas. EEN veiksmīgi papildina LIAA sniegtos pakalpojumus – tiek nodrošinātas konsultācijas komersantiem bez nozaru ierobežojuma, pieeja informācijai 69 pasaules valstīs un specifiskiem EK izstrādātajiem resursiem. EEN projekts tiek īstenots sadarbībā ar Latvijas Tehnoloģisko centru un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru.

2023. gada 9 mēnešos EEN projekta ietvaros tika sniegtas 939 konsultācijas par ārējiem tirgiem un citiem ar uzņēmējdarbību saistītiem jautājumiem, noorganizēti 29 brokeru pasākumi un ārvalstu tirdzniecības misijas, kurās piedalījušies 267 dalībnieki. Uzņēmumos veikti 13 inovāciju un tehnoloģiju auditi. Veiksmīgi izmantots EK ieviestais obligātais “klientu ceļa” modelis ikdienas darbā ar uzņēmumiem, t. i., veikts uzņēmuma novērtējums un uz anketas bāzes tiek izstrādāts darbības plāns atbilstoši EK prasībām, kas ir kā vienošanās starp EEN un uzņēmumu par veiksmīga pakalpojuma nodrošināšanu. Šāds uzņēmējdarbības izvērtējums 9 mēnešos veikts 50 uzņēmumiem. Reģistrēti 27 partnerības sasniegumi ar citiem uzņēmumiem un pētniecības institūcijām, noslēgti 18 biznesa, tehnoloģiju, pētniecības sadarbības līgumi.

VALSTS PLATFORMA BIZNESA ATTĪSTĪBAI

Lai uzlabotu potenciālo un esošo komersantu informētību par biznesa aktualitātēm, pilnveidotu LIAA klientu apkalpošanas procesus, kā arī atvieglotu informācijas iegūvi un saziņu, LIAA ir izstrādājusi valsts platformu biznesa attīstībai “business.gov.lv”, kas veicina pakalpojumu digitalizāciju un e-pakalpojumu attīstību kopumā.

Platforma “business.gov.lv” ir izveidota kā *web* bāzēta klientu pašapkalpošanās, personalizētas informācijas ieguves un saziņas platforma, kurā komersants var veidot savu profilu, norādot viņu interesējošās nozares, tēmas u. c. kritērijus, lai saņemtu personalizētu informāciju, var elektroniski pieteikties LIAA sniegtajiem pakalpojumiem, izmantojot arī iespēju elektroniski iesniegt veidlapas, maksājumu pieprasījumus u. c. dokumentus. Platformā vienuviet atrodama informācija par nozaru aktualitātēm, ārvalstu aktualitātēm un dažādiem komersantiem adresētiem pasākumiem, kā arī biznesa ziņas. Portāla satura veidošanu atbalsta nozaru ministrijas, CSP, Altum, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Latvijas Banka, komercbankas un citas institūcijas.

Lai nodrošinātu platformas tālāku attīstību, MK 2023. gada 10. maijā apstiprināja rīkojumu Nr. 265 “Par 2.1.2.1.i. investīcijas projekta “Digitālo pakalpojumu platforma biznesa attīstības veicināšanai” pases un centralizētās funkcijas vai koplietošanas pakalpojumu attīstības plāna apstiprināšanu”, kas ES Atveseļošanas un noturības mehānisma ietvaros platformā līdz 2025. gada 31. decembrim plāno ieguldīt investīcijas 1,68 milj. EUR apmērā, nodrošinot to kā vienotu uzņēmēju platformu un vienotu digitālo vārteju uzņēmēju sadarbībai ar valsti.

EKSPORTA MĀRKETINGA PASĀKUMI

Uz Covid-19 pandēmijas un ģeopolitisko satricinājumu fona uzņēmumu interese atrast jaunus tirgus ir augusi vairāk nekā jebkad agrāk, līdz ar to ir kāpusi arī uzņēmumu motivācija efektīvāk izmantot valsts un citus atbalsta instrumentus.

No valsts puses atbalsts tiek sniegts ERAF projekta “Starptautiskās konkurētspējas veicināšana” (turpmāk – SKV projekts) ietvaros. 2023. gada 9 mēnešos tika sniegti 2358 atbalsti (granti) projekta mērķgrupai dalībai gan klātienē, gan digitālās izstādēs, konferencēs, semināros, kontaktbiržās, tirdzniecības misijās vai Latvijas augstu valsts amatpersonu vizītēs, dalībai starptautiskajās digitālajās nozaru platformās, produktu vai pakalpojumu pielāgošanai ārvalstu tirgiem, zīmola vai produkta/pakalpojuma publicitātei ārvalstu specializētajos nozaru drukātajos un digitālajos medijos, telemārketinga pakalpojumiem un dalībai starptautiskās nozaru asociācijās, tīmekļvietnes un internetveikalu izstrādei, ārvalstu nozaru eksperta piesaistei. SKV mērķgrupas ražotņu un produktu atbilstības novērtēšanai uzņēmumiem ir sniegti 132 atbalsti (granti).

2023. gadā LIAA uzņēmumiem, lai turpinātu nostiprināties esošajos tirgos vai atrastu partnerus jaunajos tirgos, piedāvāja visaptverošu programmu dalībai LIAA organizētajos nacionālajos standos, kas tika finansēta no SKV projekta. 2023. gada deviņos mēnešos LIAA Latvijas uzņēmumiem sniedza 1300 konsultācijas par ārējiem tirgiem un 561 padziļinātu konsultāciju. Apstrādāti 493 ārvalstu kompāniju eksporta pieprasījumi, tostarp 109 RIS3 jomās, noorganizēta 31 tirdzniecības misija, kurās piedalījušies 87 Latvijas uzņēmumu pārstāvji, iegūti vairāk nekā 745 kontakti, noslēgti 91 līgumi vai nodomu protokoli.

Kā būtiskākās jāatzīmē tirdzniecības misijas valsts amatpersonu ārvalstu vizīšu ietvaros: 1) ekonomikas ministres vizīte uz Saūda Arābiju, kam sekoja atbildes vizīte Latvijā ar plašu Saūda Arābijas delegāciju; 2) Valsts prezidenta vizīte Portugālē; 3) ārlietu ministra vizīte uz Ganas un Beninas republikām; 4) ekonomikas ministres vizīte Francijā; 4) Latvijas Valsts prezidenta dalība Trīs jūru iniciatīvas samītā un biznesa forumā Bukarestē (Rumānijā) kopā ar uzņēmēju delegāciju; 5) Latvijas dienas Dienvidkorejā, kas noritēja no 25. līdz 29. oktobrim Korejas Republikas galvaspilsētā Seulā un pulcēja plašu interesentu loku.

Noorganizēti 17 semināri par dažādiem ārējās tirdzniecības jautājumiem, kurus apmeklējuši 1278 apmeklētāji.

Arī jaunajā 2021.–2027. gada ES plānošanas periodā uzņēmējiem tiek paredzētas aktivitātes eksporta veicināšanai, paredzot atbalstu dalībai izstādēs, konferencēs, kontaktbiržās, nodrošinot eksporta konsultācijas, preču zīmes un dizainparauga izstrādi/reģistrēšanu, produktu/pakalpojumu pielāgošanu ārvalstu tirgiem, stendu uzstādīšanu/transportēšanu, kā arī starptautisku konferenču un izstāžu organizēšanu Latvijā RIS3 jomā. Komersantiem atbalsts tiks nodrošināts, sākot no 2023. gada decembra.

MVU INOVATĪVĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS ATTĪSTĪBA

Lai nodrošināt finansējuma pieejamību biznesa idejas īstenošanai un uzņēmējdarbības attīstībai, veicinot aktivitātes, kas ir vērstas uz inovatīvo komersantu īpatsvara paaugstināšanu ekonomikā, un sekmētu uzņēmējdarbību, kas vērsta uz augstas pievienotās vērtības radīšanu vidēji augsto un augsto tehnoloģiju un radošo industriju jomā, un veicinātu eksporta pieaugumu atbalstītajos uzņēmumos, tādējādi sniedzot ieguldījumu Viedās specializācijas stratēģijas mērķu sasniegšanā, 2023. gada 15. septembrī tika apstiprināts LIAA izstrādātais ERAF projekts "MVU inovatīvas uzņēmējdarbības attīstība" (turpmāk – MVU projekts).

Projektu plānots uzsākt 2023. gada novembra beigās. Pieejamā atbalsta ietvaros MVU projektu plānots īstenot līdz 2026. gada 30. jūnijam. Projekta pieteikuma kopējās attiecināmās izmaksas ir 61,8 milj. EUR, tostarp ERAF finansējums 52,5 milj. EUR.

Projektā LIAA īsteno darbības, aptverot pilnu uzņēmējdarbības attīstības cikla atbalstu, – no idejas veidot jaunu tehnoloģiski intensīvu uzņēmumu līdz stabilai, konkurētspējīgai, uz izaugsmi vērstai uzņēmējdarbībai ar augstu pievienoto vērtību. Projekta ietvaros mērķgrupai tiks sniegts finansiāls un nefinansiāls atbalsts inovācijas un motivācijas aktivitātēm, biznesa inkubācijas aktivitātēm un eksporta veicināšanas aktivitātēm. Projekta ietvaros LIAA veiks tādas darbības kā Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību konsultācijas, izglītojošu un mācību programmu īstenošanu, kas vērstas uz uzņēmējdarbības un inovāciju attīstību, inovāciju un uzņēmējdarbības eksporta veicināšanas pasākumu organizēšanu, tostarp sniedzot atbalstu grantu veidā, godalgu un naudas balvas piešķiršanu biznesa ideju konkursu godalgoto vietu ieguvējiem, sadarbību ar organizācijām un institūcijām u. c.

MVU projekta ietvaros, lai atbalstītu uzņēmumus ieiešanai ārvalstu tirgos, tiks sniegts atbalsts gan grantu veidā, gan piedāvājot dalību LIAA organizētajās eksporta veicināšanas aktivitātēs kā nacionālie stendi starptautiskajās izstādes, tirdzniecības misijās u. c.

ATBALSTS ĀRVALSTU FILMU UZŅĒMŠANAI LATVIJĀ

2022. gada 15. martā MK apstiprināja jaunu atbalsta programmu ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā – "Kārtība, kādā ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā tiek piešķirts valsts budžeta līdzfinansējums". Atbalsta programmas kopējais valsts finansējums ikgadēji līdz 2025. gadam ir nedaudz vairāk kā 850 tūkst. EUR. Pieejamais līdzfinansējuma apmērs vienam projektam ir 20 % no līdzfinansējuma līgumā norādīto attiecināmo izdevumu kopsummas, savukārt attiecināmo atalgojuma izmaksu pozīcijām līdzfinansējuma apmērs ir 30 %.

Lai varētu piešķirt valsts līdzfinansējumu ārvalstu filmu uzņemšanai, LIAA kalendārajā gadā rīko atklātus projektu iesniegumu atlases konkursus. 2023. gada pirmajā atlases kārtā tika saņemti septiņi projektu iesniegumi ar nepieciešamo līdzfinansējuma apmēru 1,994 milj. EUR. 2023. gada 8. jūnijā MK apstiprināja apropriācijas palielinājumu 1,994 milj. EUR apmērā, lai nodrošinātu valsts budžeta līdzfinansējumu ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā, tādējādi atbalstot pirmajā atlases kārtā iesniegtos projektus.

12.4. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir LIAA. LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir vērsta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus. ĀTI piesaiste un veicināšana tiek iedalīta četros pamatprocesos, tādos kā stratēģija un plānošana (valsts līmeņa investīciju politikas veidošana, mērķu izvirzīšana, investīciju veicināšanas struktūra, konkurētspējas pozicionēšana, nozaru mērķanalīze), intereses veicināšana (mārketinga un uzņēmumu uzrunāšana), apkalpošana (projektu vadība) un investīciju pakalpojumu sniegšana (pēcapkalpošana un pakalpojumu uzlabošana, uzraudzība).

2023. gadā LIAA ir turpinājusi aktīvu investīciju piesaisti RIS3 jomās, mērķtiecīgi veicinot ĀTI pieaugumu zināšanu ietilpīgās nozarēs ar augstu pievienoto vērtību. 2023. gadā plānots sasniegt rādītāju, kad 85 % no ĀTI projektiem tiek īstenoti RIS3 jomās.

Krievijas Federācijas uzsāktā kara pret Ukrainu, kā arī tās kopīgi ar Baltkrieviju uzsāktā hibrīdkara pret ES un NATO valstīm rezultātā ir vērojama vairāku ārvalstu investoru nogaidoša attieksme pirms gala lēmuma pieņemšanas par investīciju veikšanu Latvijā. Neskatoties uz to, salīdzinājumā ar 2022. gadu ir izdevies palielināt piesaistīto investīciju un jaunradīto darba vietu skaitu. Pieaug investīciju apjomi viedās enerģētikas jomā, tādējādi stiprinot Latvijas un visa reģiona neatkarību no Krievijas Federācijas energoresursiem, tāpat pieaug arī investīcijas un jaunradīto darba vietu skaits IKT un globālo biznesa pakalpojumu (*Global Business Services* – GBS) nozarēs.

Eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes politika ir nostiprināta “Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam”. ĀTI piesaistes politika ir vērsta uz Latvijas kā investīcijām pievilcīgas vides konkurētspējas celšanu, ņemot vērā investoriem svarīgākos aspektus: valstu makroekonomiskos rādītājus, uzņēmējdarbības vidi – birokrātisko procedūru vienkāršību un stabilu nodokļu politiku, atbilstošas kvalifikācijas darbaspēka pieejamību, tirgus potenciālu, nepieciešamās infrastruktūras pieejamību, piedāvātos atbalsta instrumentus un stimulus. Būtiski ir piesaistīt ārvalstu investīcijas nozarēs, kas nodrošina tautsaimniecības struktūras maiņu par labu uz ārējo pieprasījumu orientētām nozarēm, īpaši tādām, kas tiek definētas kā vidēji augstu un augstu tehnoloģiju nozares. ĀTI piesaistē prioritāri jāorientējas uz ģeogrāfiski tuvajām kaimiņvalstīm, kurās Latvija ir atpazīstama, kā dēļ nav jāiegulda apjomīgi papildu resursi informatīvos pasākumos, tāpat uz ekonomiski stabilām un attīstītām valstīm, kurās tautsaimniecības nozaru attīstības potenciāls un vajadzības atbilst Latvijas perspektīvas sadarbības iespējām, kā arī uz valstīm, kurās atrodas Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības.

ĀTI piesaistes politikas pilnveidošanas process notiek ciešā sadarbībā ar ĀIPL. 2023. gada 2. un 3. novembrī notika kārtējā, divdesmit septītā, Latvijas valdības un ĀIPL augsta līmeņa sanāksme. Tajā valdības pārstāvji un investori diskutēja par cilvēkkapitālu, datus balstītiem lēmumiem, labu pārvaldību un ilgtspējīgu iepirkumu publiskajā sektorā.

Ārvalstu investīciju piesaistē nozīmīga loma ir programmai “Lielu investīciju aizdevums ar kapitāla atlaidi”, kas spēcīgiem un lieliem investīciju projektiem nodrošina kapitāla atlaidi līdz pat 10 milj. EUR apmērā. Konkrētā atbalsta programma ir radījusi lielu uzņēmēju interesi un apliecina, ka tās darbība ir jāturpina, nodrošinot finansējuma pieejamības nepārtrauktību.

Ar nolūku veicināt Latvijas ekonomikas straujāku atgūšanos no Covid-19 krīzes un ekonomiskās situācijas uzlabošanu, paātrinot investīciju piesaisti un paaugstinot Latvijas konkurētspēju, MK 2021. gada februārī apstiprināja EM un LIAA piedāvājumu izveidot “zaļo koridoru” birokrātijas un administratīvo procesu paātrināšanai augstas pievienotās vērtības investīciju projektiem. “Zaļā koridora” paātrinātājā kārtībā tiek izskatīti investīciju projekti prioritārajās nozarēs, kuras ietver RIS3, starptautiskos biznesa pakalpojumu centrus, kā arī būvniecības, transporta un loģistikas jomas, ja ieceru īstenošana tajās ir saistīta ar prioritārajām nozarēm. Tā ir iespēja Latvijā reģistrētiem uzņēmumiem, kuri plāno īstenot investīciju projektus un atbilst izvirzītajiem kritērijiem (investīciju apmērs, jaunradīto darba vietu skaits, eksporta apjoms un ieguldījumi pētniecībā un attīstībā), saņemt būvniecības, teritorijas plānošanas vai migrācijas jomā sniedzamos valsts pārvaldes pakalpojumus paātrinātā kārtībā, t. i. konkrētus valsts pakalpojumus saņemt divas reizes īsākā termiņā.

Kopš “zaļā koridora” regulējuma ieviešanas līdz 2023. gada 1. novembrim ir apstiprināti 24 investīciju projekti par kopējo plānoto ieguldījumu summu 582 milj. EUR. Šogad šo statusu ir saņēmuši jau seši projekti, kuri kopā plāno ieguldīt 274 milj. EUR.

Papildus iepriekš minētajām iniciatīvām tiek īstenotas arī investīciju mārketinga aktivitātes, kas aptver gan pasākumu organizēšanu ārvalstīs, piemēram, Uzņēmējdarbības forums Lisabonā (Valsts prezidenta E. Levita vizītes ietvaros), “Spotlight Latvia” konference, Latvijas dienas Korejā, gan investoriem paredzētu tikšanos nodrošināšanu Latvijā organizētajos pasākumos. Noteikti pieminami tādi pasākumi kā “DeepTech Atelier”, “5G Techritory”, Precīzijas medicīnas tīklošanās forums, kuru ietvaros tika organizēti atsevišķi pasākumi konkrētās nozares pārstāvošiem ārvalstu investoriem, lai iepazīstinātu ar Latvijas sadarbības piedāvājumiem.

LIAA aktīvi informē ārvalstu investorus par Latvijas investīciju vidi arī ar Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību ārvalstīs starpniecību.

12.5. DIGITĀLĀ TRANSFORMĀCIJA

Viena no prioritātēm produktīvas uzņēmējdarbības veicināšanai ir ieguldījumi uzņēmumu digitālās transformācijas attīstībā. Lai sasniegtu šos mērķus, līdz 2029. gadam uzņēmumiem būs pieejams atbalsts komercdarbības procesu digitalizācijai, digitālo prasmju pilnveidei, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādei, kā arī tehnoloģisko iekārtu testēšanai un iegādei.

ES KF 2021.–2027. gadam ietvaros un Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna ietvaros EM digitālās transformācijas atbalsta programmās plāno ieguldīt 183,5 milj. EUR.

Lai palīdzētu uzņēmējiem labāk identificēt savas vajadzības digitālajā transformācijā, ir apstiprināti divi Eiropas Digitālās inovācijas centri (EDIC), kas ar reģionālo kontaktpunktu kā vienas pieturas aģentūru palīdzību sniedz konsultācijas, mentoringu, tehnoloģisko pakalpojumu, pirmreizējā un otrreizējā digitālā brieduma testa, digitālās attīstības ceļa kartes un atzinuma izstrādes pakalpojumus.

EIROPAS DIGITĀLO INOVĀCIJU CENTRU ATBALSTS

2022. gada 13. septembrī MK ar noteikumiem Nr. 577 "Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2. komponentes "Digitālā transformācija" 2.2. reformu un investīciju virziena "Uzņēmumu digitālā transformācija un inovācijas" 2.2.1.r. "Uzņēmējdarbības digitālās transformācijas pilna cikla atbalsta izveide ar reģionālo tvērumu" 2.2.1.1.i. investīcijas "Atbalsts Digitālo inovāciju centru un reģionālo kontaktpunktu izveidei" īstenošanas noteikumi" apstiprināja EM virzīto atbalsta programmu, kas paredz ar digitālo tehnoloģiju ieviešanas palīdzību veicināt komersantu konkurētspēju, kā arī digitālu un inovatīvu publisko pārvaldi, kurā tiek izmantotas tikpat modernas tehnoloģijas kā privātajā sektorā, veicināt risinājumu ieviešanu sasaistē ar viedās specializācijas stratēģiju, paaugstināt komersantu izpratni par digitālo tehnoloģiju sniegtajām priekšrocībām, kā arī nodrošināt piekļūstamību digitālās transformācijas procesu atbalstam visā Latvijas Republikas teritorijā un nodrošināt Latvijas pilntiesīgu iesaisti kopējā EDIC tīklā.

Programmas mērķgrupas jeb gala labuma guvēji ir sīkais (mikro), mazais, vidējais komersants un lielais komersants, biedrība un nodibinājums, kas apvieno vairākus komersantus vai pārstāv to intereses, publiska persona vai tās institūcija, publiskas personas kapitālsabiedrība, pētniecības un zināšanu izplatīšanas organizācija. Atbalsta ietvaros ikviens interesents var saņemt konsultāciju par sava uzņēmuma vai iestādes digitalizācijas pakāpi, ceļa karti prioritāro investīciju apzināšanai un mentoringu, kā digitalizēt uzņēmuma vai iestādes procesus. Kopējais investīcijas finansējums ir 10 milj. EUR. Plānots, ka līdz 2026. gada beigām atbalstu varēs saņemt vismaz 7000 uzņēmumi. Tāpat minēto investīciju plānots turpināt ES KF 2021.–2027. gada ietvaros, tam novirzot vēl 8 milj. EUR.⁶

GRANTI UZŅĒMUMU PAKALPOJUMU UN RAŽOŠANAS PROCESU DIGITALIZĀCIJAI

2023. gada 10. janvārī MK ar noteikumiem Nr. 10 "Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2. komponentes "Digitālā transformācija" 2.2. reformu un investīciju virziena "Uzņēmumu digitālā transformācija un inovācijas" 2.2.1.r. "Uzņēmējdarbības digitālās transformācijas pilna cikla atbalsta izveide ar reģionālo tvērumu" 2.2.1.2.i. investīcijas "Atbalsts procesu digitalizācijai komercdarbībā" īstenošanas noteikumi" apstiprināja EM virzīto atbalsta programmu, kas paredz izsniegt grantus par digitālo produktu, pakalpojumu un lietojumprogrammu izstrādi vai ieviešanu vai par digitālo risinājumu pieņemšanu savu/esošo pakalpojumu, produktu vai procesu pārveidošanai gala labuma guvējiem komercdarbības procesu uzlabošanai un produktivitātes paaugstināšanai.

Programmas ietvaros atbalstu varēs saņemt ne tikai sīkais (mikro), mazais, vidējais, lielais komersants, bet arī biedrība un nodibinājums, kas sastāv no vismaz desmit biedrības biedriem vai nodibinājuma dibinātājiem, kuru vidū ir vismaz pieci komersanti, un kas darbojas vismaz trīs gadus no dibināšanas brīža, kā arī pētniecības un zināšanu izplatīšanas organizācijas. Granta saņemšanai būs jāiesniedz EDIC atzinums, kas ir novērtējums par digitālo un inovāciju briedumu pēc otrreizēja testa un par veikto investīciju atbilstību digitālās attīstības ceļa kartei, kā apliecinājums, ka digitālās attīstības ceļa kartē noteiktais ir izpildīts un konkrēto iekārtu vai programmatūras iegāde ir sniegusi pienesumu procesu digitalizācijā. Kopējais investīcijas finansējums ir 40 milj. EUR. Plānots, ka līdz 2026. gada beigām atbalstu varēs saņemt vismaz 3000 uzņēmumi.

⁶ Plašāka informācija par pieejamo EDIC atbalstu pieejama "Latvijas Informāciju tehnoloģiju klasteris" un "Latvijas Digitālais akselerators" interneta vietnēs un EM tīmekļa vietnē: <https://www.em.gov.lv/lv/edic-un-reģionalo-centru-izveide>.

AIZDEVUMI AR KAPITĀLA ATLAIDI UZŅĒMUMU DIGITALIZĀCIJAI UN AUTOMATIZĀCIJAI

2022. gada 5. jūlijā MK ar noteikumiem Nr. 421 "Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2.2. reformu un investīciju virziena "Uzņēmumu digitālā transformācija un inovācijas" 2.2.1.4.i. investīcijas "Finanšu instrumenti komersantu digitālās transformācijas veicināšanai" īstenošanas noteikumi" apstiprināja EM virzīto atbalsta programmu finanšu instrumenta veidā. Investīcijas mērķis ir veicināt komersantu digitālo transformāciju, komersantu attīstību un apgrozījuma apjoma pieaugumu, atbalstot uz produktivitātes pieaugumu vērstus ieguldījumus uzņēmējdarbības digitālās transformācijas rīkos. ANM investīcijas ietvaros atbalstu varēs saņemt kā aizdevumu ar kapitāla atlaidi līdz 35 % no investīciju projekta kopējā apjoma, bet ne vairāk kā 1 milj. EUR.

Plānots, ka Altum aizdevums ar kapitāla atlaidi, ja projekta finansēšanā nav iesaistīts cits finansētājs un Altum aizdevums, ir vismaz kapitāla atlaides apmērā. Tāpat investīcijas ietvaros ir iespējams paralēlais aizdevums ar kapitāla atlaidi, ja projektu līdzfinansē kopā ar vienu vai vairākiem citiem finansētājiem. Paralēlais aizdevums Altum daļā ir vismaz kapitāla atlaides apjomā. Atbalstu varēs saņemt sīkais (mikro), mazais, vidējais, lielais komersants. Altum aizdevuma kapitāla atlaides piemērošanai būs jāiesniedz EDIC atzinums, kas ir novērtējums par digitālo un inovāciju briedumu pēc otrreizēja testa un par veikto investīciju atbilstību digitālās attīstības ceļa kartei, kā apliecinājums, ka digitālās attīstības ceļa kartē noteiktais ir izpildīts un konkrētā investīcija ir sniegusi pienesumu procesu digitalizācijā. Investīcijai pieejamais ANM finansējums ir 45,1 milj. EUR. Plānots, ka atbalstu, piesaistot kopā vismaz 37 milj. EUR privāto finansējumu, līdz 2026. gada 30. jūnijam varēs saņemt vismaz 133 uzņēmumi.

DIGITĀLO PRASMJU PILNVEIDE

Lai nodrošinātu Latvijas sīkos (mikro), mazos, vidējos un lielos komersantu ar digitālajām prasmēm, tostarp ar prasmēm, kas sekmētu eksporta veicināšanu, augsta līmeņa digitālās pārvaldības pamatprasmēm uzņēmumu vadības līmenī un prasmēm digitālo tehnoloģiju izmantošanai dažādos uzņēmējdarbības procesos, ANM ietvaros ir plānots atbalsts granta un nefinanšu atbalsta veidā. Investīcijai pieejamais ANM finansējums ir 20 milj. EUR, un atbalstu sniegs EDIC vai uzņēmējus pārstāvošās nozaru organizācijas.

JAUNU DIGITĀLO PRODUKTU UN PAKALPOJUMU IZSTRĀDE UN ATTĪSTĪBA

ANM ietvaros ir plānots atbalsts jaunu digitālu produktu un pakalpojumu radīšanai, kas palīdzētu Latvijas ekonomikai atgūties no krīzes un veicinātu konkurētspēju nākotnē ar mūsdienīgu automatizācijas, robotizācijas un darba kontroles rīku ieviešanu ražotnē, kā arī atbalstīt uzņēmuma specifikai personalizētu e-komercijas risinājumu ieviešanu pārdošanas procesos.

Atbalsts būs pieejams granta veidā, un atbalsta intensitāte varēs sasniegt 25 %–80 % atkarībā no pētnieciskā projekta veida (rūpnieciskiem pētījumiem; eksperimentālām izstrādēm; tehniski ekonomiskai priekšizpētei) un tā īstenošanas lieluma. Uzsākot pētniecības projekta īstenošanu, jāveic digitālā brieduma tests un jāizstrādā digitālā attīstības ceļa karte. Atbalstu paredzēts sniegt līdz ar MK noteikumu "Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2.2. reformu un investīciju virziena "Uzņēmumu digitālā transformācija un inovācijas" 2.2.1.3.i. investīcijas "Atbalsts jaunu produktu un pakalpojumu ieviešanai uzņēmējdarbībā" īstenošanas noteikumi" apstiprināšanu MK pēc saskaņošanas ar EK un nozaru ministrijām. Investīcijai pieejamais ANM finansējums ir 45,1 milj. EUR, kas būs pieejams līdz ar 2024. gadu.

13. BŪVNICĪBAS POLITIKA

2023. gadā EM turpināja darbu pie būvniecības procesu pilnveidošanas; ir rasti risinājumi būvniecības administratīvā procesa uzlabošanai un vienkāršošanai, vienlaicīgi saglabājot augstu sabiedrības interešu aizsardzību un sekmējot būvniecības drošumu. EM 2023. gadā sadarbībā ar būvniecības nozares un nekustamā īpašuma attīstītāju pārstāvjiem uzsāka nekustamā īpašuma attīstīšanas procesu, tostarp būvniecības ieceres īstenošanas procedūru, auditu no birokrātiska sloga viedokļa, īpašu uzmanību veltot digitalizācijas jautājumiem.

2023. gadā ikgadējais Stokholmas Ekonomikas augstskolas Rīgā Ēnu ekonomikas indekss liecina, ka vissliktākā situācija joprojām ir būvniecības nozarē, kur ēnu ekonomikas īpatsvara rādītājs salīdzinājumā ar 2021. gadu ir pieaudzis vēl par 3,3 procentpunktiem, sasniedzot 34,5 %. Ņemot vērā situācijas pasliktināšanos, EM sadarbībā ar FM un būvniecības nozares organizācijām ir izstrādājusi priekšlikumus ēnu ekonomikas ierobežojošiem pasākumiem, kas tika iesniegti FM turpmākai virzībai.

Salīdzinot ar 2022. gadu, 2023. gada pirmajos trīs ceturkšņos Būvniecības informācijas sistēmā ir ierosināts mazāks būvniecības lietu skaits (būvniecības iesniegumi, paskaidrojuma raksti, paziņojumi).

Kopā būvniecības lietas būvvaldēs tiek izskatītas ātrāk nekāda 2022. gadā. 2023. gada pirmajos trīs ceturkšņos vidējais:

- būvniecības iesnieguma izskatīšanas laiks ir 21,451 diena (2022. gadā – 28,663 dienas), saskaņā ar normatīvo aktu prasībām būvniecības iesnieguma izskatīšanas termiņš ir 30 dienas;
- paskaidrojuma raksta izskatīšanas laiks ir 14,204 dienas (2022. gadā – 15,816 dienas), normatīvajos aktos noteiktais termiņš ir 10 darba dienas;
- būvdarbu uzsākšanas nosacījumu izvērtēšanas laiks ir 3,967 dienas (2022. gadā – 5,472 dienas), normatīvajos aktos noteiktais termiņš ir 5 darba dienas;
- tehnisko noteikumu izdošanas vidējais laiks ir 10,601 diena (2022. gadā – 12,716 dienas), normatīvajos aktos noteiktais termiņš ir 20 dienas;
- būvprojekta saskaņošanas laiks no tehnisko noteikumu izdevēju puses ir 11,86 dienas (2022. gadā – 11,703 dienas), normatīvajos aktos noteiktais termiņš ir 30 dienas.

Būvniecības informācijas sistēmas dati liecina, ka kopumā tiek ievēroti normatīvajos aktos noteiktie termiņi būvniecības ieceres saskaņošanai un akceptēšanai, tomēr atsevišķos gadījumos praksē konstatējami būtiski garāki izpildes laiki. No pieejamās statistikas par tehnisko noteikumu izdošanu un būvprojektu saskaņotājiem no šo noteikumu izdevējiem var redzēt, ka visvairāk esošos izdošanas un saskaņošanas termiņus kavē personas, kas šādus noteikumus izdod vismazāk.

NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA ATTĪSTĪŠANAS PROCESU PILNVEIDOŠANA

Nekustamā īpašuma attīstīšanas (NĪA) procesu pilnveidošana ir viena no Ministru prezidentes Evikas Siliņas vadītā MK definētajām prioritātēm. Cīņa ar nesamērīgu birokrātiju un birokrātiska sloga mazināšana ir apņemšanās, kas atspoguļota gan valdības deklarācijā, gan vēlāk ietverta arī konkrētajos valdības uzdevumos.

Jāatzīmē, ka būvniecības process jeb būvniecības ieceres īstenošana ir tikai maza NĪA sastāvdaļa, tikpat liela ietekme ir ar būvniecību saistītajiem procesiem investīciju plānošanas un sagatavošanas laikā, jo trūkumi tajos var padarīt būvniecību par neiespējamu vai neefektīvu. Šo trūkumu rezultātā investors bieži pieņem lēmumu atteikties no investīcijām vispār vai atteikties no tām Latvijā, meklējot alternatīvas iespējas kaimiņvalstīs.

EM ir definējusi nepieciešamību vienkāršot NĪA procesus, sākot ar teritorijas plānošanu līdz nekustamā īpašuma ierakstīšanai zemesgrāmatā, sekmēt vienveidīgu būvniecības regulējuma piemērošanu visā Latvijas teritorijā, kā arī pilnveidot un paātrināt ēku nodošanas ekspluatācijā procesus.

NĪA ir komplekss pasākums, kas sastāv no vairākiem procesiem: teritorijas plānošana, kas definē NĪA perspektīvas; vides aizsardzības jautājumi – ietekmes uz vidi novērtējums; būvniecības procesa sagatavošana – ģeodēzija, cita veida priekšizpēte; būvniecības process – būvniecības ierosināšana līdz būves nodošanai ekspluatācijā; būves reģistrācija un īpašuma tiesību nostiprināšana.

Lai izvērtētu pašreizējo situāciju un izstrādātu jēgpilnus priekšlikumus NĪA procesa uzlabošanai, tika izveidota darba grupa, kas kopā ar sociālajiem partneriem apzināja likumdošanas nepilnības un administratīvos šķēršļus, kas kavē NĪA. Uz tā

pamata tika izstrādāts NĪA vienkāršošanas pasākumu plāns, kas apkopo kompleksus un visaptverošus pasākumus NĪA procesa uzlabošanai. Ņemot vērā, ka identificētās problēmas un piedāvātie risinājumi tostarp skar VARAM, TM, ZM, Satiksmes ministrijas, un Kultūras ministrijas kompetences jautājumus, īpaša uzmanība tika pievērsta starpresoru sadarbībai.

Lai veicinātu ātrāku un efektīvāku risinājumu ieviešanu, 2023. gada 6. novembrī ir saņemts Ministru prezidentes uzdevums EM sadarbībā ar citām iesaistītām institūcijām līdz 2024. gada 1. februārim sniegt priekšlikumus administratīvā sloga mazināšanai nekustamo īpašumu attīstīšanas jomā, tostarp, bet ne tikai, vietējā līmeņa teritorijas attīstības plānošanā, zemes ierīcībā, būvniecībā, kadastrālajā uzmērīšanā, ietekmes uz vidi novērtējumā un atmežošanā. Koordinējošā loma ir uzticēta Valsts kancelejai. Izpildot Ministru prezidentes uzdevumu, EM sadarbībā ar Valsts kanceleju ir izveidojusi starpresoru darba grupu, kurā ir pārstāvētas visas iesaistītās puses, tostarp nekustamo īpašumu attīstītāju pārstāvji, kā arī ir izveidotas 4 darba grupas ekspertu līmenī, kuras, pamatojoties uz EM izstrādēm, turpina izstrādāt rīcības plānu birokrātijas mazināšanai NĪA jomā.

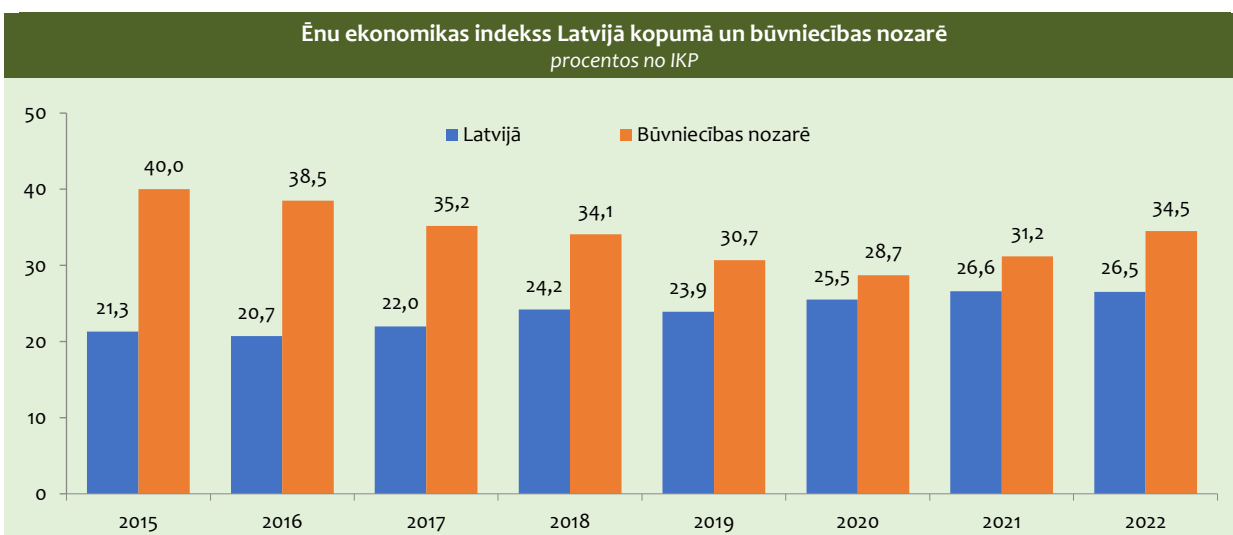
EM paralēli īsteno tās kompetencē esošos risinājumus. Izvērtējot identificētos šķēršļus, savas kompetences robežās EM par prioritāru ir izvirzījusi vienotu un secīgu būves būvniecības un reģistrācijas procesu, kura ietvaros ir jānodrošina Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā nepieciešamo datu par būvi saņemšana no Būvniecības informācijas sistēmas, lai neaizkavētu būvju pieņemšanu ekspluatācijā. Šajā sakarā TM sadarbībā ar EM ir sagatavojusi informatīvā ziņojuma "Par risinājumiem vienotā būves reģistrācijas procesa ieviešanai" projektu. Papildus tam darbs pie NĪA procesa uzlabošanas turpinās sadarbībā arī ar citām valsts un pašvaldību institūcijām.

Vienlaikus ar NĪA procesa pārskatīšanu plašākā apmērā jau 2023. gadā tika izstrādāti grozījumi būvniecības jomas normatīvajos aktos, lai samazinātu administratīvo slogu būvniecības procesa dalībniekiem un uzlabotu investīciju vidi. Tika pilnveidots būvprojekta ekspertīzes regulējums, samazinot laiku, kurā ir nepieciešams apturēt būvdarbus būvniecības ieceres izmaiņu gadījumā, un būvniecības ierosināšanas regulējums, samazinot nepieciešamību vienas ieceres realizācijai ierosināt vairākas būvniecības lietas. Papildus tam ir pārskatīts ēku būvniecības administratīvais process, nodrošinot, ka līdzīgiem būvdarbiem būs līdzīgas prasības, kā arī veikti grozījumi pašvaldības ielu un ceļu būvdarbu regulējumā, paredzot, ka pašvaldības var efektīvāk un ar mazāku administratīvo slogu atjaunot savas ielas.

ĒNU EKONOMIKAS IEROBEŽOŠANA

Saskaņā ar Stokholmas Ekonomikas augstskolas Rīgā Ilgtspējīga biznesa centra pētnieku A. Saukas, T. Putniņa pētījuma "Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009.–2022. gadā" rezultātiem ēnu ekonomikas īpatsvars būvniecības nozarē 2016. gadā bija 40 %, tad pakāpeniski samazinājies līdz 2020. gadam, līdz atkal pieauga 2021. gadā līdz 31,2 % un 2022. gadā – vēl par 3,3 %, sasniedzot 34,5 % atzīmi (skat. 13.1. attēlu).

13.1. attēls

Lai gan ēnu ekonomikas pieaugums pēdējos gados ir straujš, tam ir arī objektīvi iemesli.

Ēnu ekonomikas pieaugumu sekmēja liela turbulence un straujš izmaksu pieaugums, kuru sākotnēji izraisīja Covid-19 pandēmijas globālā ietekme un vēlāk Krievijas militārā agresija Ukrainā. Stabilizējoties nozares darbībai un uzņēmumiem atgūstot stabilitāti, dabiski sāks samazināties arī ēnu ekonomikas īpatsvars. Taču, lai panāktu atbilstošu un nozares konkurētspējai vitāli svarīgu ēnu ekonomikas samazinājumu, būtu jāuzlabo esošo pasākumu darbība un jāievieš papildu pasākumi segmentos, kurus neaptver iepriekš ieviestie pasākumi vai kur tie nespēj sniegt atbilstošu efektu.

2023. gada 30. martā apstiprinātajā MK rīkojumā Nr. 178 "Par Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāna 2023.–2025. gadam izstrādi" ir noteiktas trīs ēnu ekonomikas mazināšanai prioritārās tautsaimniecības nozares, t. sk. būvniecība – ēku būvniecība, inženierbūvniecība, specializētie būvdarbi. Atbilstoši rīkojumam tika izveidota darba grupa, kas kopā ar sociālajiem partneriem ir izstrādājusi priekšlikumus ēnu ekonomikas ierobežošanai būvniecības nozarē, kuri ir iesniegti FM turpmākai virzībai. Pasākumi ir vērsti uz ēnu ekonomikas riska mazināšanu būvniecības nozarē, ir aplēsta potenciālā fiskālā ietekme uz valsts budžetu no pasākumu ieviešanas, kā arī administratīvais slogs.

Jānorāda, ka ēnu ekonomikas mazināšanai būvniecības nozarē kopš 2016. gada konsekvēnti tiek ieviesti mērķtiecīgi pasākumi, turklāt pašai būvniecības nozarei līdzdarbojoties un no savas puses sniedzot būtisku ieguldījumu nozares uzņēmējdarbības vides uzlabošanā. EM vadītās darba grupas locekļi secināja, ka kopumā būvniecības nozarē ir ieviesti efektīvi pasākumi ēnu ekonomikas ierobežošanai, taču, lai darbotos pilnvērtīgi, būtu nepieciešami atsevišķi pilnveidojumi. Līdz šim būvniecības nozarē ieviestie pasākumi pamatā bija mērķēti uz lielākiem objektiem. Savukārt efektīvākai ēnu ekonomikas ierobežošanai būtu jāveic pasākumi, kurus pēc būvniecības procesiem var attiecināt uz dažāda izmēra būvlaukumiem. Darba grupā ir izteikts piedāvājums šādai būvniecības nozares segmentāšanai – būvobjekti, kuros būvdarbus būvniecības procesa ietvaros ir tiesīgs veikt tikai būvkomersants; būvobjekti, kuros būvdarbus būvniecības procesa ietvaros ir tiesīgs veikt būvētājs (fiziska persona vai zemnieku saimniecība savām vajadzībām speciālajos būvnoteikumos noteiktās būves); mājokļu remontu. EM vadībā izstrādātie priekšlikumi paredz gan iepriekš ieviesto pasākumu pilnveidošanu, aptverot plašāku nozares segmentu, gan jaunu pasākumu ieviešanu, vēršoties pret tādu nozares segmentu, kas iepriekš nebija aptverts.

BŪVNICĪBAS NOZARES DIGITALIZĀCIJA

2023. gadā turpinājās ERAF projekta "Būvniecības procesu un informācijas sistēmas attīstība (2. kārtā)" īstenošana. Projekta mērķis ir kāpināt būvniecības procesa efektivitāti, nozares produktivitāti un veicināt informācijas un komunikācijas tehnoloģiju izmantošanu būvniecības procesa un būves dzīvescikla pārvaldībā, kā rezultātā uzlabosies publiskās pārvaldes pakalpojumu pieejamība un tiks nodrošināta valsts rīcībā esošu datu atkārtota izmantošana. Vienlaikus tiks samazināts administratīvais slogs, ar būvniecības procesa organizēšanu saistītie izdevumi un dokumentācijas kārtošānai nepieciešamais laiks. Papildus 2023. gadā īstenotas prioritāro pasākumu aktivitātes, kas vērstas uz Būvniecības informācijas sistēmas lietojamības un veiktspējas uzlabojumiem, automatizāciju, koplietošanas risinājumu integrēšanu un datu apmaiņu ar citām informācijas sistēmām, kā arī veikti citi Būvniecības informācijas sistēmas pilnveidojumi, kas realizēti uzturēšanas ietvaros.

Būvniecības informācijas sistēmas (BIS) īstenošana 2023. gadā

2023. gadā izstrādātas saskarnes ar būvniecības ierosinātāju, būvprojekta izstrādātāju un būvdarbu veicēju informācijas sistēmām, vienlaicīgi veicot dažādus uzlabojumus būvniecības ieceres veidošanas, būvprojekta skaņošanas un būvdarbu žurnāla aizpildīšanas procesos, ieviesta "WSO2 API Manager" platforma saskarņu pārvaldīšanai, izstrādāta eksperta darba vieta būvprojekta ekspertīzes pārvaldīšanas procesa nodrošināšanai un Vienotā elektroniskās darba laika uzskaites datubāze papildināta ar informāciju par būvdarbu līgumu ietvaros veiktajiem norēķiniem.

2023. gadā prioritāro pasākumu ietvaros attiecībā uz BIS lietojamību ir ieviesta jauna mājas lapa ar satura administrēšanas iespējām, izstrādāts datu monitorings būvju ekspluatācijas lietās un māju lietās, uzlabots dzīvojamo māju pārvaldnieku reģistrācijas process un būvspeciālistu patstāvīgās prakses pārvaldības process, izstrādāta publiskās apspriešanas procesa rezultātu atrādišana, uzlabots būvprojekta saskaņojumu kopsavilkums un komentāru atrādišana, mobilā aplikācija papildināta ar būvju ekspluatācijas lietām un māju lietām, nodrošināta automatiska būvniecības lietu datu atrādišana jauniem īpašniekiem, uzlabota paziņojumu un brīdinājumu funkcionalitāte, pilnveidota tehnisko noteikumu pieprasījumu funkcionalitāte un ieviests strukturētais e-paraksts.

Attiecībā uz veiktspēju izstrādāta tehnisko noteikumu arhivēšana, ieviests būvniecības lietu arhivēšanas un grupēšanas process, pilnveidots e-adreses izmantošanas process, pārveidota būvdarbu žurnāla lejupielāde un programmatūra migrēta uz jaunākām versijām. Attiecībā uz automatizāciju pilnveidota būvniecības lietas automatiskās piekritības noteikšana un izveidota funkcionalitāte, kas ļauj vienai iestādei pārsūtīt nepiekritīgu dokumentu citai iestādei, iestrādāts sistēmas paraksts.

Būvkomersantu reģistra un Būvspeciālistu reģistra e-pakalpojumiem izstrādāta klusēšanas–piekrišanas principa 2. daļa, pielāgota funkcionalitāte atbilstoši būvju kadastrālās uzmērīšanas un reģistrācijas regulējumam, papildināts būvatļaujas pielikums ar atbildīgo būvspeciālistu aizvietotājiem, izveidota būvniecības speciālistu sasaiste ar būvkomersantiem, pilnveidots Būvkomersantu reģistrs un tā e-pakalpojumi atbilstoši grozījumiem Būvkomersantu reģistrācijas noteikumos un automatizēts dokumentu piekritības noteikšanas un maiņas process. Visbeidzot, attiecībā uz koplietošanas risinājumu integrēšanu un datu apmaiņu ar citām informācijas sistēmām veikta BIS-VZD datu apmaiņas migrācija uz datu izplatīšanas tīklu, pilnveidota BIS-VVDZ datu apmaiņa, BIS-EIS saskarne un VID-BIS saskarne migrēta no VISS uz API pārvaldnieku, nodrošināta Energoefektivitātes aprēķinu informācijas sistēmas datu nodošana no BIS uz EEAIS un eIDAS autentifikācija.

Turpinot darbu pie būvniecības informācijas modelēšanas (BIM) ieviešanas Latvijā, izstrādāti grozījumi MK 2014. gada 2. septembra noteikumos Nr. 529 "Ēku būvnoteikumi", nosakot, ka no publisko tiesību juridiskās personas līdzekļiem finansētu trešās grupas ēku jaunas būvniecības iecerēs būves informācijas modelis ir daļa no būvprojekta sastāva arhitektūrai, būvkonstrukcijām un iekšējām inženiersistēmām. Attiecīgā prasība būs piemērojama, sākot ar 2025. gada 1. janvāri.

BŪVSPECIĀLISTU KOMPETENCES NOVĒRTĒŠANA UN PATSTĀVĪGĀS PRAKSES UZRAUDZĪBA

2023. gada 29. maijā stājās spēkā grozījumi Būvniecības likumā, kas apvieno būvdarbu vadīšanas un būvuzraudzības specialitātes, nosakot, ka būvdarbu būvuzraudzība no 2024. gada 1. janvāra būs būvdarbu vadīšanas specialitātes kompetencē. Tādejādi ievērojami tiek samazināts administratīvais slogs būvspeciālistiem, kuriem ir būvprakses sertifikāti gan būvdarbu vadīšanas, gan būvuzraudzības specialitātēs, jo nebūs vairs nepieciešams uzturēt vairākus sertifikātus, jo gan būvdarbu vadīšanu, gan būvuzraudzību varēs veikt ar būvprakses sertifikātu būvdarbu vadīšanā. Papildus normatīvajā regulējumā kā daļa no būvspeciālistu uzraudzības tiek ieviesta padziļināta pārbaude, kuras ietvaros, balstoties uz risku analīzi, tiks atlasīti būvspeciālisti un pārbaudīta šo būvspeciālistu sniegto pakalpojumu kvalitāte.

Papildināts normatīvais regulējums, ieviešot jaunu reglamentētu darbības sfēru būvniecībā, projektēšanas jomā – ugunsdrošību. Tā kā darbības sfēra tiek veidota, lai veicinātu būvprojektēšanas kvalitāti, samazinot ugunsdrošības prasību neievērošanas pārkāpumu riskus, mazinot atbildības sadrumstalotību būvniecības procesā, nosakot vienu atbildīgo par ugunsdrošības prasību izstrādi un ievērošanu. Ugunsdrošības būvspeciālista kompetencē ietilps būvprojekta ugunsdrošības risinājumu un ugunsdrošības pasākumu pārskata izstrāde.

KOMPETENCES CELŠANA

2023. gadā EM turpināja jau iepriekšējos gados aizsāktu tradīciju – bezmaksas tiešsaistes mācības semināru organizēšanu būvspeciālistiem, arhitektiem, kā arī būvniecības ierosinātājiem, valsts un pašvaldību iestāžu pārstāvjiem. Tika organizēti divi mācību semināri: "Ēku dūmu aizsardzības sistēmu projektēšana", kurā būvspeciālisti un citi interesenti guva priekšstatu par dūmu aizsardzības sistēmu nozīmi attiecībā uz cilvēku aizsardzību, varēja iepazīties ar jaunākajiem pētījumiem dūmu aizsardzības sistēmu projektēšanā un dabisko dūmu kontroli, un "Saliekamo dzelzsbetona konstrukciju projektēšana".

Kopumā EM organizētajos bezmaksas semināros 2023. gadā piedalījās 660 būvspeciālisti. Semināru videoieraksti un prezentācijas ar tulkojumiem latviešu valodā ir publicēti un pieejami Būvniecības informācijas sistēmas mājas lapā⁷. EM sadarbībā ar SIA "Latvijas standarts" 2023. gadā nodrošināja būvniecības speciālistiem praktiskas apmācības par BIM modelēšanu, BIM vadību, BIM koordinēšanu, BIM ieviešanu uzņēmumos, 3D skenēšanu un citam tēmām. Semināros piedalījās vairāk nekā 500 personu. Sniegtas konsultācijas publiskajiem pasūtītājiem (rīkoti semināri) par BIM vadlīniju piemērošanu publiskajos iepirkumos, un šajos pasākumos piedalījās vairāk nekā 80 personu. Kā arī ir organizēti semināri būvniecības speciālistiem par dažādam tēmām, kas saistītas ar koka izmantošanu būvniecībā, iekļaujot arī praktiskus uzdevumus ("Koksnes izstrādājumi būvniecībai – ražošanas, īpašības un kvalitātes kritēriji"; "Koka būvkonstrukciju īpašības un izvirzītās pamatprasības"; "Koka ēku projektēšana"). Semināros piedalījās vairāk nekā 300 personu.

⁷ Mācību semināru videoieraksti pieejami: <https://bis.gov.lv/apmacibas/apmacibu-video-arhivs/citas-notikumas-apmacibas>.

14. MĀJOKĻU POLITIKA

Mājokļu pieejamība ir nozīmīgs elements ekonomikas attīstībā. Tā ne tikai ietekmē mājsaimniecību labklājības līmeni, bet arī to pieeju ekonomiskās izaugsmes iespējām, nodrošinot vai liedzot tām iespēju aktīvi piedalīties darba tirgū un ekonomikā kopumā.

Latvijā būtisks izaicinājums ir nodrošināt pieejamu un kvalitatīvu mājokli ikvienam. Ilgstoši zema iedzīvotāju pirktspēja un zems ienākumu līmenis ir novedis pie tā, ka valstī ir mājokļu kvalitātes problēmas. Lai gan mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi ik gadu pieaug, tie nav bijuši pietiekami, lai veidotu nozīmīgus uzkrājumus mūsdienu prasībām atbilstoša mājokļa iegādei vai īrei, kā arī rada izaicinājumus esošā dzīvojamā fonda uzturēšanā un atjaunošanā.

EM ir izstrādājusi vairākas atbalsta programmas un turpina darbu pie jauniem projektiem, lai risinātu jautājumu par kvalitatīvu mājokļu pieejamību Latvijā. Īpašs uzsvars programmās tiek likts uz reģionālo attīstību.

Lai sekmētu mājokļu pieejamību, MK 2023. gada 7. novembra sēdē apstiprināja "Mājokļu pieejamības pamatnostādnes 2023.–2027. gadam". Pamatnostādnes ietver rīcības virzienus, politikas rādītājus un uzdevumu kopumu, piedāvājot risinājumus mājokļu pieejamības nodrošināšanai dažādu ienākumu līmeņu mājsaimniecībām, tostarp mājsaimniecībām ar viszemākajiem ienākumiem, kā arī veicot ieguldījumus esošā dzīvojamā fonda uzlabošanā un veicinot investīcijas jauna dzīvojamā fonda attīstībā.

ATBALSTS ZEMU IZMAKSU ĪRES MĀJU BŪVNICĪBAI UN ILGTERMIŅA MĀJOKĻU PIEEJAMĪBAS FONDA IZVEIDE

Nemot vērā pastāvošās mājokļu pieejamības problēmas, jo īpaši reģionos, un OECD rekomendācijas, 2023. gadā viena no EM prioritātēm ir atbalsta programmas zemu izmaksu īres mājokļu būvniecībai.

Kopš 2022. gada 22. novembra nekustamo īpašumu attīstītāji var sākt pieteikties jaunai Altum valsts atbalsta programmai zemu izmaksu īres namu būvniecībai Latvijas reģionos. Programmas finansējuma kopējais apjoms ir 42,9 milj. EUR, un tā tiek finansēta no ES Atveseļošanās fonda līdzekļiem.

Ar šīs programmas atbalstu līdz 2026. gadam plānots sekmēt aptuveni 700 jaunu dzīvokļu būvniecību, tādējādi veicinot uzņēmējdarbības aktivitāti un iedzīvotājiem tik nepieciešamo zemu īres izmaksu mājokļu pieejamību reģionos. Cenas ziņā pieejami mūsdienīgi mājokļi tiks izīrēti mājsaimniecībām, kas nespēj iegādāties dzīvokļus ar tirgus nosacījumiem, vienlaikus tiks veicināta darbaspēka pieejamība un ekonomiskā aktivitāte reģionos.

MĀJOKĻU ATBALSTA PROGRAMMA

Līdz šim iedzīvotāju vidū lielu atsaucību ieguvusi mājokļu atbalsta programma, kas ģimenēm ar bērniem atvieglo iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai. Programmas darbības laikā kopš 2015. gada tā palīdzējusi vairāk nekā 26 tūkst. ģimeņu ar 39 tūkst. bērnu tikt pie atbilstoša lieluma mājokļiem. Kopējā garantiju summa programmas darbības laikā ir vairāk nekā 214 milj. EUR. Kopš 2018. gada, kad programma tika paplašināta, garantiju pirmajai iemaksai kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai var saņemt arī personas vecumā līdz 35 gadiem ar augstāko vai profesionālo izglītību. 2020. gadā tika radīta papildu atbalsta programma "Balsts", kas daudz bērnu ģimenēm sniedz iespēju saņemt neatmaksājamu valsts subsīdiju mājokļa iegādei vai būvniecībai. Subsīdijas apmērs atbilstoši bērnu skaitam ģimenē ir 8–12 tūkst. EUR. Subsīdija tika palielināta par 2 tūkst. EUR, ja mājoklis atbilst energoefektivitātes prasībām gandrīz nulles enerģijas ēkām. Kopš programmas stāšanās spēkā subsīdiju saņēmēšas vairāk nekā 1140 ģimenes ar vairāk nekā 3500 bērniem; kopā subsīdijās ir izsniegti 9,6 milj. EUR.

SOCIĀLO MĀJOKĻU ATJAUNOŠANA UN JAUNU SOCIĀLO MĀJOKĻU BŪVNICĪBA

Gan EK, gan OECD savos izvērtējumos ir norādījuši, ka sociālo mājokļu skaits Latvijā ir nepietiekošs un tie ir sliktā tehniskā stāvoklī. Vienlaikus finansējuma trūkuma dēļ pašvaldībās nenotiek dzīvojamā fonda papildināšana vai tehniskā stāvokļa uzlabošana. Līdz ar to vismazāk aizsargātākajām mājsaimniecībām, pat ja tās kvalificējas ierobežotajai palīdzībai mājokļa jautājumu risināšanai, līdz pašvaldības tām izīrē dzīvokli, var nākties gaidīt rindā pat gadiem.

2023. gada 19. septembrī tika apstiprināta jauna ES struktūrfondu atbalsta programma sociālo mājokļu atjaunošanai un jaunu sociālo mājokļu būvniecībai, kas ļaus būtiski uzlabot pašvaldību sociālo dzīvojamo fondu un samazināt rindas pašvaldībās uz īres un sociālajiem dzīvokļiem.

Atbalsts ir paredzēts granta veidā pašvaldībām, tās iestādēm vai kapitālsabiedrībām, lai atjaunotu vai pārbūvētu neizīrētas pašvaldību īpašumā esošas atsevišķas telpu grupas (dzīvokļus) vai ēkas, kā arī tam, lai pabeigtu iepriekš ekspluatācijā nenodotas būves un no jauna būvētu dzīvojamās mājas. Programmas nosacījumi paredz, ka tās rezultātā radītos mājokļus pašvaldībām būs jāizīrē personām saskaņā ar likuma "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" regulējumu, turklāt šajā likumā noteiktajām vismazāk aizsargātajām personu kategorijām, piemēram, maznodrošinātām personām, kuras tiek izliktas no dzīvokļiem, bez vecāku gādības palikušiem bērniem pēc pilngadības, īpašu kategoriju maznodrošinātām personām (ar invaliditāti, pensijas vecumu sasniegušām) u. c., kā arī pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktajām personu kategorijām.

Atbalsta programmai kopējais plānotais finansējums ir 60,9 milj. EUR, ko veido ERAF finansējums 51,8 milj. EUR un pašvaldību budžeta līdzfinansējums vismaz 9,1 milj. EUR apmērā. Plānots, ka ar programmas atbalstu līdz 2029. gada 31. decembrim pašvaldības varēs nodrošināt dzīvesvietu vismaz 1865 jaunuzceltos vai modernizētos sociālajos mājokļos, tostarp līdz 2024. gada 31. decembrim – vismaz 200 personām. Iecerēts, ka ar piešķirto atbalstu vismaz 1200 mājokļi tiks izveidoti, atjaunojot pašvaldību īpašumā jau esošus atsevišķus dzīvokļus, savukārt vismaz 665 mājokļi varētu tikt izveidoti, būvējot jaunas dzīvojamās mājas vai pārbūvējot esošās ēkas.

15. TŪRISMA POLITIKA

2023. gadā tūrisma industrija sāk pamazām atkopties no Covid-19 pandēmijas radītajām sekām un tiek atvērta iepriekš slēgtās un no jauna izveidotās viesnīcas, kafejnīcas, kā arī plānoti jauni tūrisma infrastruktūras attīstības projekti gan Rīgā, gan ārpus Rīgas. Atsevišķos tūrisma segmentos audzis arī vidējais viesu maksātspējas līmenis.

Tūrisma attīstības tendences Latvijā

Ienākošais tūrisms

2023. gada 8 mēnešos Latvijas tūristu mītnēs apkalpoti 1,7 milj. ārvalstu un vietējo viesu, kas ir par 14,2 % vairāk nekā 2022. gada 8 mēnešos. Tomēr tas ir par 14,8 % mazāk nekā 2019. gada 8 mēnešos, t. i., laikā pirms pandēmijas.

2023. gada 8 mēnešos no visiem tūristu mītnēs apkalpotajiem viesiem 980,5 tūkst. bija ārvalstu viesi, kas ir par 27 % vairāk nekā 2022. gada 8 mēnešos, bet par 29 % mazāk nekā 2019. gada 8 mēnešos. Ārvalstu viesu pavadīto nakšu skaits 2023. gada 8 mēnešos, salīdzinot ar 2022. gada 8 mēnešiem, palielinājies par 28 % un bija 1,8 milj. nakts. Ārvalstu viesu vidējais uzturēšanās ilgums tūristu mītnēs bija 1,8 nakts.

2023. gada 8 mēnešos visvairāk ārvalstu viesu uzņēms no Lietuvas (44,2 tūkst.), Igaunijas (24,4 tūkst.), Vācijas (22,8 tūkst.), Somijas (12,6 tūkst.), Apvienotās Karalistes (9,5 tūkst.), Polijas (8,8 tūkst.) un ASV (7,2 tūkst.). Visvairāk ārvalstu viesu uzņēmi Rīgā – 58,3 %, Jūrmalā – 13,8 %, Liepājā – 3,4 %, Siguldas novadā – 3,2 %, Ventspilī – 2,5 %, Mārupes novadā – 2,4 % un Cēsu novadā – 2,2 %.

Vietējais tūrisms

2023. gada 8 mēnešos tūristu mītnēs tika apkalpoti 748 291 tūkst. Latvijas iedzīvotāju, kas ir par 1 % vairāk nekā 2022. gada 8 mēnešos, bet par 16 % vairāk nekā 2019. gada 8 mēnešos. Vietējo iedzīvotāju pavadīto nakšu skaits 2023. gada 8 mēnešos bija 1,3 milj. nakts.

Tūrisma eksports

Latvijas Bankas ārvalstu maksājumu karšu dati liecina, ka 2023. gada 8 mēnešos ārvalstu tūristu izdevumi Latvijā bija 825,94 milj. EUR. Visvairāk tika tērēts tādās pozīcijās kā viesnīcas u. c. apmešanās vietas, finanšu iestādes – automatizētas skaidrās naudas izmaksas, ēdināšanas vietas un restorāni, kā arī lielveikali. Vislielākie ārvalstu tūristu izdevumi Latvijā bija tūristiem no Apvienotās Karalistes, Lietuvas, Igaunijas, Īrijas un Vācijas.

Nozares izaugsmes tempus joprojām kavē Krievijas karadarbība Ukrainā. Pirmkārt, jāņem vērā, ka līdz kara sākumam Ukrainā aptuveni 30 % tūristu, kas apmeklēja Latviju, bija no Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas. Lai atgrieztos pie 2019. gada rādītājiem piesaistīto tūristu skaita ziņā, šis apjoms jākompensē ar viesiem no citām valstīm, piemēram, Vācijas, Somijas, Zviedrijas, Norvēģijas, Lielbritānijas. Otrkārt, ģeopolitiskā situācija negatīvi ietekmē karadarbībā iesaistīto valstu kaimiņvalstis, tostarp Baltijas valstis, apdraudot Baltijas kā droša tūrisma galamērķa reputāciju. Trešais būtiskais aspekts, kādēļ Krievijas uzsāktā karadarbība Ukrainā kavē tūrisma nozares attīstību, ir strauji pieaugošās energoresursu izmaksas un inflācija, kas īpaši apdraud viesmīlības un ēdināšanas nozares uzņēmumu dzīvotspēju.

Taču, lai Latvija kļūtu par konkurētspējīgu un pievilcīgu tūrisma valsti, ir jādomā par nozares attīstību un digitalizāciju, lai būtu iespēja piedāvāt laikmetam atbilstošu servisu par konkurētspējīgu cenu. 2023. gadā EM sadarbībā ar Latvijas Tūrisma konsultatīvo padomi ir izstrādājusi "Latvijas Tūrisma un pasākumu nozares eksporta veicināšanas stratēģiju 2023.–2027. gadam", lai nodrošinātu iestrādes jaunai tūrisma nozares attīstības politikas paradigmai, izvirzot eksportspēju kā būtiskāko komponenti tūrisma nozares attīstības perspektīvā, vienlaikus padarot tūrisma nozari inovatīvāku, ilgtspējīgāku un efektīvāku.

Šobrīd būtiski ir panākt tūrisma nozares izaugsmes tempu laika posmā no 2023. līdz 2027. gadam līdzvērtīgu vidējam izaugsmes tempam, kāds bija 2014.–2019. gada laika periodā, t. i., pieaugumu 4,2 % gadā. Tūrisma politikas mērķis ir Latvijas tūrisma eksporta pieaugums līdz 1,52 mljrd. EUR 2027. gadā.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, "Latvijas Tūrisma un pasākumu nozares eksporta veicināšanas stratēģija 2023.–2027. gadam" paredz četras būtiskākās prioritātes jeb stratēģiskos virzienus: 1) produktu un galamērķu attīstību; 2) pieprasījuma veicināšanu; 3) datus balstītu pārvaldību; 4) uzņēmējdarbības vides tūrisma jomā pilnveidošanu un tūrisma jomas normatīvā regulējuma sakārtošanu. Minēto prioritāšu īstenošanā dominē horizontālās komponentes – digitalizācija un vides, sociālā un ekonomiskā ilgtspēja.

Lai risinātu galvenos konkurētspējas izaicinājumus – tūrisma piedāvājuma sadrumstalotību un lielo mazo komersantu īpatsvaru tūrisma nozarē –, 2023. gada 22. augustā MK apstiprināja "Tūrisma produktu attīstības programmu" ar kopējo finansējumu 6,4 milj. EUR apmērā jaunu tūrisma produktu attīstīšanai. Atbalsta programmas mērķis ir veicināt, lai komersantu konkurētspējas priekšrocības pamatā būtu komersantu apvienošanās, izveidojot kopīgus, konkurētspējīgākus tūrisma produktus. Plānots, ka 2024. gada sākumā tiks uzsākta sadarbības tīklu projekta iesniegumu atlases kārtā.

Programmas ietvaros plānots, ka tiks izveidoti 20 jauni tūrisma produkti. Ir plānots, ka, īstenojot programmu, ārvalstnieku karšu maksājumu apjoms Latvijā palielināsies par 1,36 %, salīdzinot ar 2022. gadu (jeb palielināsies par 14 milj. EUR). Tūristu izdevumi par izstrādātajiem tūrisma produktiem pieaugs līdz 5,6 milj. EUR, sagaidāms sadarbības tīklu dalībnieku apgrozījuma palielinājums par 10 %, un papildu plānots, ka ārvalstu tūristu izdevumi ārpus tūrisma produktiem palielināsies līdz 8,4 milj. EUR. Pasākuma ietvaros tiek prognozēts, ka darbaspēka nodokļos (nodarbinot aptuveni 2000 darbiniekus) ik gadu tiks nomaksāti 15 milj. EUR.

Papildus, lai nodrošinātu Latvijas konkurētspēju Baltijas valstu, kā arī Baltijas jūras reģiona valstu līmenī, ir būtiski veicināt starptautisko investīciju piesaisti stratēģiski svarīgu tūrisma produktu attīstībā un ļoti lielu, starptautiski pamanāmu pasākumu (dižpasākumu) organizēšanā Latvijā. Ļoti lielu, starptautisku pasākumu organizēšana atstāj ne tikai būtisku ietekmi uz valsts budžetu, bet arī uz ārvalstu dalībnieku un apmeklētāju piesaistītajiem naudas līdzekļiem jeb tēriņiem Latvijā. Tūrisma un pasākumu eksports nodrošina darbu un ienākumus ne vien klasiskajās ar tūrismu saistītajās jomās, bet veicina eksporta ieņēmumu plūsmu valstī arī netieši, piemēram, izklaides un kultūras pakalpojumi, finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi, medicīnas pakalpojumi, vides labiekārtošana, transports, mazumtirdzniecība u. c. Turklāt šāda līmeņa pasākumu organizēšana rada fiskāli nenovērtējamu ietekmi uz valsts starptautisko atpazīstamību un valsts tēlu.

Tāpat viens no lielākajiem starptautiska līmeņa izaicinājumiem ir īstermiņa īres mītņu tirgus sakārtošana. Izvērtējot iespējas pilnveidot normatīvo regulējumu tūrisma jomā ar mērķi mazināt nelegālo tūrisma pakalpojumu sniegšanas riskus, kā arī iepazīstoties ar Eiropas Parlamenta regulas projektu par datu vākšanu un kopīgošanu saistībā ar izmitināšanas vietu īstermiņa īres pakalpojumiem un ES dalībvalstu pieeju īstermiņa īres pakalpojumu regulējuma izstrādē, ir jāsecina, ka Latvijā būtu izveidojams īstermiņa īres mītņu reģistrs, vienlaikus definējot īstermiņa īres mītnes specifiku un konkrētas prasības to darbībai.

2023. gadā tūrisma nozarē ir notikuši vairāki būtiski notikumi:

- Pasaules slavenais tūrisma ceļvežu izdevējs “Lonely Planet” iekļāvis Latviju savā jaunākajā ceļvedī “Best In Travel 2024”. Zināms, ka Baltijas valstu pārgājienu taku tīkls “Baltic Trails” ir iekļauts kategorijā “Ilgspēja”. Nākamais būs izdevuma “Best In Travel” 50. jubilejas gads, un pirmo reizi starp ceļveža apkopotajiem galamērķiem būs arī Latvija;
- Latvija ir iekļauta “Michelin” restorānu ceļvedī “Michelin Guide”. “Michelin” ceļveža inspektori ir veikuši rūpīgu Latvijas gastronomiskā piedāvājuma izpēti un viesojās ne tikai galvaspilsētā Rīgā, bet arī vairākās citās Latvijas vietās. Vērtējot Latvijas restorānus, “Michelin” inspektori apmeklējuši Kurzemes piekrasti, Jūrmalu, Valmieru, Cēsis, Līgatni, Tērveti un citas vietas, kas ir lielisks panākums un atspēriena punkts nozares izaugsmei. “Michelin Guide” restorānu ceļvedī no Latvijas tika iekļauti 22 restorāni. “Michelin” Zaļo zvaigzni ieguvis restorāns “Pavāru māja” (Līgatne). Viens Latvijas restorāns saņēmis īpašo “Michelin” apbalvojumu – “Michelin” zvaigzni, proti, “Max Cecot Kitchen” (Rīga).

LIAA TŪRISMA VEICINĀŠANAS UN ATBALSTA PASĀKUMI

LIAA 2023. gadā turpināja aktīvu Latvijas tūrisma piedāvājuma popularizēšanu Latvijā un ārvalstīs. Jau trešo reizi īstenota mārketinga kampaņa “Mājas kafejnīcu dienas 2023”, no jūlija līdz septembrim vairāk nekā 450 kafejnīcās 42 galamērķos kampaņas ietvaros uzņēma 65 tūkst. apmeklētāju.

Ārvalstu tūrisma mārketinga aktivitāšu koordinēšanai LIAA izmanto “Latvijas Tūrisma mārketinga stratēģiju 2021.–2027. gadam”. Mārketinga aktivitāšu plānošanā tiek iesaistītas tūrisma nozares organizācijas un uzņēmumi, darbs tiek organizēts Latvijas Tūrisma konsultatīvās padomes Mārketinga un produktu attīstības apakšgrupā.

LIAA īsteno Baltijas jūras reģiona valstu sadarbību kopīgu tūrisma produktu un mārketinga jomās, nodrošinot regulāru komunikāciju ar Baltijas valstu nacionālajām tūrisma organizācijām Baltijas apvienotās tūrisma komitejas ietvaros. Nodrošinot efektīvu starptautisko organizāciju resursu izmantošanu, LIAA līdzdarbojas Eiropas Ceļojumu komisijā. Projekta “Latvijas starptautiskās konkurētspējas veicināšana tūrismā” ietvaros tiek nodrošināts atbalsts tūrisma nozares komersantu konkurētspējas veicināšanas aktivitātēm ārējos tirgos, kā arī īstenotas Latvijas tūrisma mārketinga aktivitātes vietējā un ārvalstu tirgū. 2023. gada trīs ceturkšņos:

- noorganizēts nacionālais stends 4 starptautiskās tūrisma izstādēs, sniegti 222 atbalsti grantu veidā;
- īstenotas tūrisma mārketinga kampaņas Vācijā, Lietuvā, uzsāktas kampaņu aktivitātes Igaunijā un Norvēģijā;
- aktualizēts Latvijas tūrisma portāla latvia.travel saturs, īstenotas aktivitātes sociālajos tīklos;
- īstenoti 30 Latvijas tūrisma publicitātes un specializētie tūrisma veicināšanas pasākumi ārvalstīs;
- noorganizētas 36 ārvalstu mediju vizītes Latvijā;
- noorganizētas 17 ārvalstu tūrisma operatoru, aģentu un pasākumu rīkotāju vizītes Latvijā;
- noorganizēti 3 pasākumi darījumu tūrisma veicināšanai;
- īstenoti 5 pasākumi tūristu piesaistei Latvijas novados;
- īstenoti 4 pasākumi veselības tūrisma attīstīšanai.

Projekta "Starptautiskās konkurētspējas veicināšana tūrismā" ietvaros LIAA sniedz atbalstu grantu veidā tūrisma komersantu, pašvaldību, nodibinājumu un biedrību īstenotajām individuālajām mārketinga aktivitātēm ārvalstu tirgos. Atbalsts tiek nodrošināts arī starptautisku konferenču, lielo kultūras un sporta pasākumu un starptautisko izstāžu rīkotājiem Latvijā.

2023. gadā īstenots mācību cikls restorānu vadītājiem un šefpavāriem gastronomijas tūrisma attīstībai un kvalitātes paaugstināšanai, uzsākta sadarbība ar starptautisko restorānu ceļvedi "Michelin Guide".

Reģionālā tūrisma veicināšanai noorganizētas konferences četros Latvijas novados, īstenoti pieredzes apmaiņas semināri novadu tūrisma uzņēmējiem un speciālistiem.

16. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA

Patērētāji ir lielākais ekonomikas dzinējspēks. Mūsdienās patērētāja pamattiesību klāsts ir gana plašs: tiesības nodrošināt savas pamatvajadzības, tiesības uz drošām precēm un pakalpojumiem, tiesības būt informētiem, tiesības izvēlēties, tiesības uz strīdu risināšanu u. c. Lai nodrošinātu to ievērošanu un lai aizsargātu patērētāju ekonomiskās intereses, būtiska ir patērētāju tiesību aizsardzības politikas īstenošana dažādos virzienos. Turklāt patērētāju tiesību aizsardzības prasības jāņem vērā, izstrādājot un īstenojot arī citas politikas.

Mūsdienīga patērētāju politika ietver likumos nostiprinātu tiesību aizsardzību, palīdzību ātri un efektīvi atrisināt strīdus ar tirgotājiem, jebkuras vienotajā tirgū iegādātas preces drošuma garantijas, patērētāju tiesību saskaņošanu ar ekonomiskajām un sociālajām pārmaiņām, jo īpaši digitālo tehnoloģiju, enerģētikas un finanšu pakalpojumu jomās, kā arī iespēju patērētājam izvēlēties nepieciešamās un vēlamās preces un pakalpojumus, saņemot skaidru, precīzu un konsekventu informāciju. Ņemot vērā tirgus straujo dinamiku globalizācijas, digitalizācijas un tehnoloģiju attīstības iespaidā, arī patērētāju tiesību aizsardzības politika tiek veidota pēc iespējas elastīgāka, lai uz pārmaiņām reaģētu operatīvi.

Tirgus situāciju pēdējā gada laikā ir ietekmējis gan Krievijas sāktais karš pret Ukrainu, gan enerģētikas krīze pasaulē, kas tiešā veidā ietekmē arī preču cenas un palielina dzīves dārdzību kopumā. Šajā sarežģītajā laikā joprojām nepieciešams aizsargāt patērētāju tiesības. Īpaši aktualizējies jautājums par izmaksu palielinājumu, un šajā ziņā pakalpojumu sniedzējiem un tirgotājiem jārikojas atbilstoši godīgas komercprakses principiem. Patērētāju tiesību aizsardzības sistēma Latvijā tiek pastāvīgi attīstīta, lai nodrošinātu efektīvu tirgus uzraudzību un patērētāju tiesību aizsardzību. EM strādā pie tā, lai pilnveidotu esošo regulējumu un nodrošinātu augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni. Tāpat notiek arī aktīva līdzdarbība starptautiskās patērētāju aizsardzības politikas veidošanā, citu valstu labās prakses izpēti un pārņemšana.

EM patērētāju tiesību aizsardzības jomā cieši sadarbojas ar Patērētāju tiesību aizsardzības centru (PTAC). PTAC ir galvenā un koordinējošā institūcija patērētāju tiesību aizsardzības normatīvo aktu uzraudzības jomā, un tās darbības mērķis ir efektīvas patērētāju tiesību un interešu aizsardzības nodrošināšana. Lai izpildītu uzticētās funkcijas, PTAC īsteno dažādas patērētāju tiesību ievērošanas uzraudzības aktivitātes, izskata patērētāju sūdzības, informē gan patērētājus, gan uzņēmējus un sniedz konsultācijas, veic uzraudzības pasākumus, lai novērstu negodīgu komercpraksi, kontrolē e-komerciju un reklāmas, licencē nebanku kredīta devējus un ārpustiesas parādu piedziņas pakalpojumu sniedzējus, veic preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzraudzības pasākumus, kā arī valsts metroloģisko uzraudzību, bīstamo iekārtu uzraudzību un bīstamo iekārtu avāriju izmeklēšanu.

Patērētāju tiesību aizsardzības centra (PTAC) darbība 2023. gadā

2023. gada 9 mēnešos PTAC saņēmis 2732 rakstiskus iesniegumus. Salīdzinot ar 2022. gada tādu pašu laika posmu (2502 iesniegumi), 2023. gadā ir saņemts par 230 iesniegumiem jeb 8,41 % vairāk. Salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, kad visvairāk iesniegumu bija saņemts par preču un pakalpojumu nepiegādi (2022. gadā – 409 iesniegumi; 2021. gadā – 536 iesniegumi), 2023. gadā visvairāk iesniegumu saņemts par preču neatbilstību līguma noteikumiem (489). 462 iesniegumi saņemti par avioregulas un citiem pasažieru tiesību pārkāpumiem. 411 iesniegumi saņemti par komercprakses, reklāmas un e-komercijas pārkāpumiem. 365 iesniegumi saņemti par preču un pakalpojumu nepiegādi. 296 iesniegumi saņemti par pārdevēju/pakalpojumu sniedzēju patērētājiem izrakstītajiem rēķiniem.

Lai gan patērētāji turpina preces un pakalpojumus aktīvi iegādāties tiešsaistē, 2023. gadā PTAC nesaņēma daudz informācijas par komersantiem, kas ļaunprātīgi būtu izmantojuši patērētāju uzticību un nebūtu izpildījuši savas līgumsaistības, līdz ar to ir samazinājies par preču un pakalpojumu nepiegādi saņemto iesniegumu skaits. 2023. gadā visvairāk iesniegumu saņemts par preču neatbilstību līguma noteikumiem. Tāpat no iesniegumiem izriet, ka patērētāji atsākuši ceļot, jo par avioregulas un citiem pasažieru tiesību pārkāpumiem 2023. gadā pieaudzis saņemto iesniegumu skaits, salīdzinot ar 2022. gadu, kad bija saņemti 320 iesniegumi, un 2021. gadu, kad bija saņemti 137 iesniegumi. Tāpat no patērētāju iesniegumiem konstatēti komercprakses, reklāmas un e-komercijas pārkāpumi. No iesniegumiem izriet, ka patērētāji visvairāk iegādājušies elektropreces (142), apavus (113), mobilos telefonus (56), datortehniku (50), apģērbus (49), transportlīdzekļus (43), mēbeles (41). Patērētāji izsaka pretenzijas par iegādātiem lietotiem transportlīdzekļiem un tiem pēc iegādes konstatētajiem defektiem. Iesniegumi par pakalpojumiem visvairāk saņemti šādās jomās: 128 iesniegumi par izklaides, sporta, atpūtas pakalpojumiem; 75 iesniegumi par elektroniskajiem sakariem; 69 iesniegumi par autostāvvietu pakalpojumiem; 22 iesniegumi par tūrisma pakalpojumiem. Patērētājiem joprojām aktuāls ir jautājums par maksas autostāvvietu bezmaksas izmantošanas kārtību un komersantu rīcību, piemērojot līgumsodus par dažādiem pārkāpumiem, piemēram, neievadītu automašīnas reģistrācijas numuru reģistrācijas terminālā, nepareizi novietojot automašīnu stāvvietā u. tml.

2023. gada 9 mēnešos sniegtas 20 730 konsultācijas. Salīdzinot ar 2022. gada tādu pašu laika periodu, 2023. gadā sniegts par 890 konsultācijām jeb 4 % mazāk. Samazinājies pa tālruni sniegto konsultāciju skaits (2023. gadā – 15 858 konsultācijas, 2022. gadā – 17 279 konsultācijas), savukārt pieaudzis e-pastā sniegto konsultāciju skaits (2023. gadā – 4522 konsultācijas, 2022. gadā – 4129 konsultācijas). Kopējais sniegto konsultāciju skaits 2023. gada deviņos mēnešos ir samazinājies.

Ņemot vērā, ka samazinājies tieši pa tālruni sniegto konsultāciju skaits, secināms, ka patērētāji patstāvīgi ieguvuši sev interesējošo informāciju. E-pasta konsultāciju pieaugums savukārt norāda uz to, ka patērētāji vairāk sāk izmantot elektroniskus saziņas līdzekļus. Tā kā PTAC mājaslapā ir pieejama plaša informācija par patērētāju tiesībām, patērētāji šo informāciju iegūst patstāvīgi. Jānorāda arī, ka 2023. gadā nav notikuši lieli satricinājumi, kas būtu par pamatu lielākam patērētāju zvanu skaitam PTAC.

Ielikuma turpinājums

Pieņemti vairāki būtiski lēmumi par negodīgu komercpraksi lietās, kad sabiedrībai un patērētājiem tika radīts kaitējums, proti, par nepasūtītiem maksas abonēšanas pakalpojumiem un maldinošu modeļu izmantošanu, par negodīgu praksi, tikla mārketinga ietvaros reklamējot uztura bagātinātājus, kā arī, konstatējot pārkāpumus attiecībā uz kredītēšanas reklāmu aizliegumu, mēģinot to apiet, pieņemts lēmums pret patērētāju kredītēšanas pakalpojumu sniedzēju. Vienlaikus, izmantojot “Konsultē vispirms” principu, PTAC panācis vairāku rakstveida apņemšanos iesniegšanu parādu atgūšanas un patērētāju kredītēšanas jomā, pakalpojumu sniedzējiem apņemoties atļūdināt patērētājiem nodarītos zaudējumus.

PTAC aktīvi iesaistoties dažādu šķēršļu un problēmsituāciju risināšanā, noslēgusies naudas izmaksa Latvijas patērētājiem no sankcionētā SIA “TT Baltics” līdzekļiem. Savukārt naudas atmaksa patērētājiem Lietuvā un Igaunijā par nenotikušajiem ceļojumiem joprojām turpinās. Ņemot vērā SIA “TT Baltics” iesniegto informāciju par naudas atmaksu, vēl izmaksājami apmēram 185 tūkst. EUR.

PTAC noslēdza vairākus sabiedrībai būtiskus izvērtējumus: 1) attiecībā uz SIA “Rīgas namu pārvaldnieks” rīcību saistībā ar siltumenerģijas aprēķinu, ja mājā atsevišķiem dzīvokļiem uzstādītas alokatoriem līdzīgas siltumenerģijas uzskaites ierīces, kā arī pieņēma lēmumu pret Igaunijas komersantu ar aizliegumu laist šādas ierīces tirgū; 2) noslēdza AS “Latvijas Gāze” 2022. gada vasarā un rudenī īstenotās komercprakses izvērtējumu saistībā ar komersanta komunikāciju un nesasniedzamību saistībā ar norēķinu kārtības maiņu par dabasgāzi, sniedzot vairākas rekomendācijas prakses uzlabošanai.

Noslēdzies darbs pie Vadlīniju preču un pakalpojumu cenu norādīšanai, tostarp godīgas komercprakses īstenošanā, izstrādes, tās apstiprinot 2023. gada 5. septembrī. Vadlīniju izstrādē tika iesaistīti dažādi nozares uzņēmēji, kā arī to asociācijas.

Atbalstu un informāciju patērētājiem neveiksmīgu **ES pārrobežu pirkumu gadījumos** turpina nodrošināt Eiropas Patērētāju informēšanas centrs (ECC Latvija). ECC Latvia ir Eiropas Patērētāju centru tīkla (ECC-NET) dalībnieks, kas darbojas PTAC ietvaros ar EK atbalstu. 2023. gada deviņos mēnešos patērētājiem un komersantiem sniegta 774 konsultācijas un izskatītas 415 sūdzības par pārrobežu problēmām ES. 86,5 % no saņemtajām sūdzībām ir par pirkumiem tiešsaistē (mājsaimniecības preces, apģērbs, apavi un dažādas citas preces), kas liecina, ka patērētāji turpina aktīvi veikt pārrobežu pirkumus tiešsaistē arī pēc Covid-19 pandēmijas. Galvenās problēmas, kas izriet no pirkumiem tiešsaistē: preces nepiegāde, līguma noteikumiem neatbilstoša prece, atteikuma tiesības. 18 % no sūdzībām saņemtas aviopakalpojumu jomā, 7 % – kultūras un izklaides pasākumi, 7 % – auto noma, 3 % – viesnīcas.

2023. gadā **tirgus uzraudzībā** PTAC noteikti šādi prioritārie virzieni: preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzlabošana tādās jomās kā būvizrādājumi, elektropreces, mašīniekārtas, sprādzienbīstamas iekārtas, rotāllietas, atpūtas kuģi, transportlīdzekļi un to sastāvdaļas, radio un telekomunikāciju galiekārtas, bezpilota lidaparāti, kā arī ekodizaina un energomarkējuma pārbaudes. Papildu pārbaudes plānotas arī viedo preču un piekļūstamības prasību uzraudzībai.

Tiek realizēti arī bīstamo iekārtu pārbaužu projekti liftu, kā arī vertikālo cēlējplatformu uzraudzības jomās. Valsts metroloģiskajā uzraudzībā tiek realizēti uzraudzības projekti tādās prioritārās jomās kā neautomātiskie svāri, ūdens patēriņa skaitītāji un siltumenerģijas patēriņa skaitītāji, kā arī fasēto preču kontrole ražošanas, izplatīšanas un importēšanas uzņēmumos produktu grupām, kuras visvairāk skārusi inflācija (eļļa, graudaugu produkti, fasēts kurināmais).

Pirmajos deviņos mēnešos PTAC tirgus uzraudzības ietvaros ir pārbaudījis 1070 preces. Visvairāk pārbaūžu – 535 – tika veikts par elektropreču marķējuma nenorādīšanu (neatbilstības konstatētas 84 % gadījumos). Vienlaikus tika pārbaudītas 142 rotāllietas (neatbilstības konstatētas 73 % gadījumos), 78 transportējamās spiedieniekārtas (gāzes baloni), neatbilstības konstatējot 33 % gadījumos. Tāpat tika pārbaudītas 73 radioiekārtas (neatbilstības konstatētas 40 % gadījumos) un 59 elektropreces (neatbilstības – 58 %).

2023. gada 9 mēnešos veiktas 47 būvizrādājumu pārbaudes, kuru ietvaros veiktas 133 būvizrādājumu modeļu pārbaudes, t. sk. 34 būvizrādājumu paraugu ekspertīzes testēšanas laboratorijās. 62 būvizrādājumu modeļi bija neatbilstoši (47 % gadījumos), t. sk. 8 būvizrādājumu modeļi, kam veikta ekspertīze.

PTAC ir pārbaudījis 35 bezpilota gaisa kuģus, no kuriem 24 modeļiem konstatētas neatbilstības. Ekspertīzei izņemti pieci bezpilota gaisa kuģu paraugi, no kuriem viens ekspertīzes laikā atzīts par neatbilstošu. Kuģu aprikojumam kopā veiktas 7 pārbaudes, kuru laikā pārbaudīti 28 preču modeļi.

2022. gada deviņos mēnešos veiktas 37 pārbaudes fasēto preču kontrolē, kuru ietvaros pārbaudītas 133 fasēto preču partijas, no kurām 17 partijām jeb 13 % konstatētas neatbilstības.

2023. gada 9 mēnešos veiktas 66 bīstamo iekārtu pārbaudes, kuru ietvaros pārbaudītas 194 bīstamās iekārtas, no kurām 107 bija neatbilstošas (55 %). Lielākā daļa neatbilstību konstatētas liftiem – 73 iekārtām, no kurām 53 nebija veikta tehniskā pārbaude.

2023. gada 9 mēnešos veiktas 63 pārbaudes mērišanas līdzekļu lietošanas uzraudzībā. PTAC lielāko uzmanību pievērsa neautomātisko svaru, ūdens un siltumenerģijas patēriņa skaitītāju uzraudzībai. Tirgus uzraudzības ietvaros pārbaudīti 622 mērišanas līdzekļi, no kuriem 146 jeb 23 % bija neatbilstoši.

2023. gada 9 mēnešos ir izņemti 148 preču paraugi. 96 preču paraugi izņemti dažādās patēriņa un tehnisko preču jomās (t. sk. pieci bezpilota gaisa kuģu paraugi un 5 paraugi elektroprecēm ekodizaina prasību pārbaudēm), 34 paraugi izņemti būvizrādājumu jomā un 18 paraugi – mērišanas līdzekļu jomā.

Ņemot vērā pašreizējo ekonomisko situāciju pasaulē un saspringto ģeopolitisko situāciju kaimiņvalstīs, kā arī straujo inovāciju un digitalizācijas tempu, norisinās ne tikai uzraudzības darba pielāgošana jaunajiem tirgus apstākļiem, bet arī normatīvā regulējuma aktualizēšana un Eiropas regulējuma pārņemšana valsts normatīvajos aktos.

2023. gada 12. jūnijā noslēdzās darbs pie regulas priekšlikuma preču drošuma jomā. Jaunais priekšlikums aizstāj pašlaik spēkā esošo Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2001/95/EK par produktu vispārēju drošību. Priekšlikuma mērķis ir atjaunināt un modernizēt nepārtikas patēriņa preču drošuma vispārējo regulējumu, vienlaikus saglabājot patērētāju drošības tīkla funkciju, ko pašlaik veic vispārējās drošības direktīva. Šajā priekšlikumā iestrādāti risinājumi dažādiem tirgus uzraudzības izaicinājumiem, kurus rada jaunās tehnoloģijas un pārdošana tiešsaistē. Ieviešot vienādotas prasības nepārtikas

patēriņa precēm, uzņēmumiem tiek nodrošināti vienlīdzīgi konkurences apstākļi. Regulas priekšlikumā noteikta vispārīgā prasība, lai patēriņa preces būtu drošas, noteikti konkrēti pienākumi uzņēmējiem un ietverti nosacījumi standartu izstrādei, kas nepieciešami vispārējas drošuma prasības īstenošanā.

2023. gada 12. septembrī Eiropas Parlaments pieņēma jauno direktīvu par patēriņa kredītiem, kas paredz pārskatīt 2008. gada direktīvu. Direktīva nodrošina nemainīgi augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni, noteikumu piemērotību digitālajam laikmetam, kā arī skaidrāku un saskaņotāku tiesisko regulējumu uzņēmumiem. Vispārīgie mērķi ir mazināt patērētājiem nodarīto kaitējumu un riskus, kas saistīti ar aizdevumu ņemšanu mainīgā tirgū, sekmēt patēriņa kredītu pārrobežu izsniegšanu un palielināt iekšējā tirgus konkurētspēju. Galvenās izmaiņas jaunajā direktīvā paredz uzlabot informācijas kvalitāti reklāmā un pirmslīguma informācijas veidlapās patērētājam. Direktīva skar arī profesionālās ētikas noteikumus un kredīta devēju pienākumus, lai panāktu, ka darbiniekiem ir atbilstošas prasmes un zināšanas. Aktuāla ir patērētāja maksātspējas izvērtējuma prasību stiprināšana, samazinot iespēju izsniegt aizdevumu personai, kura nespēs aizdevumu atmaksāt. Priekšlikumā iestrādāts arī dalībvalstu pienākums veicināt izglītošanu finanšu jomā un uzlabot pieejamību konsultāciju pakalpojumiem parādu jautājumos.

EM ir izstrādājusi grozījumus Patērētāju tiesību aizsardzības likumā un Civilprocesa likumā, nosakot prasības, kas attiecināmas uz kolektīvās tiesiskās aizsardzības regulējumu (kolektīvās prasības) atbilstoši ES pieņemtajai direktīvai. Kolektīvās prasības būs efektīvs un iedarbīgs procesuālais līdzeklis, lai novērstu patērētāju tiesību pārkāpumus un patērētāji varētu saņemt kaitējuma atlīdzinājumu, iesniedzot kolektīvo prasību tiesā.

Pašreiz ES norisinās diskusijas par dažādu jaunu normatīvo aktu izstrādi, kas dalībvalstīm būs jāpārņem savos normatīvajos aktos. Dalībvalstis diskutē par direktīvas priekšlikumu par patērētāju iespēcināšanu "zaļās" pārkārtošanās procesam, kas izstrādāts, lai nodrošinātu patērētājiem labāku aizsardzību pret negodīgu praksi un labāku informētību. Regulējuma mērķis ir stiprināt patērētāju tiesības un veicināt ilgtspējīgu patēriņu un "zaļo" aprites ekonomiku ES – ja patērētājiem būs iespēja pieņemt informatīvi pamatotus lēmumus par pirkumu, viņi varēs izvēlēties ilgtspējīgu patēriņu, izmantojot arī tādu informāciju, kas norāda, vai precī iespējams remontēt un cik ilgmūžīga tā ir, salīdzinot ar citām precēm.

Norisinās diskusijas arī par priekšlikumu direktīvai, kas nosaka atbildību par defektīviem produktiem, paredzot, ka noteikumi par atbildību atspoguļo digitālā laikmeta un aprites ekonomikas produktu būtību un radīto risku. Ar šo priekšlikumu ir plānots atvieglot cietušajām personām pierādīšanas pienākumu sarežģītās lietās un mazināt ierobežojumus prasību iesniegšanai, vienlaikus panākot taisnīgu līdzsvaru starp izgatavotāju, aizskarto personu un patērētāju vispārējām legītimām interesēm.

EK pieņēma priekšlikumu pārskatīt alternatīvās strīdu izšķiršanas (ADR) regulējumu. 2023. gada 17. oktobrī publicētā priekšlikuma mērķis ir modernizēt un vienkāršot ārpustiesas strīdu izšķiršanas noteikumus, lai tos pielāgotu digitālajiem tirgiem. Šis priekšlikums paplašinās to jautājumu loku, kurus var atrisināt ārpustiesas ceļā, izmantojot Alternatīvās strīdu izšķiršanas direktīvu, tostarp jautājumus, kas saistīti ar maldinošu reklāmu, piekļuvi pakalpojumiem un nepamatotu ģeogrāfisko bloķēšanu. Lai padarītu šo procesu pieejamāku patērētājiem, izraudzītas iestādes, piemēram, Eiropas Patērētāju centru tīkls, palīdzēs patērētājiem izprast alternatīvas strīdu izšķiršanas procedūras un atvieglot piekļuvi.

Jaunais priekšlikums rotaļlietu drošuma regulai pārskata pašreizējos noteikumus par bērnu aizsardzību pret riskiem, ko var radīt neatbilstošas rotaļlietas. Rotaļlietas, kuras laistas ES tirgū, ir vienas no drošākajām pasaulē. 2023. gada 28. jūlijā ierosinātie noteikumi šo aizsardzību vēl vairāk pastiprinās, īpaši pret kaitīgām ķīmiskajām vielām. Šo noteikumu mērķis ir samazināt lielo skaitu nedrošo rotaļlietu, kuras joprojām tiek pārdotas ES, īpaši tiešsaistē, un tas veicinās vienlīdzīgākus konkurences apstākļus ES ražotajām rotaļlietām un rotaļlietām, kuras tiek importētas, vienlaikus nodrošinot brīvu rotaļlietu apriti vienotajā tirgū.

17. KONKURENCES POLITIKA

Godīgas konkurences vides nodrošināšana ir uzskatāma par neatsveramu elementu valsts konkurētspējas veicināšanā. Konkurences politikā aktuāli ir turpināt uzraudzīt, lai uzņēmumi nepārkāptu likumu un darbotos godīgi, kā arī sekmēt vienlīdzīgu un nediskriminējošu konkurenci starp publiskajām personām (piemēram, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām) un privāto sektoru.

Brīva un godīga konkurence stimulē uzņēmēju attīstību, ļauj patērētājiem iegūt augstākas kvalitātes un daudzveidīgākas preces par konkurētspējīgām cenām. Konkurence ir pamats vispārējam ekonomikas konkurētspējas pieaugumam, uzņēmumu darbības efektivitātes un inovāciju, kā arī sabiedrības labklājības veicināšanai.

Savukārt konkurences politikas mērķis ir aizstāvēt brīvu un godīgu konkurenci, veicināt tās attīstību visās tautsaimniecības jomās starp tirgus dalībniekiem, jaunu un inovatīvu preču radīšanu, kā arī novērst dažādus pret konkurenci vērstus ierobežojumus, t. sk. nepamatotu publisku personu iejaukšanos uzņēmējdarbībā.

Par konkurences politikas īstenošanu valstī ir atbildīga Konkurences padome (KP). KP izmeklē un novērš konkurences tiesību pārkāpumus, kontrolē tirgu koncentrāciju, uzrauga, lai valsts un pašvaldību normatīvie akti vai rīcība neradītu nepamatotus šķēršļus brīvai un godīgai uzņēmumu konkurencei, kā arī izglīto sabiedrību, veicinot izpratni par konkurences tiesībām un vairojot neiecietību pret konkurences kroplošanu. Lai stiprinātu konkurences tiesību piemērošanu, KP īsteno sadarbību ne tikai ar citām valsts līmeņa tiesībsargājošām iestādēm, bet arī ar starptautiska līmeņa organizācijām un ārvalstu konkurences uzraugiem.

Lai tirgu uzraudzība būtu efektīva, KP ir tiesības izvirzīt prioritātes savā darbībā, lai vispirms novērstu smagākos konkurences tiesību pārkāpumus. Kad saskatāms iespējams pārkāpums ar mazāku ietekmi, KP lieto alternatīvas metodes, t. sk. valsts pārvaldes principu "Konsultē vispirms", kas ļauj preventīvi uzlabot konkurences vidi dažādos tautsaimniecības sektoros.

2023. gadā KP izvirzīja sev vairākus prioritāros uzdevumus:

- godīgas konkurences uzraudzība publiskajos iepirkumos;
- valsts un pašvaldību iesaistes tirgū un neitralitātes principa uzraudzība;
- negodīgas tirdzniecības prakses, digitālo tirgu un citu tirgu ar būtisku ietekmi tautsaimniecībā uzraudzība;
- IT kapacitātes attīstība efektīvākai konkurences pārkāpumu izmeklēšanai;
- efektīva konkurences kultūras veidošana Latvijas tautsaimniecības interesēs.

Pēc KP prakses un pēdējās veiktās sabiedriskās domas aptaujas rezultātiem, kas veikta 2022. gadā, Latvijā konkurences jomā ir divas būtiskas problēmas: aizliegtas vienošanās un valsts un pašvaldību jeb publisku personu radīti konkurences kropļojumi, kas nereti izpaužas kā nevienlīdzīgu konkurences apstākļu radīšana, uzņēmēju diskriminācija vai izstumšana no tirgus.

KP būtiskus resursus velta gan karteļu apkarošanai, t. sk. 2023. gadā atklājot trīs augstas prioritātes pārkāpuma lietas un brīdinot 30 tirgus dalībniekus par iespējamiem mazāka apjoma pārkāpumiem, gan publisku personu uzraudzībai, kas ir īpaši aktuāla KP dienaskārtībā kopš 2020. gada, kad spēkā stājās grozījumi Konkurences likumā, kas sniedza KP plašākas pilnvaras vērsties pret publisku personu radītiem konkurences kropļojumiem. Konkurences neitralitātes pārkāpumu novēršanā būtiski ir nodrošināt tūlītējas izmaiņas publiskas personas rīcībā, kas sniedz arī tūlītējus ieguvumus sabiedrībai, tāpēc KP kā visefektīvāko rīku iespējamo pārkāpumu novēršanā izmanto pārrunu procedūras.

KP ir iesākusi un turpina veidot apkopojumus attiecībā uz sektoriem vai nozarēm, uzsverot būtiskākos secinājumus un problēmjasautājumus, kas izriet no iestādes atzinumiem par valsts un pašvaldību veiktajiem līdzdalības pārvērtējumiem kapitālsabiedrībās, par publisku personu iesaisti dažādos tirgos, piemēram, veselības, sabiedriskā transporta, namu apsaimniekošanas, dzīvojamo māju apsaimniekošanas u. c. jomās.

Lai laikus identificētu barjeras brīvai un godīgai konkurencei, KP 2023. gadā pievērsa īpašu uzmanību nozarēm ar būtisku ietekmi tautsaimniecībā un patērētāju labklājībai, kā arī tirgiem, kuros notiek strauja attīstība vai tiek ieviestas inovācijas. Iestāde pievērs īpašu uzmanību digitālajiem tirgiem, kā arī atkritumu tirgum, veselības pakalpojumu un izmitināšanas pakalpojumu jomai, kā arī sabiedrībā plašu rezonansi guvušajai mazumtirdzniecības nozarei, jo regulāri tiek saņemtas sūdzības par augstajām pārtikas cenām.

Nepietiekami efektīvi funkcionējošos tirgos KP uzrauga un vēršas pret dominējošo uzņēmumu tirgus varas ļaunprātīgas izmantošanas pārkāpumiem un novērš konkurencei kaitīgu tirgu koncentrācijas.

Lai uzņēmēji izprastu ieguvumus no godīgas un brīvas konkurences un arī rīkotos godprātīgi, KP īsteno plašas komunikācijas aktivitātes gan valsts līmenī, gan starptautiskajā vidē. KP tirgus dalībnieku izglītošanu par godīgu konkurenci ir definējuši kā vienu no KP galvenajām prioritātēm.

Konkurences padomes (KP) darbība 2023. gadā

Lai nodrošinātu būtisku **konkurences pārkāpumu un tirgus kropļojumu atklāšanu**, 2023. gada deviņos mēnešos ir pabeigtas trīs augstas prioritātes pārkāpuma lietas. KP ir konstatējusi trīs komersantu aizliegtu vienošanos VSIA "Autotransporta direkcija" organizētajos iepirkumos par sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanu ar autobusiem reģionālās nozīmes maršrutos uz desmit gadiem. Sabiedriskā transporta pārvaldītājiem – AS "Liepājas autobusu parks", SIA "Latvijas Sabiedriskais Autobuss" un AS "Nordeka" – par dalību kartelī tika piemērots 1 974 923,81 EUR sods. Ar vienu no sodītajiem uzņēmumiem – "Liepājas autobusu parks" – ir noslēgts izlīgums un panākta vienošanās par piemērotā naudas soda samaksu un tiesvedības izbeigšanu. Tāpat KP ir konstatējusi trīs tirgus dalībnieku aizliegtu vienošanos ceļu būves nozarē; ceļu būves uzņēmumiem – AS "A.C.B.", AS "Ceļu pārvalde" un SIA "STRABAG" – par aizliegtu vienošanos VSIA "Latvijas Valsts ceļi" organizētajos publiskajos iepirkumos par ceļu un maģistrāļu būvniecību Latvijā kopumā piemērots 4 451 649,77 EUR sods. 2023. gada ceturtajā ceturksnī konstatēta aizliegta vienošanās SIA "AKE LOĢISTIKA", SIA "LATGALES MULČA" un SIA "MG Auto LTD" darbībā, apmaiņoties ar komerciāli sensitīvu informāciju par dalības nosacījumiem piecos AS "Latvijas valsts meži" iepirkumos par enerģētiskās koksnes pievešanas, šķeldošanas, uzglabāšanas un transportēšanas pakalpojumu sniegšanu, slēdzot vispārīgo vienošanos. Par uzņēmumu aizliegtu vienošanos piemērots naudas sods 163 630 EUR apmērā. Vienlaikus 2023. gadā padziļinātas izpētes ceļā KP konstatēja, ka biedrības "Latvijas Izpildītāju un producentu apvienība" (LaIPA) vairāki piemērotie kritēriji atbildības maksas tarifu aprēķināšanai par mūzikas atskaņošanu viesnīcu istabās nav uzskatāmi par pamatotiem. LaIPA ņēma vērā KP aicinājumu un, sadarbojoties ar nozares asociāciju "Latvijas Viesnīcu un restorānu asociācija", vienojās par pāreju uz jaunu, pamatotu atbildības maksas piemērošanas kārtību.

Īstenojot principu "**Konsultē vispirms**", nelielu tirgus dalībnieku un mazāk nozīmīgu iespējamo pārkāpumu gadījumos īstenotas 12 preventīvas, kopumā brīdinot 30 juridiskas personas par iespējamām Konkurences likuma pārkāpumiem. Šajā periodā, papildus organizējot pārrunu procedūru ar publiskām personām, novērsta arī piecas sūdzības par iespējamām konkurences neitralitātes pārkāpumiem, kad publiskas personas ar savu rīcību ir diskriminējušas privātos tirgus spēlētājus, radījušas nevienlīdzīgus noteikumus dažādiem tirgus spēlētājiem vai ar pārmērīgām prasībām un noteikumiem mazinājušas konkurenci.

KP ir spējusi nodrošināt **apvienošanās izvērtēšanu** 14 lietās. 2023. gada deviņos mēnešos padziļināta izpēte notikusi divās apvienošanās lietās. Vienā gadījumā KP atļāva SIA "Latvijas Mobilais Telefons" iegūt vienpersonisku izšķirošu ietekmi pār vairākiem uzņēmumiem, kas sniedz sadzīves tehnikas un elektroierīču remonta pakalpojumus. Otrā gadījumā KP atļāva SIA "KOOL LATVIJA" mātes uzņēmumam AS "AQUA MARINA" paplašināties un pārņemt vairāk nekā 50 degvielas uzpildes stacijas. Vīsas 2023. gadā izskatītās 14 apvienošanās ir atļautas bez iebildumiem, jo netika konstatēti būtiski negatīvi riski konkurencei.

2023. gadā nozīmīgi resursi veltīti KP **pārstāvniecībai tiesās**. 2023. gadā dažādās instancēs tiek izskatīti pieteikumi par 23 KP lēmumiem. Pārskata periodā uzsāktas trīs tiesvedības par konstatēto karteli sabiedriskā transporta pārvaldītāju lietā, jo tiesa atteicās apvienot AS "Liepājas autobusu parks", SIA "Latvijas Sabiedriskais Autobuss" un AS "Nordeka" pieteikumus par KP pieņemto lēmumu. Vienlaikus noritējušas t. s. "Būvnieku kartelja" lietas 13 tiesas sēdes un 8 tiesas sēdes par KP konstatēto dominējošā stāvokļa izmantošanu "LDZ CARGO" un "Latvijas Dzelzceļš" lietā, kā arī citas tiesvedības. 2023. gadā seši tiesvedības procesi ir noslēgušies. Augstākā tiesa ar lēmumu ir noraidījusi AS "LNK Industries" blakussūdzību par pienākuma uzlikšanu KP izsniegt starp KP un "VELVE" noslēgto izlīgumu, tāpat "Alpha Baltic Media" tiesvedības procesā noslēdza izlīgumu ar KP par tiesiskā strīda izbeigšanu un naudas soda samaksu par konstatēto kartelja vienošanos, kā arī Administratīvā apgabaltiesa 28.06.2023. pieņēma lēmumu izbeigt tiesisko strīdu starp KP un SIA "Corvus Company", jo pieteicējs atsaucis tiesā iesniegto pieteikumu par KP rīcību neierosināt pārkāpuma lietu. Trešajā ceturksnī pēc 10 gadu ilgas tiesvedības ar iestādei pozitīvu rezultātu pabeigts tiesvedības process Latvijas un arī ES konkurences tiesību piemērošanas praksē nozīmīgā dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas lietā. Latvijas Republikas Senāts ar 29. septembra spriedumu ir noraidījis kasācijas sūdzību un atstājis spēkā KP 2013. gada lēmumu, ar kuru KP konstatēja, ka biedrība "Autortiesību un komunikācijas konsultāciju aģentūra/Latvijas Autoru apvienība (AKKA/LAA)" ir ļaunprātīgi izmantojusi savu monopolstāvokli, piemērojot mazajiem un vidējiem veikaljiem un pakalpojumu sniedzējiem par mūzikas atskaņošanu apmeklētājiem domātās telpās ievērojami augstāku tarifu, nekā tas ir Lietuvā un Igaunijā, kā arī vairumā citu ES dalībvalstu. Tāpat tiesvedība ar "Liepājas autobusu parks" ir izbeigta, un uzņēmums ir apņēmis samaksāt piemēroto sodu. Latvijas Republikas Senāts ar spriedumu atstāt negrozītu iepriekšējās instances – Administratīvās apgabaltiesas – spriedumu ir atstājis spēkā KP 2017. gada lēmumu par profesionālo video, skaņu, gaismas iekārtu un skatuves aprīkojuma izplatītāju karteli.

KP īstenojusi vairākus pasākumus **konkurences neitralitātes principa** iedzīvināšanai publisku personu vidū. 2023. gada trijos ceturkšņos KP saņēma 110 dažādus iesniegumus par publisku personu rīcību, t. sk. lielākoties saistībā ar publisku personu diskriminējošu rīcību, piemēram, organizējot iepirkumus. Vienlaikus 2023. gada deviņos mēnešos saņemti 27 publisku personu izvērtējumi par līdzdalību kapitālsabiedrībās, kas izriet no VPIL 88. panta, ne retāk kā reizi piecos gados pārvērtēt savu līdzdalību kapitālsabiedrībās, par kuru KP ir jāsniedz savs atzinums, un kopā izvērtēti 54 ziņojumi, kas iesniegti ne tikai 2023. gadā, bet arī 2022. gada izskaņā. Pārskata periodā piecos gadījumos ar Jelgavas valstspilsētas pašvaldību, Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldi, SIA "Rīgas meži", AS "Latvenergo" un Smiltenes novada pašvaldību izmantota pārrunu procedūra iespējamo konkurences neitralitātes neatbilstību risināšanai.

Lai veicinātu tirgus dalībnieku izpratni par godīgu konkurenci, 2023. gadā KP piedalījās 37 izglītojošos pasākumos (semināros, vebināros, konferencēs), kur uzņēmējus un pasūtītājus, kā arī sabiedrību kopumā iepazīstināja ar konkurences tiesību ABC. Piemēram, 2023. gadā kopā ar IUB organizēts apjomīgs izglītošanas semināru cikls pasūtītājiem par godīgiem iepirkumiem un piegādātāju izslēgšanu no iepirkumiem iespējamo konkurences pārkāpumu dēļ. Sešos semināros kopā izglītoti teju 1200 iepirkumu speciālisti no valsts un pašvaldību iestādēm. Tāpat 2023. gadā īstenots aktīvs darbs pie semināra satura izstrādes uzņēmumiem jeb "Konkurences padomes semināru skolas", lai tos izglītotu par vertikālām vienošanām, aizliegtām vienošanām, negodīgu tirdzniecību, dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, uzņēmumu apvienošanām un citiem tematiem.

KP turpina attīstīt rīkus, kas mudina uzņēmējus un publiskas personas pašiem kontrolēt savu rīcību un līdzdarboties konkurences pārkāpumu novēršanā, piemēram, izstrādājot ērti lietojamus pašnovērtējuma rīkus. Viena no nākotnes iecerēm ir attīstīt automatizētu karteļu skrīninga rīku un sākt digitāla apvienošanās ziņojuma iesniegšanas rīka izstrādi uzņēmējiem.

Tāpat KP līdzdarbojas nepamatotu konkurences ierobežojumu identificēšanā un izskaušanā likumos un citos normatīvajos aktos, kā arī konkurences tiesību normatīvā regulējuma pilnveides procesā.

KP turpina sistemātiski apliecināt savu efektivitāti un sabiedrības ieguvumu no godīgas konkurences politikas īstenošanas. Iestādes prioritārais mērķis nav sodīt uzņēmumus, bet gan veicināt tirgus dalībnieku izpratni par godīgu konkurenci un preventīvi novērst iespējamus pārkāpumus. Tieši patērētāju ieguvums no konkurējošiem tirgiem ir viens no KP efektivitātes rādītājiem, uz kuru KP koncentrējas, veicot gan izmeklēšanas, gan uzraudzības, gan izglītošanas pasākumus. Neskaitot iestādes piemērotos naudas sodus tirgus dalībniekiem, KP aprēķinātais vidējais sabiedrības ieguvums no konkurences politikas īstenošanas Latvijā laika periodā no 2020. līdz 2022. gadam pārsniedz 51,5 milj. EUR gadā. Attiecinot sabiedrības ieguvumu pret iestādes budžetu šajā periodā, var secināt, ka katrs iestādei piešķirtais *euro* vidēji rada sabiedrības ieguvumu 26,73 EUR apmērā. Vienlaikus KP 2023. gadā uzņēmumi par konkurences tiesību pārkāpumiem valsts budžetā jau iemaksājuši vairāk nekā 1 milj. EUR. Tādējādi KP gan pēc radītā sabiedrības ieguvuma, gan uzņēmumu samaksātajiem naudas sodiem valsts budžetā ir apliecinājusi savu lietderību un pienesumu Latvijas ekonomikai.

KP darbs ir novērtēts arī starptautiski. 2023. gadā KP devīto gadu pēc kārtas saglabājusi augsto trīs zvaigžņu novērtējumu starptautiskajā "Global Competition Review" (GCR) reitingā, ierindojoties starp pasaules 33 vadošajām konkurences iestādēm. Tajā pašā pozīcijā kā Latvija ierindojās Singapūras, Šveices, Beļģijas, Lietuvas, Polijas un citu valstu konkurences iestādes. Pašlaik pasaulē konkurences uzraudzības iestādes kopumā ir vairāk nekā 140 valstīs, bet no tām tikai 33 ir iekļuvušas GCR reitingā. Vienlaikus 2023. gadā Starptautiskajā Konkurences tīkla (ICN) un Pasaules Bankas Advokācijas jeb konkurences veicināšanas konkursā KP saņēma galveno balvu grupā "Konkurences principu iekļaušana valsts politikā, īpaši reaģējot uz krīzēm" par veikto tirgus uzraudzību šķeldas tirgū, kas tika uzsākta straujo cenu pieauguma dēļ.

2023. gadā KP stiprināja savu informācijas tehnoloģiju kapacitāti, izveidojot IT laboratoriju un organizējot mācības darbiniekiem, lai tie prastu lietot modernāko IT tehnisko aprīkojumu efektīvākai elektronisko pierādījumu iegūšanai un apstrādei, īpašu uzmanību veltot automatizēta karteļu skrīninga rīka izstrādei. Papildu resursi veltīti iestādes ekonomiskās analīzes kapacitātes stiprināšanai, kas nodrošinās dziļāku un ekonomiski precīzāku izpēti apvienošanās lietās, tirgus uzraudzībā, dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas lietās u. c., pievēršot vairāk uzmanības ietekmes uz konkurenci ekonomiskajam novērtējumam.

2023. gada sākumā izveidota arī KP Konsultatīvā padome, lai organizētu ciešāku un efektīvāku sadarbību ar partneriem konkurences politikas izstrādes un piemērošanas jautājumos, piemēram, sniedzot konkurences uzraudzības iestādei ieteikumus par darbības stratēģiju, konkurences uzraudzības virzieniem un darba pilnveides iespējām, kā arī atzinumus par tās sagatavotajām vadlīnijām, lietu prioritizācijas stratēģiju, KP darbības prioritātēm un darbības pārskatu. 2023. gadā organizētas sešas KP Konsultatīvās padomes sēdes.

Normatīvā regulējuma pilnveidošanas ietvaros 2023. gadā sagatavoti un saskaņošanas procesā atrodas priekšlikumi Konkurences likuma pilnveidošanai, kas saistīti ar amatpersonu atbildību par konkurences tiesību pārkāpumiem. KP sadarbība ar EM un Tieslietu ministriju turpināsies arī 2024. gadā, lai ieviestu atbildību par smagāko konkurences tiesību pārkāpumu īstenošanu ne tikai juridiskajām personām, bet arī tirgus dalībnieku amatpersonām. Ar šiem grozījumiem tiks veicināta amatpersonu motivācija aktīvi rīkoties, lai nepieļautu konkurences tiesību pārkāpumu uzņēmumā, vai jau izdarītu pārkāpumu gadījumā motivēs amatpersonu sadarboties to atklāšanā.

Vienlaikus ir paredzēti grozījumi Konkurences likumā, kas saistīti ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gadā pieņemtā Digitālā tirgus akta ieviešanu, kurš nosaka KP iesaisti digitālo platformu uzraudzībā un turpmāko sadarbību EK digitālā tirgus uzraudzības jautājumos. Tāpat grozījumi normatīvajā regulējumā paredzēti saistībā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 14. decembra Regulu (ES) 2022/2560 par ārvalstu subsīdijām, kas izkropļo iekšējo tirgu.

Pašlaik sadarbībā ar EM izstrādātā informatīvā ziņojuma ietvaros tiek meklēti risinājumi zaudējumu atlīdzināšanas procesa veicināšanai, ko publiskie pasūtītāji var izmantot kā rīku, piedzenot no konkurences tiesību pārkāpējiem radītos zaudējumus. Par būtisku instrumentu mērķa sasniegšanā uzskatāms informatīvajā ziņojumā ietvertais risinājums, kas paredz nodrošināt cietušajiem publiskajiem pasūtītājiem iespējami lielāku metodisko atbalstu zaudējumu atlīdzināšanas procesā. Proti, informatīvajā ziņojumā ietvertais priekšlikums paredz, ka KP sniegs konsultācijas publiskajiem pasūtītājiem zaudējumu novērtēšanas aprēķinos un aprēķināšanas metodes izvēlē, kā arī nodrošinās atbalstu radīto zaudējumu aprēķināšanā publiskajam pasūtītājam prasības pieteikuma iesniegšanai tiesā (kalkulācija). Lai novērstu iespējamus interešu konflikta riskus, šis jaunās funkcijas plānots noškirot no administratīvā procesa ietvaros veiktās konkurences tiesību pārkāpumu izmeklēšanas. Vienlaikus tiek diskutēts par nepieciešamajām izmaiņām Konkurences likumā.